

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIV Nr. 9-10
SEPT.-OCT.
1965

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Razonul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. ION VESA, <i>La Duminica XVIII-a după Rusalii</i>	761
Diac. ȘTEFAN GH. MILEA, <i>La Înălțarea Sfintei Cruci</i>	763
Pr. DUMITRU POPESCU, <i>Rugăciunea pentru aproapele și servirea lui</i>	766
Arhim. JUSTINIAN DALEA, <i>La Adormirea Maicii Domnului</i>	770
Pr. CONSTANTIN PARVU, <i>Cuvînt la Prăznuirea Preacuvioasei Maicii noastre Paraschiva</i>	775
Prof. N. CHIȚESCU, <i>Cuvînt la Duminica orbului</i>	780
Prof. N. CHIȚESCU, <i>Prețul uceniciei duhovnicești</i> (traducere)	783

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii</i> (sept.—oct.)	787
ION PARASCHIV, <i>Preocupări intercreștine în legătură cu teologia păcii</i>	790

ARTICOLE ȘI STUDII

*** <i>Pictura bizantină de icoane</i>	797
Prof. ANATOLIE ZAREA, <i>Probleme liturgice în discuția Comisiei «Credință și constituție»</i>	803
DUMITRU I. GAINA, <i>Unele rînduiri canonice privitoare la episcopi</i>	815
Pr. RADU ANTOFIE, <i>Istoricul Bisericii Gîrlași din Buzău</i>	825
TOMA G. BULAT, <i>O danie neobișnuită, făcută de Constantin Brîncoveanu Minăstirii Sfîntul Pavel de la Atos</i>	848
ION CHELCEA, <i>Neagomireștii — un sat dispărut din raionul Muscel</i>	856

DOCUMENTAR

Pr. ION RAUȚESCU, <i>Catagrafia fostului județ Muscel</i>	875
---	-----

 COMEMORĂRI

ADRIAN N. POPESCU, <i>Trei sferturi de veac de la moartea lui Vasile Alecsandri</i>	901
---	-----

 VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

REDACȚIA, <i>Conferințele de orientare din luna septembrie 1965</i> .	914
Preot ION BERBECEANU, <i>Adunarea generală a Coralei preoților din Capitală</i>	918

 RECENZII ; REVISTA REVISTEIOR

« <i>Studii și Cercetări de Istoria artei</i> », tom. 12, 1/1965, de I. F. STĂNCULESCU	921
1. <i>Conștiința națională românească în textele medievale.</i> 2. <i>Dialogul Orient-Occident sau despre «Divanul» lui Dimitrie Cantemir</i> 3. <i>Prima carte tipărită în l. română</i> 4. <i>Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino.</i> 5. <i>Despre Ortodoxie și Catolicism...</i> .	929

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA DUMINICA XVIII DUPĂ RUSALII URMAREA MÎNTUITORULUI PRIN FAPTE BUNE

Făcîndu-se om «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire», prin proorocirile Sale, prin nenumăratele Sale minuni și mai ales prin slăvita Sa Înviere din morți, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a dovedit cu prisosință și pentru totdeauna că Fiul lui Dumnezeu cel viu, căruia I se cuvine ascultare prin credință și cinstire prin închinare și rugăciune.

Jertfindu-se pe lemnul sfînt al crucii pentru izbăvirea noastră din robia patimilor și din întunericul păcatului, El a cîștigat și a meritat din plin iubirea și recunoștința noastră a oamenilor.

Lăsîndu-ne ca dreptar al vieții sfînta și dumnezeiasca Sa învățătură, cuprînsă în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și tălmăcită nouă de magisterul negreșelnic al Bisericii, care Biserică nu e altceva decît Hristos peste veacuri, Mîntuitorul Iisus rămîne peste ani și ani dascălul sufletelor însetate de bine și de adevăr, de frumos și de sublim, de virtute și de noblețe morală, călăuză sigură a inimilor și cugetelor spre limanul neînvîforat al mîntuirii.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos nu este însă numai Fiul lui Dumnezeu făcut om și nici numai izbăvitorul și răscumpărătorul nostru, sau numai dascălul nostru, al celor ce purtăm numele Lui, ci este și modelul pe care trebuie să-L urmăm cît mai bine cu puțință în viața noastră pămîntească.

Plinînd El însuși Legea («n-am venit să stric Legea, ci să o plinesc»), făcînd mereu voia Tatălui care L-a trimis, practicînd mai întîi El însuși ceea ce învîța pe alții să facă, El este pentru noi, creștinii, marele model după care trebuie să ne modelăm viața noastră de aci de pe pămînt, dacă vrem ca ea să rodească în veșnicie. Trăind timp de 33 de ani și mai bine între noi oamenii, asemenea nouă, ca om adevărat, împărtășind bucuriile și mai ales înfruntînd necazurile și neajunsurile ce sînt legate de această viață a noastră, Mîntuitorul a voit să ne arate «prin înfățișarea pîldei Sale, ceea ce ar trebui ca noi să facem» (Sfîntul Ciprian). pentru

ca prin această viață trecătoare să agonisim pe cea nepieritoare. Fiind chemați și obligați la desăvârșire prin porunca: «Fiți, așadar, desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este» (Matei V, 48), Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om ca să ne arate prin pilda vieții Sale că această desăvârșire e posibilă pentru fiecare om și să ne învețe cum ne putem apropia aci pe pământ cu trăirea noastră de desăvârșirea la care sîntem chemați. Neputînd găsi între oameni modele vrednice de urmat pe scara desăvârșirii, iar Dumnezeu, Care e însăși desăvârșirea, fiind prea departe de om ca să-i poată fi model adevărat, omul cu greu ar fi putut urca spre desăvârșire dacă nu i-ar fi ușurat acest lucru însuși Fiul lui Dumnezeu, Care adresîndu-ni-se, ne spune: «Eu sînt calea... nimeni nu vine la Tatăl fără numai prin Mine... Învățați de la Mine că sînt blînd și smerit cu inima... Pildă v-am dat vouă, ca precum am făcut Eu, și voi să faceți asemenea» (Ioan XIV, 6; Matei XI, 29; Ioan XIII, 15).

«Noi vom fi creștini dacă vom urma pe Hristos» — spune Sfîntul Ciprian. În adevăr, ce altceva e creștinismul decît urmarea, imitarea lui Hristos? Sfîntul Apostol Ioan spune în I Epistolă (II, 6): «Cine zice că petrece întru El, dator este ca precum Acela a umblat, și el va să umble». Sfîntul Apostol Pavel o spune și mai răspicat cînd zice (Romani XII, 14): «Fraților ... îmbrățișați-vă în Domnul Iisus Hristos», urmînd apoi toată trăirea creștinească, toate datorințele creștinești la urmarea Mîntuitorului: «Aveți în voi simțirea lui Hristos» (Filip. II, 5) și: «fiți următorii mei, precum și eu al lui Hristos» (I Cor. IV, 16).

Dar, oare, ce a făcut Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, pentru ca să facem și noi asemenea? Sfînta Carte ne spune despre El că: «a trecut — în lume — făcînd bine» (Fapte X, 38), iar în alt loc că: «toate le-a făcut bine». În adevăr, așa este.

Totdeauna a căutat să facă voia Tatălui Său și nu a Sa: A venit în lume «nu ca să facă voia Sa, ci a Tatălui»; iar în clipa cea mai grea a încercării Sale, în grădina Ghetsimani, zice: «Nu voia Mea, ci voia Ta să fie» (Luca XXII, 42).

A făcut numai fapte bune și n-a săvîrșit nici un păcat: «Care n-a făcut nici un păcat» — spune Sfîntul Petru (I Petru II, 21). Atît de curată a fost viața Lui, atît de sfîntă trăirea Lui, încît El a putut înfrunta fără teamă pe dușmanii Săi, zicîndu-le: «Cine dintre voi Mă va dovedi de păcat?».

Întreaga viață a Mîntuitorului este o continuă facere de bine: n-a fost durere pe care El să n-o fi împărtășit, n-a fost lipsă pe care să n-o fi îndulcit, n-a fost ochi care să fi plîns și El să nu-i fi șters lacrimile; a tămăduit pe bolnavi, a dat vedere orbilor și a înviat pe cei morți.

Să urmăm pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos întru toate. Să-L urmăm împodobindu-ne sufletul cu podoaba tuturor virtuților creștinești pe care ni le-a învățat Mîntuitorul și pe care El le-a practicat în cel mai înalt grad: iubirea, smerenia, curăția, răbdarea și toate celelalte: să-L urmăm înălțîndu-ne cugetul spre cele înalte, gîndind mereu spre «cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei XVI, 23). Să-L urmăm curățînd simțirea noastră

de tot ce e josnic, murdar și întunecos, dar mai ales să-L urmăm îmbogățind trăirea noastră prin comoara faptelor bune, adică: să facem și noi mereu și în toate voia lui Dumnezeu, zicând cu Mîntuitorul: nu voia mea, ci a Ta să fie, Doamne! Să ne ferim de păcat și să facem numai fapte bune, lucrînd cu Hristos, în Hristos și pentru Hristos. Să facem numai acele fapte, să spunem numai acele vorbe, să gîndim numai acele gînduri pe care le-ar face, le-ar spune sau le-ar gîndi Hristos, dacă ar fi în locul nostru și să le facem așa cum le-ar fi făcut El.

Acesta este barometrul cel mai sigur al vieții creștinești. În sfîrșit, să facem fapte bune față de aproapele nostru, cunoscînd cuvintele Mîntuitorului: «Orice ați făcut unuia dintre acești mai mici ai Mei, Mie Mi-ați făcut» (Matei XXV, 40) și, luînd aminte că la dreapta și nemitarnica judecată a lui Hristos vom fi judecați nu atît după curăția inimii și a simțirii, nici atît după înălțimea gîndului sau după mulțimea sau puținătatea cunoștințelor — și acestea toate sînt bune, folositoare și necesare creștinului —, ci mai ales după plinirea facerii de bine față de aproapele, cu care Mîntuitorul a binevoit să se identifice: «Flămînd am fost și Mi-ați dat să mînc, am însetat și Mi-ați dat să beau, străin am fost și M-ați primit...» (Matei XXV, 35).

«E creștin adevărat cel ce e milostiv cu toți, care nu se tulbură dacă e pierit, care ajută pe cel sărac, care suferă cu cel întristat, care împărtășește durerea altuia ca și cum ar fi a sa, care nu încuie încăperea sa celui nenorocit, care nu vatămă pe nimeni, care slujește lui Dumnezeu zi și noapte» (Fericitul Augustin, *De vita cristiana*).

Urmînd Mîntuitorului aici pe pămînt, prin simțirea noastră și mai ales prin trăirea noastră în duhul Lui, care este duhul iubirii, duhul păcii, al înfrățirii între oameni și al buneii înțelegeri între toți, umblînd «după poruncile Lui» (I Ioan I, 6) și plinînd mereu voia Lui sfîntă, îmbogățindu-ne neconținut sufletul cu podoaba faptelor bune și mai ales a faptelor de milostenie față de aproapele nostru, cu siguranță că-L vom urma și în ceruri, pentru a ne bucura de răsplata ispravnicului celui credincios: «Bine, slugă bună și credincioasă... intră întru bucuria Domnului tău». Ceea ce așa să fie!

Pr. ION VESA

LA ÎNĂLȚAREA SFINTEI CRUCI

După înălțarea Mîntuitorului la cer, sfat mare au ținut între ei căpeteniile iudelor și au zis: «Veniți să ascundem locul unde a fost răstignit și îngropat Hristos, că de vor vedea oamenii crucea pe care a fost răstignit și groapa în care a fost îngropat, toți vor veni și vor crede întru Dînsul». Atunci au astupat groapa și Golgota, locul unde era sfînta cruce să se uite și să nu se mai pomenească.

A venit după aceea anul 70, care a adus distrugerea Ierusalimului de către oștile romane. Locul a fost arat și a dispărut și norod și Ierusalim și templu.

Și a stat Sfânta Cruce ascunsă pînă în vremea împăratului Constantin cel Mare, și nimeni nu mai știa precis locul unde fusese ea ascunsă. Atunci a intervenit patriarhul Macarie al Ierusalimului, și făcînd rugăciuni împreună cu toți credincioșii —, căci se adunase la aceste rugăciuni mare mulțime de credincioși împreună cu împărăteasa Elena —, a fost găsit locul și s-au început săpăturile. Au descoperit mai întîi Golgota, apoi puțin mai departe trei cruci. Și-au dat imediat seama că sînt cele trei cruci pe care au fost răstigniți Hristos și cei doi tilhari.

Dar neștiind împărăteasa care e crucea lui Hristos, atunci a fost adusă o fată de neam mare, moartă, pe care, atingînd-o cu una dintre cruci, ea a înviat și a început să aducă laudă și mulțumire lui Dumnezeu; atunci patriarhul Macarie a înălțat Sfînta Cruce deasupra amvonului și văzînd-o poporul a început a striga: Doamne miluiește-ne. Și de atunci a început a se ține sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci.

În afară de această zi însă, Sfînta noastră Biserică a mai fixat și alte zile în care noi sărbătorim și alte evenimente în legătură cu Sfînta Cruce. De ce oare s-a făcut lucrul acesta? Pentru că crucea este semnul prin care orice creștin se mîntuiește, este armă asupra diavolului și asupra morții; este unealta mîntuirii noastre.

Plecînd din Vechiul Testament, trecînd la vremea Mîntuitorului și ajungînd pînă în zilele noastre, crucea este întîlnită pe întreg firul existenței creștinului. Nimic din mîntuirea lui nu s-a făcut fără de ea și în afară de ea.

În Vechiul Testament cînd Moise și-a întins mîinile spre înălțimi, biruind pe Amalic în pustiul Sinai, a simbolizat semnul crucii.

În pustie, cînd evreii au fost pedepsiți de Dumnezeu pentru necredința lor, își găseau salvarea privind la șarpele de aramă ce era așezat de-a-curmezișul pe un stîlp — deci tot la cruce.

Cînd Moise a lovit cu toiagul, despîcînd Marea Roșie în două, chipul crucii l-a simbolizat.

Cînd a lovit stîncă din care a curs apă, același lucru l-a închipuit, Patriarhul Iacov cînd și-a pus cruciș mîinile pe capul nepoților lui, a simbolizat crucea.

Iisus al lui Navi cînd și-a întins mîinile cruciș, oprind soarele pe loc pînă ce a biruit pe vrăjmași, a închipuit în taină Crucea lui Hristos.

Și putem enumera încă multe și multe exemple despre preînchipuirea sfintei cruci în Vechiul Testament. Dar ne mulțumim numai cu atîtea, pentru că tot la cei vechi, paralel cu această concepție religioasă despre cruce, mai exista și una profană, adică folosirea ei ca instrument de tortură și omorîre a celor răufăcători. Mijloc de condamnare, crucea era nume de osîndire, și de pedeapsă, prilej de rușine și de pedeapsă.

A venit însă Hristos și a murit cu moarte de cruce; pe crucea aceasta a torturii, împărțînd soarta celor din urmă răufăcători, căci spune Scriptura: «A fost socotit între cei fără de lege» (Isaia LIII, 12).

Dar cită măreție în această moarte! Răstignit pe cruce fiind, se ruga pentru cei care îl condamnaseră: «Părinte, iartă-le lor păcatul, că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34), iar «cerul s-a întunecat, pămîntul s-a cutremurat, catapeteasma templului în două s-a despîcat, morții au înviat, iar un ostaș a mărturisit: cu adevărat Fiul lui Dumnezeu acesta a fost». Universul întreg și-a schimbat pentru o clipă mersul firesc, pentru că nu putea să suporte pe Creatorul lui răstignit pe cruce, de mîinile propriilor lui fii. Ce om, ce ființă pămînteană mai avusese parte de o asemenea moarte? Nimeni. Iată în ce constă măreția!

Dar toate acestea s-au întîmplat pentru ca să se împlinescă Scripturile. Hristos trebuia să se aducă pe Sine jertfă pe cruce pentru mîntuirea neamului omenesc, căci «așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Iată deci cum crucea din unealtă de tortură a devenit mijloc de mîntuire. Hristos fiind răstignit pe ea, i-a dat această putere. Ea avea să vorbească de acum înainte tuturor despre patimile și moartea pe care Mîntuitorul le-a suferit pentru mîntuirea noastră, despre biruința vieții asupra morții, despre triumful lui Hristos asupra diavolului.

Așa după cum diavolul a biruit pe Adam printr-un pom, tot așa Hristos a doborît pe diavol la pămînt prin cruce. Un lemn i-a trimis în iad, un lemn i-a rechemat de acolo pe cei plecați. Un lemn a ascuns gol pe cel robit, alt lemn a arătat tuturor din înălțime, gol, pe învingător.

O moarte a condamnat pe toți cei de după Adam; o altă moarte a înviat pe toți cei care au fost înainte de Hristos. De acum moartea nu mai stăpînește: «Moartea a fost înghițită de biruință. Unde-ți este, moarte, boldul? Unde-ți este, iadule, biruința?» se întrebă Apostolul Pavel, ca și altădată profetul Osea (I Cor. XV, 54—55; Osea XIII, 14).

Hristos coborîndu-se la iad, cu moartea Sa a omorît moartea și pe diavol l-a surpat. A eliberat pe cei adormiți din veac de sub stăpînirea morții. De acum omul nu mai moare ci trăiește lingă cel ce l-a mîntuit; e nemuritor. Și toate acestea s-au făcut fără ca noi să ne udăm armele în sînge, fără să stăm în linia de bătaie; fără să primim răni; fără să fi văzut războiul; și totuși am primit biruința.

Lupta este a lui Hristos; cununa este a noastră.

Prin cruce, din necinste și batjocură am trecut în rîndul fiilor. Prin cruce noi, care mai înainte ne închinam la lemne și pietre, am cunoscut acum pe Creatorul tuturor; din robi ai păcatului, am fost ridicați la libertatea virtuții.

Prin cruce nu mai sînt jertfe și vărsări de sînge necuvîntătoare, ci pretutindeni adorări duhovnicești, imne și rugăciuni. Prin cruce firea omenească se ia la întrecere cu viețuirea îngerească. Crucea ne-a împăcat cu Dumnezeu. Crucea a distrus dușmănia.

Crucea este armă contra demonilor, sabie contra păcatului. Crucea este voința Tatălui, slava Unuia-Născut, bucuria Duhului, siguranța Bisericii, lauda lui Pavel, lumina întregii lumi. Căci precum o lumină aprinsă într-o cameră cuprinsă de întuneric, alungă întunericul, tot astfel și Hristos, aprinzînd ca pe o luminare crucea, risipește toată întinăciunea păcatului. Și precum lumina are în vîrf lumina, tot astfel și crucea a avut în vîrf strălucind Soarele dreptății. Totodată Hristos a atîrnat în vîrfurile crucii, ca pe un trofeu, moartea, blestemul, ca să vadă toți: și puterile de sus, care sînt în ceruri, și cei de jos, care sînt pe pămînt și chiar demonii răi, care sînt învinși.

Crucea ne-a deschis raiul. Crucea este simbol al împărăției cerești și lucru sfînt. N-a lăsat-o pe pămînt, ci a tras-o sus, a ridicat-o la cer și va veni cu ea la a doua venire. «Căci și stelele, spune Domnul, vor cădea și astfel se va arăta semnul Fiului Omului pe cer» (Matei XXIV, 29—30).

Iată cît de mare este puterea Crucii, cît de mare este strălucirea și lumina ei. Soarele se întuneacă, luna nu se arată, stelele cad, căci spune Domnul: «Atunci soarele se va întunece și luna nu-și va mai da lumina ei» (Matei XXIV, 29), ci numai semnul crucii se va arăta ca să se vadă că este mai luminos decît luna și mai strălucitor decît soarele.

Iată binefacerea pe care le-a adus crucea pentru noi. Iată motivul pentru care Sfînta noastră Biserică prăznuiește, cu atîtea cîntări de laudă și de mulțumire, amintirea acestui eveniment. Se cuvine deci ca și noi astăzi să ne plecăm cu smerenie genunchii la picioarele Crucii și închinîndu-ne și sărutînd-o să zicem:

«Luminează-ne pe noi cu strălucirea ta, Cruce purtătoare de viață; sfințește-ne cu tăria ta preacinstită Cruce și ne întărește pe noi cu înălțarea ta, ceea ce te înalți deasupra taberii vrăjmașilor». Amin.

Diac. ȘTEFAN GH. MILEA

RUGĂCIUNEA PENTRU APROAPELE ȘI SERVIREA LUI

Iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de aproapele reprezintă miezul întregii învățături creștine. Porunca de a iubi pe Dumnezeu și pe semenul nostru sînt tot atît de legate între ele, precum este legată apa de izvorul ei. «Dacă zice cineva, spune Sfîntul Ioan Evanghelistul, că iubește pe Dumnezeu și urăște pe fratele său, mincinos este. Căci cine nu iubește pe fratele său pe care îl vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-L vede»? (I Ioan V, 20—21). Ele sînt atît de organic legate între ele, încît reprezintă două fețe ale aceleiași realități. Una

îndreptată către cer, alta spre pământ. Astăzi însă vom vorbi numai despre iubirea față de aproapele și slujirea aproapelui.

Porunca iubirii față de aproapele nostru, căreia Mîntuitorul nostru Iisus Hristos i-a dat un duh și o putere cu totul nouă, a reușit să schimbe radical relațiile dintre credincioși. Înainte de venirea Domnului Iisus Hristos era atotputernică legea talionului care cerea de la cei ce cădeau sub ascultarea ei, dinte pentru dinte și ochi pentru ochi. Dacă cineva îți ucidea, cu voie sau fără de voie, fratele sau ruda, erai îndreptățit să urmărești pe criminal, prin toate mijloacele posibile și să nu-ți găsești odihna pînă ce nu vei fi spălat cu prețul singelui tău paguba sau insulta adusă neamului tău.

Pentru menținerea ordinii, într-o lume care nici pe departe nu era organizată după modelul unei societăți moderne, pedepsirea nedreptăților săvîrșite, prin toate mijloacele, se impunea cu necesitate. Era lăsată însă cu totul pe seama individului, care de multe ori, cuprins de setea răzbunării, nu mai cunoștea măsura faptelor sale. Apoi, răzbunarea în sine, era cum nu se poate mai păgubitoare pentru seninătatea lăuntrică a omului și pentru desăvîrșita lui creștere spirituală. așa cum îi era hărăzit dintru început.

Să ne închipuim un om prins în mrejele sufocate ale răzbunării. Cum am putea să ni-l închipuim altfel decît cu ființa răvășită pînă în adîncurile ei, cu ochii încărcăți de ură și minat ca o nălucă de resortul nevăzut al patimii care îl stăpînește? Și nu e deloc de mirare dacă astfel de împrejurări alcătuiau terenul potrivit care îngăduia pornirilor sălbatice să sfarme cătușele spiritului și să transforme omul într-o fiară însetată de sîngele semenului, care poate de multe ori nici nu era vinovat.

Ce a însemnat venirea Mîntuitorului Hristos și care este valoarea poruncii noi a iubirii față de aproapele, căreia i-a dat noi dimensiuni, ea fiind menționată și în Vechiul Testament. nu este greu să ne dăm seama într-o astfel de situație.

În locul răzbunării, El predică iertarea. în locul urii. Domnul propovăduiește iubirea înălțată pînă pe culmile sacrificiului personal. Înainte de Mîntuitorul Hristos ni s-ar fi îngăduit să exterminăm fără cruțare pe semenul care ne-a greșit. Astăzi ni se cere, să-l iertăm și să-l iubim după pilda lui Hristos care s-a răstignit pe Cruce pentru noi păcătoșii și vinovați fiind înaintea lui Dumnezeu. «Să vă iubiți unul pe altul așa cum v-am iubit Eu pe voi și Mi-am dat viața pentru voi».

De mii de ani. mii de generații creștine au ascultat cu evlavie glasul acestei porunci dumnezeiești și au încercat cu toții simțămîntul sublim al dăruirii și sacrificiului pentru aproapele.

Porunca iubirii are darul de a înfăptui un lucru neasemuit de minunat. Ea schimbă total optica prin care întrezărim pe aproapele nostru. Nu mai vedem în semenul nostru un vrăjmaș sau un adversar gata să ne păgubească de hrană. bunuri sau viață, ci o ființă care are drepturi la existență ca și noi. o ființă prin care ne putem înălța, a dată cu el,

printr-un act de dăruire reciprocă pe culmi de progres și desăvârșire spirituală, o ființă în care trebuie să ne întrezărim ca într-o oglindă pe noi înșine. Acesta este înțelesul mai adânc al cuvintelor rostite de Mîntuitorul: «Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși». Între mine și semenul meu trebuie să se statornicească legături cum nu se poate mai sincere și mai strînse, fiindcă destinul meu este legat de destinul lui, progresul meu de progresul lui, sfințenia mea de sfințenia lui. Firele invizibile ale naturii noastre omenești și menirea noastră comună ne leagă atât de puternic unul pe altul, încît numai atunci cînd slujesc cu abnegație și devotament pe semenul meu, încerc sentimentul adevăratei demnități și împliniri, simt că cresc în proprii mei ochi și în fața lui Dumnezeu. Și bucuria de a fi în slujba aproapelui nostru este atât de puternică, atât de sublimă, încît nimic nu ni se pare prea scump pentru a-i jertfi, fie chiar și viața. Iubirea își poartă răsplata în ea însăși.

Iubirea este un sentiment complex care trebuie să lupte cu multe obstacole pînă să pătrundă cu focul ei pînă în cămara tainică a inimilor noastre. Calea iubirii spre adîncurile ființei noastre se netezește prin rugăciune și fapte de slujire a aproapelui. Din iubire se naște rugăciunea pentru semen, iar rugăciunea la rîndul ei face să crească căldura iubirii în suflete, și să purifice inima. «Inimă curată zidește întru mine Dumnezeule și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele».

Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a lăsat rugăciunea «Tatăl nostru». Este suficient să ne aplecăm cu toată evlavia asupra acestei rugăciuni și să pronunțăm primele ei cuvinte: «Tatăl nostru» ca în sufletele noastre să încolțească simțăminte mai umane, mai nobile cu privire la semenii noștri, pentru că ne dăm seama că sîntem frați între noi și fii și aceluiși Părinte ceresc. Această rugăciune și oricare alta în care cuprindem și pe semenul nostru este singura armă capabilă să zdrobească izolarea la care ne condamnă păcatul, egoismul, ura sau vrajba. Cei mai mulți dintre noi sîntem înclinați să iubim pe cei ce ne sînt apropiați și binevoitori și să primim cu aversiune pe cei ce ne sînt potrivnici. Biruința mare a iubirii și a rugăciunii izvorite din iubire constă însă tocmai în a birui simțămîntul acesta de înstrăinare față de semen. De iubiți pe cei ce vă iubesc, ce dar veți avea? Și păcătoșii iubesc pe cei ce-i iubesc pe dinșii. «Iubirea față de vrăjmași reprezintă saltul care ne face să trecem de la cele de jos la cele înalte, de la cele pămîntești la cele dumnezeiești».

Prin rugăciune transferăm centrul de gravitate al ființei noastre, care poate fi ușor înlănțuit de egoism, asupra lui Hristos, astfel ca să nu mai trăim numai pentru noi, ci să trăim pentru Hristos, după cum și El ne-a iubit și s-a jertfit pentru noi. «Nu mai trăiesc eu, spune Sfîntul Apostol Pavel, ci Hristos este Cel ce locuiește întru mine» (Gal. II, 20). Și cum Hristos s-a identificat cu fiecare dintre frații noștri, înseamnă că prin rugăciunea izvorită din iubire aruncăm cea mai solidă punte între noi și Dumnezeu, între noi și semenii noștri. Prin iubire și rugăciune Hristos și aproapele nostru este mereu prezent în inima

noastră. Fără iubire, care este singura capabilă să armonizeze ființa noastră, rămânem ca o casă pustie plină de păienjenişul patimilor, care ne vor prinde tot mai sigur în mrejele lor nevăzute. Păcatul vrăjmașiei și al urii a ridicat mereu ziduri care să ne despartă de semenii noștri, să ne închidă într-o lume deșartă, lipsită de avânt și dăruire cu adevărat umană. Rugăciunea surpă mereu aceste ziduri și face ca ploaia binefăcătoare a iubirii să se reverse peste inimile noastre, așa cum Nilul își revarsă apele lui fertile peste pământurile orientului crăpate de arșiță.

Dar rugăciunea nu este totul. Ca și credința, ea nu-și arată adevăratele ei roade decât atunci când este «lucrătoare», când se arată și în fapte de milostenie, în săvârșirea binelui. «Milostenia este aripa rugăciunii și dacă nu faci milostenie, rugăciunea ta se înalță din ce în ce mai greu la cer». Nu trebuie să ne mulțumim să căinăm pe fratele nostru, ci trebuie să-i întindem efectiv o mână de ajutor atunci când are nevoie de ea. Un sfat bun la vremea potrivită, un ajutor când vine să ni-l ceară, o mângiere la vreme de restriște, o încurajare la vreme de necaz și amărăciune, iată câteva din florile răsărite din pământul sfânt al iubirii față de aproapele. «Să iubească fiecare, spune Sfântul Apostol Pavel, precum se îndură cu inima, nu cu părere de rău sau cu silă. Că pe dătătorul de bună voie îl iubește Dumnezeu» (II Cor. IX, 7).

Dar aproapele nostru nu este numai omul de lângă noi, este și omul de la celălalt capăt al globului pământesc, de pe orice meridian al globului, fie el alb, negru sau de altă culoare. Cu toți facem parte din aceeași mare familie umană, cu toți sintem fiii ai Tatălui ceresc.

Poate însă că s-ar întreba cineva: Pe semenul meu de lângă mine îl ajut, dar cum aş putea să fac ceva pentru semenul care este departe? Realitatea este că nu distanțele reprezintă obstacolele cele mai mari în calea apropierii dintre oameni. Sint oameni alături de noi, dar care pot fi totuși departe de inimile noastre și oameni departe de noi care pot fi aproape de sufletele noastre. Indiferența, nepăsarea, ura, șovinismul sint câteva din racilele care au sfișiat și mai sfișie și astăzi, în unele părți ale globului pământesc, unitatea oamenilor de pretutindeni. Din nenorocire și astăzi există războaie și omenirea este pustiită de ură și vrăjmașie rasială, de viermele șovinismului, de suferințe, boli, foamete și dureri de tot felul.

Ce putem face pentru acești frați departe de noi?

Prin rugăciuni, să-i avem mereu prezenți în inimile noastre și icoana suferințelor lor să stăpânească conștiința noastră, fiindcă este durerea unui frate de al nostru. Mai mult chiar. Să alungăm din sufletele noastre indiferența și nepăsarea care a adus după sine categorii de suferință și pustiire. Să ne unim cu toții în jurul acțiunilor generoase care au ca scop statornicirea înțelegerii, dreptății și fericirii între oameni.

Astăzi distanțele nu ne mai despart, fiindcă glasurile noastre pot fi auzite pretutindeni pe glob.

Rugându-ne și sprijinind pe frații noștri îndepărtați luptăm pentru împuținarea suferinței și durerii în lume, pentru restaurarea unității spirituale a neamului omenesc, pentru statornicirea păcii și binevoirii între oameni. De ce? Fiindcă acesta este mesajul care a răsunat la Nașterea Domnului deasupra peșterii din Betleem pe care Biserica noastră îl adresează astăzi credincioșilor și lumii întregi. Fiindcă acesta este destinul spre care omenirea se îndreaptă cu pași tot mai siguri.

Fie ca bunul Dumnezeu să se milostivească spre noi și să trăim cu toți zorile minunate ale unei lumi fericite și înfrățite. Amin.

Pr. Prof. D. POPESCU

LA ADORMIREA MAICII DOMNULUI

*«Scoală-te Doamne întru odihna ta, tu și
chivotul sfințirii tale».*

Praznicul de astăzi al Adormirii preasfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria ne pune înaintea icoana plină de înfrustare de acum aproape 2000 de ani, când Sfinții Apostoli au dus la mormânt trupul cel născător de Dumnezeu al Maicii Domnului.

Prilej de pioasă reculegere pentru creștini. Adormirea Maicii Domnului a devenit însă prilej de bucurie și de nestrămutată fericire, căci deși este vorba de moarte, moartea Maicii Domnului n-a fost decât un somn, în care Sfânta Fecioară s-a odihnit la sfârșitul vieții ei vremelnice, pentru ca după trei zile să plece cu trupul și cu sufletul pe calea vieții celei veșnice.

Din mormântul Maicii Domnului de pe Muntele Măslinilor, trupul cel care a născut pe Dătătorul vieții a fost luat la viață de însăși mâinile Fiului ei și acum de acolo, din cer, ne revarsă torente de nădejdi care dospesc frământătura credinței noastre în viața veșnică.

De aceea, lângă amintirea de pioasă reculegere a întregului neam creștinesc, în legătură cu Adormirea Maicii Domnului, inima noastră, are prilejul să-și reîmprospăteze hrana credinței cu privire la viața veșnică și a nădejzii în ajutorul pe care Maica Domnului ni-l poate da acum după ce a trecut din moarte la viață, fiind Maica vieții și, prin rugăciunile sale izbăvește din moarte sufletele noastre.

Să privim astăzi cu ochii gândului în cetatea Ierusalimului la aceea care a fost mama Cuvîntului întrupat, și care, incredințată de Fiul Ei Sfîntului Ioan Evanghelistul, a devenit mama noastră a tuturor creștinilor. În timpul cît Mîntuitorul a trăit pe acest pămînt ea a fost nedeslipită de Fiul ei, urmîndu-L ca o umbră a dumnezeieștii Sale Făpturi.

În tot locul misiunii Lui. Era toată numai inimă ca să tresară și să se frângă pentru El, numai ochi care să vegheze și să plîngă după El, numai suflare care să se mistuie în durerea cea fără de margini a dragostei de mamă pentru dumnezeiescul ei Fiu.

După înălțarea Mîntuitorului la cer, ființa ei preacurată a devenit numai dor. Dor după Fiul ei cel Unul-Născut, dor după Fiul ei cel dumnezeiesc și mai frumos decît toți fiii omenești, dor după Hristosul cel bun și blind care a devenit lumii Păstorul cel bun, dor după Învățătorul și Mîntuitorul cel slăvit și lăudat, dor prins și legat, răstignit și îngropat, dor după Hristosul cel înviat și acum înălțat la cer.

Îl dorea tînjind ca floarea ce cu petalele deschise ca un potir soarbe razele soarelui iar la apusul lui și le închide într-o nostalgie negrăită. Îl dorea nespus și-L aștepta mereu. De cîte ori se deschidea ușa, sau privea la geam, se aștepta să-L vadă venind, așa cum de atîtea ori se întorcea din osteneala propovăduirii, spre casă îngrijită de ea, la masa așternută de ea pentru dumnezeiescul ei Fiu, lumina ochilor și a vieții ei.

Îl dorea să vină să o ia și pe dînsa la El, ca să fie mereu cu El, cu blindul și cu dumnezeiescul ei Mielușel. Și El n-a întîrziat..

Într-una din rugăciunile Bisericii noastre, se perpetuează din vremi apostolice tradiția că îngerul cel mai întîi stătător, din cer, a fost trimis să-i spună Născătoarei de Dumnezeu mutarea ei la cele fără de grijă și să-i vestească venirea către dînsa a Fiului ei și Dumnezeu, Care în mîinile cele purtătoare de viață vrea să ia sufletul Maicii Sale.

Sfînta Fecioară era singură. Sfîntul Ioan Evanghelistul, fiul ei cel adoptiv, unde locuia preacurata Maică, era dus departe la propovăduire. Luca cel care a scris despre cel dintîi «bucură-te» de la Bunavestire, era și el departe. Departe erau și toți ceilalți Sfînți Apostoli, împărțiți ca ca stelele cerului, la propovăduire.

De aceea, la această veste, cu bucurie pentru această clipă mult dorită și cu dragoste pentru ucenicii lui Hristos, deveniți acum toți fiii cei de pe pămînt, a început Preacurata dulcea ei chemare zicînd: «Apostoli de la margini, veniți, veniți aici măcar cu gîndul și vă adunați în satul Ghetsimani ca să îngropați trupul meu, iar Tu, Fiul și Dumnezeuul meu, primește duhul meu». Așa a răsunit glasul Maicii lui Dumnezeu, care a adunat, de pe unde era fiecare, pe Sfînții Apostoli ca să fie de față la îngroparea Maicii Domnului.

Marii ierarhi Dionisie tînuitorul de Dumnezeu, cu Epifanie și Timotei cel încuviințat cu dumnezeiasca preoție, văzînd ceata ucenicilor venind pe norii cerului la îngroparea Maicii Domnului, cu inima frîntă de marea durere și cu mare jale, au pornit cîntarea de înmormîntare, străbunul Halelua și în viers tînguitor, cu multe lacrimi ridicînd trupul neînsuflețit al Sfintei Fecioare, au dus la mormînt pe aceea care a fost chivotul cel sfințit și Biserica vie a celui preafălat pe acest pămînt.

Tristă icoană, îndurerată și plină de jale s-a văzut atuncea la muntele Măslinilor. Apostolii învierii încă o dată au fost asaltați de deznă-

dejdea morții. Am văzut cîndva pe Stăpînul vieții, zăcînd în mormînt, dar L-au văzut și izvorînd din mormînt ca un Mire. Acum iată a murit izvorul din care a curs viață. Cea plină de dar, numită de Arhanghelul Gavriil, cea mai presus de heruvimi și serafimi, cea care a născut lumii pe Mîntuitorul și biruitorul morții se dă îngropării de obște.

Trist și împovărat de durere mergea Sfîntul Apostol Petru, cel grabnic și arzător la credință, gîndindu-se la viața noastră omenească ce se poate compara cu zborul păsărilor al căror drum se stinge o dată cu aripile care au frămîntat văzduhul și cu mireasma florilor ce se vestejesc, lăsînd în ființa noastră nostalgică simțire care ne farmecă și ne învăluie în giulgiuri de veșnicie.

Îngîndurați și copleșiți de durere mergeau ceilalți Apostoli ai Celui înviat, ducînd pe umerii lor sicriul de îngropare al Mamei Celui pururea viu.

Nemîngîiați și setoși de nemurire strigăm și noi orfanii, fiii din această lume ai Maicii Domnului: «O neînțeleasă și crudă hotărîre și nemilos destin al vieții noastre omenești! Cum? Și pe cea fără prihană, și pe cea plină de har, și pe aceea pe care a ales-o Dumnezeu ca să-i fie Maică pe acest pămînt, și pe ea a cosit-o ca pe un crin înflorit, nemiloasa moarte, și pe ea a înghițit-o nesățiosul mormînt?».

Așa, cu adevărat, iubiți credincioși, pentru că la plinirea vremii fiecărui dintre noi, urmașii lui Adam, plătim cu moartea viața pe care am trăit-o și viața veșnică în care ne ducem.

Dovadă că viața veșnică se cîștigă prin moartea acestei vieți ne-a dat însuși Mîntuitorul, care cu moartea Sa a zdrobit puterea morții și prin învierea Sa a deschis porțile vieții veșnice tuturor oamenilor.

Însă, pentru ca să putem cîștiga și merita viața veșnică, trebuie să ne găsim în strînsă legătură cu izvorul vieții veșnice, cu Dumnezeu care a omorît moartea. Pentru ca să putem fi părtași acelei vieți veșnice, ca să putem să trăim viitorul în veșnicie, ca acest viitor să nu se mai facă trecut și să nu ne mai întîlnim niciodată cu răul și cu suferința, noi trebuie să fim în legătură cu Hristos, Care este Dumnezeu coborît în timp și în lume, ca să ne dea harul să putem trăi în veșnicie.

Legătura cu El începe cu credința și se desăvîrșește în unirea dragostei Lui. De aceea a spus El: «Cel ce crede în Mine de va și muri, viu va fi»

O încredințare a acestui adevăr evanghelic este preasfînta Fecioară Maria, care L-a născut în chip minunat, care L-a iubit și L-a cuprins în sinul și inima Ei de mamă cum nimeni altul pe fața pămîntului nu a putut să-L cuprindă.

În ea s-au plinit în mod desăvîrșit cuvintele Mîntuitorului cu privire la cîștigarea veșniciei după moarte: «cel ce crede în Mine, viu va fi, de va și muri, și va trece din moarte la viață».

Ea a crezut de la Bunavestire și pînă la moartea ei, în Fiul lui Dumnezeu, a crezut și L-a iubit fără de margini, și de aceea, cînd a murit, ea a devenit nemuritoare, a intrat în veșnicie, mutîndu-se la viață, fiind

Maica vieții și acum, de acolo, prin rugăciunile Sale izbăvește din morți sufletele noastre.

Rostul acestei tainice iconomii Sfinții Apostoli l-au aflat după trei zile de la înmormintarea Maicii Domnului, când venind Sfântul Apostol Toma, care nu s-a întimplat în ziua înmormintării acolo — plecându-se în mormint ca să o vadă moartă, n-a mai aflat trupul Maicii Domnului și au cunoscut cu toții că Maica Domnului a plecat în veșnicie, nu numai cu sufletul, ci și cu trupul fiind luată la ceruri de Fiul Ei și Dumnezeuul nostru.

Mormintul gol al Maicii Domnului de la muntele Măslinilor din Ierusalim, unde astăzi se află o minăstire, îl interpretăm în sensul că există o viață veșnică și că pentru cei dreپți și fără de prihană există posibilitatea de a trăi veșnic și în fericită unire cu Dumnezeu. Sfânta Fecioară n-a murit ci a adormit și a trecut din moarte la viață, mutându-se la cer.

Cerul cel pămîntesc, care a cuprins în sînul și brațele sale pe Dumnezeu în această lume, s-a mutat la sînurile cele de sus, încredințându-ne că toți ciți vor crede și se vor uni cu Hristos vor putea să ajungă în aceste locașuri de viață veșnică.

În fruntea tuturor ca o pîrgă a firii, ca oglinda care cuprinde strălucirea Soarelui ceresc, ca luna strălucitoare din soarele Hristos, stă Sfânta Fecioara covîrșind cu slava pe ingeri și pe sfinți, mai cinstită fiind decît heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decît serafimii.

«Fecioara n-a murit, ci doarme», a spus Mintuitorul despre fiica lui Iair pe care a înviat-o. «Fecioara n-a murit, ci doarme» spune astăzi Sfânta Biserică, care proslăvește prin praznicul de astăzi mutarea ei la ceruri. Acum s-a plinit în întregime dorința proorocului David care spunea în psalmii săi: «Scoală-Te Doamne, întru odihna Ta, Tu și chivotul sfințirii Tale». S-a sculat Domnul din odihna mormintului după oste-neala patimilor, prin înviere, iar acum a sculat și chivotul sfințirii Sale, adică pe Maica Sa, care ca un chivot dumnezeiesc a cuprins pe Hristos în ființa sa preacurată și astfel ea, care a fost întru naștere Fecioară, acum ea este după moarte vie. Așa chivotul lui Dumnezeu cel însuflețit și luat din oameni a ajuns în raiul cel ceresc, acolo unde sălășluiește lumina cea neapropiată a slavei Sfintei Treimi — și unde cetele îngerești neîncetat slavoslovesc fericirea ale cărei ecouri noi le putem auzi numai cu credința și cu nădejdea și cu dorul.

La intrarea ei, ca oarecînd împăratul Solomon, la intrarea mamei sale în sala tronului, Fiul lui Dumnezeu și al Sfintei Fecioare a întîmpinat-o și luînd în mîinile Sale cele începătoare de viață ființa Maicii Sale, a așezat-o pe tronul măririi la dreapta puterii Sale zicînd, ca și oarecînd Solomon către mama sa Barseba: «Cere, o Maică Mea, orice va dori inima ta și Fiul tău va împlini tot ce vei cere».

Dumnezeu Cuvîntul, Cel care a scris pe tablele legii porunca a V-a — cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, — a adus acum El însuși la îndeplinire această poruncă, a cinstit și proslăvit pe Mama Sa umplînd-o de daruri pe pămînt și în cer și înălțînd-o la El a făcut-o Împărăteasă și Mamă a întregii făpturi. Împăratul David a văzut-o și a strigat: «Stătut-a

împărăteasa de-a dreapta Ta în haină aurită, împodobită și prea înfrumusețată», iar fiul ei adoptiv, Sfântul Ioan Evanghelistul, scrie în Apocalipsă că a văzut-o «îmbrăcată în soare avînd luna sub picioare, iar pe cap cunună de 12 stele».

De aceea, iubiți credincioși, deși trist oarecum evenimentul Adormirii Maicii Domnului, el este astăzi și în veșnicie pricină de bucurie și ne-strămutată fericire. Bucurați-vă așadar toți creștinii că Maica lui Dumnezeu care este și maica noastră a creștinilor, este astăzi în ceruri și mijlocește pentru fiecare din noi un loc și un rost în veșnicie.

Toți am cîștigat în Maica Domnului pe aceea care poartă grijă de lipsurile noastre dăruindu-ne cele de folos, ca o mamă care cu perle de lacrimi, imploră pe Fiul ei să nu mai îngăduie ca om pe om să seucidă și frate să mai producă suferință fratelui. Și în iad, pînă la judecata de apoi, avem nădejde de mîntuire, avînd pe această împărăteasă a cerurilor și Mamă a lui Dumnezeu și a noastră, căreia Fiul i-a spus: «Cere, o Maica Mea, cere orice vei vrea și orice vei cere ți se va împlini».

De aceea, iubiți credincioși, astăzi la praznicul Adormirii Maicii Domnului, ridicați-vă porțile sufletului, deschizîndu-le larg și primiți cu sîrbătorească însuflețire în inima voastră pe Cerul cel pămîntesc care ne-a mijlocit pe Dumnezeu și ne mijlocește mereu harurile de milă și de pace ale acestui Dumnezeu.

În casă de creștin se află pe pereți icoana Maicii Domnului și se înalță rugăciuni și paraclise. În inima noastră să nu se stingă candela iubirii pentru preascumpa, preacurata și dumnezeiasca Mamă a noastră a tuturor creștinilor.

S-o primim și să o îmbrățișăm și să ne închinăm ei în toată vremea vieții noastre, pentru ca la sfîrșitul acestei vieți să ne învrednicim de harul vieții celei veșnice.

Viața noastră să devină curată ca să oglindească virtuțile ei cele fără de prihană. Rugăciunea noastră către ea să fie o convingere care să ne pună veșnic sub ocrotirea ei de mamă.

Iar acum, la praznicul ei de astăzi, aducîndu-i ca dar hotărîrea noastră de a sluji Fiului ei ca fii ai luminii și ai păcii să o lăudăm cu aceste cuvinte zicînd:

Bucură-te Biserica în care ne rugăm Fiului tău!

Bucură-te altarul pe care tronează El!

Bucură-te ușă prin care intrăm la Hristos!

Bucură-te scară pe care ne suim în ceruri!

Bucură-te cea plină de dar, care nici întru Adormirea ta nu ne lași pe noi! Amin!

Arhim. JUSTINIAN DALEA

CUVÎNT LA PRĂZNUIREA PREA CUVIOASEI MAICII NOASTRE PARASCHIVA

*«Scumpă este înaintea Domnului moartea
cuvioșilor lui».*

Așa cum pe bolta cerească stea de stea se deosebește prin strălucire, tot astfel și pe bolta Ortodoxiei strălucesc într-o lumină de astre sfinții, cuvioșii și mucenicii pe care îi cinstește Sfânta noastră Biserică. Și așa cum din înălțimea cerului aceste astre își revarsă lumina pe pământ, unind-o la ivirea zorilor cu efluviul de lumină al soarelui, tot astfel și sfinții ne luminează cu lumina învățaturii lui Hristos — Soarele dreptății, Răsăritul răsăriturilor — fiindcă «minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui».

Sfinții Bisericii noastre au strălucit, unii prin lumina învățaturii, prin adâncimea cunoștinței, prin smerita cugetare la Dumnezeu; alții printr-o viață duhovnicească plină de răbdare, cumpătare, înfrînare, smerenie, credință, nădejde, dragoste și fapte bune, iar alții, au primit cununa muceniei pecetluind cu sîngele lor învățătura primită de la Hristos.

În primele veacuri creștine mulți din ei au luat calea sărăciei de bunăvoie, a trăirii în Hristos, retrăgîndu-se din lume, viețuind în post și rugăciune prin peșterile munților sau prin pustiiurile dogoritoare, punînd temelială vieții chinoviale.

Ca o mamă ce poartă de grijă fiilor săi, Sfânta Biserică a rînduit fiecăruia o zi de cinstire în care sărbătorim fie nașterea sau mutarea lor din viața pămîntească, fie amintirea unor întîmplări minunate din viața acestor sfinți prin care Dumnezeu și-a arătat lucrarea sa în lume.

Astăzi noi, iubitorii de praznic, sărbătorim pe Cuvioasa și pururea pomenita Paraschiva, născută într-un sat al Traciei, numit în vechime Epivata. Părinții ei erau de neam bun și foarte înavuțiți — așa cum glăsuiește sinaxarul zilei — dar bogăția lor era mai cu seamă dreapta cinstire a lui Dumnezeu și numele de creștini. Aducînd la lumină pe Cuvioasa, au renăscut-o mai întîi prin baia botezului și apoi au crescut-o în duhul învățaturii creștine. Cuvioasa își petrece copilăria în casa părinților, dar mai ales în Casa Domnului, însoțind adesea pe maica sa la biserica precuratei Născătoare de Dumnezeu. Din fragedă copilărie a fost pătrunsă de cuvintele auzite aici: «Cela ce voiește să vină după Mine să se lepede de sine, să ia crucea sa și să urmeze Mie».

Milostenia și grija pentru săraci au făcut începutul urmării lui Hristos. De aceea, în una din zile, ieșind din biserică și întîlnind un sărac, cu grijă ascunzîndu-se de maica sa, cuvioasa și-a dezbrăcat hainele ei frumoase și scumpe și le-a schimbat cu ale săracului.

Certările și muștrările părinților n-au putut-o împedica să repete lucrul acesta a doua oară și de alte multe ori. În inima ei a încolțit treptat gîndul la bisericile și moaștele sfinților din Constantinopol. De aceea, fără știrea părinților, părăsind casa părintească ajunge la Constantinopol, cer-

cetează bisericile și pe părinții cetății, apoi întărită în rugăciune și de îndemnul cugetului, merge la Calcedon și în cele din urmă la Heraclea din Pont, unde timp de cinci ani, într-una din bisericile închinată Maicii Domnului, petrece în priveghere, în post și pocăință cu lacrimi, înălțînd rugăciuni la Dumnezeu s-o învrednicească a vedea cetatea Ierusalimului unde umblase, predicase, pătımise, murise și inviase Mîntuitorul.

Împlinindu-și și acest dor, întărită în credință prin petrecerea la locurile sfinte, se îndreaptă către pustiul Iordanului, pe urmele Botezătorului, intrînd în obștea unor călugărițe pustnice.

Aici, ca în toate călătoriile sale, a luptat cu tot felul de ispite, cu toate vitregiile vieții de pelerin, dar din toate a ieșit biruitoare cu ajutorul puterii lui Dumnezeu. Hrana ei era cea a pustnicilor, băutura, apa izvoarelor, așternutul o rogojină, iar îmbrăcămintea o haină simplă vădînd sărăcia de bunăvoie. Peste toate acestea înflorea însă dragostea de Hristos și smerita cugetare.

În al douăzeci și cincilea an al vieții, după îndelungi nevoințe, și suișuri duhovnicești pe calea desăvîșirii, Cuvioasa Paraschiva iese din această mînăstire, vine la Ioppe și de aici pe o corabie se îndreaptă către Constantinopol, în drum către patria sa. Revede Constantinopolul, dumnezeieștile lui locașuri și plecînd de aici se stabilește într-un oarecare sat. Calieratia, la biserica Sfinților Apostoli din părțile Epivatului.

După doi ani de viețuire în acest sfînt locaș, Cuvioasa Paraschiva a trecut la cele veșnice, «încredințînd sufletul ei miinilor îngeresti, iară trupul spre îngropare».

Dumnezeu, care a ocrotit-o în timpul vieții sale pămîntești, și-a arătat dragostea Lui și după aceea, încredințîndu-ne de cuvintele psalmistului care grăiesc: «Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui». De aceea, în chip minunat a descoperit celor din părțile Epivatului moaștele Cuvioasei Paraschiva.

Nu la mult timp după adormirea întru Domnul a sfintei, în acele pustietăți ale Epivatului, murind un marinar, a fost îngropat în apropierea de trupul sfintei. Dar ea nesuferind aceasta, s-a arătat într-o vedenie pustnicului din acele părți, poruncînd să mute trupul marinarului care întina sfințenia moaștelor sale. Aceeași vedenie a avut-o și o femeie cu numele de Eftimia, precum și groparul. Aceștia și-au mărturisit vedenia unul altuia și apoi împreună cu pustnicul au descoperit-o poporului. Întreaga obște creștină, mergînd la mormînt, au dezgropat trupul sfintei și «aflîndu-l întreg și cu totul păzit nestrîcat, cu mîini cucernice l-au adus în biserica Sfinților Apostoli, răsunînd aerul de miresme și tămîieri și cîntări de psalmi». După așezarea moaștelor sale în biserică. Cuvioasa s-a arătat făcătoare de minuni, vindecînd pe șchiopi, surzi, tămăduind tot felul de boli, alungînd duhurile necurate, numai prin atingerea raclei... Vestea minunilor săvîrșite de moaștele sfintei s-a răspîndit curînd în lumea creștină, încît împăratul Ioan Asan, auzind de toate acestea, le-a luat și le-a așezat cu mare alai duhovnicesc în capitala imperiului româno-

bulgar, la Tîrnova, unde mulți s-au încredințat de minunile ce se făceau la racla acestor sfinte moaște. Vreme îndelungată moaștele sfintei au tămăduit ranele și au alinat durerile creștinilor din acele părți. Mai târziu, năvălind turcii și auzind de aceste minuni, ei au dăruit aceste moaște, în semn de atenție, cînd lui Mircea cel Mare al Munteniei, cînd despoților sîrbi, iar în cele din urmă patriarhului de Constantinopol.

În vremea aceasta țările române purtau grija multor biserici din ținuturile ocupate de turci. Moldova și Țara Românească deveniseră ocrotitoare ale Ortodoxiei și loc de refugiu pentru creștinii de sub turci. Astfel se face că Vasile Lupu, domnitorul Moldovei, auzind de aceste sfinte și neprețuite moaște, plăti toate datoriile ce le avea Patriarhia de Constantinopol față de Poarta otomană iar el primi în schimb moaștele Cuvioasei Paraschiva. Nici nu se putea afla în Moldova alt loc mai potrivit pentru a primi sfintele moaște decît noua ctitorie a Domnului Moldovei, biserica Sfinții Trei Ierarhi în care au și fost așezate în anul de la Hristos 1641. De atunci și pînă astăzi în fața raclei cu moaștele sfintei s-au prosternat, veacuri de-a rîndul, generații de creștinii din Moldova și din toată Țara Românească.

În afară de minunile pe care le-a săvîrșit sînt multe alte motive binecuvîntate care ne îndeamnă pe noi creștinii să aducem Cuvioasei Paraschiva cîntări de laudă, de mulțumire și închinare pentru mijlocirile sale înaintea lui Dumnezeu, pentru noi. Viața ei îngerească petrecută în post și rugăciune este un model care ne cheamă și pe noi pe calea desăvîrșirii. Smerenia cu care și-a împodobit inima este chemarea noastră la supunere și ascultare față de învățătura Evangheliei. Rugăciunea ei stăruitoare împlinită de Dumnezeu este garanția împlinirii rugăciunilor noastre. Suspinele și lacrimile ei sînt îndemnurile noastre la pocăință. Zelul cu care și-a înfrînat pornirile trupului este chemarea noastră către virtute. Minte ei curată și luminată ne luminează nouă calea către Hristos, pe Care și noi trebuie să-L dorim, ca și dinsa, din toată ființa noastră. Viața ei, petrecută în sărăcie de bunăvoie, ne face să înțelegem adevărul rost al avuțiilor pămîntești. Focul dragostei de Hristos, care a mistuit întreaga ei ființă, rezultă din dragostea pe care a avuțo- față de săraci și năpăstuiți.

De aceea iată cum o lăudăm noi creștinii în slujba *Acatistului* închinat Cuvioasei:

«Bucură-te înțeleaptă fecioară.

Bucură-te îngeresc suflet, în trup fecioresc.

Bucură-te, mîngîierea oamenilor.

Bucură-te, pîlda bunei cucernicii» (Icosul I).

«Bucură-te, a străinilor grabnică ajutătoare.

Bucură-te, a văduvelor milostivă povățuitoare» (Icosul II).

«Bucură-te, a săracilor miluitoare» (Icosul III).

«Bucură-te, a bunei credinței propoveduitoare .
Bucură-te, Paraschivo, mult folositoare» (Icosul VIII).

Și pentru că sfânta Cuvioasă Paraschiva a fost și rămîne patroana și ocrotitoarea Moldovei, a creștinilor de atunci și de astăzi, iată cu ce cuvinte o laudă alcătuitoarii de cîntări:

«Bucură-te, a Moldovei casnică luminătoare.

Bucură-te, a lui Vasile Voievod și altor miluitori mintuitoare» (Icosul XII).

Iar în altă parte auzim: «Niciodată nu vom înceta a vesti minunile tale, Preacuvioasă, că de n-ai fi stătut tu, rugindu-te pentru țara aceasta care o păzești cu preacurat trupul tău, cine ne-ar fi izbăvit din atîtea primejdii...?» (Condacul X al *Acatistului*).

Dar binefacerile dobîndite prin mijlocirea Cuvioasei Paraschiva au depășit de mult ținuturile Moldovei, revărsindu-se asupra întregului pămînd românesc, așa cum glăsuiește cîntarea: «Înger pămîntesc pe pămînt te-ai arătat, viața celor fără de trup în trup material arătînd... Încă și aici în România avînd tare sălășluire, dai tămăduiri celor ce alleargă la tine cu credință și izvorăști tuturor dar de minuni» (Stihirea a V-a de la vecernia mare).

Una din minunile săvîrșite pe pămînt românesc și amintită de cronicarul vremii este cea întîmplată în iarna anului 1882, la 27 decembrie, așa cum ne mărturisește Episcopul Melchisedec. În vremea aceea restorîndu-se Mînăstirea Trei Ierarhi, moaștele Cuvioasei Paraschiva se păstrau în sala gotică a lui Vasile Lupu. Aici izbucnise un foc, aprins de la o luminare, care în scurtă vreme a mistuit toată lemnăria, transformînd-o într-o văpaie de jăratec. Se topise argintăria ce acoperea racla sfintelor moaște și arsese partea lemnoasă a sicriului pînă la hainele ce acopereau moștele sfintei. Capacul sicriului, încă arzînd, acoperea moaștele sfintei. În prezența lumii cuprinse de panică, înlăturîndu-se jăratecul și scrumul, a apărut minunea în care nu mai spera nimeni. Moaștele Sfintei Paraschiva erau cu totul întregi și neatînse de foc, nici chiar stofele în care erau înfășurate; așa au fost luate și depuse în vechiul lor sicriu (Vezi Episcopul Melchisedec, *Viața și minunile Cuvioasei Maicii noastre Paraschiva*, 1889, 11—16, *passim*).

Acestea și multe altele sînt motivele care și pe noi, astăzi, ne îndeamnă să zicem, împreună cu alcătuitoarul de cîntări: «Veniți doritorilor de curăție, veniți iubitorilor de serbare de toată vîrsta, să lăudăm cu cîntări duhovnicești pe turtureaua cea iubitoare de pustie, lauda pustnicilor, podoaba fecioarelor..., mîngîierea celor întristați, cercetătoarea celor bolnavi; pre Paraschiva cea de Dumnezeu înțelepțită, care izvorăște tuturor tămăduiri. Că a aflat dar de minuni, cu dumnezeiască poruncă» (Icosul de la utrenie).

Iar acum după ce am văzut de cîtă cinste s-a bucurat Cuvioasa Paraschiva, din partea lui Dumnezeu, deoarece «a dobîndit cununa, săltînd

împreună cu îngerii, unde este corul profeților și al apostolilor, multa oaste a mucenicilor și adunarea patriarhilor» (Irmosul II din peasna a VIII-a a canonului), ne întrebăm în ce constă cultul de venerare pe care îl aducem noi cei de astăzi drept mulțumire sfinților care mijlocesc și se roagă neîncetat lui Dumnezeu pentru noi?

Sfânta noastră Biserică a închinat Cuvioasei Paraschiva ca zi de prăznuire data de 14 octombrie. De unde pînă nu de mult ziua Cuvioasei Paraschiva se sărbătorea în deosebită cinste mai ales în Moldova, astăzi cultul ei este răspîndit în toată Biserica Ortodoxă Română, fiind sărbătorită cu ținere. În bisericile din cuprinsul țării noastre se oficiază acatistul Cuvioasei Maicii noastre Paraschiva, mai cu seamă în zilele de vineri. Icoana Cuvioasei se află la loc de cinste în bisericile noastre ortodoxe și este una în fața căreia își pleacă genunchii inimilor mulți rugători.

Biserici mărețe și paraclise au ca patron pe Cuvioasa Paraschiva și multe altele s-au zidit și se zidesc în cinstea ei. Prin tradiție ea este considerată lauda și ocrotitoarea Moldovei. În rugăciunile noastre de totdeauna ne adresăm ei ca unei maici, mijlocitoare înaintea lui Dumnezeu pentru păcatele noastre și mult folositoare ajutorului trebuitor de la Domnul. Totdeauna, la pregătirea Sfintelor Daruri pentru Sfînta Jertfă, scoțînd mirida a șasea întru cinstea și pomenirea preacuvioșilor părinți și preacuvioaselor maice, preoții pomenesc și numele Preacuvioasei Maicii noastre Paraschiva. În rugăciunile de la litie, sau în altele în care se cere mila lui Dumnezeu prin mijlocirea sfinților, de asemenea e pomenită la loc de cinste și Preacuvioasa Paraschiva.

Multe credincioase îi poartă numele, avînd-o ca ocrotitoare și se străduiesc să poarte cu cinste numele ei, luînd-o ca model de bunătate și de credincioșie.

De aceea, astăzi, la prăznuirea Preacuvioasei Maicii noastre Paraschiva, să-i înălțăm rugăciuni fierbinți ca prin mijlocirea ei, Bunul Dumnezeu să reverse asupra noastră harul și binecuvîntarea sa care să aducă pe pămînt «pacea a toată lumea și unirea tuturor», iar lui Dumnezeu, cu o inimă curată și cu un glas să-i aducem rugăciune smerită zicînd: «Doamne, Dumnezeul nostru, Tu Cel ce ai zis și s-a făcut toată făptura, nu întoarce fața Ta de la noi păcătoșii..., ci pentru rugăciunile Cuvioasei Maicii noastre Paraschiva, dăruiește-ne nouă sănătate și viață ferită de toată răutatea și ne întărește cu Duhul Tău cel stăpînitor, ca din adîncul inimii, cu bucurie să slăvim prea sfînt numele Tău în veci, Amin! (Rugăciunea de la sfîrșitul *Acatistului* Cuvioasei).

Pr. CONSTANTIN PIRVU

CUVÎNT LA DUMINICA ORBULUI

La Apostolul de astăzi am ascultat cele întâmplate cu Sfântul Pavel și cu însoțitorii săi în orașul Filipi din Macedonia veche; iar la Sfânta Evanghelie vindecarea orbului din naștere.

La Apostol am auzit cum o femeie, avînd duh pitonicesc, adică fiind stăpînită de diavolul, da mărturie dumnezeieștii slujiri a Sfîntului Pavel, precum mai tîrziu, pe cruce, tîlharul va predica pe Hristos. Iar la Sfînta Evanghelie am văzut pe orbul din naștere arătîndu-ne lumina, adică pe Iisus Hristos, care-i redase lumina firească, vindecîndu-i ochii trupești și pe cei sufletești, așa încît să zică: «Cred Doamne!» și să I se închine.

Așadar orbul arată lumina, propovăduiește despre lumină și luminează astfel calea altora spre lumină, adică spre adevăr.

Dar noi toți cei orbi din naștere la lumina adevărului prin păcatul strămoșesc, putem să fim lumină, căci așa ne spune însuși Mîntuitorul: «Voi sînteți lumina lumii. Nu poate cetatea să se ascundă, cînd stă deasupra muntelui; nici nu aprind (oamenii) făclie și o pun sub obroc, ci în sfeșnic și luminează tuturor celor din casă» (Matei V, 14—15).

Noi sîntem deci ca niște făclii, care pentru ca să lumineze, trebuie să fie aprinse cu lumina harică; iar aceasta o aduce Iisus Hristos, Care a zis: «Eu sînt lumina lumii» (Ioan VII, 12).

De aceea, cîntăm în fiecare sărbătoare, la doxologie: «Întru lumina Ta vom vedea lumină!».

Orbul din naștere propovăduiește pe Hristos; este deci ca o făclie pusă în sfeșnic care luminează tuturor fiindcă a fost aprinsă de lumina lui Hristos și astfel s-a prefăcut el însuși în lumină ca și izvorul luminii, care este Hristos, Lumina lumii, ca și sfinții Apostoli și urmașii lor.

Toți cei care au primit și primesc Sfîntul Botez în Biserica Sa merg în lumina Celui care s-a numit pe Sine «Lumina lumii».

Ce drumuri de lumină a deschis în lume Mîntuitorul Iisus Hristos?

La această întrebare vom răspunde în cele ce urmează

Mîntuitorul a deschis noi căi de lumină în «întunericul și umbra morții», cum este numită lumea veche de Sfînta Evanghelie, prin ucenicii Săi care au devenit ei înșiși făcliile lumii noi.

Cei ce au primit lumina harică prin Sfîntul Botez erau numiți altă dată «luminați» în Biserica creștină. Această lumină era însoțită de lumina adevărului Sfîntei Evanghelii, adusă de Hristos. Luminarea Botezului este astfel o nouă creație, o naștere din nou, necesară pentru a intra în împărăția cerurilor (Ioan III, 5).

La prima creație, manifestarea lui Dumnezeu în haos, El a spus: «Să fie lumină!» și lumină a fost, cum citim în primul capitol din prima carte a Sfîntelor Scripturi. Și a despărțit lumina de întuneric.

Prin primirea luminii lui Hristos toți ne prefacem în niște lumini. Este ca și cum Soarele-Hristos, Care «a răsărit lumii lumina cunoștinței», cum cîntă Biserica la Nașterea Domnului, ar străbate pe creștin și, prin

el și dincolo de el, întreaga lume: «Însemnatu-s-a peste noi lumina feții Tale, Doamne!».

Viața fără lumina lui Hristos este socotită noapte și păcatul este numit întuneric, pe cînd viața în lumina lui Hristos este numită zi: «Dacă umblă cineva ziua nu se poticnește, pentru că vede lumina acestei lumi. Dacă însă umblă noaptea, se poticnește fiindcă lumina nu mai este într-însul» (Ioan XI, 9—10). «Puțină vreme mai e lumina cu voi; umblați cît aveți lumină ca să nu vă cuprindă întunericul; căci cel ce umblă în întuneric nu știe unde merge. Pînă este lumina cu voi, credeți în lumină, ca fii ai luminii să fiți» (XII, 35—36).

Epoca dinaintea venirii Mîntuitorului este socotită noaptea așteptării zorilor venirii lui. Proorocul Isaia aseamănă pe cei care așteptau venirea Mîntuitorului cu unul care întreabă pe paznicul de noapte: «Străjere, cît a trecut din noapte? Paznice, cît mai este pînă la ziua? Străjerul răspunde: Dimineața se apropie, dar este încă noapte!» (Isaia XXI, 11—12).

Dumnezeu locuiește în lumina cea neapropiată (I Tim. VI, 16); iubirea de nespus a Tatălui a trimis în mijlocul întunericului «Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, venind în lume» (Ioan I, 9); și «Lumina luminează în întuneric și întunericul n-a cuprins-o» (Ioan I, 5).

Astfel Tatăl «ne-a izbăvit de sub stăpînirea întunericului și ne-a strămutat în împărăția Fiului iubirii Sale» (Col. I, 13).

Hristos este lumina lumii. El ne-a spus că va fi cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor în Biserică. Iar unde este El dispăre întunericul îndoielii și al păcatului, primăvara duhovnicească renaște, diavoli, paznicii împărăției întunericului, tremură și se depărtează, lumina credinței și nădejzii iradiază în suflete și le umple de o bucurie sfîntă.

Hristos, Lumina lumii, a adus pacea și iubirea în suflete, pacea cu Dumnezeu, pacea cu oamenii, pacea cu noi înșine — «pacea care covârșește orice minte», precum ne învață Apostolul (Filip. IV, 7).

«Voi toți sinteți fii ai luminii și fii ai zilei; nu sîntem ai nopții, nici ai întunericului» ne spune Sfîntul Apostol Pavel (I Tes. V, 5). «Altă dată erați întuneric, acum sinteți lumină întru Domnul; umblați ca fii ai luminii» (Efes. V, 8), «ca să vestiți în lume bunătățile Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina Sa cea minunată!», ne povățuiește Sfîntul Apostol Petru (I Petru II, 9).

Nici viața nici moartea nu ne mai tulbură, căci altă viață, cea veșnică, încununează pe cea prezentă, trecătoare, în Ierusalimul cel de sus, «care nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o și făclia ei este Mielul» (Apoc. XXI, 23).

Iar în viața prezentă luminile minții cele raționale nu sînt înlăturate, căci izvorul lor este tot Cel ce a zis: «Să fie lumină!» Ci ele sînt împlinite prin calea poruncilor evanghelice, a curăției și a blîndeții, a credinței, a nădejzii și a iubirii, care nu sînt despărțite niciodată de lumina dumnezeiască și sînt calea spre viața veșnică.

Dar calea aceasta ne este luminată și de pildele celor care au străbătut-o înaintea noastră și acum strălucesc ca stelele în cerul Bisericii noastre, sfinții cei bineplăcuți lui Dumnezeu.

Cînd ne rugăm nu mai sintem singuri: pentru noi se roagă patriarhii și profeții și apostolii și martirii și toți sfinții cei bineplăcuți lui Dumnezeu, în frunte cu Maica preacurată.

Iar în viața cea de toate zilele, luminată și încălzită de lumina Soarelui ceresc, căci Pronia cerească ne încredințează că nici un fir de păr nu cade din capul nostru fără voia lui Dumnezeu (Matei X, 30), semenii noștri ne sînt frați împreună ostenitori cu noi și fii ai Tatălui ceresc, ca o singură familie a Lui.

Lumea întreagă este înnoită de lumina învierii Domnului, Care i-a dat arvuna unui cer nou și pămînt nou, în care se va revărsa lumina cea neînsurată (II Petru III, 13).

De Paști am auzit chemarea altarului: «Veniți de luați lumină»!

Este chemarea la lumina harică a lui Hristos, care ne face diafani pentru lumina Lui, făclii ale luminii dumnezeiești primită aici în Biserică.

Faptele noastre vădesc răspunsul nostru la această chemare; viața noastră arată dacă sintem cu adevărat fii ai luminii sau fii ai întunericului: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît văzînd ei faptele voastre cele bune să mărească pe Tatăl nostru cel din ceruri» a zis Mîntuitorul. Pentru a fi o lumină a lui Hristos este bine să fii învățat, să fii bine văzut de oameni și să ai toate darurile care te fac plăcut lumii. Nu este de ajuns aceasta; nu aceasta face, adică, specificul unui creștin adevărat. Creștin adevărat este cel ce și-a prefăcut viața lui după învățătura evanghelică, cel ce se știe călăuzit de lumina lui Iisus Hristos, cel ce simte căldura harică din Biserică, în iubirea fiiască față de Tatăl ceresc și frățească față de semenul său, omul.

«Că Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decît Lumina. Căci faptele lor erau rele. Că oricine făptuiește cele rele urăște Lumina și nu vine la Lumină pentru ca faptele lui să nu fie dovedite (ca rele). Cine însă lucrează adevărul vine la lumină, ca să se arate faptele lui că sînt săvîrșite în Dumnezeu» (Ioan III, 19—21).

Iar cel ce trăiește în lumină trăiește lupta care se dă în el între lumină și întuneric: «Lumina luminează în întuneric și întunericul n-a cuprins-o» (Ioan I, 5).

Atunci se dă lupta în sufletul omului pentru sau împotriva sfatului Sfintului Apostol: «Să lepădăm lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm în armele luminii» (Rom. XIII, 12); iar acestea sînt dreptatea și adevărul, bunătatea și înfrînarea și pacea (Rom. XIII, 13; Efes. V, 9).

Prof. N. CHIȚESCU

CONFERINȚA DE LA MONTREAL

(12—26 iulie 1963)

PREȚUL UCENICIEI DUHOVNICEȘTI

*Predică de Pastorul protestant negru
Prof. Joseph A. Johnson, din Biserica Epis-
copaliană Metodistă, Georgia (Statele Unite)*

Comisia «pentru Credință și Constituție» din Consiliul Ecumenic al Bisericilor și-a ținut a IV-a Conferință mondială la Montreal, Canada.

La această Conferință au participat delegații ale celor mai multe Biserici Ortodoxe și Protestante, membre al acestui Consiliu; circa 30 de teologi romano-catolici au fost prezenți acolo ca «observatori».

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat o delegație condusă de I. P. S. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, din care a făcut parte și P. S. Episcop Teoctist al Aradului; Bisericile protestante din țara noastră au fost reprezentate de D-l Al. Buthi, Episcopul Eparhiei reformate a Oradiei.

La această Conferință s-au discutat între ortodocși și protestanți următoarele probleme: 1. Biserica în planul lui Dumnezeu; 2. Scriptură, Tradiție și tradiții; 3. Lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos și ministeriul Bisericii Sale; 4. Cultul și unitatea Bisericii; 5. Toți în același loc: metoda dezvoltării împreună.

Rezultatul discuțiilor a fost consemnat în cinci rapoarte — cite unul pentru fiecare temă —, care au fost trimise Bisericilor, însoțite de un Mesaj, în care se face apel la apropiere și colaborare pentru binele omenirii în general și al Bisericilor.

Discuțiile au avut loc în ședințe plene, în secții, (cinci, cite una pentru fiecare temă) și în subsecții (cite trei de fiecare secție). Programul, foarte încărcat, a fost încadrat în slujbele de dimineață și de seara, care erau săvârșite de ierarhi ortodocși ori de pastori protestanți, după ritualul respectiv. În centrul slujbelor protestante, ca de obicei, era predica.

Reproducem, pentru cititorii acestei reviste pasaje din predica profesorului pastor, negru din orașul Atlanta, statul Georgia, din sud-estul Statelor Unite, unde era în toi luptele pentru segregarea rasială, când s-a ținut Conferința de la Montreal. Din această predică se va vedea cum se repercutează și asupra acțiunii Bisericii creștine ura de rasă din America.

*

Plecînd de la textul din Marcu VIII, 34 («Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie»), vorbitorul a spus că Noul Testament cuprinde atît forma indicativă cît și pe cea imperativă : indicativul, proclamă lucrările lui Dumnezeu și imperativul, cheamă pe oameni la acțiune.

Unii teologi s-au ocupat în cea mai mare parte numai cu «indicativul», așa încît «imperativele» au fost neglijate. Unii moralisți au accentuat peste măsură imperativele Noului Testament, din cauza interesului lor etic și, ca urmare, lucrarea răscumpărătoare și mîntuitoare a lui Dumnezeu în Iisus Hristos a fost neglijată. Unii teologi moderni au căutat să îmbrățișeze ambele aceste aspecte ale credinței creștine într-un paradox dialectic: Omul trebuie să acționeze, deși Dumnezeu a și îndeplinit totul. Ce are de spus Noul Testament asupra acestei teme?

Noul Testament propune o teză exact opusă: Omul trebuie să acționeze din pricină că Dumnezeu acționează. Indicativul și imperativul sînt puse împreună. Textul nostru spune: «Oricine voiește să vină după Mine (indicativ), să se lepede de sine (imperativ), să-și ia crucea (imperativ), și să-Mi urmeze Mie (imperativ). Dumnezeu a acționat și mai lucrează prin Fiul Său; Dumnezeu ne-a chemat și ne cheamă prin Fiul Său la înaltele privilegii ale uceniciei creștine. Dacă oamenii primesc această chemare gratuită, trebuie să se renege pe ei înșiși, să ia crucea și să-L urmeze; căci lucrarea lui Dumnezeu este o convocare. Voința activă a lui Dumnezeu convoacă voința omului la acțiune.

Calea crucii este un prototip doxologic pentru credincios și Biserică. Pogorîrea (Katabasis) și înălțarea vieții credinciosului trebuie să fie îndeplinite după pilda vieții lui Hristos. Obligația disciplinei, dacă acesta participă la plinătatea vieții și slujirii lui Hristos, este că el suferă Botezul morții (Marcu X, 37 ș.u.). Cînd Iisus vorbește despre moartea Sa, o numește un Botez și Pavel insistă asupra faptului că Botezul este o moarte sub legea răstignirii (Rom. VI, 3 ș.u.; Col. II, 12). Credinciosul este răstignit și înmormîntat în asemănarea morții lui Hristos, ca să învieze în asemănarea vieții Sale noi. Astfel Pavel scrie «...ca sa-L cunosc pe El și puterea învierii Lui și să fiu primit părtaș la patimile Lui și asemenea să fiu cu El, în moartea Lui» (Filip. III, 10).

Ucenicul care mărturisește și urmează pe Hristos, cel ce este supus și ascultător de voința lui Iisus Hristos va birui cu adevărat. Nu va birui prin eroismul lui personal, ci din pricina și prin Mielul lui Dumnezeu, Care zice: «Nu te teme! Eu sînt cel dintîi și cel de pe urmă, și cel ce sînt viu. Am fost mort și iată sînt viu, în vecii vecilor, și am cheile morții și ale iadului» (Apoc. I, 17—18). Pavel declară că credincioșii «sînt mai mult decît biruitori prin Acela care ne-a iubit» (Rom. VIII, 37). Într-adevăr e un lucru mic pentru puterile satanice ale lumii să se descoto-rosească de mărturiile lui Dumnezeu... Moartea e mai puternică decît viața și victimile sînt biruitoare asupra celor care le-au ucis.

Ca și creștinul, Biserica e chemată să dea această mărturie creștină. Biserica este slujitoarea Domnului răstignit și înviat, și Biserica găsește viața ei pierzînd-o pentru El. Ca și Domnul ei și în supunere față de El, Biserica trebuie să sufere la fel «dincolo de poartă ca să sfințească poporul» (Evr. XIII, 12). Biserica există în acest exod al ei — ieșire din ea însăși ca să mărturisească adevărul descoperirii lui Dumnezeu în Iisus Hristos. A urma pe Iisus Hristos înseamnă a întîlni lumea în punctul celor mai adînci nevoi ale ei; înseamnă să servești pe aceia pentru care lumea n-a făcut nici o provizie și nu le oferă nădejdi — cei slabi, cei desmoșteniți, cei vinovați, cei întemnițați, cei ce plîng, cei ce caută dreptatea —, oameni și femei care sînt cuprinși în lupta de toate zilele, a vieții și a morții.

Biserica Negrilor din America a fost, în cea mai mare parte, implicată în lupta Americii pentru a obține libertatea... Biserica a pregătit puterile spirituale, conducerea și asistența spirituală pentru mișcare. Din pricina implicării Bisericii în luptă, s-au pus bombe în locașurile bisericesti, altele au fost arse. Slujitorii lor au fost întemnițați, unii au fost bătuti și mii din rasa noastră au umplut închisorile Sudului. Din această muncă și suferință a ieșit o nouă viață pentru Biserica negrilor. Îngăduiți-mi să ilustrez ce cred eu, istorisind două incidente:

Unui negru, pastor în Montgomery, Alabama, i s-a spus că, dacă va îngădui să se țină o adunare de «protest» în biserica lui, locașul bisericesc va fi distrus. Adunarea a fost ținută miercuri. Clădirea bisericii a fost complet distrusă vineri. Simbătă pastorului i s-a luat un interview în fața bisericii sale dărîmate. El a fost întreat: «Unde vei ține slujbă duminică?» Pastorul a răspuns: «Chiar aici!» «Despre ce vei predica?» — a întreat reporterul. Pastorul negru a replicat: «Subiectul meu pentru duminică va fi: «Biserica cea neclătinată, într-o lume care se clatină».

O altă Biserică a negrilor din Georgia era folosită ca un loc de înregistrare a votului negrilor (împotriva segregăției), din principalele cartiere. Aici au fost bătuti negrii și conducătorii albi ai acestei mișcări, închiși și tratați în toate felurile ce se pot imagina. Acest locaș bisericesc a fost ars pînă la pămînt într-o simbătă noaptea. Duminică dimineața membrii Bisericii s-au adunat. Stînd pe cenușa locașului ars (cu o șaretă ca amvon deasupra ei, cu o ramă de metal răsucit, care altădată cuprindea chipul lui Iisus, foarte aproape, o cruce pe jumătate arsă, alături), acești membri au cîntat:

«Eu iubesc Biserica, o Dumnezeuule! Zidurile ei stau înaintea Ta, scumpe ca pupila ochiului Tău, și mormintele sînt în mîna Ta. Pentru ea, curg lacrimile mele, pentru ea se vor înălța rugăciunile mele; ei îi sînt puse de-o parte frămîntările și grijile mele, pînă ce se vor sfîrși frămîntările și grijile mele!»

Dacă în supunere la Domnul ei, în slujirea și mărturisirea Lui, e cuprinsă suferință și durere, Biserica să-și amintească de Domnul ei, «Care pentru bucuria pusă înainte-I a suferit crucea, n-a ținut seama de ocara ei și a șezut de-a dreapta tronului lui Dumnezeu» (Evr. XII, 2). Dacă Biserica este răstignită «în afara porții», ea să-și amintească de faptul că chiar prin aceasta puterea răscumpărătoare a lui Dumnezeu poate încă odată să zguduie această lume; că separarea poate fi depășită și împăcarea realizată; că oamenii pot fi liberați de o existență a lor ca a unor morți și că oamenii morți pot primi darul vieții. Acesta este felul de Biserică de care este nevoie astăzi. Când o Biserică întrupează însine viața și suferința Domnului ei biruitor, omul modern trebuie să mărturisească: «Cu adevărat aceasta este Biserica lui Dumnezeu și porțile iadului nu o vor sfărâma».

Traducere de
Prof. N. CHIȚESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(septembrie—octombrie)

PENTRU MENȚINEREA PĂCII. — La New York au loc dezbaterile Comitetului special al Națiunilor Unite pentru operațiunile de menținere a păcii. Lucrările acestui comitet au fost reluate la 15 august a.c., și ele se desfășoară pe baza raportului secretarului general, U. Thant, și al președintelui Adunării Generale, Alex. Quaison Sackey, care se ocupă de structura și finanțarea viitoarelor operații de menținere a păcii. Cu acest prilej au fost expuse diferite puncte de vedere în legătură cu sfera operațiunilor de menținere a păcii.

Luînd cuvîntul în cadrul acestor dezbateri, reprezentantul român în Comitetul special al Națiunilor Unite pentru operațiunile de menținere a păcii «a arătat că, după părerea guvernului român, Organizația Națiunilor Unite nu poate să devină puternică decît dacă își așază toate activitățile sale pe terenul solid al principiilor Cartei și dacă își îndeplinește rolul de centru care să armonizeze acțiunile națiunilor în urmărirea scopului comun de asigurare a păcii, securității și colaborării. Aceste relații, ca și raporturile dintre Organizația Națiunilor Unite și statele membre, trebuie să fie bazate pe respectul suveranității statelor, al independenței lor, al egalității lor în drepturi, pe neamestecul în treburile lor interne, pe drepturile tuturor popoarelor de a-și decide singure soarta».

Analizînd diferite aspecte ale raportului supus dezbaterilor, reprezentantul român din Comitetul pentru menținerea păcii a declarat că «delegația română înțelege să dea întregul său sprijin oricărei soluții care, fiind rezultatul armonizării punctelor de vedere ale statelor membre în Comitet și primind adeziunea unanimă, va respecta principiile fundamentale ale Cartei. Este o poziție care dă expresie principiului egalității suverane a statelor înscris în Cartă și care militează pentru un rol activ din partea tuturor statelor în soluționarea problemelor Organizației».

O VIAȚA CONSACRATĂ MARILOR IDEALURI ALE OMENIRII. — Simbătă 4 septembrie 1965 a încetat din viață marele teolog protestant și umanist Albert Schweitzer, laureat al premiului Nobel pentru pace. Născut în anul 1875 în localitatea Kaysersberg din Alsacia, după studii strălucite pe tărîmul teologic, filozofic și muzical, renunță la catedra sa universitară de la Strassbourg spre a se dedica alinării suferințelor omenești, plecînd în Africa. Obținînd diploma de medic în anul 1911, el se stabilește împreună cu soția sa în Gabon, în localitatea Lambarère, unde construiește vestitul spital pentru negri. În anul 1953, la Oslo, a primit premiul Nobel pentru Pace, iar în anul 1958 a scris lucrarea sa *Pace sau război atomic*. Prin viața sa închinată slujirii omului, Albert Schweitzer va fi mereu prezent «în inima omenirii», o pildă emoționantă a marelui său umanism.

DORINȚA DE PACE. — După cum relatează presa noastră din 9 octombrie 1965, Dl. Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor extreme al Republicii Socialiste România și șeful delegației țării noastre la cea de a XX-a sesiune a O.N.U. a luat cuvîntul, joi, 7 octombrie, în fața Adunării Generale a O.N.U.

Expunînd punctul de vedere al țării noastre față de problemele actuale internaționale, vorbitorul a spus printre altele: «Dorința de pace care însuflețește guvernul nostru și ridicarea nivelului economic al țării își găsesc una din expresiile lor în extinderea relațiilor economice ale României cu toate țările, indiferent de sistemul lor social-politic, în spiritul coexistenței pașnice. Există o legătură inseparabilă între preocupările guvernului nostru pe plan intern — care au ca obiectiv fundamental desfășurarea unei vaste opere de construcție social-economică, ridicarea bunăstării poporului — și politica externă a României».

Subliniînd că guvernul român acordă, în mod firesc, o atenție deosebită dezvoltării unor relații de bună vecinătate între statele din zona noastră geografică, Dl. Corneliu Mănescu a precizat că «Elementele pozitive intervenite în ultimii ani în relațiile interbalcanice, ilustrează posibilitățile care s-ar fructifica printr-un tratat privind transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării pașnice».

Totodată ministrul de externe al Republicii Socialiste România a amintit că pe ordinea de zi a actualei sesiuni figurează și punctul «Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite. După părerea delegației române, a afirmat d-sa, dezbaterile acestei probleme ar trebui să ducă la stimularea și conjugarea tuturor acelor tendințe pozitive, care converg spre îmbunătățirea relațiilor de cooperare în Europa.

De asemenea, Dl. Corneliu Mănescu a afirmat că actuala sesiune a Adunării Generale este în măsură să treacă la elaborarea «Declarației internaționale privind promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare».

În încheierea cuvîntării sale, Dl. Corneliu Mănescu a subliniat «hotărîrea guvernului Republicii Socialiste România de a-și aduce și în viitor — alături de celelalte țări socialiste, de toate statele iubitoare de pace — întreaga contribuție la normalizarea relațiilor internaționale, la afirmarea cauzei independenței și prosperității tuturor popoarelor, a păcii și libertății în lume».

SOLI AI PĂCII AI POPORULUI ALGERIAN. — După cum ne informează ziarul din 10 octombrie 1965, la invitația Comitetului național pentru apărare a păcii din Republica Socialistă România, o delegație a Mișcării algeriene pentru pace a vizitat țara noastră între 30 septembrie și 9 octombrie. Din delegație au făcut parte Oussedik Bonalem, membru al Comitetului executiv al Mișcării algeriene pentru pace. Khelil Ahmed, membru al Comitetului național al mișcării algeriene pentru pace și Salhi Mohammed Seghir, de asemenea membru al Comitetului național al mișcării algeriene pentru pace.

După ce au vizitat diferite obiective industriale, instituții de cultură și sociale din Capitală, regiunea Argeș, litoralul Mării Negre, Valea Prahovei și Brașovul, oaspeții alegrieni au fost primiți la Comitetul național pentru apărarea păcii din Republica Socialistă România.

REDAȚIA

PREOCUPĂRI INTERCREȘTINE ÎN LEGĂTURĂ CU TEOLOGIA PĂCII

Lucrările primei sesiuni a Comisiei teologice — înființată de Conferința Creștină pentru Pace ca organ de lucru permanent, pentru fundamentarea teologică a activității politice a creștinilor și comunităților creștine în cadrul responsabilității ce le revine în sînul societății omenesti, care cunoaște un ritm rapid în schimbările sociale — au avut un ecou deosebit în lumea creștină. Într-adevăr căutările, cărora s-a pus început la Lenin-grad, continuă să preocupe atît pe teologi cît și organisme confesionale și interconfesionale — cum sînt Conciliul al II-lea de la Vatican și Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Întrucît în aceste preocupări se profilează unele din implicațiile pe care le poate avea teologia păcii, vom prezenta unele din considerațiile teologului francez Prof. Georges Casalis, membru al Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, în legătură cu aceasta, și unele aspecte ale lucrărilor Conferinței ecumeniste care a avut loc la Institutul ecumenic de la Bossey (între 28 iunie și 3 iulie 1965).

*

Participant la lucrările Comisiei teologice și preocupat de rezultatele pozitive ale activității pe această cale, Prof. Georges Casalis socotește că este necesar ca, în căutările sale de a defini o teologie a păcii, Conferința Creștină pentru Pace să nu rămînă izolată, ci dimpotrivă să fie permanent atentă la tot ce se întîmplă la Roma, ori la Geneva, sau oriunde cu scopul de a afla locul mărturisirii creștine în istorie, — în istoria pe care Dumnezeu și-a însușit-o prin Întruparea Fiului Său, și care istorie înaintează către definitivă descoperire a păcii, care a fost făgăduită la Naștere, a primit desăvîrșirea în Vinerea Patimilor și a strălucit triumfător prin Înviere. Faptul că Hristos a înviat constituie temelia prezenței Lui în istorie și în solidaritatea noastră conștientă cu toți făcătorii de pace, întrucît devine evident că de acum pacea formează piatra din capul unghiului și baza viitorului întregii omeniri». Pentru aceasta este însă necesar ca să fie

recunoscute unele laturi încă nedesăvârșite în activitatea pentru precizarea teologiei păcii.

Într-adevăr, așa cum «sensul vieții este mai important decât viața însăși», și teologia nu constituie apanajul specialiștilor care se izolează de lume și se rezumă la sine înșiși; pentru că activitatea lor este egală cu zero, dacă teologii, ale căror rădăcini se află în însuși poporul credincios, nu vor participa la rugăciunea și lupta pentru pace a poporului și dacă nu vor reflecta aceasta în tot ce scriu și vorbesc.

În al doilea rând, cu toate că toți reprezentanții confesiunilor creștine, care se străduiesc să definească teologia păcii, năzuiesc spre aceeași slujire generală a lumii și a păcii, totuși în discuțiile pe care le poartă pe diferite planuri se constată unele insuficiențe în purtarea discuțiilor teologice: «...încă nu posedăm arta de a asculta pe cel cu care discutăm: prea ușor începem să repetăm ceea ce știm, în loc să fim atenți la argumentarea interlocutorului, ori la ceea ce constituie o întrebare pentru alții; prea des ne străduim să subliniem originalitatea și particularitatea susținerilor noastre, în loc să ne străduim să înțelegem pe ceilalți și să ne facem înțeleși de ei. Întrucât cea mai înaltă însușire a «teologiei păcii» o formează tendința de a aduna la un loc tot ceea ce este constructiv în toate concepțiile teologice și de a exprima aceasta într-o limbă accesibilă tuturor oamenilor, este absolut necesar ca toate școlile teologice să se preocupe de piinea cea de toate zilele, de libertatea și de pacea pentru toți; este nevoie ca măcar sub acest aspect să ne străduim nu în a ne izola unii de alții, ci împreună — recunoscând greșelile noastre istorice — să ne încordăm voința pentru a crea împreună cu toți oamenii de bunăcredință o lume mai umană, eliberată de exploatare și de spaimă.

Într-adevăr nu știm încă să vorbim aceeași limbă și să ajungem la acord deplin. Neîncrederea noastră este prea ascuțită, și sensibilitatea se simte adesea rănită. Un contact mai îndelungat va duce desigur la încrederea reciprocă în general, ceea ce va înlesni ajungerea la acord în problemele mai importante. Pentru aceasta însă este nevoie să convenim că interlocutorul poate exprima în alt fel exact ceea ce ne străduim noi înșine să exprimăm.

*

În raportul Comisiei teologice pentru Comitetul executiv se cuprind câteva probleme importante, care merită să fie semnalate:

a) Referitor la *legătura între Întrupare și istorie* este esențial să se sublinieze faptul că Întruparea schimbă sensul istoriei și îi transmite adevăratul sens, dându-i adevărata direcție, după care omul devine cheia istoriei (ca urmare a faptului că Hristos este centrul ei) și de aceea el poate și trebuie să exercite în chip activ responsabilitatea sa, știind că «justificarea» dobândită prin Hristos nu poate fi pentru om izvor de pasivitate și de evitare a riscului în perioada care-l desparte de vremea eshatologică. Așadar Întruparea constituie întemeierea pentru activitatea omenescă — bine gândită și hotărâtă — întrucât în această perioadă preeshatologică ea este rod și semn al acțiunii mintuitoare a Providenței.

b) În legătură cu raportul între *perspectiva eshatologică și evenimentele istorice* trebuie subliniat faptul că ceea ce este temporal și activitatea omenească pe care trebuie s-o întreținem permanent au sens, fiind luminate de adevărul Întrupării și de făgăduința împărăției lui Dumnezeu. Prin urmare morala creștină are un dublu izvor: pe de o parte ea are rădăcinile în realitatea faptului că Dumnezeu însușindu-și firea omenească a cuprins-o în măsura Sa, și pe de altă parte ea este strâns legată de descoperirea eshatologică ale cărei semne ea le manifestă anticipat. De aci caracterul specific transmis de această perspectivă luptei pentru pace, care se rezumă la o supunere desăvârșită de care nimeni nu poate fi scutit: nu există nici o stare de neutralitate și nici posibilitate de abateri de la responsabilitatea ce aruncă asupra noastră istoria. Așadar țelurile eshatologice nu anulează ceea ce este temporal, deoarece ele descopăr însemnătatea și importanța a ceea ce este temporal, întrucât ceea ce este temporal dă naștere la hotărâri al căror început și însemnătate sînt nemijlocit legate cu taina ascunsă în adîncurile istoriei.

c) În ceea ce privește noua *dimensiune a solidarității*, în cadrul teologiei păcii, este limpede că nu există o morală creștină individuală sau particulară, căci orice mărturie prin cuvînt sau prin faptă cuprinde o hotărîtoare dimensiune de esență socială și deci și de esență politică în sensul larg al cuvîntului. Credința și viața creștină nu constau în fuga din viața reală într-o oarecare altă lume mitică, ci constau în adîncirea în istorie ca loc al vizitării, al eliberării și al maturizării realizate de Hristos. În această adîncire noi ne întîlnim și ne unim cu oamenii de bunăcredință indiferent de principiile și ideologiile de care se conduc. Pentru că Evanghelia are însușirea de a include, nu de a exclude; ea strînge la un loc și împinge înainte într-o singură direcție, nu înlătură și nu desparte. De aceea slujirea creștină pentru pace nu poate fi săvîrșită fără colaborarea cu toți cei care se preocupă de viața și de viitorul omenirii, într-o soliditate dinamică și într-o comunitate de slujire a omenirii, care pun bazele dialogului și contactului între creștini și necreștini.

În însăși această colaborare solidară cu toți și pentru toți, creștinii despărțiți, străduindu-se să prelucereze împreună teologia și morala dragostei pentru pace, vor ajunge la unitate, dacă slujirea lor către oameni va constitui principiul permanent și determinant al prezenței lor în istorie și al nădejdlor lor eshatologice.

*

Conferința ecumenistă de la Bossey (avînd temă «acțiunea împăcării divine între popoare în prezent»), la care au participat peste 100 de reprezentanți ai Bisericilor și confesiunilor creștine — ortodoxe, catolice și protestante — a urmărit ca, pe calea discuțiilor libere să se fundamenteze din punct de vedere teologic activitatea făcătoare de pace a creștinilor, atît de necesară în actuala situație internațională. Darea de seamă a reprezentantului Bisericii Ortodoxe Ruse la conferință arată că discuțiile s-au desfășurat după un plan larg. În primul rînd participanții au cercetat însăși

noțiunea de «pace» în înțeles vechitestamentar și nou testamentar. După aceea s-a făcut încercarea de a înțelege, pe baza textelor biblice, viața contemporană a lumii și a Bisericii și de a preciza raportul creștinilor față de război și pace în condițiile din vremea noastră și în perspectivă eshatologică. În continuare au fost discutate probleme în legătură cu raporturile între Biserică și stat în condiții variate. În sfârșit, conferința a cercetat unele aspecte practice ale activității creștine și, în special, lucrarea Comisiei Bisericilor pentru treburile internaționale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Conferința și-a însușit concepția — propusă de reprezentanții ortodocși — despre «puntea teologică» între credința creștină și acțiune în genere, pod care constituie în același timp și explicația legăturii lăuntrice între toți creștinii, întreaga omenire și întreaga făptură a lui Dumnezeu.

Discuții largi și aprinse au provocat referatele susținute în ședințele plene: «Concepția biblică despre împăcare»; «Biserica și statul în concepția ortodoxă de răsărit»; «Biserica și statul în tradiția despre Biserica liberă»; «Biserica și statul în Răsărit și în Apus în lumea aflată în ritm rapid de schimbări sociale și secularizată»; «Însemnătatea cuvântului proorocesc al lui Dumnezeu și al Revelației pentru viața lumii» și «Contribuția Bisericii la rezolvarea pașnică a problemelor politice internaționale».

Tematica bogată a referatelor, de asemenea interpretarea felurită a unor și acelorași puncte de către reprezentanții diferitelor confesiuni și felul lor deosebit de gândire, ca și manifestarea punctelor de vedere apusean și răsăritean au asigurat varietatea în discuții. Pentru aceasta a devenit semnificativă unanimitatea participanților la conferință în rezolvarea problemei fundamentale teologice. Ceea ce a confirmat faptul că temeiurile credinței și ale moralei s-au păstrat în esența lor neschimbate în creștinătatea separată timp de atâtea veacuri. În aceasta constă, de altfel, baza și nădejdiile Mișcării ecumenice.

În atmosfera ecumenică ce domnește la Bossey, participanții la Conferință au dezbătut problemele vitale ale lumii contemporane, al căror laitmotiv l-a constituit «Pacea între popoare». Întrucât, lăsind la o parte faptul că în cursul discuțiilor teologice a fost împinsă pe primul plan, premiza ei obligatorie a constituit-o activitatea practică creștină pentru pacea între popoare pentru lichidarea încordării internaționale și a conflictelor.

Participanții la conferință au căutat să afle în Evanghelie și în teologie întemeierea imperativului impus de cerințele vieții din vremea noastră — pacea în lume: nu numai pacea lăuntrică și duhovnicească, adică împăcarea între Dumnezeu și om, ci și pacea externă, pacea între oameni în raporturile lor actuale, și îndeosebi între statele cu sisteme politice și social-economice diferite. Pentru că doar prin pătrunderea înțelesului adânc al cuvântului dumnezeiesc și prin însușirea sensului moral al lui se poate înlesni rezolvarea sarcinii de a aplica învățătura și morala creștină la viața lumii contemporane. Asupra necesității acestui lucru au atras luarea aminte continuu reprezentanții ortodocși, ceea ce a dus la formularea finală a amintitei concepții despre «puntea teologică».

Este important de amintit că propunerea unei asemenea concepții se întemeia pe experiența și discuțiile anterioare din timpul lucrărilor primei sesiuni a Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace (de la Leningrad, din aprilie 1965), unde pentru prima dată a fost propusă și discutată, ca bază pentru acțiunea în slujba păcii, învățătura Bisericii despre Întruparea Fiului lui Dumnezeu. Fixarea dogmei despre Întrupare ca temă a conferinței de la Bossey a trecut accentul de la cuvântul relevant al Sfintei Scripturi, asupra descoperirii în lume și în viața Bisericii a Logosului dumnezeiesc cel mai înainte de veci. Aceasta a permis ca în discuțiile de la Bossey să se facă un pas înainte și să se scoată în evidență teza creștină în general recunoscută că Domnul nostru Iisus Hristos este Domnul Păcii și al istoriei. Iar acordul practic cu concepția despre «podul teologic» a constituit rezultatul pozitiv al lucrărilor conferinței, pentru că deși acest acord nu a fost fixat în nici un fel de document oficial, el a fost totuși limpede exprimat atît în timpul ședințelor plenare, cît și în manifestările de după conferință. «Puntea teologică» are în vedere, în calitate de principiu conducător, acțiunile pronietoare ale Fiului lui Dumnezeu, de care sînt nedespărțite acțiunile în lume și în Biserică ale Sfintului Duh, ca și însușirea fundamentală a vieții în Hristos — dragostea.

Dumnezeu s-a coborît pe pămînt, ca să împace și să unească cu Sine ceea ce este pămîntesc și material. Cuvîntul cel mai înainte de veci prin Întruparea Sa a unit cu Sine în chip tainic firea omenească, a făcut vizibilă pentru lume taina umilirii lui Dumnezeu și a îndumnezeirii omului. Actul împăcării a constituit acel moment inițial, care a desemnat începutul procesului neîntrerupt eshatologic al mîntuirii sau îndumnezeirii, care cuprinde în sine pe cei ce urmează lui Hristos, Biserica Lui, întreaga omenire chemată la mîntuire și întreaga zidire. În Hristos cel întrupat fiecare om află nu numai posibilitatea, ci și chemarea, îndemnul la acțiunea de înnoire a vieții și de participare activă la mîntuire. Dumnezeu a coborît pe pămînt, pentru ca omul să se înalțe la cer. Mîntuirea nu este un act unilateral. În acest act divinul și umanul se unesc în unitatea nedespărțită și neîmpărțită a îndemnului dumnezeiesc și a răspunsului omeneșc. Participarea omului la mîntuire constă în acțiunea pentru înfăptuirea idealurilor evanghelice. În acest fel acțiunea devine concluzia logică și directă a Întrupării Fiului lui Dumnezeu.

În legătură cu aceasta Biserica se găsește într-o poziție specială: cu toate că Întruparea s-a înfăptuit pentru toți, calea către mîntuire și îndumnezeire trece prin Biserica întemeiată de Hristos, care este expresia văzută a Trupului și viața sensibilă și activă, vie și continuă. Așa cum Hristos a venit în lume nu pentru Sine, ci ca să slujească lumii, tot așa și Biserica trăiește nu pentru sine, ci pentru lume. Ea suferă împreună cu lumea, o îmbrățișează în dragostea ei și, atingîndu-se de păcatele ei, face totul pentru a le smulge din rădăcină.

Prin Întruparea Domnului noi percepem unitatea general umană a Bisericii și responsabilitatea ei față de Dumnezeuul păcii. Biserica ocupă un loc de seamă în procesul îndumnezeirii omului. Totodată Biserica nu poate

ignora străduințele pentru înfăptuirea binelui care au loc în afara sa. De aceea Biserica este datoră să sprijine aceste străduințe care constituie expresia acelei înălțimi morale care se manifestă pretutindeni unde, în chip conștient sau nu, are loc răspunsul omului la chemarea, la îndemnul Domnului cel unit cu omul după fire.

Misiunea Bisericii se înfăptuiește prin acțiunea a două puteri: cea dumnezeiască — prin harul Sfântului Duh Mîngîietorul, și cea omenească — prin propovăduirea Evangheliei și prin înfăptuirea idealurilor morale ale Evangheliei. Duhul Sfînt întemeiază Biserica, o înnoiește și îi dă viață; aduce aminte Bisericii cele grăite de Domnul, acordă puterea harului Sfintelor Taine și puterea de înțelegere a tainelor credinței. Acțiunea Duhului lui Dumnezeu nu este mărginită în granițe confesionale sau bisericești în general. Manifestarea Duhului lui Dumnezeu este cu ușurință percepută în Biserică, însă urmele prezenței Lui se pot vedea pretutindeni unde există dragoste, pace și neprihănire. De altfel însăși misiunea Bisericii devine realizabilă numai pentru că Sfîntul Duh pregătește lumea pentru primirea Cuvîntului și o îndeamnă la trăirea unei vieți mōrale. De aci devine limpede calea solidarității creștinismului cu toate curentele și manifestările binefăcătoare care conduc lumea spre curățenie morală și spre progres.

Iar criteriul acestei acțiuni îl aflăm în cuvintele Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan: «Dumnezeu este iubire, și cel ce rămîne în iubire rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu rămîne în el» (I Ioan IV, 16); iubirea ne îngăduie să avem îndrăznire ca în lumea aceasta să fim și să ne purtăm ca și El (I Ioan IV, 17); acolo unde acționează iubirea, acolo se află Adevărul dumnezeiesc. Unde se statornicește pacea, acolo se face văzută orînduirea morală a Evangheliei. Așadar iubirea constituie criteriul descoperirii manifestărilor și acțiunilor lui Dumnezeu în lume. Însă iubirea nu poate fi mărginită la apartenența confesională creștină. Iubirea poate fi adevărată sau fals sentimentală, ea poate fi alimentată de conștiința religioasă sau de simplul umanitarism, însă ea nu poate fi numită doar creștină. Iubirea Domnului se revarsă în chip liber în lume și tot așa în chip liber lumea o poate primi sau refuza. De aceea Biserica va fi, în chip evident, totdeauna alături de cel care, conștient sau nu, primește iubirea lui Dumnezeu și răspunde la chemarea ei prin fapte de adevărată iubire, de desăvîrșire morală și de pace.

Rezumînd preocupările ecumeniste în legătură cu teologia păcii se poate afirma că «acțiunea împăciuitoare a lui Dumnezeu» s-a manifestat îndeosebi în actul Întrupării, prin care întreaga fire omenească a fost însușită de Dumnezeire și întreaga omenire a fost chemată la înnoire și îndumnezeire, iar acțiunea mîntuitoare de însușire a roadelor Întrupării are loc pe plan eshatologic și ea pretinde din partea omului un răspuns activ la chemarea dumnezeiască, adică străduința liberă către bine și adevăr.

Întruparea lui Dumnezeu, acțiunea Sfântului Duh și străduința pentru înfăptuirea idealurilor de iubire deschid căile solidarității și colaborării creștinilor cu toți oamenii de bunăcredință pentru realizarea binelui comun — pentru pacea între popoare. Domnul ne-a chemat și ne-a îndemnat să fim făcători de pace, și de aceea fiecare creștin este dator ca, în măsura puterilor lui, să lupte pentru acest bun, împotrivindu-se forțelor războiului și distrugerii și sprijinind orice inițiativă care are ca scop statornicirea păcii pe pământ. Sprijinul creștin trebuie arătat și acelor care — chiar dacă în exterior nu se conduc după legea Evangheliei —, însă după bunăcredință a lor activează constructiv pentru cauza păcii, care este o acțiune poruncită de Dumnezeu. În acest fel acțiunea împăciuitoare a lui Dumnezeu și pacea între popoare capătă, în lumina Întrupării Domnului, o adevărată interdependență, devenind astfel pravila vieții creștine și criteriul comportării morale.

I. PARASCHIV

ARTICOLE ȘI STUDII

PICTURA BIZANTINĂ DE ICOANE

Importanța picturii de icoane. — La baza întregii picturi religioase ortodoxe stau iconografia și concepția estetică spiritualistă a artei bizantine. Create în capitala imperiului bizantin, Constantinopol, de-a lungul unei strălucite evoluții ce ține din secolul al VI-lea pînă în secolul al XV-lea d.Hr., arta și iconografia bizantină s-au răspîndit în diferitele regiuni ale acestui întins imperiu, pentru a fi preluate cu timpul și de celelalte popoare ortodoxe din Orient și din Balcani, precum și de Rusia și de țările române. Arta bizantină și-a exercitat influența și asupra artei medievale din apusul Europei, mai ales în Italia, dar și în Germania și chiar în Franța.

Alături de pictura murală, pictura bizantină și-a găsit cea mai valoroasă concretizare în pictura de icoane. Ușor de transportat, mult mai ușor de realizat și mai ieftin decît decorația murală, icoanele bizantine au fost foarte apreciate de lumea creștină a evului mediu și ele au avut o intensă circulație nu numai în răsăritul Europei, ci și în Occident.

Icoanele au avut așadar un rol foarte important în difuzarea artei bizantine și în răspîndirea influențelor pe care această artă le-a exercitat în afara imperiului bizantin. Astfel, de pildă, printre primele și cele mai însemnate lucrări bizantine ce stau la baza dezvoltării picturii ruse medievale se află icoana «Maicii Domnului din Vladimir», adusă din Bizanț în Rusia, în secolul al XII-lea.

Pe teritoriul țării noastre, chiar înainte de înființarea țărilor române, atunci cînd condițiile istorice grele nu permiteau ridicarea unor biserici de zid împodobite cu pictură murală, trebuie să presupunem că se aduceau icoane de tip bizantin din celelalte țări ortodoxe, — icoane ce vor fi fost imitate în unele cazuri și de localnici, care s-au familiarizat astfel cu formele picturii bizantine, încă înainte de a se ridica aici primele monumente decorate cu fresce.

Iată, așadar, cît de importantă a fost pictura de icoane și contribuția ei la dezvoltarea picturii europene medievale, care va porni în foarte multe cazuri de la pictura bizantină, pentru a-și dezvolta apoi școli proprii.

de pictură națională, cum a fost de pildă cazul în Serbia, în Rusia, chiar și în Italia.

Icoane s-au pictat însă din timpuri străvechi, paralel cu cele din Bizanț, și în Orientul creștin, adică în Asia-Mică, în Siria, în Egipt. Aceste icoane au avut la bază o altă concepție decît cea bizantină de la Constantinopol, — concepție foarte apropiată de spiritul și de tradițiile proprii artei populare din Orient, care astfel, cu ajutorul acestor icoane, a putut la rîndul ei să influențeze pictura din capitala imperiului bizantin.

Dacă adăugăm la cele spuse faptul că în multe cazuri, doar icoanele ne permit a face aprecieri asupra picturii din epoci nu s-au păstrat ansambluri de decorație murală ne putem da seama de importanța picturii de icoane bizantine și de tradiția bizantină.

Pictura bizantină de icoane de perioada iconoclastă. — Pictura de icoane, adică pictura religioasă realizată pe un panou portativ, își are originea în pictura funerară din perioada de sfîrșit a antichității, — perioadă în care portretul căpătase trăsături noi și ajunsese la o însemnată dezvoltare.

Obiceiul de a așeza în morminte portretele celor îngropați avea o largă răspîndire în această perioadă și numeroase asemenea portrete, executate în mare majoritate în secolul I d. Hr., s-au găsit în oaza Falum din Egipt. Nu toate aceste portrete sînt de aceeași calitate artistică, dar cele mai frumoase dintre ele mărturisesc concepția specifică la care ajunsese portretul în pictura elenistă. Figurile reprezentate sînt sigur și expresiv desenate, cu ovalul mai adesea prelung, cu pielea smeadă, cu buze moi și păr buclat și mai cu seamă cu ochi mari, larg deschiși ce privesc parcă întrebător la privitor. Acești ochi, cu privirea lor puțin dureroasă parcă, indică o preocupare pentru viața spirituală a modelelor, căutarea unei mîntuiri sufletești, caracteristică pentru sfîrșitul antichității și inexistentă în arta perioadelor anterioare. Din aceste trăsături unele se vor transmite, după ce vor suferi anumite modificări, și picturii creștine de icoane de mai tîrziu.

Obiceiul portretelor funerare a fost preluat și de arta paleocreștină. Asemenea portrete se așezau pe mormintele martirilor, la care creștinii veneau în pelerinaj. Pelerinii veneau însă în secolul al V-lea și la sfinții stîlpnici — atunci în viață — cărora le făceau adeseori portretele, luîndu-le cu ei ca amintire. De venerarea acestor portrete — nelegate încă pe atunci de cult — ale unor personaje sfinte se leagă începuturile picturii de icoane. Acestea au fost primele reprezentări sacre și ele au întruchipat idealul ascetic creștin. Tehnica în care erau lucrate era aceea a portretelor funerare antice: encaustic (culori dizolvate în ceară), pe plăci de lemn.

O dată cu dezvoltarea artei creștine monumentale, în secolul al V-lea și al VI-lea, culminînd cu epoca lui Justinian, se dezvoltă și pictura de icoane. Apar atunci icoane portative lucrate în mozaic. În pictura de icoane, ca și în pictura monumentală — cu care ea se dezvoltă paralel — vor apare trăsături preluate din arta elenistică tîrzie, dar uneori vor domina și trăsături ale artei populare din Orientul creștin care se vor

impune mai cu seamă în arta coptă (arta creștină din Egipt), sau în arta siriană. Asemenea trăsături au puținele icoane păstrate din secolul al VI-lea și începutul secolului al VII-lea, cum ar fi cele din colecția Mînăstirii Sfînta Ecaterina din Sinai. Acestea sînt lucrate destul de primitiv, într-un stil aspru și liniar, cu capete disproporționat de mari, fără nimic din eleganța mozaicurilor bizantine contemporane cu cele de la Constantinopol sau Niceea. Faptul că din această primă epocă de dezvoltare a picturii de icoane nu s-a mai păstrat aproape nimic se datorește în special distrugerii sistematice a picturii religioase în perioada iconoclasmului (726—842).

De la restabilirea cultului icoanelor pînă la cucerirea Constantinopolului de către cruciați (1204). — În timpul perioadei iconoclaste, în ciuda interdicției oficiale și a persecuțiilor, tradițiile iconografiei creștine s-au păstrat în poporul de jos și în clerul inferior, mai cu seamă în Orient. De aceea, o dată cu restabilirea definitivă a cultului icoanelor (842), a avut loc în Bizanț o adevărată «invazie» de icoane de tip popular venite în special din Orientul creștin. În scurtă vreme a urmat însă o puternică reacție împotriva influențelor populare orientale, al căror caracter rudimentar era în totală contradicție cu rafinamentul gustului și tradițiilor artistice din capitală. Ia naștere astfel un curent artistic «neoclastic», tributar helenismului antic, care se va accentua în secolul al X-lea. De pe la finele secolului al X-lea însă, arta bizantină antichizantă tinde spre spiritualizarea consecventă a formelor picturale. Pentru a nu fi pusă din nou la îndoială posibilitatea reprezentării figurative a esenței divinității, se elaborează acum un stil nou, în care spiritualismul capătă o predominanță definitivă. Figurile reprezentate își pierd materialitatea, căpătînd înfățișări aspre și ascetice; celelalte elemente care intră în compoziția unui tablou religios: costum, peisaj, reprezentări de arhitecturi din fundaluri se schematizează, își pierd caracterul realist, devenind abstracte și simbolice. Desenul crește în importanță, imaginile fiind realizate dintr-o multitudine de linii; gama de culori se precizează, fiind utilizată cam în același fel de către toți pictorii. Acest nou stil constituie forma clasică de exprimare a religiozității bizantine.

Iconografia suferă și ea schimbări importante, imaginile picturale nemaiavînd ca pînă acum doar rostul de ilustrare a dogmelor, ci devenind auxiliare ale slujbelor religioase. Pornind de la acest nou rol, icoanele își îmbogățesc și ele subiectele, cu compoziții religioase (de unde pînă acum serviseră în special pentru reprezentări de portrete sacre). Ele își găsesc un loc din ce în ce mai important pe bariera ce desparte altarul de naos (templon), din care se va dezvolta iconostasul (sau catapeteasma) mai tîrziu.

Acum apar, atît în pictura murală cît și în cea de icoane, ciclurile istorice din viața lui Hristos (icoane praznicare). Se stabilesc tipurile iconografice pentru Hristos și Maica Domnului, — acestea din urmă legate de venerația Fecioarei, mult accentuată după perioada iconoclastă. Cristalizarea definitivă a noului stil are loc în secolul al XI-lea. Acest

stil și-a găsit realizarea atît în mozaicurile și picturile murale, cît și în icoanele pictate la Constantinopol, de unde s-a răspîndit în tot imperiul, fiind preluat și de alte popoare ortodoxe din răsăritul Europei. Din păcate, nu cunoaștem din această perioadă decît foarte puține icoane. Cele mai frumoase sînt două icoane în mozaic: Fecioara cu Pruncul, și Iisus Hristos, provenind din biserica distrusă Adormirea Maicii Domnului din Niceea; o mică icoană în mozaic, reprezentînd pe Sfîntul Dimitrie din Tesalonic, se găsește la Mînăstirea Sfînta Ecaterina din Sinai. Aceste icoane, ca și altele legate de aceeași epocă, înfățișează chipurile sfinte frontal, în atitudini fixe, rigide; figurile sînt aspre, cu ochii mari, îndreptați cu atenție către privitor, în așa fel încît să provoace emoții religioase puternice în sufletele celor ce se închină.

Spre finele secolului al XII-lea, nota ascetică, asprimea figurilor se accentuează; așa, de pildă, în icoana Sfîntului Nicolae din muzeul Lavrei din Kiev, precum și din două mari icoane (Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dimitrie) de la Mînăstirea Xenofon (Atos), ambele executate cu o deosebită măiestrie. Această spiritualizare a figurilor se va păstra — cu anumite modificări ce vor varia după loc și timp — în întreaga pictură bizantină, pînă la căderea Constantinopolului sub turci (1453), ea căpătînd caracterul unui adevărat canon, preluat și de pictura religioasă a celorlalte popoare ortodoxe. După acest canon, chipurile sfinte au ovaluri prelungi, gura mică, cu buze subțiri, nasul ca o linie dreaptă, uneori corioată, ochii sînt mari, imenși, ațintiți asupra privitorului, craniul foarte dezvoltat, cu fruntea mult bombată, exprimînd gîndirea și trăirea spirituală.

Epoca paleologică. — La începutul secolului al XIII-lea, imperiul bizantin a suferit o teribilă catastrofă: la 1204, cruciații asediază, cuceresc și jufuiesc Constantinopolul, instaurînd imperiul latin de răsărit. Ei însă n-au cucerit tot imperiul bizantin; bizantinii și-au reorganizat forțele în Asia-Mică, în cadrul imperiului de la Niceea, precum și în Epir, și au reușit treptat a-și reface statul, pentru ca în anul 1216, sub împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul, să recucerească de la latini și capitala, Constantinopolul. Pe lîngă gravele sale efecte negative, cucerirea Constantinopolului de către cruciați are însă și importante consecințe privind expansiunea artei bizantine și dezvoltarea școlilor naționale de pictură din evul mediu.

Din cauza persecuțiilor și a nesiguranței, mulți pictori bizantini au emigrat în acest timp, nu numai în țările ortodoxe, ci și în Occident, unde au răspîndit stilul și iconografia artei bizantine. Obiectele de artă bizantine jefuite de cruciați au luat drumul Europei occidentale. Printre acestea au fost și multe icoane care s-au bucurat de o deosebită prețuire și admirație în țările în care au ajuns, servind adesea de model pictorilor localnici.

Dezvoltarea artei bizantine din ultima ei perioadă a fost elaborată în cadrul imperiului de la Niceea și dusă la apogeu după recucerirea Constantinopolului (1261).

În cursul secolului al XIII-lea, se precizează în arta imperiului de la Niceea o tendință de reîntoarcere la modelele elenistice, simultan cu o dramatizare a schemelor iconografice, în care reprezentarea unor senti-

mente omenеști, exprimate cu intensitate, își găsesc din ce în ce mai mult locul. Aceste tendințe se accentuează după reocuparea Constanti-nopolului, devenind caracteristice pentru operele de apogeu ale picturii paleologe. În pictura de icoane, personajele sfinte capătă un caracter umanizat. Astfel, în scena Răstignirii, trupul Mîntuitorului se îndoaie mult, căpătînd greutatea unui trup omensc; Maica Domnului și Sfîntul Ioan plîng îndurerată. Din acest tip se vor inspira pictorii italieni, ajungînd la tipul Pietă (Maica Domnului plîngînd pe Hristos), atît de caracteristic pentru arta religioasă occidentală.

Apare tipul iconografic al Fecioarei care alăptează și cunoaște o mare răspîndire tipul Maicii Domnului «Umilenie», așadar, imagini în care Fecioara și Pruncul sînt reprezentați în atitudini foarte omenеști.

Scena Schimbării la față capătă caractere foarte dinamice: Apostolii sînt orbiți și cad cu mișcări violente; Iacob, uluit, cade pe spate, acopărîndu-și ochii cu mîinile.

Dintre icoanele ce se păstrează din această epocă, multe arată modificări iconografice în acest sens al dramatizării și al umanizării, precum și coexistența tradițiilor și a tendințelor înnoitoare. Cîteva icoane în mozaic, din secolul al XIII-lea, ale Hodighitriei (păstrate azi la muzeul din Palermo, la Minăstirea Sfînta Ecaterina din Sinai și la Minăstirea Hilandar de la Atos) au trăsături largi, ochi mari, accentuați. Aceleași trăsături apar la două icoane reprezentînd în mărime naturală pe Hristos binecuvîntînd și pe Maica Domnului Hodighitria (biserica Vrata Panaghia din Tesalia, în jurul anului 1285), ale căror figuri plăcute, umane, executate în linii mărunte, amintesc lucrările pictorilor italieni din secolul al XIII-lea, care vor fi avut asemenea modele bizantine. În două icoane de la muzeul Ermitaj din Leningrad (Samuel și Iisus Hristos), precum și în alta de la Muzeul creștin din Vatican (Sfîntul Teodor Stratilat), se observă tendința de alungire a siluetelor, care va caracteriza pictura bizantină a secolului al XIV-lea. Aceeași tendință devine evidentă și în alte icoane, ca aceea în mozaic a Răstignirii din muzeul Kaiser Friedrich din Berlin, precum și în unele icoane executate la finele secolului al XIII-lea de meșteri greci stabiliți în Italia (Arhanghelul Mihail de la Museo Civico din Pisa, Maica Domnului de la Muzeul Național din Ravenna, Coborîrea de pe Cruce din colecția Stokle din Bruxelles).

Din secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XV-lea, arta bizantină își trăiește asfințitul. Strîns în cercul de fier al vrăjmașului turc, pierzînd teritoriu după teritoriu, imperiul bizantin este în această ultimă perioadă a lui de viață sfișiat și de grave conflicte interne, politice și religioase. În aceste condiții, imperiul mai face unele încercări desperate de apărare a libertății și credinței. Înconjurat însă de turci, redus cu timpul numai la capitală și la un mic teritoriu în Grecia, imperiul bizantin va dispărea definitiv în 1453, o dată cu cucerirea Constantinopolului de către Mahomed al II-lea. Arta bizantină a acestei ultime epoci — arta paleologă — se va dezvolta ca o artă de curte, rafinată și subtilă, dar lipsită de orice posibilități de alimentare, ruptă de rădăcinile ei populare.

Această artă are însă o mare forță de expansiune, toate popoarele ortodoxe continuând a-și primi într-o măsură oarecare sursa de inspirație din Bizanț.

În această ultimă perioadă, pictura bizantină străbate două faze:

1. O fază «picturală», în prima jumătate a secolului al XIV-lea, — fază, în care accentul nu se pune pe desen, ci pe intensitatea și strălucirea culorii.

2. O fază «grafică», în care se urmărește realizarea imaginilor printr-un desen realizat din linii foarte mărunte, apropiate unele de altele ca niște hașuri.

În același timp, iconografia se complică. Apar compoziții noi cu sens mistic și cicluri noi, ilustrând atît viața Fecioarei și a lui Hristos, cît și viețile sfinților. Reprezentate în pictura murală, aceste inovații iconografice vor fi preluate și de pictura de icoane. De altfel, însăși pictura murală își pierde caracterul monumental, descompunîndu-se în mici tablouri, și devenind un fel de pictură de icoane zugrăvite pe perete. Acest caracter antimonumental se vedește și în însăși compoziția scenelor pictate, în care dimensiunile figurilor se micșorează, chipurile devin expresive și mai puțin aspre, domină mișcarea, veșmintele ce filfiie; gesticulația e sporită, trupurile se întorc în mișcări libere. Uneori, scenele religioase capătă un caracter apropiat de scenele din viața obișnuită. Coloritul e mai deschis, mai delicat, mai fraged, ca în perioada anterioară (tonuri preferate: albastru deschis, verde-galben).

Din cauza acestei tendințe de pierdere a monumentalității, rolul principal în pictura paleologică revine nu picturii murale, ci picturii de icoane.

În fruntea icoanelor din prima jumătate a secolului al XIV-lea se situează:

Cei 12 Apostoli de la Muzeul artelor plastice din Moscova. Impresia generală e aceea de mișcare nervoasă, plină de vioiciune. Atitudinile sînt libere, neforțate, veșmintele fac cîte mici, pline de mișcare. Într-o altă icoană, a Maicii Dornului, de la același muzeu, atît chipul Fecioarei cît și al lui Hristos au fine calități portretistice.

După 1330, se dezvoltă mișcarea isihastă (curent mistic, cu caracter ascetic, spiritual, care îndeamnă la contemplație, pentru desprinderea de cele lumești și stabilirea unei legături spirituale cu Dumnezeu). Această mișcare duce la înlocuirea stilului pictural prin alt stil, mai sever în expresie, obținut cu mijloace grafice și nu coloristice. Astfel în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, locul tonurilor vii e luat, în zugrăvirea carnației mai ales, de o fină rețea de linii hașurate. Acest mod de reprezentare se păstrează și în prima jumătate a secolului al XV-lea, cînd s-au lucrat încă multe icoane nu numai la Constantinopol, ci și în alte centre de artă ortodoxă. Acest stil și-a găsit o răspîndire destul de largă în Italia, unde a dat naștere școlii italo-cretane. El a fost preluat după căderea Constantinopolului de pictura post-bizantină din Balcani, din țările române și în parte din Rusia.

PROBLEME LITURGICE ÎN DISCUȚIA COMISIEI „CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE“ A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între problemele de căpetenie ale mișcării ecumenice contemporane, problemele liturgice ocupă un loc de seamă. La a patra Conferință mondială a Comisiei «Credință și Constituție» de pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc între 12 și 16 iulie 1963, la Montreal (Canada), secția a patra a studiat o serie de probleme liturgice speciale. La această secție Comisia teologică pentru problemele liturgice a prezentat trei referate. Cunoaștem, în esența lor, textele acestor referate deocamdată din extrasele largi și datele bogate consemnate de un participant la lucrările acestei secții, Prof. N. D. Uspenski, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse.

Dată fiind actualitatea și importanța acestei probleme liturgice, socotim binevenită familiarizarea noastră cu ele, așa cum se reflectă în cele trei referate: 1) Problemele ce se pun în viața liturgică a bisericilor creștine din Europa; 2) din Asia de răsărit și 3) din America de Nord.

Referatul european are trei părți: «Considerații generale», «Teze» și «Recomandări». În prima parte autorii referatului expun situația Bisericii în Imperiul bizantin, în timpul Reformei și situația ei actuală în Europa occidentală unde există un mare număr de creștini cu numele «care nu simt nici datoria, nici nevoia de a participa la slujbele bisericesti». Între diferite Biserici și organizații se măresc tot mai mult deosebirile datorate interpretării diferite a textelor biblice care se referă la slujbele bisericesti. Dar, pe de altă parte, autorul referatului european observă că slujbele au momente comune diferitelor confesiuni.

În continuare «autorii referatului trec la definirea teologică a slujbelor liturgice. Slujba bisericască, oricât de diversificată ar fi ea, cu diferitele ei interpretări și tendințe de reformarea a ei — se spune în această definiție — este un proces viu «al marilor acte ale Domnului în istorie care contribuie ca lumea să poată însuși dragostea lui Dumnezeu, dragoste prin

care a creat lumea, în virtutea căreia a dat pe unicul Său Fiu pentru mîntuirea ei, iar la sfîrșitul veacurilor va aduce această lume la starea de desăvîrșire. Aceste acte de mîntuire săvîrșite de Dumnezeu sînt vestite prin predică, sînt sărbătorite în Sfînta Euharistie și se mărturisesc în rugăciuni, spovedanie și aducerea de mulțumiri de către comunitatea credincioșilor sau de credincioși, separat». După ce lămuresc aceste idei, autorii referatului se opresc în mod special asupra zilei duminicii în viața Bisericii și asupra sensului cuvîntului «liturghie și liturgic». Autorii explică atenția accentuată ce se dă semnificației zilei de duminică, prin faptul că prăznuirea ei este unul din elementele de bază ale vieții liturgice a Bisericii, acceptată de toți creștinii, care a influențat în cadrul Bisericii istoria celei mai mari sărbători creștine — Paștile —, iar în societatea omenească a avut influență la alcătuirea calendarului, în sensul că după șase zile de muncă ziua de odihnă coincide cu duminica.

Referatul se ocupă de sensul termenului de *liturghie*, prin care unii înțeleg sfînta euharistie, alții toate slujbele orînduite de Biserică, alții — orice slujbă în comun, în opoziție cu rugăciunea individuală, alții — orice ritual statornicit în cărțile de slujbă, alții — orice slujbă săvîrșită după formulele stabilite de Biserică, spre deosebire de rugăciunea liberă, alții — acele părți sau elemente ale slujbei care preced și încheie predica, în sfîrșit prin liturghie unii înțeleg orice act de slujire creștină. Autorii referatului consideră că este mai just să se dea numele de liturghie Sfintei Euharistii, ca la ortodocși, sau în genere slujbelor în comun, ca la anglicani.

Partea a doua a acestui referat poate fi numită mai curînd teologică decît liturgică. Ea se ocupă de crearea lumii, de căderea în păcat a primilor oameni, de venirea Mîntuitorului și ajunge la concluzia că slujbele sînt importante întrucît prin ele omul adoră pe Mîntuitorul Hristos. Se face apoi o analiză a slujbelor înseși, la care participă spiritual însuși Hristos ca arhiereu, împărat și profet. În această ordine de idei autorii referatului vorbesc și despre importanța clerului în Biserică afirmînd: «Conducătorul slujbei bisericești... ia parte la slujbele comunității de credincioși ca o persoană prin care se săvîrșește o parte specială a slujirii spirituale». Comunitatea participă și ea la slujbe «ascultînd cuvîntul lui Dumnezeu, împărțîndu-se cu Sfînta Euharistie, rugîndu-se, spovedindu-se, lăudînd și consacîndu-se slujirii lui Dumnezeu și servirii oamenilor. În acest fel Duhul Sfînt edifică Biserica ca trup al lui Hristos». Cu această concluzie se încheie partea a doua, teologică, a referatului.

Partea a treia a referatului constă din patru recomandări făcute Conferinței de la Montreal: Se propune a se organiza și stimula prin toate mijloacele studierea viitoare a problemelor liturgice și a diferențelor apărute între înțelegerea biblică a unei anumite slujbe bisericești și între tradițiile formate «în lume» în legătură cu acea slujbă. A doua recomandare se referă la izolarea culturii zilelor noastre de creștinism. A patra recomandare propune să se depună eforturi de a se studia atît punctele de apropiere, în slujbe, a diferitelor confesiuni și denominații bisericești, precum și obstacolele în calea acestei apropieri. În acest scop se propune să se publice

articole privind istoria formelor diferitelor slujbe bisericesti pentru ca bisericile să vadă mai clar unitatea care există și să poată tinde și mai mult spre ea. Recomandarea a patra propune a nu se limita la adunări de comisii ecumenice, ci să fie încurajate Bisericile în activitatea lor de îndrumare în probleme de slujire bisericească de instituire de grupe de studiu a problemelor liturgice, de frecventare de către unele comunități a slujbelor altor comunități, de vizitarea individuală sau în grup a Bisericilor altor confesiuni în cadrul călătoriilor peste hotare.

Al doilea referat a fost consacrat problemelor liturgice ale Bisericilor din Asia de Răsărit. Referatul se ocupă mai întâi de situația bisericilor creștine, de multiplicitatea lor și de greutatea activității ecumenice în cuprinsul lor — din multe cauze obiective.

Problema cardinală, căreia îi este consacrată o mare parte a referatului, este «împămintenirea» slujbelor. Ea constituie o sarcină importantă a activității ecumenice în Asia răsăriteană. Aici creștinismul a fost întemeiat în special de misionarii catolici și protestanți. Datorită acestui lucru în viața bisericească a creștinilor din Asia răsăriteană se simt într-o măsură mai mare particularitățile catolicismului și protestantismului european decât a influenței asiaticе, proprii, în timp ce multe țări asiaticе au cultura lor națională și pot introduce în formele liturgice lucruri proprii și astfel să facă slujba bisericească mai accesibilă înțelegerii și s-o ferească de fetișizare. Ca exemplu de «împămintenire» este dată în referat slujba din India, în cadrul căreia e folosită muzica clasică populară și chiar muzica de film, instrumente muzicale populare, dansuri, poezia națională etc.

Autorii referatului consideră posibilă «împămintenirea» nu numai în domeniul slujbelor, ci și în cel al cugetării și teologiei creștine, unde modurile de interpretare tradițională europeană a Evangheliei pot fi înlocuite cu unele moduri asiaticе fără a se dauna conținutului Evangheliei. Temeiul acestui lucru autorii îl văd în însăși istoria evanghelică. «Împămintenirea» modulii de viață creștin — se spune în referat — în fiecare țară în care se propovăduiește Evanghelia este rezultatul firesc al recunoașterii adevărului întrupării Domnului, după care nu numai că Dumnezeu s-a făcut om, ci el și-a arătat măreția Sa în condițiile de timp și de loc în care a apărut. Nașterea Sa în mediul evreiesc îl pune în condiții determinate ale istoriei oamenilor aleși de Dumnezeu și la El sînt chemați oamenii din toate popoarele la care ajunge Evanghelia. De aceea, «împămintenirea» este un proces cu ajutorul căruia viața lui Hristos își găsește expresia sa în membrele Trupului Său din Bisericile locale.

Raportul în care se află «împămintenirea» slujbelor cu dogmatica creștină, se vede în acest citat din referat: «Împămintenirea» firește, crează o mulțime de forme diferite. Dar multiciplitatea formelor de cultură reprezentate în slujbele noastre nu influențează asupra unității noastre în Hristos. Împămintenirea nu atinge esența fundamentală a slujbelor și a mărturisirii esențiale despre Hristos. Dimpotrivă, utilizarea împămintenirii în scopul îmbogățirii tradițiilor creștine ne dă unitatea care, în caz contrar, ar lipsi. Mai mult, diversitatea formelor ajută și la adîncirea înțelegerii

unității noastre în Hristos. Ceea ce ne unește, nu este muzica, limba sau cultura noastră, ci Hristos și răspunsul nostru dat lui în cadrul Sfintelor slujbe. El este Acela care prin moartea Sa pe cruce a dărîmat zidul de despărțire și ne-a împăcat unul cu altul și cu Dumnezeu». Autorii nu fac nici o propunere, ci se mărginesc la o singură frază, care poate fi acceptată ca o deviză o «înpămîntenirii»: «Unitate fără uniformitate, libertate fără erezii, înpămîntenire fără sincretism».

Referatul despre slujbele bisericesti în Bisericile din America de Nord are patru părți: 1. Practica liturgică în Bisericile Americii de Nord; 2. Semnificația și practica liturgică în Sfînta Scriptură; 3. Slujbele, puterea lor edificatoare și cultura contemporană; 4. Observații.

În partea întia a referatului se vorbește despre diversitatea excepțională a Bisericilor, comunităților și a diferitelor Biserici» creștine din America de Nord; această diversitate se explică prin viața însăși prin structura politică, modul de viață și cultură al poporului american. Autorii referatului consideră că această diversitate de forme de organizare a vieții bisericesti a creștinilor americani este o urmare firească a factorilor — specific constituiți — istorici, politici, culturali etc., ai vieții sociale a poporului american; de aceea ei apreciază această situație a vieții bisericesti ca o stare eshatologică, înțelegînd prin eshatologie nu viitorul, nici categoria teologică a sfîrșitului, ci patosul credinței, ascultarea morală și ideile despre desăvîrșire în Dumnezeu. Dar care forme sau specii de slujbe pot fi acceptate în întreaga lor diversitate ca cele mai desăvîrșite și mai principale pentru continentul nord-american? La această întrebare, autorii referatului răspund că criteriul de bază al acestei acceptări este acel nivel înalt de viață religioasă pe care-l ating diferitele comunități bisericesti prin credința în firea dumnezeiască și omenească a lui Iisus Hristos și în răsкупpărarea omenirii de către El. Cu cit este mai puternică și mai înaltă credința în demnitatea dumnezeiască a lui Hristos și în răsкупpărarea săvîrșită de El, cu atît mai desăvîrșită este slujba bisericescă.

Partea a doua a referatului. «Semnificația și practica liturgică în Sfînta Scriptură», este un excurs istoric în care se pune problema formelor de slujbă din Vechiul Testament, și a importanței proorocilor și preoților în viața religioasă a vechiului Israil. Se expune apoi concepția asupra slujbelor creștine, care sînt închinare lui Dumnezeu în duh și adevăr». Mai departe se vorbește despre modul prezenței lui Iisus în slujbele bisericesti.

Partea a treia a referatului este un excurs teologic și filozofic cu privire la importanța slujbelor pentru credincioși în condițiile culturii zilelor noastre.

Referatul se încheie cu patru «observații» care constituie concluziile celor spuse mai înainte. În prima «observație» se confirmă necesitatea, utilitatea și importanța cercetărilor de liturgică istorică și comparată pentru adîncirea cunoașterii și respectului față de diferitele forme tradiționale de slujbe. Totodată se remarcă necesitatea activității tuturor credincioșilor în direcția întăririi unității Bisericii lui Hristos, fără de care cercetările:

teologice pot rămâne fără rod. În a doua «observație» autorii subliniază că ideile teologice despre trimiterea la propovăduire — despre faptul că credincioșii creștini trebuie să se adreseze către toți oamenii, trebuie să se exprime fără întârziere în slujbele bisericești. A treia «observație» spune că orice cercetare viitoare din partea Comisiei «Credință și Constituție» trebuie să se facă de acord deplin cu munca de studiere a Bibliei și a teologiei sistematice. În a patra «observație» autorii referatului își exprimă convingerea că slujbele creștine au în timpurile noastre o importanță hotărâtoare, deoarece întăresc: «binele în lumea creată, stăpînirea lui Dumnezeu asupra naturii și istoriei, răscumpărarea lumii prin Iisus Hristos și înnoirea de viață dătătoare a ei prin Sfîntul Duh».

Timpul pe care l-a avut la dispoziție pentru lucrările sale secția a patra a Conferinței de la Montreal nu i-a îngăduit să analizeze referatele mai sus menționate în toate amănunțele lor. De aceea, organizatorii Conferinței au prezentat participanților un «Document de activitate», în care au fost analizate atît probleme liturgice de importanță creștină generală, precum și probleme cu caracter local, atinse în referate. Toate acestea au fost comentate în jurul a trei teme cardinale: 1. Slujbele și oamenii timpului nostru, 2. Probleme contemporane ale teologiei, Botezului și Euharistiei. 3. Intercomuniunea (comuniunea euharistică). Pe lîngă aceasta la prima ședință a secției, delegații au ascultat comunicarea unui membru al Bisericii Metodiste din S.U.A., Prof. Robert Kușman — intitulat «Jertfa deplină, desăvîrșită și suficientă», după ce a analizat cele trei referate — european, asiatic — răsăritean și nordamerican. La ședința următoare a secției au fost audiate referatele unui membru al comunității reformate din Tézé (Franța), Max Tourian, «Mișcarea liturgică» și a protoiereului Alexandru Șmehan, profesor la Seminarul teologic ortodox «Sf. Vladimir» din New York, pe aceeași temă. Referenții expun ideea că în timp ce în lume se constată creșterea culturii generale și a progresului tehnic și științific permanent, componentele slujbelor — limba, imnografia, muzica, ritualul și alte forme liturgice — rămîn așa cum au fost acum cîteva sute de ani în urmă. Datorită acestui lucru, slujbele, după părerea referenților, sînt adesea neinteligibile pentru creștinul de azi și ele «trec» oarecum pe lîngă el.

Referenții vorbesc despre o astfel de reconsiderare a formelor slujbelor bisericești încît acestea să fie accesibile înțelegerii creștinilor de astăzi și în felul acesta să fie evidentă importanța lor în viața credincioșilor.

După o scurtă analiză a referatelor s-au constituit trei subsecții, potrivit celor trei teme de bază ale «Documentului de activitate».

Rezultatele muncii efectuate în subsecții au fost analizate de toți participanții la ședințele secției și după aprobarea lor au fost supuse planului Conferinței. Plenul a confirmat raportul secției, aducînd mici corecturi și precizări redacționale.

Raportul începe cu declarația că «slujbele creștine au o adîncă semnificație pentru viața de fiecare zi a oamenilor și că «formele liturgice existente în diferitele Biserici și folosite la slujbe, inclusiv predica și limba, au

nevoie peste tot de o reformă». «Studiul slujbelor, se spune în raport, a fost totdeauna considerat ca un obiect de discuții ecumenice...».

Dacă teologia trebuie să reflecte întreaga credință a Bisericii și dacă Biserica trebuie să găsească realizarea vieții sale în slujbe, este foarte important ca slujbele să vorbească de la sine». După aceasta se arată în raport sensul teologic al slujbelor. Datorită importanței acestei interpretări teologice a slujbelor ce poate alcătui o bază a unei viitoare apropieri a diferitelor confesiuni creștine, Prof. N. D. Uspenski se ocupă de cele șapte puncte ale ei (numite și «convingeri»).

a) «În slujbele creștine Dumnezeu ni se descoperă în Hristos prin lucrarea Sfântului Duh, ne întărește cu harul Său, ne întărește în unirea cu El și în frăție între noi și ne dă puterea să-L slăvim în lume. În slujbe, noi venim la Dumnezeu prin Hristos, Săvârșitorul adevăratei slujbe, Care prin întruparea, slujirea și ascultarea Sa pînă la moarte, prin învierea și înălțarea Sa ne-a făcut părtași la slujba pe care o săvârșește El. Prin El, Dumnezeu adevărat, avem acces la Tatăl; în El, om adevărat, avem posibilitatea renașterii adevăratei noastre naturi ca slujitori ai lui Dumnezeu. De aceea slujba creștină este slujire a lui Dumnezeu, Tatăl oamenilor răscumpărați de Fiul Său, care dobîndesc continua viață nouă prin puterea Sfântului Duh».

b) «Slujba creștină ca participare la oferirea de Sine a lui Hristos ca jertfă este un act de crearea a comunității creștine, act săvârșit împreună de întreaga Biserică, de Biserica una, universală. Dezbinarea Bisericilor, înstrăinarea personală și dezbinările sociale, rasiale sau naționale, nu sînt compatibile cu adevărata slujire a lui Dumnezeu, deoarece sînt opuse slujirii păcii la care sîntem chemați cu toții».

c) «Slujirea creștină sub forma predicii se întemeiază pe poruncile lui Iisus Hristos și a făgăduințelor lui că El va fi prezent în mijlocul celor adunați în numele lui și va lucra asupra lor, prin propovăduitori, cu cuvîntul Său.

În toată lumea creștină slujirea cuprinde și predica cu temeii în Sfînta Scriptură. Sarcina predicatorului stă în a rosti cuvîntul prorocilor și Apostolilor expus în Vechiul și Noul Testament și în a tălmăci aceste cuvinte ale judecății milostivirii dumnezeiești lumii de astăzi».

d) «Participarea noastră la slujirea poporului lui Dumnezeu prin cuvînt și Taine face posibilă această slujire sub diferite forme, a unor grupuri restrînse sau persoane individuale. Poporul lui Dumnezeu, dacă respectă disciplina rugăciunii zilnice și a adorării lui Dumnezeu, individual, în familie sau în grup în comunitatea Bisericii, întărește slujirea întregii comunități. Așadar, cultul public, al oamenilor izolați, al familiilor sau grupurilor este într-o legătură reciprocă ca parte necesară a întregului cult al poporului lui Hristos».

e) «Cultul creștin este actul prin care Biserica cuprinde toată făptura, transformînd-o și călăuzind-o la slujirea lui Dumnezeu. Totodată el este un act prin care omul iese oarecum din limitele firii de creatură și devine «supralumesc» și în el totul se reînnoiește».

f) «Cultul creștin al Botezului și al Sfintei Euharistii este întemeiat și concentrat în slujirea istorică a lui Iisus Hristos (adică Cel din vremea viețuirii sale pe pământ), în moartea Sa, în învierea, înălțarea și preoția Sa veșnică. Un asemenea cult cuprinde totdeauna adunarea oamenilor lui Hristos (creștinii), predicarea cuvântului lui Dumnezeu, participarea la jertfa lui Hristos, la mijlocirea Sa pentru oameni și la mulțumirile noastre aduse cu bucurie lui Dumnezeu».

g) «Cultul creștin este totodată comemorare, participare și așteptare. El ne indică sarcinile ce ne revin în ce privește mărturisirea creștină în afara limitelor unui moment, când ne adunăm să slujim lumea în numele lui Hristos; el urmărește realizarea Împărăției lui Dumnezeu în latura în care toate faptele noastre din Biserică sînt doar o înainte gustare, în parte, a slavei viitoare».

Din punctul de vedere al teologiei creștine, punctele enumerate aici (sau «convingerile»), merită atenție și se pot pune la baza discuțiilor liturgice cu protestanții ca fiind în acord cu concepția ortodoxă a cultului. Astfel la punctul a) se expune ideea că în «cult Dumnezeu ni se descoperă în «Hristos prin lucrarea Sfântului Duh și ne întărește în harul Său» și că «în cult noi venim la Dumnezeu prin Hristos, Săvîrșitorul adevăratului cult». Așa înțelege cultul și Biserica Ortodoxă, care își începe rugăciunile cu «Împărate ceresc» chemînd pe Sfîntul Duh să vină și să se sălășluiască în noi, iar prezența nevăzută în Biserică a Domnului nostru Iisus Hristos, ca Săvîrșitor al slujbelor, o mărturisește prin cuvintele rugăciunii pe care o citește preotul în timp ce se cîntă Heruvicul: «Nimeni... nu este vrednic...». «Dar pentru iubirea Ta de oamaeni cea negrăită și nemăsurată, fără mutare și fără schimbare te-ai făcut om, și Arhiereu al nostru te-ai făcut și ca un stăpîn a toate, ne-ai dat slujba sfîntă a acestei jertfe liturgice și fără de singe... Căci Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci, Cel ce primești și Cel ce Te împarți, Hristoase Dumnezeul nostru...».

La punctul b) se vorbește despre importanța slujbelor creștine ca act săvîrșit de întreaga Biserică în frunte cu Domnul nostru Iisus Hristos și se remarcă incompatibilitatea cu comuniunea duhovnicească în Hristos a dezbinării dintre creștini pe motive de deosebiri rasiale sau sociale. Acest lucru îl învață și Biserica Ortodoxă, care ne cheamă în repetate rînduri să ne rugăm «pentru pacea de sus... pentru pacea a toată lumea, bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor...» (adică a tuturor creștinilor). Cît de des auzim de asemenea chemarea preoților la slujbe: «Pace tuturor!».

La punctul c) se arată importanța, în cadrul slujbei, a predicii și a citirii cuvîntului prorocilor și Apostolilor prin care vorbește însuși Iisus Hristos cu credincioșii. Acest lucru se poate spune și despre slujba ortodoxă, care în multe din componentele sale — vozglasurî, rugăciuni și diferite cîntări — conține părți luate din Sfînta Scriptură.

La punctul d) se vorbește despre slujbele în comun și individuale, care stau în legătură reciprocă ca părți necesare ale cultului adus lui Hristos. Acestea concordă pe deplin cu tradițiile de slujbă ale Bisericii Ortodoxe,

care are rînduiei de slujbă în comun, dar și așa-numita pravilă de rugăciune individuală, în casă sau chilie.

La punctul e) se arată că la slujbe «Biserica cuprinde toată făptura, transfigurînd-o și călăuzind-o în slujirea lui Dumnezeu». În cursul lor «omul iese oarecum din limitele firii de creatură și devine supralumesc, în el totul reinnoindu-se».

Astfel de slavoslovii care se referă la întreaga creație și care înalță spiritul creștin dincolo de hotarele naturii create, auzim adesea în slujbele bisericesti: «Că Tu de bunăvoie toate aducîndu-le dintru neființă întru ființă cu puterea Ta și făptura și cu purtarea Ta de grijă chivernisești lumea. Tu din patru stihii ai așezat făptura, cu patru vremi ai încununat curgerea anului. De Tine se cutremură toate puterile îngerești, pe Tine te laudă soarele...». «Puterile arhanghelilor Ție slujesc și cetele îngerilor Ție și se închină, heruvimii și serafimii...» (rugăciunea de sfințire a apei de la rînduiala Botezului și a Aghiasmei mari).

La punctul f) se remarcă că slujba creștină «se întemeiază și se concentrează în slujirea istorică a lui Hristos, în moartea și învierea sa», că în slujbe se îmbină predicarea cuvîntului lui Dumnezeu, cu participarea la jertfa euharistică și cu mijlocirea pentru toți oamenii. La fel este și tradiția liturgică a Bisericii Ortodoxe. Ea pune în evidență ziua duminicii nu ca pe o zi calendaristică de odihnă, ci ca pe o dată istorică a evenimentului învierii Domnului, o subliniază prin săvîrșirea Sfintei Euharistii, la care auzim cuvîntul lui Dumnezeu și înălțăm rugăciuni pentru lumea întreagă, slavoslovind și mulțumind lui Dumnezeu.

La punctul g) se remarcă specificul naturii slujbelor bisericesti care este «totodată comemorare, participare și așteptare... o înainte gustare a slavei viitoare». Tot așa concepe slujbele și Biserica Ortodoxă. În rugăciunea de sfințirea darurilor a Sfîntului Ioan Gură de Aur se spune: «Aducîndu-ne aminte, așadar, de această poruncă mîntuitoare (întemeierea Sfintei Euharistii de Domnul) și de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri, de șederea cea de-a dreapta și de cea de-a doua și slăvită iarăși venire...». În chip asemănător se spune și în rugăciunea euharistică a Sfîntului Vasile cel Mare: «Deci pomenind și noi, Stăpîne, patimile Lui cele mîntuitoare, crucea cea făcătoare de viață, îngroparea cea de trei zile, învierea cea din morți, suirea la ceruri, șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu Tatăl și slăvita și înfricoșata Lui a doua venire».

Caracterul eshatologic al slujbei ortodoxe este clar: el este plastic exprimat de Sfîntul Ioan Damaschin: «O, Paștile cele mari și preasfințite, Hristoase! O, înțelepciunea și Cuvîntul lui Dumnezeu și puterea! Dă-ne nouă mai adevărat să ne împărtășim cu Tine în ziua cea neînserată a împărăției Tale». Caracterul eshatologic al slujbei ortodoxe a făcut să se citească acest tropar, scris pentru sărbătoarea Paștilor, după împărtășirea cu Sfintele Taine, la sfîrșitul fiecărei euharistii.

S-a arătat mai sus că secția afirmă că slujbele au nevoie de schimbări în ce privește forma și limba și declară că «Biserica trebuie să fie în lume,

deși nu este din lume. În slujbe creștinii consideră lumea ca sferă a ascultării lor de Dumnezeu. Ei procedează astfel în baza vieții lor înnoite în Hristos». «Astăzi, — se spune în referat — Bisericile săvârșesc slujbele într-o lume care excelează în același timp prin succesele tehnicii și o adincă tulburare... lumea noastră se arată protivnică sau nepăsătoare față de slujbele creștine, sau nesimțitoare față de vestea bună a lui Hristos... Datorită acestei situații studiul slujbelor Bisericii, pe care-l facem, este pe deplin justificat. Bisericile trebuie să se întrebe dacă limba liturgică, precum și imaginile și simboalele de care se folosesc sînt îndeajuns de clare pentru conștiința contemporanilor. Ele trebuie să verifice, de asemeni, cit de clar expune limba predicii pentru omul de astăzi, moștenirea credinței creștine». După ce pune astfel întrebarea, secția face în același timp rezerva că «cu toate că slujbele utilizează limba Bibliei... simbolurile și imaginile limbii biblice nu se referă în mod special la cosmologie, ci la om în raporturile sale cu Dumnezeu. Ele (simbolurile) sînt intermediare pentru noi în privința aceasta și este necesară o propovăduire inteligentă pentru a dezvălui realitatea exprimată de simboluri». În legătură cu cele expuse în referat se recomandă Bisericii «să analizeze mai amănunțit în ce mod pot fi folosite diferitele forme ale artei (muzica, pictura, arhitectura etc.), mai ales cele din zilele noastre, pentru slujbe și pentru vestirea Evangheliei într-un mod mai accesibil omului de astăzi».

*

În legătură cu problema necesității de a desăvîrși formele liturgice în sens larg, se pune inevitabil problema misiunilor și a legăturii dintre slujbe și culturile naționale locale. Problema aceasta, după cum s-a mai spus, are o importanță deosebit de mare în Bisericile creștine ale Asiei de sud-est, unde se face încercarea indigenizării (aplicării la condițiile locale) a formelor liturgice aduse de misionarii romano-catolici sau protestanți din Bisericile Europei și Americii. Secția, pornind de la faptul că misiunea este strîns legată de slujbe și că slujba creștină este mărturisire în fața lumii, în afara Bisericii, precum și în sînul Bisericii și chemare mereu reinnoită către credincioși de a-L mărturisi pe Domnul», afirmă că vestirea evangheliei trebuie să se facă în acea formă și limbă care pot fi înțelese de cei cărora li se adresează acestea.

În legătură cu influența slujbelor asupra culturii se spune în referat că «acest proces se săvîrșește normal și cert acolo unde Biserica creștină are suficientă maturitate și putere de viață de a-și însuși și a folosi formele de cultură locală, principale, pentru slujirea lui Hristos. Așadar, slujba creștină nu e numai introdusă în cultură, ci o transformă și o îndreaptă spre Hristos». În legătură cu aceasta referatul spune că «nu trebuie să ne silim în mod exagerat să adaptăm slujba la cultura locală... Indigenizarea este mai curînd denaturare decît adaptare».

De toate aceste probleme s-a ocupat în mod special prima subsecție.

În cîmpul atenției subsecției a doua s-au aflat problemele Botezului și Euharistiei. Precum se știe, în diferite confesiuni creștine exista o practică diferită a Botezului. Astfel, de exemplu, Biserica Ortodoxă admite

botezarea și mirungerea pruncilor în baza credinței părinților lor, cu condiția ca aceștia, sau nașii, să educe pe copil în adevărata credință pe măsura dezvoltării lui. Romano-catolicii și majoritatea protestanților săvârșesc botezul pruncilor iar la confirmare, care corespunde Ungerii cu Sfântul Mir în Biserica Ortodoxă îi primesc după ce și-au însușit în mod conștient adevărurile de credință.

Bapțiștii consideră că nu este real botezul săvârșit asupra copiilor. Secția, ținând seama de aceasta, a găsit totuși posibilitatea de a se ocupa de Taina Botezului întrucît «toate confesiunile afirmă că este necesară răspunderea personală pentru a fi membru responsabil al Trupului lui Hristos», și întrucît «botezul nu este numai o chestiune a omului izolat, ci și a Bisericii, nu numai un act de moment, ci și de participare — ce crește în cursul întregii vieți» la problemele Bisericii.

Secția a ajuns la concluzia generală că «ordinea deplină, rînduiala (order) Botezului trebuie să cuprindă neapărat: a) recunoașterea inițiativei lui Dumnezeu în mîntuirea noastră, a credincioșiei și milostivirii Sale neschimbate, datorită cărora este posibilă mîntuirea noastră; b) credința în iertarea păcatelor prin Hristos; c) chemarea Sfîntului Duh; d) despărțirea de rău; e) mărturisirea credinței în Hristos; f) afirmarea că cel botezat este copilul lui Dumnezeu și mădular al trupului lui Hristos, care trebuie să mărturisească evanghelia prin viața sa. Toate acestea trebuie să precedă Botezul cu apă în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh sau să-i urmeze.

Secția a găsit de cuviință să expună următoarea considerație. Întrucît Botezul nu este numai o chestiune a omului izolat, ci este legat de întreaga viață liturgică a Bisericii, el ar trebui săvârșit în timpul slujbei în comun și să coincidă cu timpul marilor praznice, așa cum s-a procedat în Biserica primară.

Săvîrșirea Botezului la Paști ar sublinia în mod deosebit legătura dintre Botezul nostru, pe de o parte, și moartea și învierea Domnului pe de alta. S-a mai recomandat, ca o completare la indicațiile privind semnificația teologică a Tainei Botezului, să se explice membrilor Bisericii că această Taină, care unește pe oameni cu Hristos, cere celor ce au primit-o să refuze orice desbinări ce provin din diferențe rasiale etc.

În ce privește Sfînta Euharistie, secția remarcă o înțelegere diferită a ei de către reprezentanții diferitelor confesiuni. Dacă ortodocșii, romano-catolicii și multe denominații protestante consideră că Sfînta Euharistie este o Taină în care ei sub înfățișarea pîinii și a vinului se împărtășesc cu Trupul și Sîngele real al lui Hristos, bapțiștii o consideră un simplu ritual săvârșit în amintirea lui Iisus Hristos. Dar printre ei se observă divergențe în ce privește practica lor euharistică: de exemplu, dacă bapțiștii ruși admit la împărtășire numai pe membrii comunităților lor, care s-au botezat în ele, bapțiștii americani, cum s-a lămurit în timpul lucrărilor subsecției, admit la împărtășire și pe cei nebotezați. Din cauza acestor diferențe, secția arată că «ar trebui cel puțin să fim de acord că Cina Domnului, darul lui Dumnezeu către Biserica Sa, este Taina prezenței lui Hristos cel răstignit și proslăvit, pînă la venirea lui, prin mijlocirea că-

reia Jertfa de pe cruce, ce ne-a fost vestită, este activă în Biserică. În Cina Domnului, membrii Trupului lui Hristos păstrează unitatea lor cu Căpetenia și Mîntuitorul lor care s-a adus pe sine jertfă pe cruce; prin El și cu El, marele nostru Arhiereu și Apărător, oferit Tatălui nostru jertfa de laudă, mulțumire și rugăciune. Cu inima zdrobită noi ne recunoaștem ca jertfă vie și sfîntă care trebuie să se arate în toată viața noastră. Uniți astfel cu Domnul nostru și cu Biserica din cer, în frăție cu întreaga Biserică de pe pămînt, ne reînnoim în testamentul întărit cu singele lui Hristos. La Cină, luăm parte la o înainte gustare și la ospățul de nuntă al Mielului în împărăția lui Dumnezeu».

Secția a constatat că «rînduiala (order)» Sfintei Împărtășanii conține de obicei următoarele elemente: a) «Slujirea cuvîntului» constînd din: 1) citirea cuvîntului lui Dumnezeu și predică și 2) rugăciunile de mijlocire ale Bisericii pentru toată lumea; și b) «Slujirea Tainei» a cărei formă a fost orînduită prin lucrările sfinte ale Domnului însuși la Cina cea de taină: 1) aducerea de pîine și vin; 2) mulțumiri lui Dumnezeu pentru creație și răscumpărare, invocarea Sfintului Duh sau o adresare către El într-o altă formă oarecare, pronunțarea cuvintelor de instituire a Tainei (înainte sau după, sau în timpul rugăciunii de mulțumire pentru creație și răscumpărare), rostirea Rugăciunii domnești, 3) frîngerea pîinii, 4) împărțirea darurilor, adică împărtășirea.

Secția a remarcat că «această enumerare a punctelor liturgice nu exclude exprimarea în timpul slujbei și a altor teme mari teologice — exprimarea zdrobirii pocăinței, vestirea iertării păcatelor, mărturisirea credinței prin Simbolul credinței, pomenirea sfinților, amintirea venirii Domnului și consacrarea lui Dumnezeu a credincioșilor».

Pe lîngă aceasta, secția a recomandat comisiei «Credință și Constituție» să organizeze un studiu amănunțit al doctrinei teologice despre Euharistie în legătură în special cu cea mai recentă dezvoltare a ecleziologiei. Trebuie, de asemenea, să se acorde o mare atenție studierii raporturilor dintre teologia euharistiei, doctrina socială creștină și etica, și în special studierii problemei comuniunii sacramentale. «Considerăm că există un nou domeniu de cercetări, în sensul studiului istoric și aprecierii teologice a manifestărilor» în legătură cu comuniunea sacramentală în lumea creștină. «O atenție specială trebuie să se dea problemei privind posibilitatea comuniunii sacramentale cu cei rămași în schismă. Un asemenea studiu amănunțit și vast asupra doctrinei teologice despre Euharistie trebuie să cuprindă o culegere de fapte privitoare la practica euharistică istorică și actuală, cu indicații speciale asupra a ceea ce se consideră important în fiecare tradiție și asupra a ceea ce recent a fost din nou lămurit — vechile dispute asupra prezenței reale», asupra afirmațiilor Conciliului de la Trident, asupra noțiunii de jertfă euharistică etc.

Subsecția a treia s-a ocupat de problemele intercomuniunii, sau de comuniunea euharistică a participanților la întîlnirile ecumenice. În cursul lucrărilor subsecției s-au vădit clar două puncte de vedere diferite în această problemă. Colaboratorii uneia din ele, în special protestanții, au vorbit în favoarea realizării cît mai urgente a intercomuniunii, pornind

de la următoarele considerente — dacă toate Bisericile care fac parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor recunosc în mod reciproc valoarea sacramentală a Botezului săvârșit de ele — care, în esență, îi face pe oameni membri ai Bisericii lui Hristos, de ce nu se pot uni și prin împărtășirea cu Sfânta Euharistie săvârșită împreună? Ei au considerat că împreună-împărtășirea va ajuta la apropierea viitoare a creștinilor. Adepții altei concepții, a căror majoritate zdrobitoare au constituit-o ortodocșii, au negat posibilitatea împreună-împărtășirii înainte de a se stabili o unitate a învățaturii de credință. De partea acestora este tradiția Bisericii vechi care consideră Euharistia nu numai o acțiune sacramentală aparte ci și o mărturie a unității de gândire a creștinilor în problemele de credință, unitate necesară pentru edificarea continuă a Bisericii ca Trup al lui Hristos.

În lumina acestei atitudini s-a putut recomanda Comisiei «Credință și Constituție» să creeze posibilitatea la întâlnirile ecumenice ca, bisericile ce doresc aceasta să organizeze slujbe comune și să invite la împărtășire delegați ai altor Biserici. Iar Bisericilor care, în virtutea tradițiilor pe care le au, nu pot admite la împărtășire creștini eterodocși să li se recomande a săvârși Euharistia cu invitații de a asista la ea delegați ai Bisericilor eterodoxe. În afară de slujba euharistică s-a recomandat să se includă în programele viitoarelor conferințe săvârșirea de slujbe «pregătitoare pentru o Sfântă Împărtășanie generală», în care se va da atenție a) Tainei dumnezeiești a mântuirii care este Cina Domnului; 2) nevoii noastre de Hristos și de iertarea Lui; c) durerii pentru dezbinarea care dăinuie în lumea creștină, d) unității în Hristos prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor și e) răspunderii noastre pentru rugăcuni și muncii pentru întărirea unității creștine.

Cele trei referate ilustrează că și în domeniul liturgic se caută asiduu căile de unire a Bisericilor.

Participanții de diferite confesiuni și profesii la Conferința de la Montreal, și-au expus părerile și propunerile și se poate spune că activitatea lor constituie un pas înainte pe calea unei viitoare realizări a unității Bisericii.

Discuția problemelor liturgice de la Montreal, este deocamdată un început care trebuie continuat și desăvârșit prin participarea mai îndea-proape a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe.

Prof. A. ZAREA

1. Cf. «Jurnal Moskovskoi Patriarhii», 1964, nr. 9, p. 73—77 și nr. 11, p. 56—62.

UNELE RÎNDUIELI CANONICE PRIVITOARE LA EPISCOPI

Este știut că în practica Bisericii Ortodoxe, instituirea unui episcop implică trecerea lui prin monahism. Deși în Ortodoxie nu există un text de lege generală, sau un canon, care să impună acest lucru, totuși rînduiala în vigoare are valoare canonică, întrucît se întemeiază pe o practică îndelungată, care a dobîndit putere de lege scrisă. Spre a ne lămuri mai bine această rînduială, este necesar să vedem care este evoluția dispozițiilor canonice referitoare la starea civilă a episcopilor în decursul istoriei Bisericii creștine și apoi, care sînt împrejurările care au făcut ca în Biserica Ortodoxă orice candidat la episcopat, înainte de a fi hirotonit arhiereu, trebuie să devină monah.

I. Căsătoria fiind o instituție naturală, menită pentru toți oamenii, se înțelege că nici clerul nu a putut fi oprit de la ea. Biserica Ortodoxă a recunoscut totdeauna, precum recunoaște și astăzi, că persoanele din clerul de mir pot trăi în căsătorie legală. Această rînduială își are temeiul în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și rămîne ca ceva natural și cu valoare pentru toți oamenii.

Vorbînd despre starea civilă a clerului în Biserica veche ne referim și la episcopi, căci pe vremea aceea și episcopii erau căsătorți după pilda și rînduiala Sfîntilor Apostoli, despre care ne vorbesc Faptele Apostolilor¹. Astfel, Sfîntul Apostol Filip a avut 4 fiice, de asemenea despre Sfîntul Apostol Petru și despre alți Sfînti Apostoli, există însemnări că au fost aproape toți căsătoriti², avîndu-și familiile lor³. *Constituțiile Apos-*

1. Fapte, XXI, 8—9.

2. Ambroziu din Mediolan, *Comentar Epist. II Cor. XI*, 2: omnes apostoli exceptis Ioanne et Paulo uxores habebant; *Ignatiu, Epistola ad Philadelph.*; Cl. Alexandrinul, *Stromata III*; Eusebiu, *Hist. eccl.* III, 21; cf. Nicodim Milaș, *Canioanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, partea I, Arad, 1930, nota 1, p. 187.

3. Matei VIII, 14; I Cor. IV, 2.

tolice (VI 17) vorbesc apoi despre căsătoria preoților ca despre ceva normal, de asemenea și textele a numeroase canoane ⁴.

Căsătoria clerului din toate treptele ne apare deci ca un fapt binecuvîntat. Fiind de instituire divină, ea are temeii scripturistice ⁵, este prescrisă în canoane și este intrată în viața clerului.

Ca unii care aveau să stea în fruntea Bisericii, episcopii erau obligați să îngrijească și de rînduilele privitoare la căsătorie ⁶. Că episcopii nu se deosebeau sub raportul stării civile de ceilalți clerici și că nu au fost nici măcar îndemnați la celibat în epoca apostolică, rezultă foarte clar din cele ce se spun despre însușirile lor. Să fie fără prihană, *bărbați monogami*, cumpătați, vrednici de cinste, primitori de oaspeți și bărbați care să-și conducă bine casa lor, «căci dacă cineva nu știe a-și îngriji casa sa, cum va îngriji de Biserica lui Dumnezeu»? ⁷..

Cînd Apostolul a precizat că episcopul se cade să fie monogam, adică «bărbatul unei singure femei», n-a voit să spun că «episcopul e obligat ca să aibă femeie, ci că poate ca să aibă» ⁸; n-a zis aceasta pentru ca să stabilească o lege, ca și cînd episcopul ar trebui să fie căsătorit... ci pentru că timpul o cerea așa ⁹, și, apoi, n-a spus ca lege că episcopului nu i-ar fi permis să trăiască fără femeie.

Desigur, încă de la începutul creștinismului, vor fi fost episcopi, care, în scopul de a se consacra cu totul lui Dumnezeu, nu s-au căsătorit. De aci înțelegem că dacă un membru al clerului poate viețui fără de soție, e liber să viețuiască astfel, iar de nu poate, atunci să se căsătorească, deoarece mai bine este să se căsătorească, decît să ardă ¹⁰.

Deși căsătoria era admisă pentru toate treptele clerului, totuși prinosese la unii creștini părerea că starea conjugală e o stare inferioară celei celibatare, implicînd oarecare necurăție și lipsă de evlavie, și că deci persoanele preoțești ar fi mai bine să renunțe la ea spre a trăi mai evlavios ¹¹. Față de această greșită orientare, Biserica veche a trebuit să ia atitudine și să condamne prin canonul 5 apostolic pe episcopul sau diaconul și, firește, și pe prezbiterul care se va lepăda de soția sa, invocînd o asemenea evlavie, dispunînd că «dacă se va lepăda, să se afurisească și persistînd, să se caterisească» ¹². Este însă de presupus că sub pretextul acestui fel

4. Can. 5 și 51 apostolic, cit și canoanele subscrise acestora.

5. I Cor. VII; Efes. V.

6. V. Găină, *Admisibilitatea căsătoriei a doua a preoților din punct de vedere dogmatic canonic și practic*, Cernăuți, 1907, p. 17.

7. I Tim. III, 2—6; Tit. I, 6. 8. Dr. Vasile Găină, *op. cit.*, p. 14.

9. Teofilact. P. G., CXXV, col. 41. 10. I. Cor. VII, 9.

11. În acest scop se invoca un fel de evlavie creștină care pretindea îndeosebi de la cler dăruire totală lui Dumnezeu. Cum însă persoanele clericale vor fi avînd și copii este natural ca iubirea să fie împărțită și acestora, și astfel, spun acești preținși evlavioși, respectivul cleric nu ar mai putea să se consacre cu totul lui Dumnezeu, Vezi Zhisman Josef, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, Wien, 1864, p. 453; cf. Milas Nicodim, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 187.

12. «Episcopul sau diaconul să nu lepede pe soția sa sub cuvînt de evlavie; iar dacă o va lepăda, să se afurisească și persistînd să se caterisească» (can. 5 apostolic).

de evlavie, unii episcopi, prezbiteri și diaconi, s-au despărțit de soțiile lor legitime, și prin aceasta, firește, au cauzat dezordine în viața socială, iar în rîndul credincioșilor au provocat sminteală.

Trebuia ca Biserica să stîrpească o asemenea practică și de aceea s-a și venit cu norma din canonul 5 apostolic.

De altfel, Biserica a recomandat întotdeauna membrilor săi înfrînarea, ba chiar a stăruit cu îndemnuri pentru o viață sobră și cît mai curată. Ori de cîte ori însă constata contrariul, Biserica a trebuit să și osîndească (can. 5 apostolic), ceea ce denotă că în acest timp canoanele țineau mai mult la stîrpirea obiceiurilor rele.

De asemenea, că episcopul poate fi căsătorit și că nu trebuie să se abțină de la nuntă, fiindcă ar desconsidera-o, mai prescrie și canonul 51 apostolic¹³.

Dar în afară de temeul său scripturistic și în afară de danoanele apostolice citate, se mai întîlnesc și alte rînduiri canonice referitoare la căsătoria clerului. Astfel, Sinodul al VI-lea din Cartagina (401) a dat un canon în care se recunoaște episcopilor dreptul de a trăi în căsătorie cu soția lor¹⁴.

Nu poate fi însă episcop cel care va lua în căsătorie o văduvă, ori lepădată, ori desfrînată¹⁵ și, mai cu seamă, cel care a fost căsătorit de două ori¹⁶.

Prin urmare, în Biserica veche episcopii puteau să fie căsătoriți, lucru pe care Ortodoxia îl socotește ca firesc pentru condițiile de început ale Bisericii.

II. Din faptul că unii dintre episcopii căsătoriți neglijau îndatoririle lor bisericesti și se îndeletniceau mai mult cu problemele de ordim familiar, precum și din faptul, că din acest motiv se formase conștiința că ar fi mai bine ca un episcop să nu fie căsătorit, cu timpul episcopii au început să fie instituți în mod deosebit dintre cei necăsătoriți. Singura condiție era ca abținerea lor de la căsătorie să fie făcută, așa după cum spune canonul 51 apostolic, «din înfrînare iar nu din scîrbă»¹⁷.

Cu timpul, viața celibatară a episcopilor a început a se impune. Ea, deși a existat de la începutul Bisericii, nu s-a putut generaliza și nu a putut obține putere legală din cauza împrejurărilor istorice prin care a trecut Biserica. Ce-i drept s-au făcut încercări de a se impune celibatul

13. «Dacă vreun episcop sau prezbiter sau diacon sau oricine din catalogul ieraticesc se abține de nuntă... nu pentru înfrînare, ci din scîrbă, uitînd că toate sînt foarte bune și că bărbat și femeie a făcut Dumnezeu pe om, ori să se îndrepteze, ori să se caterisească și să se lepede de Biserică (can. 51 apostolic).

14. Vezi can. 4 și 70 ale sinodului din Cartagina (401).

15. Vezi 17, 18 apostolice: can. 3, 36 Trulan și 27 Vasile cel Mare.

16. Și totuși în Biserica veche au fost episcopi care, deși căsătoriți pentru a doua oară, au rămas în cler, îndeplinindu-și funcția lor pastorală, cu toate drepturile și îndatoririle ce le revin prin hirotonie. Vezi Nicodim Milaș, *Hirotonia ca piedecă pentru căsătorie*, Sibiu, 1907, p. 12; „Quot enim et digami praesident vos, insultantes utiques apostola“. Tertulian, *De monogamia*, XII.

17. De altfel în acest canon stă începutul celibatului, ca și în canoanele: 5, 26 apostolice și 3 al Sinodului I Ecumenic.

clerului încă din secolul al IV-lea, dar abia în prima jumătate a secolului al VI-lea împăratul Justinian avea să se ocupe pentru prima dată de celibatul episcopilor și să dea câteva dispoziții destul de riguroase în această chestiune. Astfel, în anul 528, el a emis o lege prin care hotăra că dintre persoanele căsătorite pot fi aleși episcopi numai cei care nu au copii și nepoți, ca nu cumva grija pentru creșterea lor să-i abată de la lucrarea preoțească și ca nu cumva să se risipească din cauza lor averea bisericească¹⁸. Trei ani mai târziu, același împărat emitea o altă lege prin care dispunea că în nici un caz episcopul nu poate trăi cu soția sa¹⁹. În fine, tot Justinian, printr-o novelă specială adresată patriarhului de Constantinopol, Epifaniu, referitor la calitățile candidaților la episcopat, prescrie între altele că «dacă în viitor cineva va avea să fie pus episcop, urmînd sfintele canoane,... nu este permis să fie căsătorit; trebuie ca el sau să fi fost de la început celibat, sau dacă a avut soție, pe aceasta să o fi luat dintre fecioare; nicidecum să nu fie văduvă, nici despărțită de bărbat, nici concubină. Nu-i este îngăduit să aibă copii, nici legitimi, nici nelegitimi, sau nepoți, iar cel ce se va găsi în această stare, să se dezbrace de preoție; de asemenea să se scoată din episcopat și cel ce l-a instituit, deoarece printr-un asemenea act încalcă legea²⁰.

Legile împărtului Justinian, deși în fond corespund concepției care a început a se impune în Biserică pe atunci (jumătatea secolului al VI-lea), în privința celibatului episcopilor, totuși nu aveau o bază canonică pozitivă²¹. Acestea aveau s-o capete abia prin canonul 12 al Sinodului Trulani, al cărui text este următorul: «Și aceasta încă a venit la cunoștința noastră că, atît în Africa cît și în Libia și în alte locuri, unii dintre întîistătorii prea iubitori de Dumnezeu de acolo, chiar după hirotonia administrată lor, nu întrelasă a trăi cu soțiile lor, făcînd prin aceasta poporului poticnire și sminteală. Deoarece noi ne străduim mult, ca totul să se facă spre folosul turmei de sub mina noastră, am hotărît ca în viitor nicidecum să se mai întîmple una ca aceasta. Iar aceasta nu o zicem spre desființarea sau răsturnarea celor legiferate apostolicește, ci pentru că purtăm grijă de mîntuirea și de propășirea spre mai bine a poporului și ca stării ieraticesti să nu i se facă vreo prihană. Căci zice dumnezeiescul Apostol: «Toate să le faceți spre mărirea lui Dumnezeu; nu fiți piatra de poticneală, nici iudeilor, nici elinilor, nici Bisericii lui Dumnezeu; precum și eu tuturor în toate mă străduiesc să plac, căutînd nu folosul meu, ci al celor mulți, ca să se mîntuiască; urmați-mă pe mine, precum și eu pe Hristos» (I Cor. X 31—32; XI 1); iar de se va vădi cineva făcînd aceasta, să se caterisească».

18. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 341, nota 1: Iustinian, Cod. I, 342.

19. *Ibidem*, nota 2: Iustinian, Cod. I 348.

20. Iustinian, *Novela 6*, cap. I. Această novelă a intrat în *Colecția lui Ioan Scoticul*, patriarh de Constantinopol (sec. VI), iar din această *Colecție* a ajuns în *Cormiciaia* slavă, p. 442, și un extras din ea în *Prohironul* împăratului Vasile I Macedoneanul, editat în a doua jumătate a secolului IX, Cf. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 342.

21. Să se compare observația lui Valsamon din *Comentarul* lui la canonul 48 Trulani în *Sint. At.*, II, 241, cf. N. Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 343.

Canoanele după care episcopii puteau să fie căsătoriți intraseră în desuetudine. Viața conjugală a episcopilor cu soția era considerată ca incompatibilă cu înalta demnitate episcopală. În această situație canonul 12 al Sinodului Trulan dispune ca: «Episcopului nu-i este permis să fie căsătorit, iar de se va vădi una ca aceasta, să se caterisească». Este o hotărâre cu atât mai importantă, cu cât în acest timp în Patriarhatul de Alexandria, cât și în alte patriarhate, episcopii erau în majoritatea cazurilor căsătoriți, fapt socotit de părinții Sinodului Trulan ca «obiect de scandală» pentru dreptcredinciosul popor. «De aceea — spun sinodali — am hotărît ca în viitor nicidecum să nu se mai întâmple una ca aceasta. Rînduim aceasta — spun ei ca justificare — nu spre desființarea sau răsturnarea celor legiferate apostolicește, potrivit cărora era îngăduit ca «episcopul să fie bărbatul unei singure femei» (I Tim. III 2), ci *pentru că ne îngrijim de mîntuirea dreptcredinciosului popor și de propășirea lui în bine, și ca stării ieratiești să nu i se facă vreo prihană*.

După cum se observă acest canon legiferează numai celibatul, nu și monahismul episcopilor. Pînă aici episcopii puteau să fie căsătoriți.

Atunci însă cînd celibatul și-a dovedit utilitatea practică, rînduiala căsătoriei episcopilor a căzut în desuetudine. Ea a fost înlăturată ca ceva perimat. În schimb a primit confirmarea canonică ceea ce s-a practicat în Biserică, pe calea Tradiției, adică celibatul episcopilor.

În completarea dispoziției cuprinse în canonul 12 Trulan, canonul 48 al aceluiași sinod hotărăște: «Soția celui ce s-a ridicat la demnitatea episcopatului, despărțindu-se de bărbatul său prin învoire reciprocă, după ce acesta a fost hirotonit episcop, să intre într-o minăstire, care este zidită departe de locul unde trăiește episcopul, și ea va beneficia de îngrijire de la episcop; iar de se va arăta vrednică, să se înainteze și la dregătoria de diaconiță». Despărțirea aceasta, după cum se vede, depindea de bunăvoința soților, ea nu era reglementată prin dispoziții speciale. De aceea în secolul al XII-lea, s-a încercat a se dovedi din partea unora, că, dacă între doi soți nu există «consensul reciproc», soția episcopului hirotonit poate totuși să trăiască cu soțul ei în casa episcopală și că ea nu este constrînsă să intre în minăstire, dacă nu dorește. Unora ca aceștia li s-a părut absolut justă această deducție, și atunci parte dintre soțiile episcopilor hirotoniți, accentuînd că ele nu au dat astfel de «consimțămînt», continuau să trăiască mai departe cu soții lor episcopi. Evident însă că, prin aceasta se încălcau fără nici o considerație normele bisericești în vigoare. De aceea, împăratul de atunci al Bizanțului, Isaac Anghelos, în înțelegere cu patriarhii Constantinopolului, Antiohiei și Ierusalimului, precum și cu mitropoliții Cezareei, Efesului, Cizicului și cu mulți alții (καὶ ἕτεροι οὐκ ὄλγοι) emit în anul 1187 o novelă specială, prin care se rînduiește ca: «Soțiile episcopilor hirotoniți, fără aminare (ἀνυπεροθέτως) să se trimită la minăstiri de femei, carer se găsesc la depărtare de localitatea de domiciliu a episcopului, să fie tunse într-o călugărițe și să trăiască după normele călugărești din minăstirea în care au fost tunse. Dacă ele nu voiesc să primească tunderea de bunăvoie, atunci cei ce le-au fost bărbați, înainte de hirotonire, să se îndepărteze din scaunul arhieresc și de dem-

nitatea lor, și în locul lor să se aleagă alții. Iar pentru viitor, cel ce înainte de hirotonire are soție legitimă, nu poate fi hirotonit altcum, decît numai dacă ei (soțul și soția) se despart *mai înainte prin acord și învoire reciprocă în scris* (κῆτὰ κοινὴν τῶν συνευόνων ἔγγραφον συμφωνίαν τε καὶ ἀρῆσκειαν), și dacă soția intră în cinul călugăresc²². În orice caz, spune Valsamon, soția unui astfel de episcop trebuia să se călugărească (ἐξ ἀνάγκης ὀφείλειν αὐτὴν ἀποκείρεσθαι, eam necessaris tonderi), deoarece înainte de hirotonirea bărbatului său era liberă de a nu se despărți și în acel caz nu s-ar fi săvîrșit nici hirotonirea lui, nici călugărirea ei; dar după ce ea s-a învoit la despărțire, de dragul hirotoniei soțului său, apoi aceasta (invoirea) trebuie să o constrîngă a realiza despărțirea prin călugărie și să nu glumească cu ceea ce nu este de glumit²³. În această privință canonul spune clar: «soția celui ce s-a ridicat la demnitatea episcopului, despărțindu-se de bărbatul său, prin învoire reciprocă, după ce el a fost hirotonit, în episcop, să între într-o minăstire». Dar, spune iarăși Valsamon, dacă ea ar trăi în minăstire, ca laică, apoi aceasta ar fi pentru ea pedeapsă, iar nu binefacere și în nici un chip nu ar servi spre cinstea celui hirotonit... De aceea, dacă i s-ar permite soției celui hirotonit să poată trăi ca laică în minăstire, apoi acea femeie ar putea pretinde, cu tot dreptul, să trăiască și afară din minăstire, și chiar să se poată căsători cu alt bărbat, ba chiar să trăiască mai departe cu soțul său, carele a fost hirotonit episcop. Acesta ar fi însă lucru necorect și contrar dumnezeiștilor canoane²⁴. Așadar, potrivit explicațiilor lui Valsamon, soția celui hirotonit în episcop trebuie să intre în călugărie; aci ea va beneficia de îngrijirea de la episcop — numai dacă ea are nevoie (ἐνδεῆ ὄσσαν), altfel episcopul nu e obligat să-i dea numic, iar dacă se va arăta vrednică de a fi diaconiță să se înainteze și la dregătoria aceasta.

De la sfîrșitul secolului al VII-lea, rînduiala că episcopii trebuie să fie necăsătoriți rămîne singura în vigoare. Iar dacă pe alocurea s-au mai ivit cazuri cînd episcopii au fost aleși dintre cei căsătoriți, chiar pînă în secolul al XIII-lea, acestea au fost prea rare și cu totul speciale. Ele au rămas în istorie ca excepții determinate de anumite împrejurări, fără sa domine și fără să tulbure viața credincioșilor.

III. Starea monahală²⁵ a dobîndit cu vremea o cinstire deosebită în Biserică, datorită laturii pozitive a viețuirii în înfrînare și în lepădarea de sine, și mai ales datorită unor pilde alese de jertfelnicie pentru apărarea dreptei credințe în luptă cu ereziile.

22. *Sint. At.*, vol. V, p. 321—323, cf. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 348.

23. *Ibidem*, p. 417. 24. *Ibidem*, p. 418.

25. La început monahismul a fost o instituție particulară. Pînă în secolul al V-lea el n-a avut o situație deplin reglementată în viața Bisericii. Deși existau canoanele Sf. Vasile și Sf. Pahomie cel Mare, respectate la început cu sfințenie, totuși pe la jumătatea secolului al V-lea găsîm mulți călugări care, purtînd numai de formă schima monahală, vagabondau dintr-un loc în altul și se amestecau în trebile lumesti, smîntînd pe alții și provocînd tulburări (can. 23, Sinodului IV-lea Ecumenic). În asemenea situație, Biserica, la fel și statul, trebuia să ia atitudine, să asaneze și să frîneze prin canoane și legi severe viața monahicească și să conserve ordinea din

Este destul a se ști că din rîndul celor care au viețuit după rînduile monahilor, s-au ridicat sfinții ierarhi: Atanasie cel Mare, Grigore Teologul, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur²⁶. Trebuie știut însă că aceștia n-au fost mari și n-au strălucit întru ale lor numai pentru faptul că au viețuit călugărește, ci pentru că trăirea lor morală și înzestrarea lor spirituală și intelectuală au corespuns unei asemenea chemări.

Cînd a avut loc mișcarea iconoclastă monahismul s-a afirmat din nou. El a apărut icoanele, independența Bisericii, sfințenia Tainelor, tradiția apostolică și dreapta credință. Pentru asemenea contribuții, la apărarea și întărirea Bisericii, obștea de credincioși și-a îndreptat privirea tot mai mult spre monahi și de aceea monahismul a cîștigat înțietatea la alegerile în scaunele episcopale.

Mai mult, cînd împrejurările istorice au permis, lucrurile au fost împinse pînă acolo încît, dacă un candidat la episcopat nu era monah, se cerea, ca mai înainte de a fi sfințit în episcop, să depună voturile monahale. Așa s-a întîmplat de exemplu în cazul Sfîntului Nichifor, patriarhul Constantinopolului, care nu era călugăr cînd a fost ales patriarh, dar care înainte de hirotonirea sa (806), a primit tunderea monahală. La fel a fost cazul patriarhului Tarasie (784), care și el a provenit dintre laici.

Față de această rînduială devenită prevalentă, patriarhul Fotie, în sinodul local ținut în vremea sa la anul 879, a venit cu un canon prin care s-a încercat o restabilire a rînduiei vechi.

Biserică și societate. Astfel, Sinodul al IV-lea Ecumenic, prin canonul 4, supune pentru prima dată monahismul sub jurisdicția deplină a Bisericii. În această privință el hotărăște: „Cei ce cu adevărat și sincer petrec viața monahicească, învrednicească-se de cinstea cuvenită. Dar fiindcă oarecare uzează de monahicescul chip cu fătărnicie și tulbură Bisericile și treburile politice, pribegind fără deosebire prin cetăți, ba întreprind a ridica chiar minăstiri pentru ei înșiși, s-a hotărît ca nimeni și nici unde să nu zidească sau să ridice minăstiri, respective case de rugăciuni, fără învoirea episcopului cetății. Și monahii din toate cetățile, și de la țară, să fie subordonată episcopului, să iubească liniștea, să trăiască numai în post și rugăciuni, neîncetat petrecînd în locurile unde au fost așezați; să nu se îngereze sau să se amestece în afaceri bisericesti sau lumești, părăsind minăstirile lor, fără numai dacă li s-a dat voie din partea episcopului cetății în caz de necesitate arzătoare; și nici sclavul să nu se primească în minăstire pentru a se face monah fără învoirea stăpînului său; rînduim, ca cel ce violează această hotărîre a noastră, să fie excomunicat pentru ca să nu se hulească numele lui Dumnezeu. Iar episcopul cetății trebuie să exercite supravegherea necesară asupra minăstirilor».

Alte canoane care privesc viața monahicească avem: 40—49, 85 ale Sinodului Trulan; 17—21 ale Sinodului al VII-lea Ecumenic; 3 ale Sinodului Gangra; 63 ale Sinodului Cartagina; 1—77 ale Sinodului din 861 numit întîiul—al doilea. Iar ca hotărîri de stat avem: *Novela CXXIII*, p. 42, cf. Nicodim Milaș, *op. cit.*, Vol. I, part. II, p. 1077.

26. Exemplul lor a constituit un temelie suficient pentru practica secolelor următoare, ca și pentru practica existentă astăzi în Biserica noastră.

Iată textul canonului respectiv: «Cu toate că pînă acum unii dintre arhieriei, care s-au pogorit în schima monahală, erau siliți să rămînă la înălțimea arhieriei, și făcînd aceasta, au fost trecuți cu vederea; acest sfînt și ecumenic sinod însă îndreptînd și această scăpare din vedere și întorcînd această faptă ilegală la legiuirile bisericesti, a hotărît că, dacă vreun episcop sau oricare altul din demnitatea arhierescă ar voi să se pogoare la viața monahicească și să îndeplinească locul pocăinței, acesta să nu mai aibă pretenția la demnitatea arhierescă. Căci așezămintele monahilor au cuvînt de ascultare necondiționată și ucenicie, iar nu de a învăța și de a fi întîistător; nici nu cer a păstori pe alții, ci (înșiși) a fi păstoriți. Drept aceea, precum s-a zis mai înainte, dispunem ca nici unul dintre cei ce sînt trecuți în catalogul arhieresc și dintre păstori să nu se pogoare pe sine la locul celor ce sînt păstoriți și se pocăiesc. Iar de va îndrăzni vreunul să facă aceasta după emiterea și publicarea hotărîrii date acum, acela lipsindu-se pe sine de treapta arhierescă, să nu se mai întoarcă la demnitatea dinainte, de care s-a lepădat prin faptele sale»²⁷.

Canonul arată că în vremea aceea starea monahală și treapta episcopală erau socotite ca incompatibile una cu alta.

Deși încercarea făcută prin acest canon nu a dat rezultate, canonul a rămas totuși în codul canonic al Bisericii.

Că episcopii se aleg tot mai mult din cinul monahal avem între altele mărturia istoricului Gh. Pahimer. Acesta face amintire, în istoria sa, despre două cazuri cînd «preoțimea de mir s-a jălbutit că episcopii se aleg exclusiv dintre călugări». Unuia dintre aceste cazuri, patriarhul Ioan al XII-lea al Constantinopolului îi recunoaște justețea și declară că «nu poate face altceva decît să recunoască starea de fapt a lucrurilor și să urmeze pilda celorlalți în privința alegerii episcopilor»²⁸. Asemenea mărturii mai avem la începutul secolului al XV-lea, în scrierile lui Simeon al Tesalonicului²⁹, iar în secolul al XVII-lea în *Mărturisirea de credință* a lui Mitrofan Critopulos³⁰, și în *Istoria patriarhilor ierusalimiteni* a lui Dositei, patriarhul Ierusalimului³¹.

27. Can. 2 al Sinodului al X-lea local ținut în biserica Sfînta Sofia din Constantinopol; Ralli și Potli, *Sint. At.*, vol. II, p. 707—708.

28. Pachymeri, *Hist. Andronici*, cap. I, p. 34; cap. II, p. 28 cf. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 349.

29. Vezi notele 1 și 2, Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 350.

30. Episcopii se aleg totdeauna sau din cinul călugăresc, sau dintre celibi, sau apoi dintre abstenenți. Virgini (παρθένοι) numim pe cei care niciodată și nici cînd nu au cunoscut femeie. Abstenenți (σωφρόνες) după uzul de vorbire actual din Biserică, se numesc cei care au trăit numai cu o singură soție legitimă. Dacă soțiile acestora mor, sau dacă ei se despart de ele (deoarece se întîmplă că soții se înțeleg reciproc și cu intenția de a trăi o viață mai bună și mai perfectă, soțul intră în minăstirea de bărbați, iar soția în minăstirea de femei, dinșii (abstenenții) intră cu totul în viața călugărească unde trăiesc cîțiva ani (καμν τὸσιν ἔτησι), și găsindu-se că sînt vrednici și buni pentru această viață, atunci pot fi aleși episcopi întocmai ca și virginii»; E. Kimmel, *Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis* II, 143—144, cf. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 350.

31. Cf. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, part. II, p. 350.

După cum se știe, monahismul a cîștigat mereu teren în viața Bisericii, mai ales prin concursul împăraților din evul mediu. Dar nici meritele nici importanța lui pentru Biserică nu pot fi contestate. Așa se și explică de ce obștea credincioșilor a găsit de cuviință ca cei mai de seamă dintre monahi să fie episcopi. Dominația lui prea mare n-a fost însă totdeauna avantajoasă pentru Biserică. Poate că și la aceasta s-a gîndit patriarhul Fotie, cînd în Sinodul din 879 a spus că episcopului nu-i este îngăduit să îmbrace schima monahală, și deci cu atît mai mult să provină dintre monahi ³².

Din întreaga evoluție a rînduieiilor privitoare la monahismul episcopilor rezultă, așadar că, Biserica a înlocuit rînduieiile mai vechi prin altele noi, care s-au impus prin practică îndelungată, găsită mai potrivită și devenită obligatorie, ca orice lege scrisă.

*

După cum s-a văzut, la început episcopii erau căsătoriți. Pe măsură însă ce s-au schimbat anumite raporturi interne ale Bisericii, potrivit noilor interese bisericești, episcopii au început să fie instituiți dintre celibi, fiindu-le interzisă în mod categoric viața conjugală (can. 12 Trullan) ³³. Aceasta înseamnă că legislația bisericească a fost supusă unei evoluții permanente și că legi promulgate într-un anumit timp, ca expresia cea mai autentică a necesității lor practice, au fost schimbate în parte, sau total, în timpurile ulterioare.

Mai mult, cînd monahismul și-a cîștigat merite ca apărător al dreptei credințe și cînd și legiuirea civilă s-a orientat în sensul favorizării elementului monahal, instituirea de episcopi a început a se face cu deosebire dintre monahi. Această rînduială s-a impus și a ajuns a fi rînduiala zilelor

32. Vezi can. 2 al Sinodului al X-lea local, ținut la Constantinopol în biserica Sfintei Sofii la 879 : „Εἰ καὶ μέχρι τοῦνον ἔνους τῶν ἀρχιερέων εἰς τὸ τῶν μοναχῶν κατιόντας σχῆμα, ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐβιβάζοντο διαμένειν ὕψει, καὶ τοῦτο πράττοντες, παρεώρωντο. ἀλλ' οὖν ἡ ἀγία καὶ οἰκουμένη ἁγία θύνη σβόδος, καὶ τοῦτο ρυθμιζούσα τὸ παρόραμα, καὶ πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς τὴν ἀτακτον τάβτην ἐπανάγουσα πρᾶξιν, ὥρισεν ἵνα, εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ εἰ τῆς ἀλλοῦ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, πρὸς τὸν μοναδικὸν θελήσει καταλθεῖν βίον, καὶ τὸν τῆς μετανοίας τόπον ἀναπληρωσῆαι, μήκετι τοῦτον τῆς ἀρχιερατικῆς ἀντιπονεῖσθαι ἀξίας. Αἱ γὰρ τῶν μοναχῶν συνθήκαι ὑποταγῆς λόγον ἐπέχουσι καὶ μαθηταίας, ἀλλ' οὐχὶ διδασκαλαίας, ἢ προεδρίας· οὐδὲ ποιμαίνειν ἄλλους, ἀλλὰ ποιμαίνεσθαι ἐπαγγέλλονται. Αἰδὸ, καθ' ἃ προσιρῆται, θεσιξομεν, μήκετι τινὰ τῶν ἐν ἀρχιερατικῷ καταλόγῳ καὶ ποιμένων ἐσταζομένων, εἰς τῆς τῶν ποιμαινομένων καὶ μετανοούντων χώραν ἐαυτὸν καταβιβάζειν. Εἰ δὲ τις τοῦτο τολμήσει πρᾶξαι, μετὰ τὴν ἐκρήνησην καὶ διάγνωσιν τῆς νῦν ἐκπεφωνημένης ψήφου, αὐτὸς ἑαυτὸν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀποστέρησας βαθμοῦ, οὐκέτι πρὸς τὸ πρότερον, ὅπερ εἶ, αὐτῶν τῶν ἔργων ἡβηθησέν, ἀξίωμα ἐπαναστρέφει!“. Vezi Ralli și Potli, *Sint. At.*, vol. II, Atena, 1852, p. 707—708.

33. Episcopi căsătoriți nu se mai admit din secolele XIII și al XIV-lea, ceea ce înseamnă că pînă aici încă nu se generalizase obiceiul celibatului. După această dată, întimplător mai apar unii căsătoriți iar alții celibatari, majoritatea devin monahi, deși în privința aceasta nu sînt prescripțiuni canonice.

noastre. Ea s-a impletit din secolele al XV-lea—al XVI-lea, dar nu prin lege, ci prin practică îndelungată, căpătînd puterea legii scrise.

În Ortodoxie, nu există nici un text de lege sau canon care să reglementeze această stare de fapt. Ea trăiește în virtutea Tradiției, avînd putere ca și o lege scrisă.

Cu alte cuvinte, starea monahală a episcopilor reprezintă starea la care s-a ajuns, trecîndu-se de la aceea de căsătorit la aceea de celib și apoi la aceea de monah. Ea și-a dovedit utilitatea practică și reprezintă rînduiala existentă și astăzi în Biserica noastră.

DUMITRU I. GĂINA

ISTORICUL BISERICII GÎRLAȘI DIN BUZĂU

Așezare. — Călătorul care, venind pentru întâia oară în Buzău — cu trenul, dinspre Brăila sau București, — declară că acest oraș este lipsit de pitoresc, își va schimba părerea, cînd va reveni dinspre Rîmnicul Sărat, pe șoseaua națională, și mai ales în timpul verii. Dacă va zăbovi cîteva clipe la capul podului, nu va regreta: va avea în fața ochilor o minune de tablou!

Înainte sa, luminile de oțel ale rîului cu același nume șerpuiesc prin verdeată, pînă departe către celălalt pod, al căii ferate, și se afundă în zăvoaie, ca într-o negură ușoară. Peisajul are pitorescul lui, mai ales în perspectiva munților.

În ondularea plaiurilor și a dealurilor ce se topesc în albia Buzăului, satele vecine, pierdute între oaze de verdeată, par niște turme cumiști ce pasc pe maluri de lut rîpoase. Malul stîng al rîului este abrupt și apa repede. Pînă în poalele dealurilor se văd lanuri de tot felul, iar pe dealurile care închid zarea, viile cu îmbelșugată roadă parcă sînt trase cu condeiul.

Orașul plin de larmă, cu acoperișurile policrome, înghesuite unele în altele, se întinde dincolo de riu. Peste ele veghează ici-colo coșuri de fabrici — îndemn la muncă și progres, și turle de biserici -- trimbițe ale păcii și dragostei între oameni.

Din mijloc, ca o bijuterie arhitectonică, se înalță palatul comunal. Cu turnu-i zvelt și înalt, seamănă cu o sentinelă neadormită, a cărui sulită străpunge cerul.

În jur, cît vezi cu ochii, se întind grădini de zarzavat, cu roți și șanțuri de irigație. Și în toată întinderea aceasta, de o parte și de alta a Iazului Morilor, grădinarii, aplecați pe uneltele de muncă, dovedesc rîvna neostoită a harnicelor furnici.

Între prundul Buzăului și iazul umbrat de sălcii, o pădurice solitară marchează locul unde, cu cîteva ani în urmă, a luat ființă o crescătorie piscicolă.

Peste coama ei, la marginea dinspre răsărit a orașului, pe brîul iazului și al vremii, se vede biserica «Gîrlași» — fostă mînăstire —, răsărită ca

o minune albă, între fabrica de in și cînepă și conacul boieresc al Hrisoscoleilor — așezate toate pe o limbă de pămînt ce înfruntă apele Buzăului.

Între brazde și răsaduri, biserica aceasta — monument de arhitectură pare a fi o «bisericuță din răzoare» (vezi fig. 1).

Trecutul acestui locaș de închinăciune în a cărui curte a luat ființă al treilea spital din Țara Românească, nu este lipsit de interes pentru cei ce doresc să cunoască file din istoria acestui oraș. De aceea ne-am gîndit să-l prezentăm pe scurt în paginile ce urmează.

Data ridicării bisericii și numele ctitorilor. — Data ridicării acestui sfînt locaș și numele celor ce au avut osîrdia de a-l ctitori le aflăm din pisania ce se găsește, săpată în piatră, deasupra ușii din pridvor, și care sună așa:

«Sfînta și dumnezeiasca biserica aceasta, a căriia iaste hramul Dumnica Tuturor Sfinților, care biserică din dumnezeiasca rîvnă s-a făcutu din temelie cu toată cheltuiala și osîrdia de dumnealui Mihai Mincu biv vel medelnicer¹ și de cocoana Maria medelnicereasa, soția dumnealui, care biserică acum deocamdată s-au înzestratu cu două roate de moară și cu o moșie ce sînt cumpărate de dumnealor și numind-o șchit s-au închinatu la șchit de la Poiana Mărului², unde sihaștri lăcuiescu, ca să fie întru pomenirea sufletelor dumnealor, a neamurilor dumnealor, și această sfîntă biserică s-a începutu la leat 1780, aprilie 1, în zilele prea luminatului domn Io Alexandru Ion Ipsilante voievod și episcop Buzăului chirio Cosma, fiind stareț Matei Ieromonah Rusul»³.

Pomelnic: «Constantin Mavrocordat voievod, Mihai, Dospina, Ștefan, Sanda, Mănăilă, Mira, Constantin, Alexandru, Pîrvul, Ion, Ion, Mihai, Ilinca, Călin... st. ... Ilinca».

Despre Mincu pînă în prezent nu știm prea mare lucru. Părinții săi erau — bănuim — Mihai și Dospina, care în documentele vremii⁴ apare

1. Medelnicerul în funcție avea îndatorirea de a turna domnitorului apă pentru spălatul miinilor. Aici este vorba de un rang boieresc onorific.

2. Schitul Poiana Mărului, din raionul Rîmnicul Sărat, poate să-și aibă începuturile în ultimul an al domniei lui Nicolae Mavrocordat — anul 1730 —, după care a continuat cu cheltuiala lui Constantin Mavrocordat, întreaga lucrare sfîrșindu-se în anul 1733 (vezi Pr. Gabriel Cocora și Pr. Horia Constantinescu, *Poiana Mărului*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), nr. 5—6, p. 471).

Nu știm precis ce anume l-a îndemnat pe Mincu să-și închine ctitoria la schitul de mai sus. Poate considerentul că printre ctitorii de acolo se numărau și unele rudenii ale sale (Hrisoscoleii, Neculeștii!). De asemeni nu știm dacă actul acesta a atras după sine și o reală tutelare a bisericii Gîrlași de către Schitul Poiana Mărului sau a fost un simplu gest de a da mai mult prestigiu bisericii Gîrlași, căci alte dovezi despre anumite relații între cele două așezăminte nu s-au găsit.

3. Stareț la Poiana Mărului, între 1775—1786 (vezi hrisoavele domnești nr. 3, 4 și 5, aflate la muzeul Episcopiei Buzău).

4. La 20 noiembrie 1766, polcovnicul Mincu apare ca martor într-un act (Arh. St., Buc., ms. 171, f. 401); la 31 oct. 1777, Grigorie, egumenul ot Vintilă Vodă, cere de la domn ca hotarnic, între alții, pe medelnicerul Mincu, «boier din partea locului, care știe hotarele moșiei» (*Ibidem*, f. 390). În 1784, avea rangul de paharnic, prima treaptă a celor ce păseau în rîndul boierilor mari.

numai de câteva ori, între anii 1766—1779. El moare înainte de ianuarie 1792, nu știm precis când ⁵.

Punerea domnitorului Constantin Mavrocordat în fruntea pomelni-

Fig. 1. — Biserica Gîrlași

cului denotă sau oarecare legături de rudenie, sau împlinirea unei pioase datorii față de un binefăcător.

Despre Maria Minculeasa, soția ctitorului, Basil Iorgulescu ne spune că era născută Buzăianu ⁶ (ramura buzăiană a Hrisoscoleilor). Ca în ma-

5. Arh. St. Buc., ms. 143, f. 118.

6. Basil Iorgulescu, *Dicționarul geografic al jud. Buzău*, p. 246.

joritate a cazurilor, Iorgulescu nu indică documentul pe care își sprijină afirmația. Noi însă, interpretînd pisană și unele documente⁷, susținem că Minculeasa este nepoata boierului Mănăilă⁸, fost mare clucer, și fiică a căpitanului Ștefan Mănăilescu⁹. Cu Hrisoscoleii a avut numai legături de cuscrenie, așa cum se vede din jalba orășenilor din Buzău adresată magistrului în anul 1844, în care Minculeasa este numită «vitrega soră cu mama clucerului Grigorie Hrisoscoleu»¹⁰.

Minculeasa moare între 9 august 1792 și 3 aprilie 1793¹¹.

Inzestrarea bisericii. — După cum am văzut în pisanie, biserica a fost înzestrată de ctitori «cu două roate de moară și cu o moșie ce sînt cumpărate de dumnealor». Mai tîrziu, din testamentul prin care Minculeasa fondează Spitalul Gîrlași, aflăm că Mincu, «cînd și-a dat obșteasca datorie a petrecaniei sale» și-a înzestrat ctitoria — prin osebîtă diată — «cu moșia Gîrlași și cu prăvălii și a pus-o sub epitropia sfintei episcopii»¹².

Dacă s-ar fi păstrat acea diată a lui Mincu, am fi știut precis dacă întreaga moșie Gîrlași fusese lăsată bisericii sau numai o anumită porțiune; fiindcă din testamentul amintit vedem că o parte din acea moșie «de la puțul din fața bisericii, în jos pe malul gîrlei cei nouă, pînă în gîrla morilor cea veche, iarăși la vale pînă la moara din baltă», o lasă spitalului, iar altă parte, și anume «pînă în malul gîrlei cei nouă, despre casă, cu casele stricate cum sînt i cu moara despre case....», o lasă împreună cu moșia Ulmi — afară de cea dată spitalului — și cu 19 pogoane de vie din dealul Moceștilor — osebît de alte douăsprezece lăsatate spitalului — pentru căutarea sufletului ei¹³.

Să revenim la moșia Gîrlași, de care am văzut cum dispune Minculeasa în testament. Este cu neputință ca femeea aceasta, atît de generoasă cu aproapele și cu grijă de căutarea sufletului ei, să fi anulat prin acel testament diata soțului cu privire la înzestrarea bisericii. Este de presupus că dintr-o moșie de circa 300 de pogoane și biserica și-a avut porția

7. Vezi V. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. IV al seriei 1700—1800 p. p. 711—712; Arh. St. Buc., ms. 143, f. 119; Acad. Republicii Socialiste România, CXXVIII/10.

8. Fiul Căpitanului Stoian. Documentele vremii îl arată ca pe unul dintre cei mai bogați boieri din Buzău. În martie 1898, Mănăilă vel căpitan za-lefegii, din porunca lui Brîncoveanu a plecat cu 500 de slujitori, ca împreună cu Domnul Moldovii și cu oștile turcești și tătărăști să ducă zahereaua la Camenița (vezi Radu Greceanu, *Viața lui Brîncoveanu*, București, 1906, p. 85). În toamna anului 1706, Mănăilă — acum vel șetrar — s-a bucurat de vizita lui Brîncoveanu «la satul lui la Mărăcineni, unde i-a făcut un ospăț foarte frumos» (cit. după Ionașcu I. V. *Caloian dela Stîlpu*, în «Muguri», XIII (1936), nr. 7—10 p. 4, nota 18).

9. Ștefan și Sanda, părinții Minculesei, sînt trecuți în pomelnic imediat după Mihai și Dospina, părinții soțului.

10. Arh. St. Buzău, *Primăria oraș. Buzău*, dos. 6/1844, f. 2. Acest Grigorie, nepotul Minculesei, era fiul lui Scarlat Hrisoscoleu, începătorul Hrisoscoleilor buzoieni (vezi I. C. Filitti, *Arhit. Cantacuzino*, p. 267).

11. Arh. St. Buc., ms. 143, f. 116 v.—117; f. 137 v.—138.

12. *Ibidem*, f. 117 v.—118. 13. *Ibidem*, f. 117, 118 și 118 v.

ei, pentru întreținere. Lucrul acesta l-au confirmat și bătrînii din partea locului, în anul 1932, cînd s-a pus problema restaurării bisericii Gîrlași¹⁴.

Alți ctitori. — După moartea Minculesei, nepotul ei, paharnicul Grigorie Hrisoscolev, rămînîndu-i moșia Gîrlași — pe care se afla biserica — cu îndatorirea de a-i purta soroacele mătușă-si, moștenește și titlul de ctitor. Răposata — ce-i drept — ne dă în testament, o frumoasă mărturie despre el: «L-am cunoscut dintru început cu frica lui Dumnezeu și cu durere de inimă mai mult decît ceilalți nepoți»¹⁵. Așa se explică de ce l-a lăsat episcop al spitalului, alături de episcop. Totuși celelalte rude îl vedeau cu alți ochi, fiindcă, după moartea Minculesei, îl reclamă la domnia țării că înstrăinează unele din bunurile lăsate spitalului¹⁶.

Feciorul acestuia, Dimitrie, ajuns stăpînul unei mari averi — în urma ciumii lui Caragea —, parvine la curtea domnească, datorită faptului că nu ezită a-și lua de consoartă pe nepoata lui Caragea, Sultânica, pe care alți tineri, mai pretențioși, o ocoliseră, găsind că «are nasul prea cocîrjat, bărbia cam țuguiată și oasele de tot ascuțite». Astfel, din mic boier provincial, ajunge boier cu barbă. Ioan Ghica, în portretul ce-i face, îl arată om petrecăreț¹⁷, iar de la Nicolae Filimon aflăm că era mare amator de muzică¹⁸.

Abuzînd de puterea pe care o deținea, cît a trăit n-a dat nimănui socoteala de averea spitalului Gîrlași, ajuns între anii 1829—1844 o simplă ficțiune.

Ultimul ctitor din această familie, serdarul Grigorie Hrisoscolev, feciorul celui de mai sus, nu este un «mare personaj» de curte, ca tatăl său, ci un risipitor, care cheltuind cu soția — poate și în alt chip — mii de galbeni prin străinătăți, pierde moșiile una cîte una, ajungînd în cele din urmă, el și fiii săi, să ceară pensii viagere din averea spitalului Gîrlași, fondat de Minculeasa¹⁹.

Toți acești ctitori cu titlu moștenit s-au îngrijit de biserică, ca să fie «în stare de funcțiune» și nimic mai mult.

Biserica Gîrlași în luptă cu dintele vremii și răutatea oamenilor. — În anul 1802, în ziua de Cuvioasa Paraschiva (14 octombrie), a fost un mare cutremur. Tocmai în acea zi intra în țară ca domn, venind din Moldova, Constantin Ipsilante, (1802—1806). Întîmpinat de boieri la satul Rădvani, domnul se opri aci pentru a se odihni puțin și intră în biserică, cînd deodată un cutremur strașnic clătina pă-

14. Dos. 52/E/1932, fila 20 sq., aflat în arhiva Episcopiei Buzău.

15. Arh. St. Buc., ms. 143, f. 118 v. 16. *Ibidem*, f. 138 v.

17. I. Ghica, *Un boier cum a dat Dumnezeu*, în *Scrisori*, vol. IV, «Biblioteca pentru toți», p. 114 sq.

18. N. Filimon, *Ciocoi vechi și noi*, București, 1957, p. 197, n. 1: «După informările ce am, în timpul lui Caragea existau două muzici europone în țară: una a lui Niculescu, în București, și alta a lui Crisoscolev, la Buzău».

19. Radu Antofi, *Spitalul Gîrlași*, în «Studii și articole de istorie» București, 1956, p. 237—239.

mintul astfel că puțin a lipsit să se surpe biserica peste domn și însoțitorii săi ²⁰.

Cutremurul acesta a făcut ravagii în toată țara. Pe un *Octoih* al bisericii Gîrlași, găsim următoarele însemnări: «Să se știe de cînd s-a cutremurat pămîntul tare, a fost cutremur foarte mare, de s-au dărîmat toate bisericile din tîrgul Buzăului și din toate orașele și satele. Acest cutremur a fost într-o marți, în luna lui octombrie, în 14 zile, la 7 ceasuri ziua, alții zic că la 8 ceasuri din zi, la leat 1802» ²¹.

Iar în altă parte, la fila 431 a aceleiași cărți, se arată pustiirile cutremurului la Buzău: «Să se știe de cînd s-a cutremurat pămîntul și s-a dărîmat minăstirea Banului de tot și Sfinții Îngeri și boltele minăstirii la Gîrlași și zidul Episcopiei pînă în pămînt... și am scris eu Nicolaie dascăl ca să se știe».

Anul 1806 vine cu încercări tot atît de grele asupra Buzăului. Turcii sînt iarăși în război cu rușii. Generalul rus Kamenski își stabilise trupele parte în Buzău, parte la Mărăcineni. După retragerea acestora, turcii dau foc Buzăului, pustiindu-l. Atunci a fost arsă și biserica Gîrlași. A fost însă reparată de Hrisoscolei, proprietarii moșiei Gîrlași.

Evenimentele din 1821, precum și cele de mai tîrziu, o deteriorară iarăși ²².

În anul 1835, la biserică se construiește o turlă de lemn. Din actele tribunalului Buzău, vedem că epistatul moșiei Gîrlași, Mihail Rahtivanul, reclamă pe un Costea lemnarul că, tocmit fiind a face turnu bisericii, nu mai vine la lucru, deși a primit banii ²³, iar epistatul, la rîndul său, este pîrît de Sima fierarul ot Vernești că nu-i achită restul de bani pentru cele trei cruci, comandate pentru biserica de la Gîrlași ²⁴.

În anul 1838, în noaptea de marți spre miercuri 12 ianuarie un cutremur a pus iarăși la grea încercare atît clădirile, cît și inimile oamenilor. Raportul poliției către ocîrmuirea județului, ne arată că: «biserica Gîrlași s-a crăpat în mai multe locuri, iar din împrejmuire a căzut un codru de zid» ²⁵.

Același Iorgulescu ne informează că în 1853 turcii au pîngărit-o, transformînd-o în grajd. și că de atunci a rămas în părăsire ²⁶.

În ceea ce privește părăsirea ei chiar de la acea dată, afirmația este inexactă, căci iată ce declarau bătrînii din partea aceea de oraș, în anul 1932 :

Ștefan Balea, născut în anul 1857: «Îmi amintesc de cînd toată partea aceasta a orașului venea la această biserică. După moartea preotului Ioniță, slujeau cu rîndul preoții de la biserica Sfîntul Niculaie, mai ales preotul Alexandru Movileanu. Biserica era foarte bine închisă cu zid, în fața

20. Alexandru Xenopol, *Istoria Românilor*, ediția I-a, Iași 1892, vol. V, p. 351—352.

21. Pe pagina dinaintea predosloviei.

22. Basil Iorgulescu, *op. cit.*, p. 246.

23. Arh. St. Buzău, *Trib. Buzău*, dos. 515/1835, f. 1.

24. *Ibidem*, dos. 548/1835, f. 1.

25. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 153/1838, f. 134.

26. Basil Iorgulescu, *op. cit.*

bisericii era o clopotniță de lemn, cu un clopot în ea. Știu bine că biserica a funcționat pînă la 1871. Rămînînd numai 2 preoți la biserica Sfintul Nicolae, n-a mai avut cine sluji în ea și s-a închis. Nemaifngri-

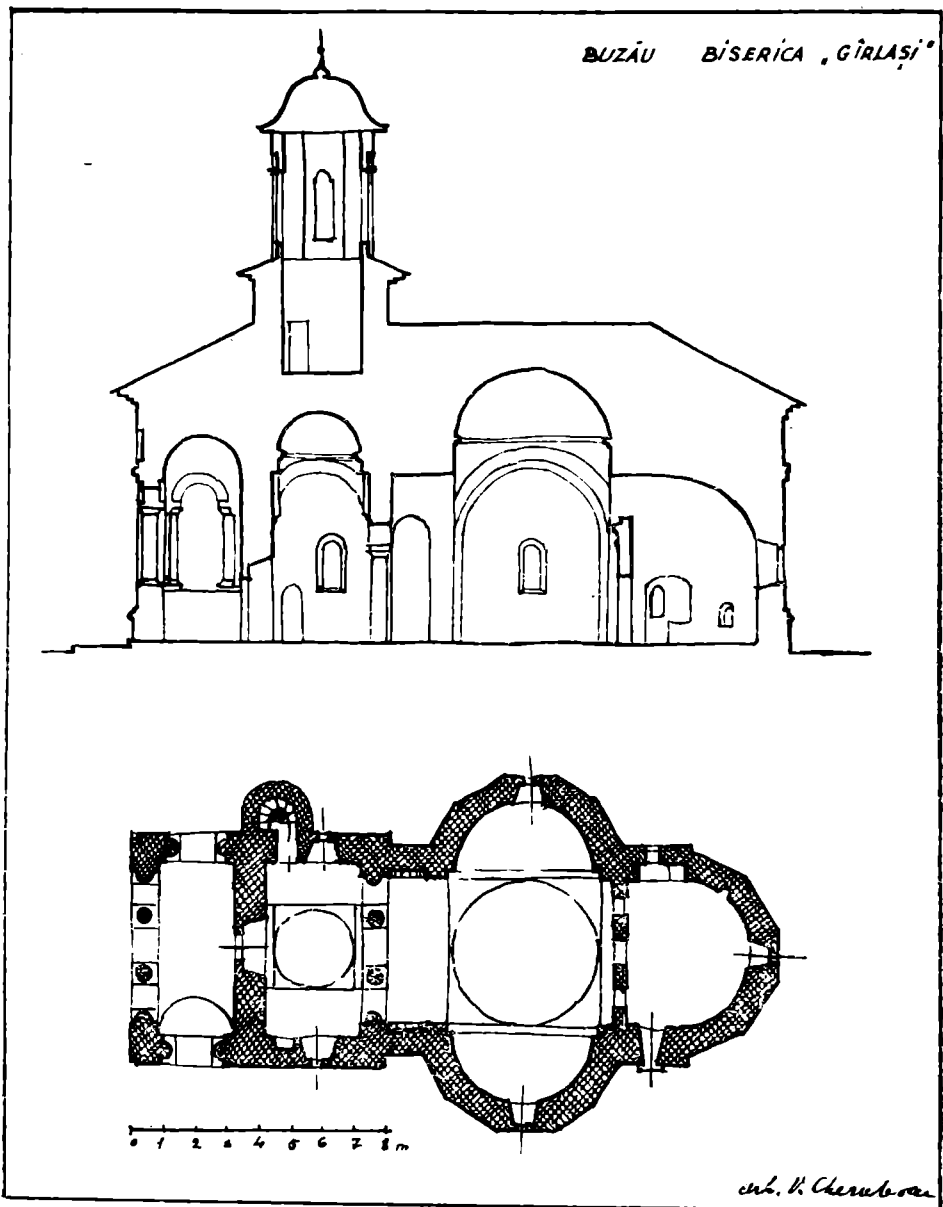

Fig. 2. — Biserica din comuna Gîrlași (Buzău) — Schiță de plan

jind nimeni de ea, a putrezit șindrila pe acoperiș, căpriorii, și în timpul războiului din 1916 nemții au ars lemnăria acoperișului».

Gheorghe Dumitrescu, născut prin 1864, mărturisește: «Țin minte cînd se slujea în biserica Gîrлаși. De la un timp n-au mai slujit preoții sărbătoarea în ea, dar îngropau morții în curtea bisericii, după ce erau slujiți în biserică... După războiul din 1916, au dispărut obiectele din ea și au început a se adăposti înăuntru ciobani cu oile, pîngărînd-o în felul cum este astăzi»²⁷.

Adevărul este că biserica Gîrлаși, cît timp și-a avut preoții ei osobiți, a putut să se mențină în stare de funcțiune. După ce însă, murind preotul ei Ioan duhovnicul, zis «Popa Ioniță», în anul 1865, începe a fi căutată cu rîndul de preoții de la biserica vecină Sfîntul Nicolae și mai ales după ce moșia Gîrлаși încape pe mîini străine de neamul ctitorilor²⁸, dintele vremii s-a înfipt adînc în trupul firav al acestei biseriçute.

Și chiar dacă vreunul din slujitorii ocazionali ar fi simțit vreo rîvnă pentru acest modest jertfelnic, cui ar fi putut să se adreseze? Poporului necăjit și exploatat neomenos de ciocoi și de uneltele lor? Noilor proprietari ai moșiei Gîrлаși, puși numai pe înavuțire? Autorităților ecle-siastice sau civile ale timpului, covîrșite de morbul birocratismului?²⁹.

Preotul Atanasie Cocăceanu, parohul de la Sfîntul Nicolae, raportează, la 10 mai 1880, sfîntei episcopii că biserica Gîrлаși, din pricina ruinării, a devenit improprie serviciului divin, iar enoriașii au fost alipiți la pa-rohia Sfîntul Nicolae³⁰.

Enoriașii de la Gîrлаși, nemulțumiți de noua orînduire, fac cerere la episcopie să li se repare biserica. La intervenția episcopiei, conducerea comunală consimte la reparare și, în loc de fonduri, le aprobă o condică-pantahuză, încredințată, în 1882, unuia Gheorghe Dupelescu³¹.

Nici această încercare n-a dat rezultate. Astfel, indiferența oficialilor de atunci vine să desăvîrșească opera distructivă inițiată de dintele vremii și adîncită de cursul evenimentelor. Văduvită de preot, părăsită de eno-riașii care nu mai găseau adăpost și mîngiere sub bolțile ei, uitată de bogați, ea se părăginește și se degradează tot mai repede. Este cercetată și acum, cînd și cînd: ziua de copiii cărora nu le ajungea maidanul și care intră în ea după păsărele sau pentru a scotoci în lăzile cu veșminte și cărți, noaptea de rău făcători, toamna de ciobanii care vin cu oile la păscut prin grădinile de zarzavat.

Din toată zestrea de lucruri și odoare, cu timpul nu i-a rămas decît clopotul cu care o înzestraseră ctitorii. Acesta a rămas multă vreme în

27. Mărturii înserate în dosarul de la nota 14.

28. Grigorie Hrisoscoleu, copleșit de datorii, a fost nevoit s-o vîndă, prin 1857, unuia Atanasovici din București. Din mina acestuia trece mai tîrziu în aceea a lui Gheorghe Gherman, iar de la moștenitorii acestuia — prin licitație publică — o cum-pără un cetățean din or. Buzău. Descendenții foștilor clăcași și robi ai Hrisoscoleilor o folosesc astăzi cu rîvnă și pricepere, înminunchiați în Cooperativa Agricolă de Producție «Tudor Vladimirescu», din orașul Buzău.

29. Arh. St. Buzău, *Episc. Buzău*, dos. 177/1878, f. 1, 12.

30. Arh. St. Buzău, *Prim. oraș. Buzău*, dos. 1/1882, f. 238—240.

31. *Ibidem*, f. 240.

mica clopotniță, înfruntînd ploile și vifornțele și tinguindu-se ori de cîte ori vreunul din creștinii mai apropiați pornea pe drumul fără de întoarcere.

Înainte de 1900, într-o bună zi a dispărut și clopotul, nu înghițit de zvîrcolaci, ci de lăcomia proprietăresei «Ghermănoaia», care l-a vîndut sătenilor din Gomoiești³².

În felul acesta, scăpa și de o muzică ce-i amintea de anumite obligații față de «biserica dărimată».

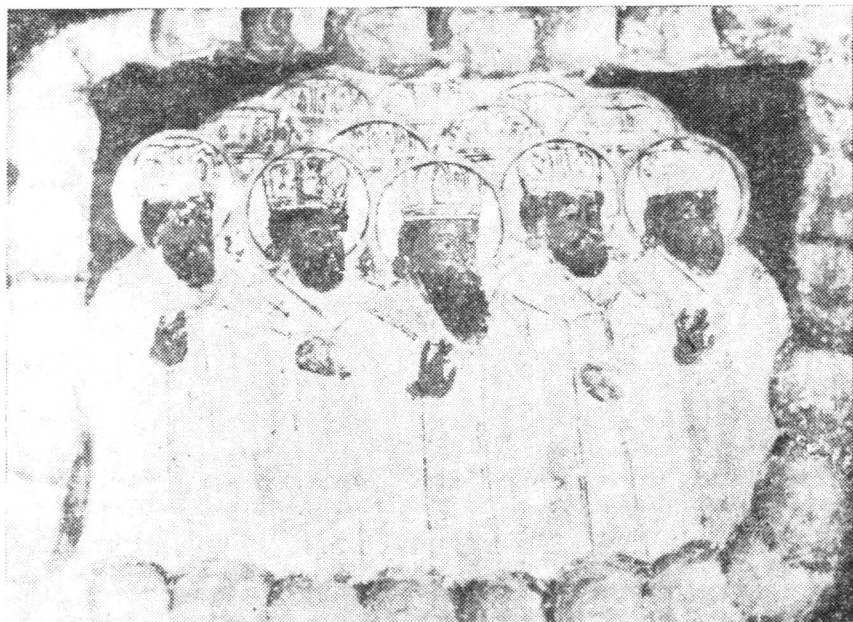

Fig. 3. — Ceata ierarhilor

Restaurarea. — Cum am văzut mai sus, biserica Gîrлаși s-a închis în 1880, desființîndu-se totodată și parohia, prin alipirea credincioșilor ei la parohia vecină.

Timp de 50 de ani nimeni n-a mai făcut o încercare de a o restaura sau cel puțin de a atrage atenția autorităților și cetățenilor că sub ochii lor nepăsători se macină și se pingărește un monument al trecutului nostru.

Este drept că în anii 1925—1926, edilii de atunci ai orașului Buzău au trecut în planul de lucru și restaurarea bisericii Gîrлаși.

În jurul bisericii Gîrлаși a fost — ca de altfel la toate bisericile vechi — un cimitir, care n-a fost complet golit după înființarea cimitirelor comunale. Spre sfîrșitul anului 1929, episcopia începe să se ocupe și de biserica «dărimată» Gîrлаși.

32. Dosarul amintit la nota 14, f. 20.

În toamna anului 1932, cu ocazia unei excursii la «biserica dărîmată», un credincios din Buzău constată că se umblase la mormîntul ctitorilor. La cererea adresată episcopiei, de a-i aproba să ridice piatra și să îngroape osemintele într-un cimitir, episcopul de atunci, care deja cunoștea cazul acestei biserici, îi propune să înmănuncheze un comitet de restaurare, asigurîndu-l de tot sprijinul său.

Cea dintîi grijă a acestui comitet a fost aceea de a stărui la Comisia Monumentelor Istorice pentru recunoașterea bisericii Gîrlași ca monument istoric și pentru întocmirea planurilor și documentațiilor necesare restaurării. Pînă la sosirea acestora, membrii comitetului au și început să presteze muncă voluntară pentru deblocarea interiorului și curții bisericii de gunoaiele acumulate în decursul timpului. Și acoperișul avea o crustă groasă de pămînt și nisip, în care creșteau vara buruieni. Ba chiar un ulm crescuse destul de viguros.

Exemplul comitetului a fost urmat fără zăbavă și de cetățenii din acea parte a orașului.

Fondurile trebuitoare, deși cu greu, s-au strîns totuși de la obștea creștinilor din orașul și județul Buzău. Lucrările de restaurare au început în ziua de Cuvioasa Paraschiva (14 octombrie 1933), sub supravegherea organelor tehnice ale Comisiei Monumentelor Istorice. S-a turnat beton sub temelia de cărămidă și bolovani a bisericii și s-au pus legături de fier pentru întărirea pereților; s-au țesut crăpăturile și s-au făcut toate reparațiile de zidărie; s-a pus acoperiș nou, învelindu-se cu tablă galvanizată; s-a tencuit pe dinafară și pe dinăuntru, unde a fost nevoie; s-a restaurat pictura, sub îndrumarea specialistului Comisiei Monumentelor Istorice; s-au făcut sfința masă, ușile, ferestrele, coșurile pentru sobe, strănile și tot mobilierul necesar; s-au cumpărat candel, sfeșnice, policandru, toate odoarele și odăjdiile; s-a săpat fîntînă în curtea bisericii³³.

La cererea credincioșilor din partea locului de a li se da preot, episcopia (prin decizia nr. 788, din 9 martie, 1935) reînființează parohia Gîrlași, hirotonindu-le de îndată și preot³⁴.

S-a sfințit, la 17 noiembrie 1935, de episcopul Ghenadie, dîndu-i-se hramul «Sfinții Împărați Constantin și Elena», pentru a cinsti duhovnicește pe dăruitorii și ostenitorii la lucrul cel nou³⁵.

Și așa s-a readus la viață ctitoria lui Mincu, spre a mîngîia cu rugăciunea și cîntarea și a îmblînzi cu cuvîntul păcii și al dragostei.

Nenumărate au fost piedicile în calea Comitetului. Cu ajutorul lui Dumnezeu însă, Care începe și desăvîrșește pe cele bune, aici, unde era pustiu și ruină, se profilează acum unul dintre cele mai autentice monumente de arhitectură ale orașului Buzău³⁶.

Descrierea bisericii. — a) *Arhitectura.* Este o clădire modestă ca proporție și realizare arhitectonică, totuși zveltă și solidă. Are planul

33. Cartea de Aur a bisericii Gîrlași.

34. Dosarul amintit la nota 14.

35. Noua pisanie a bisericii.

36. Clopocnița de pe pronaos a fost restaurată în 1940—1941.

în treflă și clopotniță pe pronaos. În partea de nord a acestuia, în exterior este zidit turnul scării de acces la clopotniță (vezi fig. 2).

Pridvorul deschis prezintă trei arcade în față și două laterale, boltite cu segmenti de cilindru și sprijinite pe coloane de cărămidă, cu baza și capitelele simple. Bolta pridvorului este semicilindrică și așezată perpendicular pe axul bisericii.

Fig. 4. — Sfânta Mahramă
(pictură pe timplă)

În prezent pridvorul este închis cu geamuri în cercevele de lemn, care nu schimbă arhitectura originală. Menționăm că numai două coloane sînt libere, celelalte fiind angajate în zidăria colțurilor.

Printr-o ușă cu ancadrament de piatră monolit, pe care este inclusă și pisania bisericii — cu litere în relief — se pătrunde în *pronaos*. De aici, prin cele trei arcade situate în plin centru, de asemeni, boltite cu semicilindri și sprijinite pe coloane de cărămidă — două libere și două angajate

la pereții laterali — cu fusul circular și capitele geometrice — se deschide *naosul*, cu abside laterale, circulare la interior și poligonale la exterior.

Între coloane și colțul absidelor, în pereții laterali sînt două nișe plate, care amintesc planul bisericii Minăstirea Cozia.

Altarul, circular în interior și poligonal în exterior, are proscomidia în grosimea zidului de nord.

Timpla din zidărie originală, reprezintă arta meșterilor populari, care interpretează în ipsos decorațiile în relief ale sculpturii în piatră.

Deasupra golurilor ușilor — terminate în arce trilobate — vine întii un brîu reliefat, apoi două registre superioare de panouri pentru icoane. Briul, profilele orizontale și coloanele ce susțin arcele panourilor, sînt decorate cu aplicații florale de ipsos, în stil brîncovenesc popular.

Zidurile, soclul, coloanele și bolțile — toate originale — sînt construite din cărămidă îngustă cu mortar de var gras. Turla clopotniței, cu bază pătrată originală și tamburul mai nou cu plan octogonal, este construită pe schelet de beton armat (restaurată în 1940—1941).

Actuala învelitoare este din tablă, iar streășina înfundată.

Sistemul de boltire la interior variază astfel:

- În pridvor, boltă cilindrică situată transversal pe axul bisericii;
- În pronaos, calotă sferică, pe două arce late situate pe laturile nord și sud și alte două arce înguste, sprijinite pe acestea, toate în consolă;
- *naosul*, acoperit cu o mare calotă sferică pe trei arce înguste, iar cel dinspre vest mult mai lat;
- în sfîrșit, absida altarului și cele două ale *naosului* sînt acoperite cu semicalote sferice;
- nișele, arcadele și ferestrele se păstrează în formele inițiale, terminate cu arce în plin centru.

Menită a fi schit și metoc al Schitului Poiana Mărului, biserica aceasta n-a fost construită în vileag, în iureșul vînturilor — de pe cursul rîului — și al celor cu gînduri de pradă, ci a fost bine întărită și adăpostită cu ziduri din bolovani și cărămidă, de care se sprijinea frumos șirag de chilii.

Urma acestora o găsim acum la un metru sub pămînt.

b) *Pictura*. Biserica Gîrлаși este singura biserică monument de arhitectură din orașul Buzău ce și-a păstrat cît mai nealterată pictura inițială, mai ales în pridvor și pe timplă. La restaurarea din 1933—1935, pictorul doar a reparat peretele de scrijilituri și a completat cu culori neutre porțiunile tencuite din nou.

În genere vorbind, nu avem de a face cu opera unui mare artist, care să ne impresioneze prin compoziție și colorit, ci cu meșteșugul unui zugrav anonim, care, deși grijuliu de canoanele «*erminiei*», reușește totuși, prin desenul său — naiv în unele părți, schematic în altele — și prin gama coloritului folosit, să ne înduioșeze. Unitatea se păstrează în toată lucrarea, culorile nefăcîndu-și concurență și tonurile fiind bine gradate.

Pictura din pridvor fiind cea mai bine conservată, atragem atenția asupra ei. Iată scenele de aici: deasupra arcadei, în dreapta, sub boltă, martiriul Sfintului Ștefan — în mijloc doi ostași, cu căciuli țuguiete, îl bat pe sfânt cu pietre; la stînga se vede un înger, iar la dreapta, în jilt, un domnitor comentînd cu un dregător și ostaș, care stau în spatele jilțului. Mai jos, deasupra stîlpilor, sînt pictate următoarele scene din cartea Facerii:

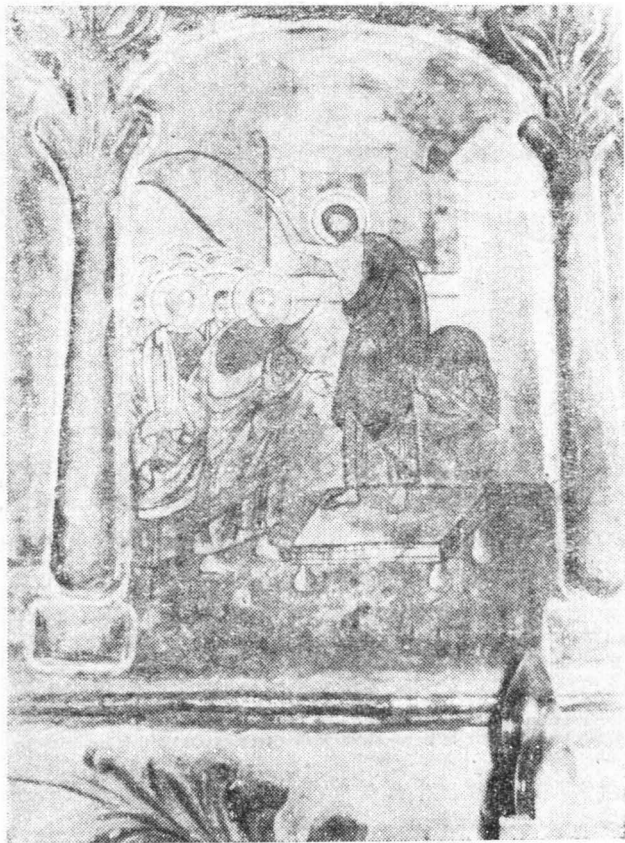

Fig. 5. — Pipăirea coastei Mîntuitorului
de către Toma (pictură pe timplă)

Dumnezeu creează lumina, crearea lui Adam, crearea Evei, viața edenică a primilor oameni, ispitirea, alungarea din rai, Adam și Eva își cîștigă pîinea muncind — Eva toarce, Adam sapă. Deasupra ușii ce dă în biserică este pictat Iisus ca drept judecător, avînd în dreapta pe Maica Domnului, în stînga pe Ioan Botezătorul, iar în spatele tronului sobor de îngeri. Mai departe, de ambele părți, se văd în jilțuri cei doisprezece apostoli, cu îngeri la spate. Dedesubt, apar șase cete de diferiți sfinți:

ierarhi, mucenici, cuvioși, doctori fără de arginți etc. După cum vedem, aici ne este înfățișat hramul: Duminica Tuturor Sfinților (vezi fig. 3).

În stînga ușii, sînt pictate Maica Domnului și Maria Egipteanca, iar în dreapta Mîntuitorul și un ierarh.

Catapeteasma, deasupra icoanelor împărătești, are numai două sec-toare: în primul (privind de sus în jos), la mijloc este Mîntuitorul, avînd de o parte și de alta 14 apostoli — probabil printre ei și personajii din Vechiul Testament. În cel de al doilea sector, la mijloc este sfînta mahramă, iar pe laturi praznicile, între care remarcăm: Toma pipăind, încoronarea Maicii Domnului, Sfînta Treime la stejarul Mambri și Adormirea Maicii Domnului (vezi fig. 4, 5, 6).

În naos, atrag atenția scenele din absidă: în dreapta, soborul Maicii Domnului, în stînga, trei scene: Învierea de la iad, ca scenă centrală; spre altar, a doua scenă a învierii, în care Mîntuitorul este reprezentat izbucnind din mormînt, pe cînd ostașii continuă să doarmă, cu capetele și coatele rezemate de lespede mormîntului, încă pecetluită; de partea cealaltă, Mîntuitorul cu Apostolii.

În sînul din dreapta, întîlnim și pe Sfîntul Cristofor, zugrăvit cu cap de miel³⁷.

Mai amintim, ca execuție și bună conservare, pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, care străjuiesc în nișele de la începutul naosului.

În pronaos, lîngă fereastra din dreapta, se află portretul în schiță al episcopului Cosma, iar pe perețele de la intrare, schițele ctitorilor și a tabloului votiv. Nu știm dacă moartea sau alt motiv l-a împiedicat pe pictor să-și termine lucrarea.

c) *Sculptură și inscripții.* În afară de ancadramentul monolit de la ușă, biserica mai are ancadramentele de piatră și la celelalte ferestre (cinci mari plus una mică la proscomidie), sculptate cu motive florale în două variante. Ca material și execuție, sînt mult sub nivelul celor de la Episcopie sau biserica Banului.

În pronaos, în dreapta ușii, se află mormîntul marelui logofăt Dimitrie Hrisoscoleu, pe a cărui lespede de piatră este săpat următorul epitaf:

«O cititorule, dacă întrebî cine sînt eu, am fost biv vel logofăt Dimitrie Hrisoscoleu — Buzoianu, ce acum odihnescu subptu această piatră. în bise-

37. Nu este vorba de uriașul Cristofor, descris de Jacob de Voragine în *Legendă aurită*, blind și îndărătnic, care caută fără preget pe cel mai strașnic domnitor, căruia să-i slujească (probabil același cu Cristofor Romanul, prăznuit de noi la 5 iunie), ci de Cristofor cel numit ca păgîn Reprev, despre care sinaxarul zilei de 9 mai ne spune că «a fost căpcăun, făcut la obraz ca ciine, din țara celor ce mî-nincă oameni» și care, după ce a căzut în captivitate, s-a făcut creștin și — cu toate ispitele prin care a trecut — a murit mucenic. În țara noastră sfîntul este zugrăvit în felurite chipuri: ba cu chip de ciine, ba cu chip de măgar sau miel. În biserica Turcești (Vîlcea), zidită la 1839, sub chipul sfîntului se descifrează altă variantă a vieții lui, că «fiind încuviințat foarte cu frumusețea chipului» și vînd a-și păzi fecioria curată împotriva celor ce voiau să-l întineze, s-a rugat lui Dumnezeu să-i schimbe chipul și i s-a împlinit rugăciunea, căpătînd figura blindă de miel și a rămas sfînt (vezi Maria Goleșcu, *Sfîntul cu cap de ciine*, în «Convorbiri literare», 1935, nr. 1—2, p. 30—36).

rica noastră Gîrlași cu neamul și părinții mei, așteptînd judecata cea mai de apoi. Am venit, cincizecișase ani am trăit, am văzut, am plecat: năluca toate mi-au părutu. Ci de citește și înțelege, vino-ți în simțire. Abate-te de la rău și fă bine. că mîine vei fi asemenea ca mine.

Ingropat la leat 1844, aprilie».

Pe cadrul ușii, este dăltuit, cu litere în relief, numele «Avram»; de-

Fig. 6. — Sfînta Treime la stejarul Mambri
(pictură pe tîmplă)

desubt sînt inițialele — latinești — «A. P. F.» Bănuim a fi numele meșterului pietrar.

În curtea bisericii, se găsește o piatră funerară, cu următoarea inscripție: «Aici se odihnește robul lui Dumnezeu Alexandru biv vel clucer, în anul 1819».

Cărți de ritual. — 1. *Mineiul pe octombrie*, Rîmnicul Vîlcii, 1776, cu o predoslovie de episcopul Chesarie. Cităm din ea ultimele rînduri, ele

conținând îndreptarul vieții acestui om al Bisericii: «Că mai mult cinstesc eu *folosul de obște*, decât răsuflarea ce-mi ține viața, a căreia toate puterile duhovnicești și trupești sînt întinse în armonie ca niște coarde, ca ori cînd le vor mișca *degetele obștii*, sînt gata a face glasul ce iaste plăcut la dragostea tuturor».

Pe marginea de jos a primelor pagini, citim următoarele cuvinte, scrise caligrafic: «Acest minei s-au dat de prea sfinția sa părintele episcop Buzăului chir Cozma bisericii de la Gîrлаși ce iaste făcută de dumnealui Mincu biv vel paharnic și cine s-ar ispiți a-l înstreina să fie sub blestemul celor 318 sfinți părinți și am scris eu Andrei logofătul, iunie 3, leat 1784».

2. *Mineiul pe aprilie*, Rîmnicul Vîlcii, 1780, dăruit de același episcop.

3. *Mineiul pe mai*, Rîmnicul Vîlcii, 1780. Pe ultima filă are următoarea însemnare: «Să se știe cînd au fost dascălu Costandin la Gîrлаși, în anul 1833, aprilie în 21 de zile».

4. *Mineiul pe iunie*, Rîmnicul Vîlcii, 1780.

5. *Mineiul pe septembrie*, Rîmnicul Vîlcii 1780. La fila 159 are următoarea însemnare: «Să se știe de cînd s-au spart Bucureștii, de au fugit Mihai Vodă în Țara Ungurească și s-au spart Buzăul de au fugit toți boierii în munte și în Țara Ungurească. Buzăul s-au spart în luna mai, în 22 de zile, la leat 1802. Și am scris eu Nicolai dascălu»³⁸.

Toate aceste mineie au fost dăruite de episcopul Cosma.

6. *Octoih*, București, 1774. Pe această carte se găsește însemnarea cu privire la cutremurul din 1802, de care am amintit mai sus.

7. *Penticostar*, Rîmnicul Vîlcii, 1785. Pe prima filă are următoarea însemnare: «Acest penticostar l-am cumpărat de la jupîn Nițu bogasierul, la leat 1792, ghenarie 27, și l-am dat bisericii Gîrлаși ce este hramul al toți Sfinții Părinți, spre pomenire, (ss) Manoilă Tăutu.

8. *Triod*, Rîmnicul Vîlcii, 1782. Are mai multe însemnări ce nu prezintă interes.

Biserica a fost înzestrată de ctitori, între altele și cu un clopot frumos de circa 200 kgr. ce are următoarea inscripție cu litere în relief: «Acest clopot s-au făcut de dumnealui jupîn Mincu Medelnicer și soția dumnealui Maria și l-au dat acestui sfînt lăcașu Toți Sfinții ce este făcut de dumnealor, 1781, IV».

Cum am spus mai sus, clopotul se află acum la biserica satului Gomoiești, comuna Costești, din raionul Buzău.

Instituții adăpostite. — a) *Spitalul Gîrлаși*. Orașul Buzău a avut cîntea de a fi văzut ridicîndu-se pe teritoriul lui cel de-al treilea spital din Țara Românească, Spitalul Gîrлаși. Spitalul acesta a fost fondat de păhărniceasa Maria Minculeasa, în anul 1792, pe moșia Gîrлаși, în curtea bisericii Gîrлаși.

38. Este vorba de atacul trupelor banditești ale lui Pazvantoglu, ajuns din hoț pașă al Vidinului, și care, cu cetele sale recrutate din cei mai cruzi oameni, teroriza ambele maluri ale Dunării între 1797—1812.

Inzestrată cu o foarte mare avere, această instituție de interes obștesc a fost — după prevederile testamentare — sub epitropia episcopului Buzăului și a unui membru din familia fondatoare. Primii epitropi au fost episcopul Dositei Filittis și paharnicul Grigorie Hrisoscoleu. Boierii epitropi ai cutiei milelor din București, trebuia să verifice anual contul de venituri și cheltuieli ³⁹.

Acordându-i-se și mile domnești, spitalul a început să funcționeze din anul 1794 ⁴⁰, totuși nu prea satisfăcător. Iată ce scrie despre el doctorul Constantin Caracaș, în *Topografia* sa:

«Și orașul Buzău are spital, situat în margine, pe un loc șes și deschis, cu ziduri înalte, ca și cele de mai sus (Colțea și Pantelimon), însă este mai mic decât acestea.

«Pentru bolnavi sint destinate 2 camere, dar sint mici, mărunte și umede. După hotărîrea fondatoarei trebuie să îngrijească șase bolnavi, dîndu-le toate cele necesare; mai tîrziu, urcîndu-se venitul la aproape 7000 lei, putea să primească și mai mulți bolnavi. Totuși astăzi nu are numărul fixat și de multe ori stă închis» ⁴¹.

Primul doctor a fost un italian învățat, apoi a venit un doctor german Genovai, coleg al lui Caracaș. Prin 1817, apare ca doctor Gheorghe Caliarh ⁴².

În anul 1828, spitalul a fost folosit de trupele rusești. După plecarea acestora, spitalul n-a mai funcționat, deoarece Dimitrie Hrisoscoleu, epitropul din familia fondatoarei, și-a însușit veniturile spitalului ⁴³.

După reclamația orașenilor, depusă la magistratul orașului abia în anul 1844 — după moartea aceluși boier — și după un proces ce a durat pînă în 1852, fără nici un rezultat pozitiv pentru un spital, magistratul cade la învoială cu moștenitorii casei Hrisoscoleu — serdarii Grigorie și Scarlat —, dobîndește o parte din averea spitalului și, fiindcă fostul local era acum impropriu și prea departe de oraș, s-a cumpărat pentru spital o casă boierească, pe locul unde este actualul spital Gîrlași. În această clădire a funcționat la început spitalul districtual, subvenționat și din fondurile spitalului Gîrlași. Abia în 1865 își reîncepe activitatea acest spital, sub denumirea de «Spitalul Gîrlași», primind bolnavi în căutare, cu cheltuială din propriile-i fonduri ⁴⁴.

b) *Școala*. La Gîrlași a funcționat și o școală particulară, unde copiii puteau să învețe să scrie și să citească pe cărțile de ritual. Nu știm care au fost începuturile ei. Prima mărturie scrisă, din anul 1836, o arată destul de modestă: «dascălul Costandin avea la Gîrlași o școală cu 8 copii» ⁴⁵.

39. Arh. St. Buc., ms. 143, f. 118 v.

40. V. A. Urechia, op. cit., vol. V, p. 440.

41. Dr. V. Samarian, *Topografia lui Caracaș*, p. 161—162.

42. Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, pac. X, XXIX, XLVI și XLVII, act. 212/1817.

43. Arh. St. Buzău, *Prim. oraș. Buzău*, dos. 6/1844, f. 2.

44. Radu Antofie, op. cit., p. 244.

45. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 2975/1831, f. 139, 166.

Această școală ar fi trebuit să se desființeze o dată cu inaugurarea «școlii naționale», care a avut loc la 10 decembrie 1833. Totuși la cererea locuitorilor din mahalaua Gîrlași și Sfintul Nicolaie, pe considerentul că școala publică din centru le venea prea departe, stăpînirea aprobă funcționarea unei școli la biserica Gîrlași, în vechea și insalubra clădire a spitalului.

Această școală era similară celei publice și socotită comunală, învățătorul fiind plătit cu 2 lei de fiecare familie.

În anul 1844, școala era destul de populată, avînd 60 de elevi ⁴⁶.

Slujitorii bisericii Gîrlași. — a) *Preoți și diaconi.* Înainte de zidirea actualei biserici, nu este exclus să fi fost în Gîrlași alta, oricît de modestă, care ruinîndu-se de vremurile sau de urgiile ce se abăteau atît de des asupra acestor meleaguri, a trezit rivna acestor ctitori. Am făcut această presupunere deoarece, cu mult înainte de zidirea bisericii Gîrlași, găsim în documente știri despre unii preoți «ot Gîrlași».

Astfel *preotul Gavril*, la 20 mai 1662, scrie un zăpis ⁴⁷.

Același preot, la 20 ianuarie, 1668, cumpără moșie de la un Moise sin Tudor, din Mălureni ⁴⁸.

La 14 noiembrie, 1681, *Dumitru diaconul*, din Gîrlași, scrie un zăpis ⁴⁹, iar la 27 decembrie, 1669, Tatomir, Vasile și Dumitrașcu, feciorii popii Gavril, vînd 27 stînjeni moșie la Mălureni ⁵⁰.

Între martori găsim și pe *diaconul Necula*, probabil tot din Gîrlași. Este de presupus că la acea dată popa Gavril nu mai era în viață.

După zidirea actualei biserici și închinarea ei la Schitul Poiana Mărului, se prea poate ca slujitorii ei să fi fost monahi, rînduiți de acel schit. Căci pe o carte de ritual ⁵¹, găsim notat numele unui preot, nume ce se poartă mai ales de călugări: «Să se știe de cînd am venit eu Nițu la *părintele Protasie*, la 2 mai, leat 1805». Se poate, de asemeni, ca acel *Nițu duhovnicul*, martorul Minculesei într-un proces, amintit în anaforaua din 5 iunie 1793, să fi fost slujitor tot la biserica Gîrlași ⁵².

Începînd cu anul 1832, cînd au fost introduse în biserici actele de stare civilă, putem urmări șirul preoților de la biserica Gîrlași — toți preoți de mir. Astfel, de la început găsim pe preotul Ioan sin Nicolae.

În anul 1835 întilnim și pe preotul Constantin, dar numai în trei acte. Probabil este una și aceeași persoană cu *preotul Constantin sin Balea*, care figurează în catagrafia preoților din 1835 ⁵³.

În 1837—1838, cînd-și-cînd apare și numele preotului *Vasile*. El încetează din viață la 2 decembrie 1839.

46. Pr. Cocora Gabriel, *Aspecte din trecutul învățămîntului public la Buzău*, în «Studii și articole de istorie», II, București, 1957, p. 411, 424.

47. Arh. St. Buc., ms. 186, f. 74 v.—75. 48. *Ibidem*, f. 73 v.—74.

49. *Ibidem*, f. 70. 50. *Ibidem*, f. 77—77 v.

51. *Penticostar*, ed. Rimnic, 1785, f. 240.

52. Arh. St. Buc., *Condica Domn. XXIV*, f. 367—368.

53. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 4361/1862, f. 796 v.

Spre sfârșitul anului 1842 (luna decembrie), alături de preotul Ion apare și *preotul Petre*. Ei păstoresc împreună pînă la 6 aprilie 1845, cînd preotul Ioan sin Nicolaie trece la cele veșnice. Locul acestuia se ocupă chiar în cursul acestui an de către *preotul Petrache*, pînă în 1847, cînd trece la Sfîntul Nicolaie.

De acum la Gîrlași rămîne numai preotul Petre — din 1851 și protopop — pînă în 1852, cînd capătă un ajutor în persoana preotului *Alexandru Movileanu*; însă numai pînă în aprilie, cînd acesta trece la Broșteni.

Spre sfârșitul anului, vedem că protopopul Petre încetează de a mai semna, iar la conducerea bisericii apare *preotul Ioan*, căruia poporul îi spunea «*popa Ioniță*». S-ar putea să fi fost una și aceeași persoană cu dascălul Ioniță, care, la catagrafia din 1835, figura la Gîrlași⁵⁴. Acest preot moare la 10 aprilie 1865, în vîrstă de 70 de ani.

După moartea preotului Ioniță, la Gîrlași slujba se face cu rîndul de către preoții bisericii Sfîntul Nicolaie, mai ales de *Alexandru Movileanu*, care și acesta se stinge tînăr, la 26 septembrie 1868⁵⁵.

În 1880, biserica fiind complet ruinată, serviciul divin regulat încetează, iar credincioșii — cum s-a arătat mai sus — se alătură la parohia Sfîntul Nicolaie.

b) *Dascăli*. Din însemnările de pe cărțile de ritual, aflăm numele a trei dascăli: *dascălul Bănică*, tocmît de părintele Protasie cu o simbrie de 60 de taleri — probabil primul dascăl al bisericii; *dascălul Nicolaie*, care ne lasă însemnări între anii 1802—1815, și *dascălul Costandin*, care în 1831 avea la Gîrlași școala de care s-a amintit.

Catagrafia din 1835, cum am văzut, înregistrează pe *dascălul Ioniță*.

Închinătorii bisericii Gîrlași. — Deși la zidirea ei ctitorii au numit-o schit și au închinat-o la Poiana Mărului, biserica aceasta n-a fost un simplu paraclis boieresc sau numai metoc al schitului tutelar, ci — în deplină măsură — a slujit și la înduhovnicirea locuitorilor din satul Gîrlași, care sat credem că a luat ființă pe malul rîului Buzău, la vale de orașul Buzău. atunci cînd au apărut morile de apă în această parte⁵⁶, adică cu mult înainte de prima știre documentară despre satul Gîrlași (20 mai 1662)⁵⁷.

Inițial, satul acesta a fost așezarea oamenilor «gîrlași», adică prinși cu munca în slujirea morilor și îngrijirea iazului; pe urmă el a cuprins și pe cei truditores pe moșia din vecinătate, numită Gîrlași după numele satului.

54. *Ibidem*, f. 63. 55. Arh. St. Buzău, *Episc. Buzău*, dos. 67/1868, f. 41.

56. Cel mai vechi act pe care-l cunoaștem despre morile din Buzău, este hrisovul lui Radu de la Afumați din 8 sept. 1525 (col. *Documente privind Istoria României*, B. Secol. XVI, vol. I, p. 19 cit. după Gheorghe Ceaușel și Matei Vlad, *Contribuție cu privire la studiul morilor de la Buzău*, în «*Studii și Articole de Istorie*», II, București, 1957, p. 211). 57. Arh. St. Buc., *ms. 186*, f. 74 v.—75.

Cu timpul, satul acesta a devenit una din mahalalele oraşului. La 1832, mahalaua bisericii Gîrlaşi, dimpreună cu aceea a bisericii Sfîntul Nicolae formau vîpseaua albastră a oraşului ⁵⁸.

După originea etnică, avem la început două grupuri de locuitori : români — din satul Gîrlaşi — şi ȝigani, robi legaţi de curtea boierească a moşiei cu acelaşi nume. Spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi după 1800, s-a adăugat şi o parte din bulgarii stabiliţi în oraşul Buzău ⁵⁹.

În privinţa populaţiei, avem ştiri foarte puţine pînă la Regulamentul Organic. După acesta — 1832 — ştirile încep să fie mai bogate şi mai felurite. La catagrafia din anul acesta, la Gîrlaşi se aflau 40 de familii de birnici, plugari şi muncitori — cei mai mulţi români ⁶⁰ — şi 34 de familii de ȝigani ⁶¹, pe cînd numărul familiilor de bulgari era foarte mic, majoritatea lor aparţinînd mahalalei Sfîntul Nicolaie ⁶².

Ca ocupaţie, la început locuitorii satului — cum ne arată numele lui — au fost legaţi de gîrlă, ca: morari, lopătari, muncitori la întreţinerea ia-zului, podari, luntrari etc. La amintita catagrafie, din 40 de birnici români 11 erau morari, 5 lopătari, 2 păzitori de vite, iar restul muncitori de pămînt. Meseriaşi şi negustori — români sau de alt neam — nu apare nici unul în catagrafia patentarilor din 1832 ⁶³.

ȝiganii robi exercitau următoarele meserii: fierari, curelari, vizitii, lăutari, brutari, croitori, porcari, zidari, cărămidari.

Bulgarii, denumiţi la Buzău «sîrbi» şi cunoscuţi în genere ca grădnari practicaau şi alte meserii: brutari, abagii, bragagii, cavafi, căldărari etc. ⁶⁴.

După 1832, din actele stării civile ţinute de biserica Gîrlaşi, vedem că încep să apară şi meseriaşi români: boiangii, croitori, zidari, cojocari, lemnari, în 1838 chiar un tipograf — Petre tipograful.

Ocupaţia cea mai onorabilă la Gîrlaşi pare a fi fost aceea de morar, şi credem că nu greşim dacă afirmăm că la Gîrlaşi era pepiniera de unde se recrutau morarii pentru morile din jur. La amintita catagrafie, din 16 morari aflaţi în tot oraşul 11 erau în mahalaua Gîrlaşi. Este şi explicabil, deoarece, cele mai multe mori (10 la număr) se aflau în acea mahala ⁶⁵. Unii din ei au ajuns chiar «baş meşteri între toţi morarii», ca de pildă Dinu

58. Arh. St. Buzău, *Prim. Buzău*, dos. 4/1832, f. 6—7.

59. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, pac. XXXVIII, act. 19, din 2 sept. 1816. *Ocîrm. Jud. Buzău*, dos. 2664/1831, p. IV, f. 1520; Basil Iorgulescu, *op. cit.*, p. 121, 122, 123, aminteşte numai de coloniile de bulgari veniţi în 1826 şi 1828.

60. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 3294/1832, f. 167 v.—168.

61. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 3359/1832, f. 25.

62. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 3294/1832.

63. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 3355/1832.

64. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 2295/1831.

65. Vezi Harta oraş. Buzău, editată de Basil Iorgulescu în 1892.

Căldărescu, care între anii 1815—1819 era solicitat ca expert în diferitele litigii dintre proprietarii de mori de la Buzău ⁶⁶.

Oamenii din mahalaua Gîrlași, ca de altfel și cei din mahalaua vecină a Sfîntului Nicolaie, au avut foarte mult de suferit în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cînd, din cauza războaielor între marile puteri sau a frămîntărilor lăuntrice, orașul necurmat trebuia să găzduiască trupe pămîntene, rusești, turcești sau austriece.

Războaiele acestea nu numai că le spulberau și cenușa din vatră, dar îi și secerau cu lipsurile și molimile. În 1829, ciuma a bîntuit cu furie și la Buzău, cînd numai în oraș într-o lună au fost 509 bolnavi ⁶⁷.

Abia scăpați de coasa ciumii, au încăput în aceea a holerii. În intervalul de timp 5 iulie—15 iulie 1831, au murit în Buzău 76 de oameni ⁶⁸, cei mai mulți din mahalalele, care, neavînd mijloace, nu se puteau dispersa, nu se puteau hrăni și nici trata, odată căzuți la boală.

Orașul fiind prididit de trupe — 1000 de soldați găzduiți la 300 de case ⁶⁹, un grup de locuitori din mahalalele bisericii Gîrlași și Sfîntul Nicolaie, reclamă la 31 decembrie 1831, către judecătoria din Buzău împilările suferite: «un căpitan Drăghici, dimpreună cu feldvebelul roatei pămîntenești ce se află în acest oraș, ne îndatorează a duce la spital, unde se află cei bolnavi, pentru cîte un soldat ceea ce le va trebui, adică: lemne pentru foc, carne, piine, orez, fidea, și a-i primeni cu izmene și cămăși de la noi, care aceasta s-a urmat de către noi cu îndeplinirea pînă acum, de foarte rău ne-am speriat, că pe vreme de iarnă o să ne ducem în lume, nemaiputînd a răbda» ⁷⁰.

Chiar cînd nu era război și molime ucigătoare, sănătatea acestui popor de la marginea orașului nu putea fi înfloritoare, deoarece împilarea și mizeria ce domneau aici nu îngăduiau aceasta. Vom da un singur exemplu spre edificare: în intervalul de timp 24 februarie—14 iulie 1832, la Gîrlași s-au găsit cei mai mulți bolnavi, cu toate că avea cea mai mică populație, pe cînd mahalalele cu populație mai numeroasă dar înstărită — meseriași, negustori, boieri — au avut un procent redus de bolnavi sau aproape de loc ⁷¹.

66. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, pac. X, XXIX, XLVI, XLVII, act 120, cit. după Gheorghe Ceaușel și Matei Vlad, *op. cit.*, p. 224—225.

67. Arh. St. Buc., *Div. săvîrșitor*, dos. 1082/1828, f. 42. Grava situație de la Buzău se datora celor însărcinați cu curățirea Buzăului de molimă: serdarul Gavrilă, care la solicitarea comandantului rus Ivanovici, răspundea că «fără căleașcă și servitori nu poate ieși din casă» (f. 4) și ispravnicul de Buzău Cătuneanu «care își vedea de chefurile și uzurile lui (f. 16)».

68. Arh. St. Buc., *Comit. Carant.* dos. 1575/1831, f. 378, 468.

69. *Ocîrm. Jud. Buzău*, dos. ms. 2273/1831, f. 24.

70. *Ocîrm. jud. Buzău*, f. 29.

71. Arh. St. Buzău, *Poliția or. Buzău*, dos. 3091/1831, f. 148—175.

Bolile care bîntuiau erau bolile mizeriei — lingoarea, tuberculoza, paludismul — precum și bolile venerice.

Cum putea fi altfel, cînd Buzăul abia la 10 aprilie 1831, a căpătat primul medic, în persoana doctorului Antonie Paleologu ⁷², care trebuia să îngrijească și de sănătatea județelor Buzău și Rîmnicul Sărat, iar prima moașă titrată a fost numită abia peste 11 ani (la 3 iulie 1842) ⁷³.

Neavînd doctori la îndemînă și nici medicamente — prima farmacie se înființează în 1838 ⁷⁴ — sărmanii bolnavi se adresau babelor, vracilor, bărbierilor, medicilor veterinari — de altfel tot așa de rarissimi, ca și cei umani — , de multe ori căzînd pradă și șarlatanilor ⁷⁵.

În 1840, spițerul Boroșcai din Buzău reclamă cu mult năduf Ocîrmuirii: «la Buzău, toate jupinesele, bărbierii, sirboaiice și țigănci, urmează meșteșugul doftoricesc... asemenea și toți streinii care vin aici îndată se fac doctori, că băcanii țin mulțime de doftorii, asemeni și marchitanii, nu numai în politie (oraș), ci și în județ» ⁷⁶.

La catagrafia din 1832, în văpseua albastră, adică mahalalele Gîrლაși și Sfîntul Nicolaie, nu era arătat nici un boier ⁷⁷, boierii cu moșii în partea locului locuind în oraș sau la București, de pildă marele logofăt Dimitrie Hrisoscoleu, proprietarul moșiei Gîrლაși. Lipsa boierului însă tot nu aducea ușurare, fiindcă împilarea era și mai grea din partea uneltelor lor. Logofătul Andrei Bălăceanu, care multă vreme a chivernisit averea Hrisoscoleilor, despre care clăcașii din Țîntești se jeluiau că-i dezbracă pentru presupuse datorii, nu ne vine să credem că ar fi fost mai îngăduitor cu cei de pe moșia Gîrლაși ⁷⁹.

Traiu cel mai neomenesc însă — traiul ființei umane lipsite de ozonul libertății — îl duceau țiganii robi de pe moșia Gîrლაși. Pe cînd boierii Hrisoscolei, veniți la Buzău pentru a-și umple pungile, petreceau în castelul încins cu ziduri crenelate, îmbrăcați în «porfiră și vison» și în sunetele «muzicii evropenești», robii, în bordeie mizere, duceau viață de cîrțiță și se stingeau ca muștele.

Mărturia — pată de sînge pentru acele vremuri — ne-o dau condițiile de morți din vremea aceea de la biserica Gîrლაși. Astfel — în anul 1845 — din 64 de morți, cei mai mulți erau robi ai «coconului Dumitrache».

72. Arh. St. Buc., *Comit. Carant.*, dos. 1550/1831, f. 56.

73. Arh. St. Buc., *Min. In., Div. Com. rur.*, dos. 1/1840, f. 96.

74. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 183/1836, f. 1.

75. Vasile Stivireanu «doftoriu» care semnează prin punere de deget, se obligă în 1833 să-l tămăduiască pe Doiciu sirbu din mahalaua Gîrლაși, pretinzînd ca onorar 150 taleri plus scoaterea unui cal din iarnă. Falsul medic fiind reclamat de pacientul nevindecat este nevoit să-i restituie onorariul. Arh. St. Buzău, *Trib. Buzău*, dos. 4331/1833).

76. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 140/1840, f. 369.

77. Arh. St. Buzău, *Prim. Buzău*, dos. 4/1832, f. 6—7.

79. Arh. St. Buzău, *Ocîrm. jud. Buzău*, dos. 2664/1832, part. III, f. 672.

Populația din mahalaua Gîrlași, neavînd condiții prielnice de trai și fiind total neglijată de edili orașului, a crescut foarte puțin, în comparație cu a celorlalte mahalale, iar nivelul ei moral și material a fost cel mai scăzut din tot orașul, pînă la instaurarea regimului de democrație populară în patria noastră.

În trecut, bogătașii se apropiau de această mahala numai cînd scontau pe mizeria ei profituri grase, iar politicienii cînd urmăreau vîinare de voturi.

Gîrlașii, necunoscînd nici binefacerile vieții citadine, fără școală — în schimb cu crișme la toate răspîntiile —, fără îndrumare și sprijin de nicăieri, deveniseră o speluncă a orașului care furniza celebrități în încălcarea dreptului penal.

Astăzi, în patria noastră socialistă, nimeni nu mai consideră o aventură luarea de contact cu aceste meleaguri periferice ale Buzăului, pentru că la tot pasul va găsi schimbat nu numai decorul, ci înșiși oamenii și stilul lor de viață. Va găsi o populație liniștită, muncitoare și mulțumită de grija ce i se poartă de către organele puterii de stat.

Pr. RADU ANTOFIE

O DANIE NEOBIȘNUITĂ, FĂCUTĂ DE CONSTANTIN BRÎNCOVEANU, MÎNĂSTIRII SFÎNTUL PAVEL DE LA ATOS

Răsfoind manuscrisul nr. 732 al Arhivelor Statului din București, care cuprinde actele în copii — originalele fiind dispărute — ale Mînăstirii Jitiiianu, de lângă Craiova, am găsit două documente care constituie o interesantă pagină de istorie¹. Este aici un adaos la tragedia Țării Românești, de la începutul domniei lui Constantin Vodă Brîncoveanu, și pe care o descrie, cu lux de amănunte, Radu vel logofăt Greceanu în cronică sa intitulată *Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu*². Din anumite știri cronicărești știam cum Constantin Vodă, atunci mare logofăt, n-a primit cu bucurie îndemnul boierilor, ca să le fie Domn. Era poate o tristă presimțire, a celor ce aveau să fie. Totuși, este cert, că se aflau, în același timp, și alți compețitori la scaunul țării. Între aceștia se găsea și Constantin aga Bălăceanul, un om periculos pentru oricine ar fi luat tronul. Pretențiile lui se întemeiau atît pe trecutul familiei sale, care jucase roluri însemnate, în decursul veacurilor, cît și pe însușiri personale, din care avea că era ginerele lui Șerban Vodă Cantacuzino, trebuia ținută în seamă. Radu Greceanu, cronicarul, diminuind, oarecum, ambițiile personale ale acestuia afirmă următoarele: «De acolo (de la Brîncoveni) au trimis Costandin Bălăceanul cu hoșescul meșteșug de au adus pe tectorul lui Șerban Vodă (Gheorghe, unicul cocon al acestuia) de unde era cu mumă-sa de la satul lor de la Drăgănești (Prahova) după alte blestemăciuni cu hirea alunecîndu-se, părăndu-ț că cum îl va aduce, nemții, Domn țării îl vor pune, și așa cu acel nume de domnie. el ispravnic Domnii și ocîrmuitor făcîndu-se (căci tînăr copil era de ani coconul acela al lui Șerban Vodă) mai lesne pre ai țării boiari și lăcuitori îi va trage lîngă ei»³.

Șerban Vodă Cantacuzino, care se întorsese curînd după asediul Viennei, cu vii simpatii pentru austrieci, înainte de a-și da sfîrșitul, de nimeni așteptat, trimisese la Viena o solie, în frunte cu fratele său mai mic.

1. Existența acestor documente în Condica Mînăstirii Jitiiianu se explică prin faptul că aceasta era închinată Mînăstirii Sfîntul Pavel de la Atos.

2. Am utilizat aici ediția, cu note și anexe, de Ștefan Greceanu, București, 1906.

3. St. Greceanu, *op. cit.*, p. 19.

Iordache Cantacuzino, avînd lîngă dînsul și pe Constantin avă Bălăceanul. În drum fiind, ei află despre dispariția lui Șerban Vodă, cît și de înălțarea în scaun a lui Constantin Brîncoveanu. Atunci, Bălăceanul, «la mare mîhnire au venit și în zavistie vrăjmașul adevărului Diavolul l-au adus și cu tot felul de vrăjmășie asupra țării și a Domniei s-au înors, nesocotindu-și ticălosul binele și folosul al casei și al capului lui și cinstea, care de la Măria Sa Costandin Vodă era să aibă, avînd încă din boierie dragoste cu dînsul și frăție»⁴. Și mai departe, cronicarul Radu Greceanu însemnează: «toți (solii) până la un loc viind, iar Costandin aga Bălăceanul cu viclesug la inima lui fiind, și ajungîndu-l și cărțile de la soacră-sa Doamna lui Șerban Vodă (sărboaică de fel de la Nicopole fata Gheții neguțătorul de abale) ca să nu vie în țară, s-au oprit la Sibiu, nici de cum în țară să vie vrînd»⁵.

În adevăr, el intră aici în legătură cu generalul Haizler⁶, comandantul trupelor imperiale din Ardeal, și-l însoțește pretutindeni, sperînd că, cu ajutorul acestuia va pune, într-un fel sau altul, stăpînirea pe tronul Țării Românești.

Sîntem în vremea cînd austriecii dau grele lovituri turcilor, respingîndu-i, adînc, în Peninsula Balcanică, ei ajungînd și pînă la Vidin. Armatele acestora, de sub comanda lui Ludovic, principe de Baden, poposesc la Cladova și cer de aici lui Brîncoveanu să le pregătească «proviantul» necesar trupelor pe timpul iernii ce urma, cînd ei vor rămîne în Valachia. Evenimentele ce narăm aici se desfășoară în decursul primilor doi ani de domnie ai Brîncoveanului. Domnitorul face tot felul de intervenții pe lîngă nemți, ca să nu treacă în țară, căci aceasta e secată de puteri, iar turcii vor veni, desigur, să se lupte cu dînșii, pe teritoriul românesc. Principele de Baden părăsește comanda armatei și ea este dată generalului Haizler, protectorul lui Costandin aga Bălăceanul, care stăruie ca oștile nemțești să intre și să rămînă în țară, căci aceasta este în stare să țină mai multe armate și nu una, zicea el, cu gînd ascuns. Austriecii intră în țară, turcii se mișcă, apoi iarna trece și cu sfîrșitul ei pornesc și nemții spre Ardeal. Urmarea este că «într-al doilea an de domnie 7198—1690»⁷ al lui Brîncoveanu, se dă bătălia de la Zărnești, între austrieci și turci, lîngă care erau și românii, «la 10 ceasuri din zi într-o Luni August 11 zile»⁸. Turcii ies victorioși în urma unei scurte lupte, iar nemții se retrag spre nord, atîci cîți mai rămăseseră. Insuși generalul Haizler căzînd prizonier. «Atuncea dar după bătălia nemților, ce s-au zis mai sus, și Costandin aga Bălăceanul acolo aflîndu-se, nu în război, ci mai de o margine fiind, și înfrîngerea nemților văzînd, cum au putut și el dosul au dat, și ajungîndu-l Turcii, rău l-au tăiat și l-au fărîmat, al cărui cap la Costandin Vodă aducîndu-l tocmai în țară la București în vederea

4. *Ibidem*, p. 14.   5. *Ibidem*.

6. Heissler Donat H. von Heitersheim ocupa Bucureștii la 1689, † la 1696 în bătălia de la Timișoara. Noi întrebuițăm numele dat de cronicar *Haizler*.

7. Șt. Greceanu, *op. cit.*, p. 28.   8. *Ibidem*, p. 33.

tuturor l-au trimis. Pentru că isbînzile și minunile lui Dumnezeu nu se pot ascunde... și cel ce sapă groapa altuia el într'însa cade»⁹.

În chipul acesta se sfîrșea un dușman de temut al domniei lui Costandin Vodă Brîncoveanu. Am expus antecedentele agăi Bălăceanul în scopul de a se înțelege mai ușor episodul pe care-l dăm aici, și al cărui actor principal este el însuși.

Înainte de bătălia de la Zărnești, cînd aga Bălăceanul se afla în Ardeal, pe lîngă generalul Haizler, sosește din Rusia arhimandritul Isaia de la Mînăstirea Sfîntul Pavel, din Muntele Atos. El era încărcat de daniile de tot felul, ce le strînsese în drumul său prin Rusia, și de pe aiurea. Era un alai întreg, care impresiona pe cei pe lîngă care trecea. Bălăceanul, pe drept sau pe nedrept, arată generalului Haizler că acest călugăr nu este altceva, decît un spion al lui Costandin Vodă Brîncoveanu, care venea cu informații secrete din Rusia¹⁰. Generalul Haizler se sesizează și dispune arestarea arhimandritului Isaia și confiscarea tuturor lucrurilor sale. Mai mult, călugărul atonit este închis la Sibiu timp îndelungat, de unde merge, apoi la Viena la împăratul și în sfîrșit, după doi ani și jumătate scapă, pierzînd însă tot ce agonisise în călătoria sa. Sosit în Țara Românească, arhimandritul Isaia se jeluiește lui Costandin Vodă Brîncoveanu, care impresionat, cere mitropolitului Teodosie, să cheme marea adunare spre a judeca această întîmplare. Mitropolitul convoacă pe reprezentanții țării; aceștia judecă împrejurările și hotărăsc ca arhimandritul, recte Mînăstirea Sfîntul Pavel de la Atos, să se despăgubească luînd în stăpînirea sa moșiile, satele și ȧiganii ce avea aga Costandin Bălăceanul în țară. Era așadar, o confiscare a averilor lui, care se dau în stăpînirea Mînăstirii Sfîntul Pavel. Bogăția de știri istorice pe care le conține acest document, ne obligă a da în extenso această hotărîre a marelui sfat al țării, care nu se strîngea decît în cazuri grave, unul mai recent fiind acela care judeca pe Stroe Leordeanu, autorul moral al uciderii marelui postelnic Constantin Cantacuzino. Cititorul curios va avea o satisfacție citînd însăși documentul, întrucît un rezumat și comentariile noastre ar micșora din interesul ce prezintă această mărturie istorică, extrem de prețioasă. Iată-l aici¹¹:

«Teodosie bjiio milstio arhiepiscop mitropolită văsoe zemle Ongravlahisroe și Ilarion episcopul Râmnicului, și Mitrofan episcopul Buzăului și împreună cu toți boerii țării. Alicsandru vel vorn. i Diicul Rudeanul vel logof. i Mihai Cantacuzino vel spăt., i Sărban vel vist., i Costandin Știrbei vel cluc., i Corne Bărboiul vel pah., i Barbul Urdenul biv vel pah., i Mihalce Căndescul. vel stoln., i Matei Filipescul biv vel stol., i Șărban Cantacuzino vel com., i Șărban Prisiceanu biv vel com., i Costandin

9. *Ibidem*, p. 25.

10. Despre misiunile sale diplomatice a se vedea N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, ed. I, vol. II, p. 49; Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii Române din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 320—323 și 370; Dan Pleșia, *Noi contribuții...* în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXI (1963), nr. 9—10, p. 956—958.

11. Arh. St. Buc., *Copte ms. 723 Condica Mînăstirii Jitiiuanul*, f. 519 v.—521 v.

Ciorogârleanul vel slug., 1 Barbul Fărcășanu vel pit., i Stroie Leurdeanul biv vel. pit., i Socol biv med., i Radul vel clucer za arie, i Radul Golăscul vel agă, i Bune Grădișteanu vel armaș, i Ianache vel căpit. za lef., i Pătru vel căpit za dorobanți, i Monce vel căpit. i Toma Cantacuzino vt. logof., 1 Luca vt vist., i Părvan tret. vist., și alți boeri ai țării. Dat-am carte noastră dă judecata sfintei și dumnezeieștii mănăstiri cei mari, care iaste pre sfântul locă dela Sfetagora stăi Pavel apostol și părintelui Isaii arhimandritul și tuturor părinților *călugări sfetagoreși care se află lăcuitoari la această sfântă mănăstire, ca să fiie sfintei mănăstiri din satele și moșiile lui Costandin agăi Bălăceanul ce au avut aici în țară, însă satul Gârcovul cu toți rumânii și toată partea lui dă moșăe, din sată din Băbici și din satul Uluiții cât să va afla din câmpu, din pădure, din apă cu tot venitul din peste tot hotarul. Însă satul Gârcovul din sud Romanați, și moșăea din Băbici și din Uluiți ot sud Olt și zăce sălașe dă țigani cu toți feciorii lor, Gârcovul cu rumânii. Și această parte dă moșăe din Băbici și din Uluiți și țigani ce scriu mai sus fost-au ai lui Costandin aga Bălăceanul.

Deci părintele Isaiia arhim., el fiind trâmăis la Moscu în zilele lui Șarban Vodă de la sfânta mănăstire stăi Pavel apostol, pentru milostenie după cum au călugării sfetagoreți obicei, de umblă pre la creștini pentru milă de țină sfintele mănăstiri de la Sfetagora cu milostenii. Și întoarcere lui de acolo întâmplându-se a veni prin Țara Ungurească, iar Costandin aga Bălăcean aflându-să și el acolo în Țara Ungurească pă lângă Haizleră ce era căpetenie Nemților, fostu-l-au părăt cum că iaste iscoada trimisă cu cărțile lui Costandin Modă la Moscă și unblă unblete ca acele. Și alte multe zicându-i împotrivă, arătându-se și el împotrivnic și ficlean Mării sale Domnului Io Costandin Basarab Voivod și țării, făcându-să una cu Nemții. Și pre păra lui au căzut părintele Isaiia arhim. la mare nevoie și închisoare și i-au luat Haizler toată agoniseala lui, ce au fost căștigat cu milostenie de pe la creștini, însă bani gata galbeni de aur 800, afar de altă hodoară și scule ce aduce de la Moscă; icoane 23 care au fost cum-ă părăt icoana pro tl 10 (cin) tl 230, și 3 icoane mai bune za tl 70, și 6 blane dă lupi albi za tl (lipsă) și 8 blane dă sângep¹² za tl (lipsă) și 6 samuri po tl 230; și 12 samuri vii,* samuri păreche tl 35 cin tl (lipsă) și un soroc dă samuri za tl 270, și 1 cruce de argintă za tl 30 și 60 gârbace de Moscă za tl (lipsă) și o sabie za tl 25 și 2 pistoale za tl 10, și 9 cai za tl. 300. Și tl 250 au cheltuit în Sibio că au fost la închisoare într-un an, și tl 150 au cheltuit pân ce s-au îndreptată, și tl 250 ce i-au dată împăratului Neamțului când l-au slobozită. Și acești bani iar i-au cheltuit acolo, care s-au făcut peste tot tl 4100. Și multe nevoi au petrecut părintele Isaiia arhim., pre păra agăi lui Costandin Bălăceanul închizându-l în Țara Ungurească den cetate, în cetate, și multă cheltuială au făcută sezându la închisoare multă vreme ani doi și jumătate la împăratul nem-țască. Și acolo umblându-i pă urmă și neaflându-i-se părintelui Isaii arhim. cu nici o vină. ci îndreptându-se l-au slobozit și au venit aici în țară.

12. Jder.

Deci după ce au venită, făcut-au părintele Isaiia arhim. mare jalbă și cu multe lacrimi vărsindu înainte Mării sale Domnului nostru; pentru patimile și nevoile și prada ce s-au prădat pre păra lui Costandin aga Bălăceanul. Întracea Măria sa l-au dată pre sama noastră și a toată boierimea țării, și să-i înțelegem jalba și ca să-i alegem dreptatea.

Deci și noi după porunca Mării sale lui Vodă ni-am adunată toți împreună la un locă de am luată siama pre măruntul și am socotită cum dă vremea lui Costandin aga Bălăceanul, ca un om rău și ficleană, ce n-au vrută să-s supuie Domnii și țării, să șază aici în țară, să-s stăpânească satele și moșiile, ci lipsindu-se din țară și stăndu cu vrăjmașii asupra țării și cu îndemnările lui căzând țara la mare pradă, aducând pre Nemți aici în țară, făcindu multe răutăți creștinilor, nu l-au îngăduit faptele lui cele reale, ci dela puternicul Dumnezeu cu amară i s-au plătit; și satele și moșiile le-au pierdută, rămîind toate pre siama Domnii. Întracia Măria sa Domnul nostru și noi văzându jalba părintelui Isaiia arhim. și înțelegându de toate patemile și închisorile lui și prada ce s-au prădată pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul și fiindu agonisită dreaptă cu milostenie după la creștini pentru sporul și folosul sfintelor mînăstiri dela Sfetagora, și pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul s-au luată toate dela mână părintelui arhimandrit. Deci noi cu toți împreună așa am aflat cu dreptate și am judecată, cum să nu fie lipsită sfânta mânăstire stăi Pavel apostol lipsită de agonisita ce au căștigată părintele Isaiia cu milostenie, ci să plătească toate din moșăile agăi Costandin Bălăceanul, că pre faptele lui s-au aluată, și duple cum am ales noi cu toți împreună, Măria sa Domnu nostru încă s-au milostivit de au dată la sfânta mânăstire stăi Pavel din moșăile lui Costandin agăi Bălăceanu acestă sată Gărcovul cu rumăni. Și din satul Băbiciol și Uluți parte lui, și aceste 10 sálașe dă țigani, cum iaste mai sus zis. Care noi și aceste moșii și rumăni și țigani le-am prețuit feștecare cu prețul lor, de s-au plătit acești bani, ce scriu mai sus, și după cum au ajunsu judecata și dreptatea. Dat-am această carte a noastră sfintei și dumnezeestii mânăstiri dela Sfetagora, ce să chiamă stăi Pavel apostol, și părintelui Isaiia arhim. și tuturor părinților călugări, căți să află lăcuiitori la această sfântă mânăstire, ca să aibă a ține și a stăpânire aceste moșii și rumăni și țigani, pre siama sfintei mânăstiri, cu bună pace, să fie sfintei mânăstiri de întărire și moșie stătătoare în veci. Iar cându s-ar întimpla a veni cineva au din feciorii lui, sau măcară veri cineva din neamul lui agăi Costandin Bălăceanul aici în țară și căutându aceste moșăi și rumăni și țigani, măcar ver cându, unii ca acia să aibă a dare acești bani, ce scriu mai sus tl 4100, la sfânta mânăstire stăi Pavel apostol, și să-ș ia moșăile. Iar nedând bani, să stăpînească sfânta mânăstire aceste toate cu bună pace de către tot neamul lui Costandin aga Bălăceanul, precum i s-au dată cu judecată, să fie stătătoare. Aceasta scriem și întărim cu iscăliturile noastre

Mai 6 dni lt 7202 — (1694)

† Alicsandru vel vorn. † Diicul Rudeanul vel logof. † Mihai Cantacuzino vel spăt. † Șarban vel vist. † Costandin Știrbei vel cluc. † Cornea vel pah.

† Mihalce vel stol. † Șarban vel comis. † Barbul biv vel pah. Urdeanul. † Coste vist. † Matei Filipescu. † Șarban biv vel com. † Barbu Fărcășanu vel pit. † Socol biv vel med. † Radul vel clucer za arie. † Radul Golescu vel agă. † Costandin Filipescu biv vel căpit. Radul biv vel pit. † Gligore post. Băleanul. † Preda Prășcov. † Istrate † Matei cluc. † Șarban vel pit. † Costandin clucer. † Grigorie post. † Panait Koneranî(?)».

Lectorul atent va fi văzut aici bogăția de lucruri, în bani, în blănuri, icoane, ba și animale vii, samuri și cai ce aducea arhimandritul Isaiia, din drumul său după «eleimosină». Călugărul atonit prin bunăvoința adunării naționale, își găsea o despăgubire completă. Era o danie neobișnuită cum se vede, făcută în chip indirect, în urma unei confiscări, Mînăstirii Sfîntul Pavel, care primise în decursul timpului binefaceri în bani de la mării Banoveți ai Craiovei, Barbu și Pîrvu; în clădiri de la Neagoe Basarab Radu Paisie, Matei Basarab, cît și de la Ștefan cel Mare și fiul său Bogdan. Așadar arhimandritul Isaia cunoștea bine drumul binefacerilor din țările românești, și nu greșea cînd făcea apel, din nou.

După ce adunarea s-a pronunțat Constantin Vodă Brîncoveanu a dat un hrisov de întărire al acestei hotărîri. Și consecvent spiritului de indulgență românesc, el va fi cerut adunării să fixeze, ca, în caz cînd urmașii agăi Bălăceanul vor veni și vor plăti datoria de 4100 de taleri Mînăstirii Sfîntul Pavel, ei vor putea să reintre în stăpînirea moșiilor, satelor și țiganilor confiscați și dați mînăstirii păgubite.

Hotărîrea mării adunări, cum am spus mai sus, este întărită prin decizie domnească, care e tot așa de amplă, în expunere și justificarea acestei confiscări, care se făcea după patru ani, de la moartea silnică a agăi Constantin Bălăceanul. Iat-o¹³:

«Hrisovu Mării sale Domnului Costandin Vodă la leat 7202 ca să stăpânească sfînta mănăstire toate moșiile și satele agăi Bălăceanul pentru prada ce au făcut.

Milstiio bjiio Io Costandin Basarab Voievod i gdnă vāsue zeml. Ongrovlahiscoe, davat gvinid siio poveleanio gvinid Sfintei și dumnezeștii mănăstiri cei mari, care iaste pre sfântul locă dela Sfetagora, ci să chiamă Stăi Pavel apostolul și părintelui Isaii arhimandritul și tuturor părinților sfetagoreți care se află lăcuitori la această sfîntă mănăstire, ca să fie sfintii mînăstiri den satele și moșăile agăi lui Costandin Bălăceanul ce au avut aici în țară, însă satul Gărcovului ot sud Romanăți, tot cu totă hotarul și cu toți rumânii: și din satul Băbiciul iar parte lui, agăi Costandin Bălăceanul; și din satul Uluiți ot sud Olt, iar căt au fost parte lui toată, din câmpu, din pădure, din apă și din siliștele acestor sate și cu tot venitul ver căt se va alege. Și 10 sălașe de țigani, cu toți feciorii lor, pentrucă aceste sată cu rumânii Gărcovul și cu aceste părți de ocină din Băbici și din Uluiți și țiganii ce scriu mai sus, fost-au a lui Costandin agăi Bălăceanul. Deci părintele Isaiia arhimandritul, el fiindu trimisu la Moscă în zilele răposatului ouchiolui Domnii meale, Io Șerban Voievod, dela sfînta mănăstire sfeti Pavel

13. Arh. St. Buc., ms. 723, copie, *Condica Mînăsirii Jittianul*, f. 517—519.

apostolă pentru milostenie, după cum au călugării svetagoreți obicei de unblă pre la creștini pentru milă de țină sfânta mănăstire dela Sfeta-gora cu milostenie. Și la întoarcere lui de acolo întămplându-i-se lui au venită pen Țara ungurească. Iar Costandin aga Bălăceanul aflându-se și el în Țara Ungurească pre lângă Haizlăr ginăral, căpetenia Neamților, fostu-l-au părăt cum că iaste iscoadă, trimisu dela Domniia mea cu cărți la Moscu, și au umblat ca acelea, și alte multe zicându-i împotrivă. Arătându-se și el împotrivincă Domnie meale, și ficlean țării făcându-se, una cu Neamții. Și pre păra lui au căzută părintele Isaiia arhimandrit la mare nevoi și închisoare. Și i-au luat Haizleră toată agonisita lui ce au fost căștigată dela Moscă, cu milostenie dupre la creștini, însă bani gata galbeni dă aură optu sute, afar din alte hodoară și scule ce aduce, dă acolo dela Moscă: icone 23, care s-au fost cumpărat icoana pro tl 10: cin tl 230: și 3 icoane mai bune za tl 70 și 6 blane de lupi albe za tl (lipsă) și 8 blane de sângepi za tl (lipsă) și 6 samuri za tl 230, și 12 samuri vii, păreche za tl 35 cin tl (lipsă) și un soroc dă samură za tl 270; și o cruce dă argintă cu pietri za tl 30 și 60 gârbace dă Moscă za tl (lipsă) și o sabie za tl 25 și 2 pistoale za tl 17 și 9 cai za tl 300; și tl 250 au cheltuit în Sibii, cât au fost închisă ună ană: și tl 150 au cheltuit la Becio, până s-au îndreptată, și tl 250 ce i-au fost dat-o împăratul nemțescu cându l-au slobozită, după ce s-au îndreptat. Și acești bani iar i-au cheltuit acolo, că s-au făcut peste tot tl 4100: și multe nevoi au petrecut părintele Isaiia arh., pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul, închizându-l în Țara Ungurească din cetate in cetate, și multă cheltuială au făcut șezându la închisoare doi ani și jumătate, pân ce l-au trimisu și la Beci la împăratul nemțescă. Și acolo umblându-î pre urmă și neaflându-i-se părintelui Isaiia cu nici o vină, ci îndreptându-se l-au slobozit și au venit aici în țară. Deci după ce au venită făcut-au părintele Isaiia arh., mare jalbă și cu multe lacrimi vărsindu înaintea Domnie meale pentru patimile și nevoile și prada ce s-au prădat pre păra lui Costandin agăi Bălăceanul. Întraciia i-am dată Domnia mea, datu-l-am pre siama sfintii sale părintelui nostru Kir Teodosie mitropolitul țării, și a părintelui Ilarion episcopul Râmnecului, și a părintelui Mitrofan episcopul Buzăului și a toată boerimea țării. dela mare până la mică, ca să-i ia seama pre amăruntul și să-i înțeleagă toată jalba și patemile lui, și pre cum va afla cu dreptul, ca să-i aleagă dreptatea.

Deci sfinția sa părintele nostru Kir Teodosie mitropolitul împreună cu episcopii și cu toată boierimea țării s-au adunat toți împreună de au luată siama pre amăruntul și au scotită cum de vreme ce Costandin aga Bălăceanul ca un om rău și ficleană ce n-au vrută să-s supuie Domnie și să șază aici în țară și să-și stăpânească satele și moșiile, ci lipsindu din țară și stându cu vrăjmașie asupra țării și cu îndemnările lui căzut-au țara la mare pradă aducându pre Nemți aici în țară, și făcându multe răutăți creștinilor, nu l-au îngăduit faptele lui cele rele, ci dă la puternicul Dumnezeu cu amară i s-au plătit și satile și moșiile le-au pierdutu, rămânându toate pre siama Domnie. Deci înțelegându-se toate nevoile și patemele și închisorile și prada ce s-au predată părintele Isaiia arhim.,

și fiind agonisită dreptă cu milostenie dupre la creștini pentru sporul și folosul sfintelor mănăstiri dela Sfetagora, și pre păra lui Costandin aga Bălăcean s-au luată toate dela mâna părintelui Isaiia arhim. Deci așa au ajunsu dreptatea și judecata a to(a)tă boierimea țării cum să nu fie sfânta mănăstire stăi Pavel apostol lipsită de agonisita ce au câștigată Isaiia arhim., cu milostenie, ci să-s plătiască toate ale lui Costandin aza Bălăceanu, că pre păra lui s-au luat, și au judecat de s-au dată la sfânta mănăstire sfete Pavel apostolă, din moșăile agăi Costandin Bălăceanul acest sat Gărcovul cu rumăni și toată partea lui dă moșie, din satul Băbiciul și din Uluiți și aceste 10 sălaşă de țigani și cu toți feciorii lor. Care și aceste toate s-au prețuit fiiște care cu prețul lor de s-au plinit acești bani ce scriu mai sus tl 4100, precum am văzută Domnia mea și carte sfinții sale părintelui nostru Kir Teodosie mitropolitul împreună cu episcopii și cu toți boierii țării, precum au ales dreptatea și judecata, întărită cu iscăliturile lor la mâna părintelui Isaiia arhim.

Drept acia și Domnia mea după cum au ajunsu judecata țării încă am întărit și eu cu această carte a Domniei mele; și am dat sfintei și dumnezeieștii mănăstiri cei mari dela Sfetagora ce să chiamă stăi Pavel apostolă și părintelui Isaiia arhimandritul și tuturor părinților călugări svetagoreți, câți se află lăcuiitori la această sfântă mănăstire, ca să aibă a ține și a stăpăni aceste sate și rumăni și țigani ce scrie mai sus pre seama sfintei mănăstiri: cu bună pace, să fie moșie stătătoare în veci. Iar când va veni ori cine dintrai lui Costandin agăi Bălăceanul aici în țară, au fecior dă trupul lui, au măcară vercine dintru niamul lor și vor căuta aceste moșii și țigani măcar ver cându, unii ca aceia să aibă a da acești bani ce scriu mai sus tl 4100. la sfânta mănăstire Stăi Pavel apostol, dela Sfetagora, și să stăpănească moșiile. Iar nedându ei banii, să ție și să stăpănească sfânta mănăstire aceste toate de către tot niamul lui Costandin agăi Bălăceanul, precum au dat judecata țării: i ne ol cojdo: adecă și de niminile să nu-s mișce, după cum am zisu Domnia mea. Iată că și mărturii am pusu Domniei mea pan (lipsă) vel ban, i pan Alicsandru vel vorn., i pan Diicul vel logof., i pan Mihai Cantacuzino vel spăt., i pan Șarban vel vist., i pat Costandin Știrbei vel clucer, i pan Dumitrașco vel post, i pan Corne Brăiloiul vel pah, i pan Hihai Căndescul vel stol, i pan Șarban Cantacuzino vel comis, i pan Costandin Ciorogărleanul vel slug., i pan Barbul Fărc(ășan) vel pit., i pan Toma Cantacuzino vt logof. I isam reci gvind.

Mai 30 dni 7202 (1694)
Pisah Mihai logof ot
Tîrgoviște».

T. G. BULAT

UN SAT DISPĂRUT: NEAGOMIREȘTII

Publicarea colecției de «Documente privind Istoria României» (seria evului mediu), inițiată în anii 1948—1949, precum și unele documente încă nepublicate (și arătate în anexe mai jos), au scos în lumină existența unui sat Neagomirești din raionul Muscel necunoscut pînă în prezent¹.

Se pune deci în primul rînd problema documentării asupra acestui sat. Dar o atare clarificare deschide perspectiva, încă neclară, asupra condițiilor de apariție și dispariție a unor sate, cum e cazul cu satul de care ne ocupăm.

Cu privire la acest sat sînt cunoscute de noi pînă în prezent un număr de 23 documente, dintre care 10 publicate (8 din secolul al XVI-lea și 2 din secolul al XVII-lea) și 13 nepublicate (5 aparțin secolului al XVII-lea, 5 secolului al XVIII-lea și 3 sînt din prima jumătate a secolului al XIX-lea). Zece din cele nepublicate sînt date în anexă.

Din cuprinsul celor 23 documente rezultă că satul Neagomirești este atestat, documentar, constant pe parcursul a 3 secole și jumătate (1512—1845), după care dată, satul nu mai este amintit decît vag, sub forma tradiției orale, constatîndu-se părți din moșia satului cu ocazia unor vînzări și cumpărări de locuri. Vom căuta să prezentăm succesiv acest lucru.

Nu trecem însă cu vederea nici posibilitatea ce avem, astăzi, de a lua în considerație o documentație istorică și descoperirile rezultate din săpăturile făcute la «Hobaie», anume: 1. piatra de mormînt a jupînului Negre (1558), 2. piatra de mormînt a Stancăi soția lui Pîrvul (1562), 3. piatra de mormînt a lui Pîrvul, soțul Stancăi (spartă-n două), anul 708 (?), 4. piatra de mormînt spartă-n mai multe bucăți a lui... Stoica, anul...

---

1. Numele satului este redat în documente, cînd Neagomirești, cînd Nagomirești, cînd Neagomir. Denumirea Neagomirești [Neagomir — nume de persoană în sîrbă și bulgară și are la bază tulpina «curatio infantis», alintare (Mikl. în «Paleosl. «voluptas»). În documentele noastre întîlnim Neagomir, moșnean cu fiul său Mir. (cf. *Dicționar onomastic*, 1963, s. v.).

Victor Brătulescu, care a publicat inscripțiile acestor pietre funerare sub titlul: *Inscripții de curînd descoperite*², leagă materialul rezultat din săpături de satul Suslănești, bazîndu-se probabil pe proximitatea spațială, față de acest sat, a locului unde s-a descoperit biserica.

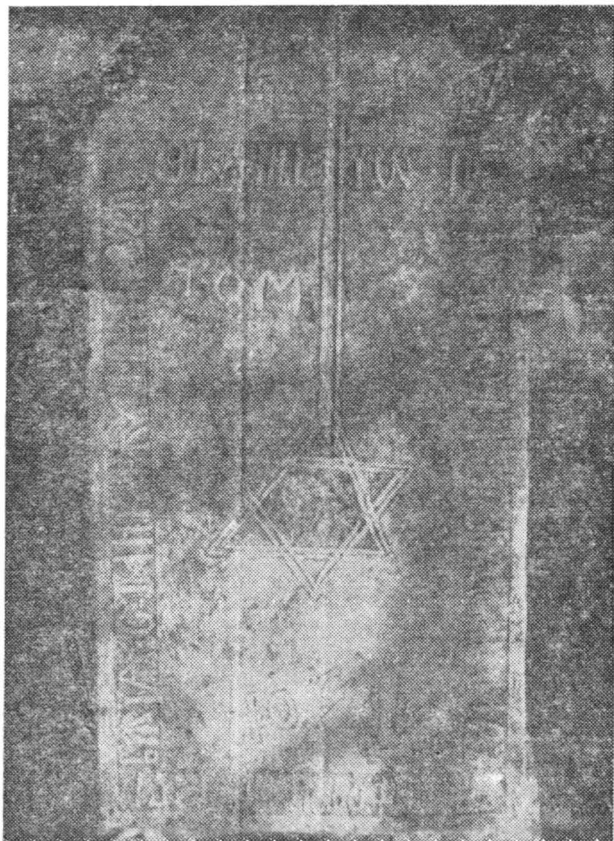

Fig. 1. — Piatra de mormînt a Stancăi soția lui Pîrvul (1562)

Rezultă de aici că V. Brătulescu neavînd la îndemîină documentația cerută, atunci, nu putea pune biserica de la Hobaie și descoperirile făcute, pe seama unui sat dispărut. Presupune însă că înmormîntații aici erau boieri de țară, care se ocupau de moșia lor, de vreme ce nu se spune nimic despre rangurile lor»³.

2. «Bul. Com. Mon. Ist.», XXXIII (1940). Fasc. 103, p. 5—9.

3. *Ibidem*, p. 9.

Înainte de a intra în fondul expunerii, pe drept cuvînt s-ar putea pune întrebarea, dacă un sat care apare documentar la începutul secolului al XVI-lea n-ar putea fi și mai vechi. În atare caz, ce s-ar putea spune referitor la satul respectiv ?

De la început va trebui să precizăm că cea mai mare parte din satele învecinate, mușcelene, Suslănești, Hîrtiești, Boteni, Văleni ... apar documentar în prima jumătate a secolului al XVI-lea⁴. Rar e cazul cînd apar în prima sau a doua jumătate a secolului al XV-lea⁵.

De aici rezultă că și satul Neagomirești face și el parte dintre satele cele mai vechi din regiune. În sprijinul afirmației de mai sus, cum se va vedea, se mai adaugă și considerentul că satul Neagomirești e la origine un sat moșnenesc. Faptul că numirea lui e legată de un nume de persoană, *Neagomir*, de origine slavă, ne face să credem și mai mult, că satul respectiv s-ar putea integra, cronologic, epocii mai vechi de conviețuire româno-slavă. O căpetenie locală și-a fixat aici așezarea pentru prima dată (secolul al VI-lea — al IX-lea, poate și ceva mai tîrziu), de unde a rezultat o așezare sătească aidoma celor învecinate, de același tip și vechime.

Primele documente ce amintesc de acest sat sînt din 1512—1513, 1531, 1533. Ele se referă propriu-zis la satul Hîrtiești⁶ — indirect amintindu-se și de satul Neagomirești. Basarab voievod, întărind Mînăstirii Cotlomuz mai multe sate, între care și satul de mai sus, Hîrtiești, satornicește pe spătarul Stepan ca «hotarnic». Între alți martori apar, cu acest prilej și un Dan și Sîrbul din «Neagomirești»⁷, Stroe și Badea din Lucieni ... din Boteni, Dragoslav.

În 1531 Vlad Voievod confirmă, aceeași stăpînire, aceleiași mînăstiri. Între alți martori figurează pentru a doua oară, din satul Neagomirești, aceiași: Dan și Sîrbul⁸. Același lucru se găsește și în documentul din 1533 dat de către același voievod⁹.

Insistența și intervenția des repetată a domnitorilor asupra aceleiași chestiuni, ne face să bănuim că stăpînirea acestor sate era viu disputată, fie de către alți stăpînitori de moșii, ori sate, fie de încălcări de stăpînire din partea moșnenilor din satele învecinate — pe de o parte, iar pe de alta, însăși locuitorii aserviți, ai aceleiași așezări, aspirau la libertatea de stăpînire — satul Hîrtiești, spre deosebire de alte sate de moșneni din Mușcel, fiind cunoscut pînă tîrziu ca sat de clăcași.

Conținutul documentului ce urmează (1568), se referă de-a dreptul la stăpînirea unei ocine, care se află în satul Neagomirești. Stăpînirea e conferită de către Alexandru Voievod lui Mușat și fiicelor sale, Neaga și Mușata; lui Picoi și fiicei sale Anca, precum și fiilor acestora¹⁰.

4. Acest lucru se poate observa ușor și din dezvoltarea de mai jos. De ex. satul Hîrtiești e atestat în anul 1512, cu care ocazie mai sînt menționate și alte sate.

5. Jugurul, e atestat documentar încă din anul 1478. Tot astfel satul Lucieni, 1477 (cf. C. R. Codin, *Mușcelul nostru*, Cîmpulung Muscel, 1922, p. 32 și 33).

6. În doc. «Hîrtiești».

7. Doc. privind Ist. Rom. B. Țara Rom., vol. I, p. 81.

8. *Ibidem*, vol. II, p. 98.

9. *Ibidem*, vol. II, p. 135.

10. *Ibidem*, vol. III, p. 281.

Fig. 2 (a—b). — Piatra de mormânt (ruptă în două)
a lui Pîrvul (1572—1579)

În 1572, pentru delimitarea unei ocine din satul Berevoiești-Muscel, sînt menționați, între alți «megiași» (din Slănic, Berevoiești, Costești), și un anume Neagoe din *Neagomirești*¹¹. Pe vremea lui Mihnea Voievod (1578) satul Neagomirești este din nou amintit. Domnitorul acesta statornicește aceluiași Neagoe și fiicelor lui să stăpînească «ocină», în mai multe sate: Cotenești, în *Neagomirești* și Boteni. În dreptul de stăpînire, pentru ultimele două sate, mai figurează și vecini: un vecin din satul *Neagomirești* și 2 vecini din satul Boteni¹². E de presupus, apoi, că respectivul Neagoe din aceste documente să fie un urmaș al jupînului Neagoe, cel pe care-l găsim menționat pe inscripția lespezii de mormînt descoperită în săpăturile făcute la «Hobaie», pe locul vechiului sat în anul 1959. Lespedea de mormînt are înscrisă pe ea data de 1558¹³. Jupînul Neagoe murise deci cu 20 ani înainte ca fii lui să obțină drept de proprietate de la Domnitorul de pe atunci Mihnea Voievod, peste acele ocine. Piatra funerară se află azi la Muzeul raional din Cîmpulung Muscel, alături de celelalte piese din lapidariu — în clădirea Mînăstirii Domnești.

De altfel, în șirul aceluiași fruntași ai satului Neagomirești cum s-a arătat, va trebui înserat, nu numai jupînul Neagoe ci și Pîrvul (cu jupînița sa Stanca), arătați în inscripțiile de pe lespezile de mormînt ale acestora, rezultate din aceleași săpături — dateate diferit: 1562 a jupîniței Stanca, 1576 a jupînului Pîrvu (vezi fig. 1—2).

Săpăturile ulterioare, ce se vor mai face la Hobaie, posibil să aducă noi dovezi, îmbogățind sau completînd sursele documentare existente. Un lucru e sigur: că în linii mari, cu datele pe care le avem, ne putem face o idee destul de clară asupra existenței acestui sat.

Titluri de proprietate, atît în satele vecine cît și în Neagomirești, apar din ce în ce mai des. Prin anii 1590, după 18 ani, același Neagoe, pomenit mai sus (1572), dimpreună cu un alt «megiași», Cernea sînt întăriți prin hrisov domnesc, cu ocine, atît într-un sat vecin, Văleni, cît și în *Neagomirești*. Ocinele sînt cumpărate pe bani. Lui Neagoe și fraților săi le-au revenit ca plată 1500 aspri și lui Cernea, același preț. Au avut deci drepturi egale¹⁴.

Tot în Neagomirești este întărită, în 1593, cu drept de proprietate, prin hrisov de către Mihail Viteazul, Calea și cu fii săi, toată partea cuvenită tatălui ei Vladul. În același document, mai este menționată și o altă stăpînire, de astădată, nu în același sat, sau în vreun sat învecinat, ci mai departe: anume, se arată că aceeași persoană (din nordul ținutului Muscel) stăpînea o vie, cum se spune, în grai local, «la deal» — adică, în sudul județului — în document specificîndu-se: «și la Viți-chești via din deal»¹⁵. Hrisovul respectiv încheie seria documentelor din secolul al XVI-lea cunoscute — privind satul despărut de care ne

11. *Ibidem*, vol. IV, p. 58. 12. *Ibidem*, XVI/IV, p. 307.

13. Inscriptia are următorul conținut: «A murit robul lui Dumnezeu jupîn Neagoe, în zilele lui IO. Mircea Voievod, luna aprilie, zilele 23 la anul 7066 (1558) veșnica lui pomenire». 14. *Op. cit.*, vol. V, p. 450.

15. *Op. cit.*, vol. VI, p. 87.

ocupăm. S-ar putea susține că acel Vladul din document poate fi una și aceeași persoană cu acel Vlad, pe care-l pomenește și monumentul epigrafic — crucea de piatră existentă și azi la marginea șoselei dintre Suslănești și Boteni, pe partea stîngă a Arghișelului (vezi fig. 3), — ridicată, precum se vede, de cetățeni ai satului Neagomirești în al doilea an al domniei lui Constantin Basarab Cîrnul (1656) ¹⁶.

Fig. 3. — Monument epigrafic-votiv (în hotarul com. Boteni, raion. Muscel) lucat în piatră de Albești din al doilea an al domniei lui Constantin Basarab Cîrnul (1656), urmașul lui Matei Basarab

Secolul al XVII-lea pentru Neagomirești se deschide cu un hrisov din Tîrgoviște, datat 1609, iunie 9. În acest document, Neagomirești este atestat ca sat, cu ocazia unei dispute de proprietate, între fiul jupînesei Despina, Pîrvul, din satul apropiat Jugur, nepoata sa Mușa și sora sa Cîristina. Pîrvului i se dă să stăpînească în întregime satul Jugur, Poenari

16. Conținutul inscripției pe cruce (vezi anexă).

și jumătate din Boteni. Printre «boierii» ce iau parte la cercetarea cazului, în afară de Dumitru și Brătilă din Jugur, Stan și Măcreș din Stoenеști, Vladul din Costinești, Bira din Drăghici, e și Vlăsan din Neagomirești¹⁷, al cărui fiu Zaharia va fi amintit în două documente (1630 și 1645) — ceva mai jos.

Unele documente ca cel din 1612, aprilie 8¹⁸, prezintă pentru noi un interes deosebit, din mai multe puncte de vedere. Pe de o parte pentru că readuce în discuție poziția socială și starea logofătului Neagoe pentru a treia oară, în decurs de 40 ani, ceea ce dovedește că existau în satul Neagomirești, în acea vreme, familii deosebit de înstărite. Acest lucru e sprijinit îndeajuns și de alte mărturii ce se desprind cu ușurință din acest excurs al nostru cu privire la acest sat. Pe de altă parte, acest document scoate în lumină o livadă numită Ulmii, care s-ar afla «între văi», cu ulmi, și rari și deși. Același loc e cunoscut și azi. El se află între văi. Numele său, azi, e «Ulmeanca», de la ulmii ce s-au păstrat acolo pînă mai acum 40 de ani. Astăzi Ulmeanca e demult intrată ca parte componentă în hotarul satului Boteni. Altă dată, cum se vede, făcea parte din Neagomirești. În 1619 satul Neagomirești e din nou menționat în documente — dimpreună cu alte sate — în urma unei porunci de urmărire a unor boi pierduți sau furați. Porunca are în vedere satele: Văleni, Neagomirești, Jugur, Poenari, Groșani și Suslănești. Se precizează că martorii sînt volnici să umble și să caute, din sat în sat, pe urma «unor boi ai unor gelepi»¹⁹ — și unde se va înfunda urma lor, să aibă «a luare», din acel sat 5 boi²⁰.

Dintr-un alt document dat tot din Tîrgoviște, ca și cel din 1609, și datat 1630, aprilie 1, rezultă că Zaharia, fiul lui Vlăsan din «Neagomir», să fie slobod din partea lui Vlad din Boteni, în ce privește stăpînirea unor locuri cumpărate de la Vlad. Între mărturii se află în afară de popa Badea și Aleman — și un anume Stan Neagomirescu. În această situație Vlad din Boteni «rămîne de lege»²¹.

Dacă în 1593 se arată cum un locuitor din Neagomirești stăpînește vii în sudul ținutului, cum e cazul Calei, în 1636, ni se prezintă un caz invers: cum Dobra lui Ivașcu și cu fiul său Lăudat din Beleți, sat din sudul raionului Muscel, stăpînește locuri în mai multe sate, între care, Lucăcești, Cotenești, Văleni și în Neagomirești, adică în nordul raionului Mușcel. Precum vedem relațiile social-economice, între populația de la nord și sud sînt cît se poate de strînse, cum de altfel se și poate presupune. Într-un act de înstrăinare a muntelui Boteanu (mic și mare), de către Stoică, Dragomir și Micu din Boteni (1645), se aduce în discuție iarăși satul de care ne ocupăm. Muntele Boteanu este vîndut unui oarecare Șerb din Rucăr, drept 1100 aspri. Acel munte, aparținea, precum se vede, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, satului Boteni.

17. Arh. St. Buc., *Condica Minăstirii Cîmpulung*, p. 416; anexa 1.

18. Doc. privind Ist. Rom. XVII(c)II, (1951), p. 521.

19. Gelepi, mîgustori turci, de vite.

20. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, II, p. 73.

21. Anexa 2.

Între mărturii figurează și Zaharia, cel cunoscut de noi, fiul lui Vlasan din *Neagomirești* ²².

Acest munte era format din două părți: Boteanul cel mare și Boteanul cel mic. Limitele sale de nord se întindeau «pînă în virful Păpușii», iar «în jos pînă în pădure, unde tulește plaiul în Rîușor»; «în lături precum să trage pînă în apă».

E de presupus că muntele s-a numit astfel de la satul pe care-l stăpînea (Boteni) și nu invers, cum s-ar putea crede la prima vedere. Satul nu și-ar fi putut lua numele de la un munte situat la o așa de mare distanță. Denumirea independentă — aceeași și pentru sat și pentru munte, privită ca o coincidență, de asemeni, nu pare a fi exclusă. Pînă la urmă același munte ajunge în stăpînirea bogătașului Paraschiv Baștea, din Rucăr. Astăzi Muntele Boteanu este din nou dat în folosința comunei Boteni.

Ultimul document din secolul al XVII-lea (1655), cunoscut nouă, cum că Zaharia și cu femeia lui Cîrstina, vînd lui Manea și Gavrilă, partea lor de moșie din *Neagomirești* cu ughi (= galbeni) 8 pol (= și jumătate). Între mărturii figurează Dragomir Roșu din Boteni și popa Aleman, Voicu, Tuță, Vlăducul și Stan Silișteanu.

Primul document din secolul al XVIII-lea (1718), prezintă pentru noi, un interes deosebit și prin faptul că în el este consemnată o moșie care este donată Mînăstirii din Cîmpulung. Moșia făcea parte din *Neagomireștii de jos*. E vorba de ieromonahul Ștefan, fiul lui Gavrilă Mîrțu din Boteni care închină mînăstirii moșia sa din *Neagomireștii de jos* rămasă moștenire din moși-strămoși. (În donație intră însă și unele părți cumpărate personal). Ștefan, fiul lui Gavrilă Mîrțu din Boteni, fiind călugăr la sus-zisa mînăstire, închină moșia celui locaș pentru pomenirea lui și a moșilor și strămoșilor lui. În act se specifică dorința sa expresă ca să fie înmormîntat la mînăstire: «și după moartea mea să mi se pue și oasele mele la loc de odihnă aici la sfînta mînăstire» ²³.

Călugărul Ștefan era om avut. În afară de moșia sa din *Neagomireștii de jos*, același călugăr mai are și alte imobile, anume, în Boteni și Vulturești, pe care le lasă nepoților săi. O dată cu moșia, ieromonahul Ștefan mai înstrăinează Mînăstirii Cîmpulung și «cărțile cele bătrîne, hrisoave și zapise de cumpărare», după cum era obiceiul vremii. Iar asupra celor ce ar cuteza să nesocotească această donație a sa, aruncă blestem: fierul, pietrele să se topească, iar trupurile lor să stea întregi și netopite și să nu s-aleagă de casele lor ca praful înaintea vîntului». Actul de danie este iscălit cu mîna sa proprie ²⁴.

Este cazul să se precizeze, ca și atunci cînd a fost vorba de livada numită Ulmii (1612), că în hotarul dinspre nord al comunei Boteni de azi, se află un loc care se numește «Mînăstire». Înainte de cunoașterea

22. Anexa 3. 23. Anexa 5.

decembrie același an e dăruit lui Ion Mesteacăn, ni se pare un lucru inexplicabil

24. Faptul că în octombrie se închină Mînăstirii Domnești acest loc și că în (v. anexa 6).

acestor documente, se putea pune întrebarea firească: nu cumva a existat pe acel loc o minăstire? Or, din moment ce acest loc a fost în stăpînirea Minăstirii din Cîmpulung, explicația este îndestulătoare. Cauza denumirii locului este aflată (ca și în cazul cu Ulmeanca). Locul se află în plin «muscel». Pe el a existat pînă de curînd hodăi și s-au crescut oi. Ultimul stăpîn al acestui loc a fost Petre Șerban Bidilică din Boteni, vestit crescător de vite.

În Neagomireștii de jos mai existau și alte proprietăți ce aveau să ia același curs. E cazul urmașilor familiei Radu Mîrțu, care, în scurt timp își lichidează și ei partea lor de moștenire. O adevărate faptul că Anghel, ginerele Radului și Antonie (tot ginere și acesta) dimpreună cu femeile lor fiicele lui Radu, vînd și aceștia partea lor de moșie lui Ion Vătafu din Mesteacăn. Însă, pînă la urmă și acesta își înstrăinează moșia. El vinde la rîndul său aceeași moșie lui Bîrcă Cojescu vel-logofăt, de la care, proprietatea va ajunge pînă la urmă tot în stăpînirea Minăstirii Domnești din Cîmpulung²⁵.

Abia acum, prin formula stereotipă a delimitării este menționată și «Siliștea satului» Neagomirești (1720).

Ca și locurile numite «Minăstire, Ulmeanca», și *Siliște* care apare acum și în documente, indică vatra satului Neagomirești, cu atît mai mult, cu cît de locul numit Siliște se leagă și unele tradiții, cum se va arăta mai jos.

Rezultă din cele de mai sus că între locuitorii satelor învecinate existau întrepătrunderi de interese, locuitorii dintr-un sat posedau locuri și în alte sate limitrofe. În cazul nostru e vorba de Mesteacăn, Boteni, Văleni, Jugur, Neagomirești, Rucăr, Drăghici.

Un aspect interesant îl formează însă destrămarea stăpînirii și implicat a unor familii. E surprinzător că toți urmașii familiilor Gavrilă și Radu Mîrțu își înstrăinează pînă la urmă întregul lor avut imobiliar.

Am văzut că întreaga proprietate ce mai rămăsese de la Radu Mîrțu, prin cumpărare de la vătaful Ion Vătafu din Mesteacăn, trece în stăpînirea lui Bîrcă Cojescu, iar de la acesta prin donație, ajunge tot în posesia Minăstirii Domnești din Cîmpulung. Aceasta se întîmplă în anul 1732, pe timpul cînd egumen al Minăstirii era Vasile ieromonah Gcabeloa, originar din satul Drăghici.

Posibil că Minăstirea din Cîmpulung să fi arendat această moșie, deoarece, mult mai tîrziu (1841) printre arendași figurează Ion Năstase și Gheorghe Năstase din Rucăr²⁶. În 23 aprilie 1845, Gheorghe Bădescu moșnean din Boteni arendează și el moșia sa din Neagomireasca, preotului Ioan Sin popa Nică din Rucăr²⁷. Un alt document din 1830, redat și acesta în anexe, arată că unii moșneni popești, din Boteni, au și vîndut (nu numai arendat) rucărenilor părți din averea lor, situată în acel sat²⁸.

25. Anexa 8.

26. Documentele privind cele arătate mai sus se află în Condica — manuscris cu chirilice — a Minăstirii din Cîmpulung (Arh. St. Buc.).

27. Anexa 12.

28. Anexa 9.

De altfel anumiți oameni cu stare din Rucăr, au deținut pînă tîrziu de tot prin satele din plin «muscel» proprietați care le completau astfel

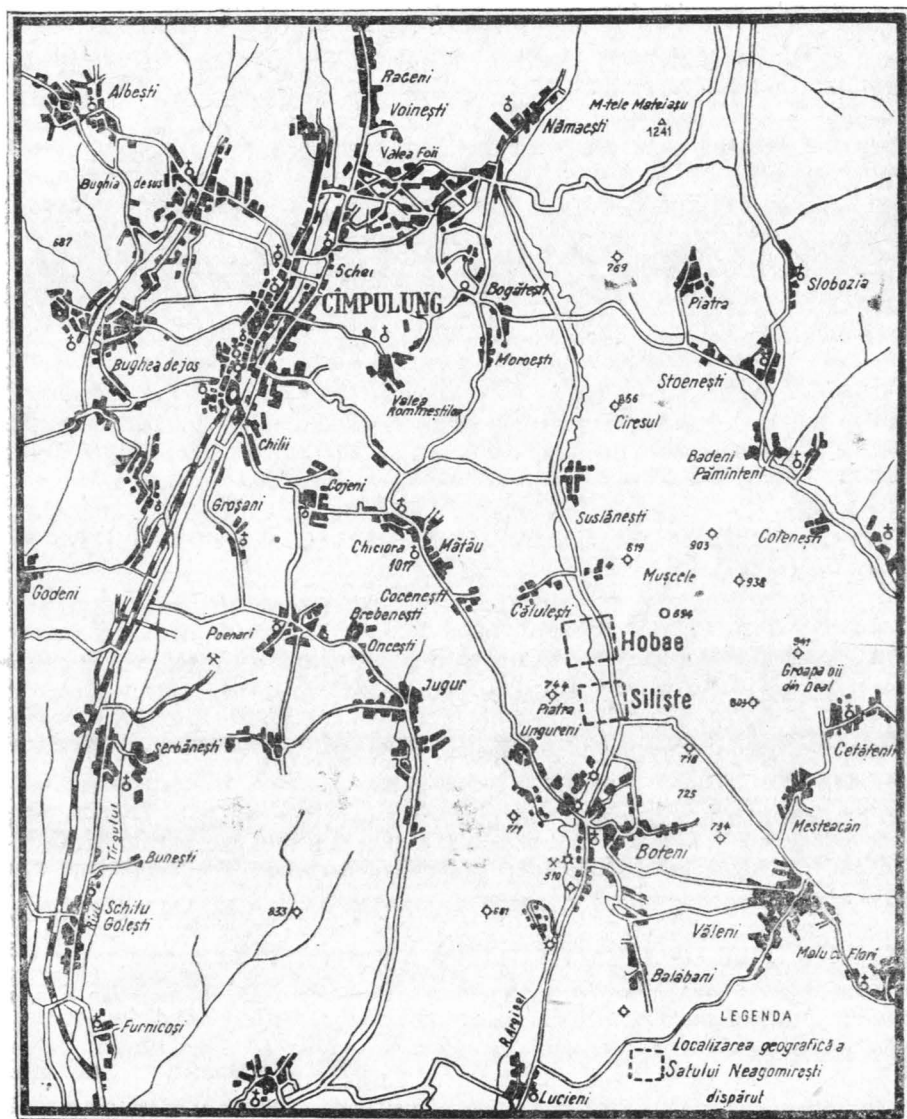

Fig. 4. — Localizarea geografică a satului Neagomirești

veniturile. Ei își trăgeau profituri, nu numai din finețe (care se găseau și la ei acasă) dar și din livezi de pomi, care nu se găseau în Rucăr. Unul din aceste sate muscelene, afectate în economia lor de stăpîni din

Rucăr e și satul Boteni (mai ales în acea parte a satului pe care se află altădată localitatea dispărută de care ne ocupăm). Întrepătrunderea de care vorbim s-a exercitat, după cum se vede, mai ales, pe moșteniri lichidate, ca și a lui Ștefan și Radu Mîrțu. Astfel că mare parte din moșia satului Neagomirești trece, cum se arată pînă la urmă, în proprietatea moșnenilor Boteni.

*

Ceea ce s-a expus mai sus, n-a fost decît o simplă trecere în revistă — cronologică — a unor știri privitoare la un sat, care în cursul secolului al XVIII-lea, dispare, nu numai din documente, dar și ca unitate administrativă, ca sat.

Ar fi greu de răspuns unor întrebări foarte importante ce s-ar putea pune: din ce cauză dispare satul? Cum a dispărut? La aceste întrebări ar fi greu să dăm un răspuns în situația în care ne aflăm sub raportul documentării existente. Tradiția a păstrat pînă azi, în legătură cu locul de la Siliște, care mai mult ca sigur că a fost centrul satului Neagomireștii de jos, o formulă lesnicioasă, explicativă, după care, năvălind Tătarii, lumea s-ar fi ascuns în biserică, iar una dintre fetele din sat, spre a nu cădea roabă, s-ar fi dat de-o ripă. (E vorba de Ripa lui Ivan din Boteni-Goargăș)²⁹.

Sîntem împotriva acestei explicații, precum sîntem împotriva părerii că invazia turcească, condusă de Sinan Pașa (1595) ar fi jucat un rol în destrămarea satului. Credem mai degrabă că altele sînt cauzele adevărate; cauze de ordin social-economic vor fi contribuit la un dezno-dămînt lent dar sigur: dispariția unui sat ai căror fii, cu secole înainte au deținut o situație materială-culturală înfloritoare, în comparație cu alte sate din jur; să zicem în comparație cu Botenii care în cele din urmă — pare-se că absoarbe demografic și ca spațiu, satul Neagomirești. O dovedesc între altele lespezile de piatră — tombale — mormintele — ce s-au găsit la «Hobaie», adică nu prea departe de «Siliște» (vezi harta și fig. 1—2).

E adevărat că biserica de la «Hobaie», unde s-au făcut săpături (și în curs de a se mai face), e la oarecare distanță de «Siliște», de-așa fel că s-ar putea pune întrebarea, dacă eventual n-ar putea fi vorba de un alt sat? Cel mai bun răspuns la această întrebare ne-o oferă însăși faptul că în documente se face mențiune că avem de-a face cu un sat Neagomireștii de sus și de jos. Rezultă de aici, mai mult ca sigur că Neagomireștii de jos și-a avut vatra satului pe locul numit pînă în ziua de azi «Siliște», pe cînd Neagomireștii de sus și-au avut centrul pe locul unde se află urmele bisericii, unde s-au făcut săpături (vezi harta). Aceasta cu atît

29. Aceeași legendă cu biserica prădată de tătari (Răd. Codin, *Din trecutul nostru. Legende, tradiții și amintiri istorice*, p. 137, privind satul Hirtiești. De altfel, aceeași legendă cu același substrat se află răspîndită, la noi, pe spații largi.

mai mult, cu cît satele de pe apa Argeșelului sînt în majoritate de tip împrăștiat de-a lungul văii.

Dar pentru a da o explicație mai corespunzătoare fenomenului va trebui să luăm în considerație și faptul că satul Neagomirești nu a fost un sat mare. Vecinul său, Suslănești, nici în ziua de azi nu depășește 500 suflete. Acesta e un sat de tip împrăștiat, condiționat totuși de valea Argeșelului, avînd grupuri de case cu tendință de concentrare, în nord și în sud (ca și Neagomireștii de altădată). Tot astfel satul Mesteacăn : nici acesta, deși sat de culme, nici acesta nu depășește cu mult cifra de 500 de suflete. Singura excepție o formează satul Boteni, al cărui număr de populație azi depășește 3000 de locuitori.

Destrămarea satului acesta cu un așa de infim număr de locuitori apare deci, de la început condiționată de anumiți factori interni, ca să zicem așa. Nu trebuie să uităm nici fiscalitatea excesivă de pe vremuri și nici tendința de acaparare a micilor loturi moșnenești, în mîna unor îmbogățiți, ceea ce cu timpul a înlesnit retransarea restului populației satului Neagomirești, sărăcită, prin alte sate vecine. Prin înrudire și vecinătate ei erau atrași spre alte centre mai mari, în special e vorba de satul Boteni și Văleni, dar și de cele mici, ca Mesteacăn, Suslănești.

În orice caz, în ultima fază a destrămării satului, bătrînii consemnau în scris că Neagomireasca (în care intra și Măgurelele, Ulmeanca) fusese între timp cumpărată de moșnenii văleni, iar acum se află iarăși în stăpînirea botenilor³⁰, ceea ce dovedește că locul cu vatra satului Neagomirești cu tot, trecea de-acum drept moșie de cumpărat și arendat către un sat sau altul.

Dar mai există un aspect al problemei, asupra căruia va trebui să insistăm. Între cele două sate, de pe valea Argeșelului: Boteni și Suslănești, cam prin dreptul fostului sat (vezi harta) au mai supraviețuit, în tot cursul timpului, pînă în ziua de azi, grupe de case răzlețe. Familiile ce compun acele grupe de case răzlețe, dintre cele două sate, începînd dinspre sud (spre nord) sînt: familia Olteanu, Țuțuianu, familia Folea și Verde. Locuințele răzlețe de azi, care ne referim sînt și pot fi considerate ca niște *martori* ai unei vechi locuiri omenești, ca urmare a fostului sat dispărut.

*

DOCUMENTE (ANEXE) *

1

19 iunie, 1609. Hrisov al Radului voievod prin care întărește Pîrvului, fiul jupînei Despina din Jugur, satul Jugurul, o parte din Boteni și Poenarii.

«Cu mila lui Dumnezeu I. Radul voievod și domn a toată țara Munteno-Românească, nepotul răposatului Io. Basarab voevod, dă Domnia mea această

30. Anexa 11.

* Documentele pe care le dăm în „Anexe“, în cea mai mare parte sînt extrase din *Condica* — manuscrip. chirilice — a Mîrăstirii Cîmpulung, ce se află în Arhivele Statului București, restul aparțin colecției proprii de documente privitoare la satul Boteni-Muscel.

poruncă a domniei mele Pîrvului, fiul jupînei Despinei din Jugur și cu fii ei cîți Dumnezeu li va da, spre a-i fi satul Jugurul tot și jumătate din Boteni și Poenarii toți, cu toate hotarele de pretutindenea, fiindcă-i sînt bătrîne și drepte moșii și de moștenire de la maică-sa jupâna Despina. Iar după aceia, jupana Despina, ea a avut prigonire înaintea domniei mele cu nepoată-sa anume Mușa și cu soră-sa Cîrstina pentru aceste de mai sus zise sate. Și așa pira Mușa și cu sora ei Cîrstina pã moașa lor Despina ca să ție și ele jumătate din Jugur și din Poenarii, pentrucă a fost avut Mușa niște cărți pe aceste sate, mincinoase și viclene, făcute fără de știrea jupanei Despinei, intrucare Domnia mea am căutat și am judecat după dreptate și după lege cu toți dregătorii domniei mele și am dat jupanei Despinei și nepoatelor ei Mușei și Cîrstinei cercetători patru boieri, anume Radul al Bunului din Boteni și Brătîlă și Mihăilă din Jugur și Radul din Cîndești, ca să caute de aceste cărți cum vor găsi cu sufletele lor. Deci într-aceasta acești patru boieri, ai așa au ales parte Mușei și Cîrstinei moșia de la Jugur, o delniță deplin, care să cheamă Padina Neagăi și din Boteni jumătate șã aibã a ținea Mușa și Cîrstina cu voia moșei lor Despina; așa au întocmit și au rupt acești boieri acele cărți rele și viclene ce le-a fost făcut Stoica logofătul, iar la urmă jupîna Despina, ea însăși a venit înaintea domniei mele și a dat partea ei tot satul Jugurul și Poenarii și din Boteni jumătate nepoților ei, fii Pîrvului, anume Vlaicul și Constantin și Stoica de a sa voie bună și cu a ei limbă, iar după aceia cînd a fost anul după moartea jupănei Despinei, a treia oară, iar s-au sculat Mușa și Cîrstina, nepoatele jupănei Despinei, de au venit înaintea domniei mele în prigonire cu Pîrvul și iarăși au pîrit ca și dintr-unții, dar domnia mea întru aceasta am căutat și am judecat după dreptate și după lege și cu toți cinstiții dregători ai domniei mele și am dat domnia mea Mușei și Cîrstinei șase boieri de împreună cu Pîrvul ca să caute într-această bine rîndueala lor și acele cărți ale lui Mihai vodă și Simeon vodă și cărțile domniei mele și încă cărțile tatălui lui Vlăduț, Eftenie și cărțile orașului Cîmpulung, cum va fi lăsat jupana Despina bucațile ei de moștenire însăși ea, anume boierii din Jugur, Dumitru și Brătîlă și din Stoenesti Stan Măcreș și din Cotonesti Vladul și din Drăghici Băra și din Neagomirești Vlăsan deci, acești șase boieri de mai sus ziși, ei au venit de față toți în Divanul domniei mele și așa au mărturisit ei înaintea domniei mele, cum că ei într-alt chip n-au putut face să rupă aceste cărți care le-au fost făcut moașa lor jupana Despina, pentrucă au fost ale ei drepte moșii și le-au dat ea însăși precum a fost voia ei. Deci așa au lăsat acești boieri să fie după această întocmire, cum a fost întocmit jupana Despina. Apoi iarăși au rãmas Mușa cu sora ei Cîrstina de lege și judecatã dinaintea domniei mele, ca să ție ele amîndouă moșia cea scrisă cîtã lasă loc de mai sus zisa moașã a lor jupana Despina, iar mai mult nimic amestec să nu aibã. Drept aceia am dat domnia mea ca să-i fie lui toate aceste moșii și rãmasuri moștenești și obștinice fiilor lui și nepoților și strănepoților și de nimenoa neclintite după hotărîrea domniei mele. Iată și mărturii așează domnia mea jupan Radul clucerul Buzescu și jupan Cernica marele duhovnic și jupan Lupul, marele logofăt și Nica vistierul și Mirza spătarul și Bărcan stolnicul și Grigore comisul și Stornicul paharnicul și jupan Leca, marele postelnic, ispravnic jupan Lupul, marele logofăt și cu Neagoe logofătul am scris în Tîrgoviște luna iunie zile 19 și de la Adam pînã acum curgerea anilor 7117 (1609).

Io. Radul voevod».

(pecete domnească)

Arh. St. Buc., *Condica Mînăstirii Cîmpulung*, p. 416.

2

1 aprilie 1630. Zaharia, feciorul unchiașului Vîlsan din Neagomir rămîne la judecată pe Vlad, din Boteni pentru niște locuri în litîgi.

«Jupan Gheorghe vornic i Nistor logofăt, ispravnic scaunului Tîrgoviștei, scris-am cartea noastră Zahariei, feciorul unchiașului Vîlsan ot (= din) Neagomir.

ca să fie în pace și slobod de acum înainte de către *Vlad ot Boteni*, pentru că au fost cumpărat Vilsan, tatăl Zahariei niște locuri de la Vlad drept 450 de bani și s-au tocmit de a lor bună voe și cu oameni buni mărturie: *popa Badea ot Boteni* i Aleman i Radul Tuță i Băncilă i Vlad ot Văleni i Stan Neagomirescul, toți au fost la tocmeala lui Vlăsan, când s-au tocmit cu Vlad pentru acele locuri și a fost cumpărat încă din zilele lui Vlad vodă din domnia dintiiu. Iar când a fost acum a venit Vladul înaintea noastră ca să i se întoarcă acele locuri, iar noi am căutat și am judecat pe drept că nu s-a căzut să se întoarcă despre altul, ci a rămas Vlad de lege. Drept aceea am făcut și noi cartea noastră Zahariei, să fie în pace de către Vlad și cele cumpărate să fie cumpărate și într-alt chip să nu fie, ci după zisa noastră.

Scris aprilie întâia zi leat 7138 (= 1630*).

3

27 mai 1645. *Unchiașul Stoica din Boteni și cu fratele său Dragomir și Micu vind lui Șerb din Rucăr muntele Boteanul cel mare și Boteanul cel mic pe 1100 aspri.*

«Adecă eu unchiaș Stoica din Boteni și cu frate-meu Dragomir și cu frate-meu Micu și cu feciorii noștri, scris-am zăpisul nostru ca să fie de mare credință la mina lui Șerb, nepotul lui Șerb din Rucăr, precum să se știe că i-am vindut un munte, care munte l-am avut noi la Rucăr, anume Boteanul cel mare și Boteanul cel mic, în sus pînă în virful Păpușii și în jos pînă în pădure unde tilește plaiul în Riușor și în lături precum să trage pînă în apă, drept bani gata asprii 1100 și l-am vindut de bună voia noastră și cu știrea tuturor rudeniilor noastre și a vecinilor noștri, ca să-i fie lui de moșie și stătător, lui și feciorilor lui, ciți Dumnezeu îi va da. Și cînd am făcut acest zăpis au fost oameni mulți și buni mărturie, anume: din *Boteni* Aleman și Stoian și din Rucăr Vlad al Pleșii și Oprea feciorul lui Drăgoi ot tam și Micul ot tam și Radul lui Răuță ot tam și Zaharia feciorul lui *Vlăsan din Neagomirești*. Acești oameni buni au fost.

Iar cine s-ar ispitit a strica sau a sparge acest zăpis al nostru, acel om să fie proclat și afurisit ot 318 oteț i je vâ Nicheii (= cei 318 sfinți părinți de la Nicea) și să lăcuiască sufletul aceluia într-un loc cu Iuda și cu Aria și cu alți necredincioși. Și pentru mai adevărată credință ne-am pus și degetele ca să se crează.

Și s-au scris acest zăpis în casa unchiașului Micu din Boteni.

Și am scris eu popa Bratu ot Rucăr. Pis meșița (scris în luna) mai 27 dni (= zile) văleat 7153 (= 1645).

Eu unchiaș Dragomir vînzători.
Eu unchiaș Stoica*.

4

Inscripția de pe Crucea dintre Suslănești Boteni punctul «Hobaie» — pe malul sting al Argeșelului (între Valea Vîlneului și valea Pietroasă. (Traducerea textului slavon).

Pe latura de răsărit, pe virf și pe brațele crucii sub forme de sigle:

«Isus Nazarineanu, împărăția cerurilor
Isus Hristos învingătorul morții».

În cătușe circulare:

Monogramele evangheliștilor: tot sigle: Matei, Marcu, Luca, Ioan.

Textul propriu-zis:

«Întru chemarea (ajutorul) cinstitei cruci slăbiciunii noastre (și) sfinților apostoli Petru și Pavel (celor) 12 apostoli.

În zilele lui Constantin (sic) Voevod

Rugăciunea robilor lui Dumnezeu

Vlad, Șerban, Andrei, Frăcea (?) Maria, Nagre, Stancul Zlata (*Aura, nota-trad.*) Niaga, Pirvul, Luna aprilie».

1. *Pe partea nordică: zile 16, anul 7164 (respectiv 1656, în al doilea an al domniei lui Constantin Basarab-Cîrnul, urmașul lui Matei Basarab).*

5

30 oct. 1718. *Ieremonahul Ștefan, feciorul lui Gavrilă Mirțu din Boteni, dăruiește Mînăstirii Domnești din Cîmpulung-Muscel, moșia sa Neagomireștii de jos, situată pe apa Argeșelului.*

«Ieremonahul Ștefan, care sînt feciorul lui *Gavrilă Mirțu ot Boteni sud* (= județul) Muscel, scriu și mărturisesc cu acest al meu încredințat zapis ca să fie de mare și adevărată credință sfintei și dumnezeeszii mînăstiri unde să cinstește și se prăznuiește sfîntul și dumnezeescul hram al prea sfintei și de Dumnezeu Născătoare Adormiri a sfîntiei sale, precum să se știe că avînd eu o moșie anume *Neagomireștii de jos* pã apa Argeșelului (*sic*), rămasă de la părinții mei și de la moși de la strămoși, care moșie a fost și zălogită de părinții mei la Toader vâtaful drept unghi 9, și eu o am răscurpărat de la el cu banii mei și am stăpînit cu bună pace pînă acum. Eu fiin călugăr încă din copilăria mea, acum am cugetat și am gîndit întru inima mea pentru mare a părinților pomenire, a moșilor și pentru a păcătos sufletul meu, de am dat și am închinat, această moșie ce scrie mai sus, sfintei mînăstiri ot Dologopol, însă *Neagomireștii de jos* cu tot hotarul, din hotar pînă în hotar, ca să fie părinților călugărași de hrană și la tot neamul meu și mie vecinică pomenire și după moartea mea să mi se pue și oasele mele la loc de odihnă aici la sfînta mînăstire.

Iar moșia mea din *Boteni* și din *Vălturești* o las nepoților mei toată partea mea, ca să nu aibă ei a zice că nu le-am lăsat moșie și lor în *Neagomirești*, ci le-am dat moșie pentru moșie încă mai mult decît li s-ar veni lor în *Neagomirești* că eu în *Neagomirești* am moșie și de cumpărătoare multă pe banii mei, nu este toată de la părinți și am dat și cărțile cele bătrîne, hrisoave și zapise de cumpărătoare sfintei mînăstiri ca să aibă a stăpîni această sfîntă mînăstire moșia ce scrie mai sus de către ei cu bună pace, iar care din neamul meu, au nepoții mei s-ar ispiti a face vreun val sfintei mînăstiri să fie legați și afurisiți de Domnul nostru Isus Hristos și de 318 sfînți de la Nicheea. Fierul, pietrele să se topească, iar trupurile lor să stea întregi și netopite și să nu se aleagă de casele lor ca praful înaintea vîntului. Și la această danie fost-au și preoți și boieri care s-au iscălit mai jos. Și eu pentru mai adevărată credință am iscălit cu mîna mea ca să crează.

Au scris cu Radu logofăt cu zisa sfîntiei oale și martor

oct. 30 leat 7226 (= 1718).

6

1 decembrie 1718. *Zapisul lui Ștefan ieremonahul către Ion Mesteacăn pentru partea sa de moșie din Neagomireștii de jos.*

«Scrisoarea noastră la mîna vărului meu Ioan vâtafu ot Mesteacăn, ca să fie de bună credință că fiind moșia mea de la Nagomireștii de jos zălogită la ei și au ținut cu pace pînă au venit vreme, iar de ne-am scos de la ei și mi-am stăpînit eu, iar cînd am fost acum, văzînd eu că slăbesc din putere, am dat toate cărțile mele și zapisele de moșie la mîna văru-meu Ion. Și i-am făcut și această a mea scrisoare la mîna lui să fie voinic să stăpînească moșia de la Nagomireștii de jos, care au fost mai nainte vreme iar la ei zălogită. Și acum văzînd noi și pricepînd slăbiciunea noastră, iar m-am milostivit de i-am dat lui să o stăpînească cu pace și să o descopere (?) de cei ce vor împesura și pe noi să ne pomenească, iar nepoților și

frate-meu le-am lăsat moșia din Boteni toată și de la Vulturești și de unde s-ar mai afla.

Și când s-au făcut această scrisoare au fost oameni buni mărturii care-i să vor iscăli mai jos ca să se crează.

Decembrie 1, leat 7226 (— 1718).

Ștefan eremonahul ot Aninoasa
Eu Iosif martor
Eu Radu brat ego nani».

Arh. St. Buc., *Condica Mînistirii Cîmpulung*, p. 227.

7

18 septembrie 1720. Anghel ginerele Radului Mîrțu ot Boteni împreună cu Antonie și acesta ginere al aceluiaș, vind partea lor din Neagomireștii de jos vătăfului Ion din Mesteacăn «drept bani gata ughi 17».

«Adică eu Anghel ginerele Radului Mîrțu ot Boteni, împreună cu femeia mea anume Stanca, care au fost fata Radului Mîrțu ot Boteni, împreună și cu Antonie, ginerele Mîrțului din Boteni, împreună și cu femeia lui anume Ioana, care au fost fata Radului Mîrțu din Boteni și neavînd Radu Mîrțu feciori, fără numai aceste fete, care sînt zise mai sus, dat-am zăpisul nostru la mîna dumnealui vătăfului Ion ot Mesteacăn precum să se știe că i-am vîndut partea noastră de moșie din Neagomireștii de jos, însă partea noastră ce se va alege din pădure, din apă, din cîmp, din silîștea satului, ce ar fi partea noastră, iar mai mult nu. O am vîndut dumnealui vătăfului de a noastră bună voie, nesiliți de nimenea și cu știrea tuturor vecinilor noștri și a rudeniilor noastre cite am avut, drept bani gata ughi 17, să-i fie dumnealui moșie ohamnică și feciorilor dumnealui ciți Dumnezeu îi va dăruî în veci neclintită și de către nimenea val să nu aibă, că văzînd noi că au fost cumpărat și partea vărului nostru popa Ștefan, iar de acolo, Aceasta am scris și cînd s-au făcut acest zăpis, fost-au mulți oameni buni martori care se vor iscăli mai jos, ca să se crează.

Septembrie 18 zile leat 7229 (— 1720)».

Arh. St. Buc., *Condica Mînistirii Cîmpulung*, p. 228.

8

1 decembrie 1729. Zăpisul lui Ion vatafu către Bîrcă Cojescu pentru moșta sa din Neagomirești pe care o vinde, constrîns ca să raspundă banii visteriei, rezultați din cislă pe satul Mesteacăn.

«Adică eu Ion vatafu de la Mesteacăn dimpreună cu femeia mea anume Ana, dat-am acesta al nostru adevărat zăpis ca să fie de bună credință la cinstita mîna dumnealui Bîrcă Cojescu vel-logofăt precum să se știe că venîndu-ne nouă bani de la visterie la dajdia de plocoanele bairamului la satul Cetățeni și fiind eu vataf la plai ne-au venit zăpciul Jane Brătianul și-am cisluit banii în sat și am dat o sumă de bani Jane Brătianu și am mai rămas să mai dau talere 104 și apucîndu-ne Jane Brătianul cu strînsoare și neputînd face bani ca să-i dau ne-au dus la București pe mine împreună cu sătenii și neavînd cum face de bani la București, am mers la dumnealui de ne-am rugat ca să ne mai scază dumnealui din bani. Deci, dumnealui după rugămîntea noastră ne-au scazăt talere 50 și am mai rămas ca să mai dăm la visterie talere 54, și pe acești bani am făcut la mîna dumnealui cu zi ca fără zăbavă să-i dăm dumnealui bani. Deci eu venînd aici la Cetățeni am strîns bani din sat și dumnealui nici un ban nu i-am dat și pe dumnealui l-au apucat și i-au luat banii cu dobîndă și au împlinit toți banii la visterie. Deci vînd dumnealui și apucîndu-se cu strînsoare ca să dăm banii am venit cu toți sătenii la dumnealui de ne-au socotit dumnealui pentru acești bani. Deci sătenii au zis că dat mie banii și luîndu-ne dumnealui socoteala, m-au găsit pe mine bani luați talere 29 și 1/2 și

eu tăgăduind le-am zis ca să meargă sătenii să jure pe cum că am luat eu acei bani să-i plătesc și au mers toți sătenii în biserică de au jurat cu mâna pe sfânta evanghelie, fiind eu de față pe cum că me-au dat acești bani toți deplin în mâna mea și jurînd ei, am rămas eu să plătesc acești bani toți deplin, ciți scriu mai sus, și eu neavînd bani ca să-i dau dumnealui, și avînd eu o moșie pe riul Argeșelului ce se cheamă Neagomirești, moșie a mea aleasă și hotărîtă, cumpărată de mine, pe cum va arăta zapisele, o am vîndut dumnealui din hotar pînă în hotar, cu livezi, cu pometuri, cu verice s-ar afla această moșie care merge lungul moșiei din riul Argeșelului, din Piatră, pînă în valea Părului, la Cruce și hotărăște pe din sus cu moșia Vălenilor și pe din jos cu Botenii. Și o am vîndut dumnealui cu știrea frăține-meu lui Mihai și a ginerilor mei și a vecinilor din sus și din jos. Și am vîndut dumnealui drept talere 54, ca să-i fie dumnealui moșie stătătoare în veci, să o stăpînească dumnealui cu bună pace, iar neavînd dumnealui să o stăpînească să fie dumnealui volnic să o vîndă. Și cînd s-au făcut acest zapis au fost și alți boerii marturi care se vor iscăli mai jos. Și noi, pentru mai adevărată credință ne-am iscălit și ne-am pus degetele mai jos ca să se crează, decembrie 1 leat 7237.

(deget)

Eu vătafu, Ion Mestecăneanu

Eu Ana fămeia lui Ion vătafu (deget)

Eu Badea ginerile lui Ion vătafu martur

Eu Mihai brat lui Ion vătafu

Barbu vel stolnic mărturie

Ianache postelnicul martur

Constantin Tîrș martur

Petrașco logofātu Mihăiescu martur

Turomali martur

Popa Gheorghe martur

Iorga județu martur

Eu Malu pircălabul ot Mătău martur

Ivan județul martur (deget)

Eu Badea vătafu de plai ot Albești

Pană logofătul Focan martur».

Arh. St. Buc., *Condica Mînăstirii Cîmpulung.*

9

S mul 173E. Zapsul lui Bîrcă Cojescu prin care dăruiește Mînăstirii din Cîmpulung moșia sa din Neagomirești.

«Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu îndemănarea duhului sfînt și a prea sfintei de Dumnezeu născătoare și pururea fecioară Maria, din năstavul și rivna inimii mele, socotita-am pentru pomenirea sufletului meu și a părinților mei de am dat danie moșia Neagomireștii de jos din sud Muscel împietrită și din sus și din jos, cu livezi, cu pometuri, care merge lungul moșiei din riul Argeșelului din Piatră pînă în valea Părului, la Cruce și să hotărăște pînă din sus cu moșia Vălenilor și pe din jos de Botenii, după cum scriu zapisele, care această moșie am fost cumpărat-o și eu de la Ion vătafu Mesteacănul, cu bani gata. Și o am dat-o sfintei și dumnezăștii mînăstiri ot Dolgopol unde să cinstește și să prăznuiește adormirea prea sfintei născătoare de Dumnezeu și sfinții sale părintelui kir Vasile, eremonahul și tutular celor ce vor fi oblăduitori acestui sfînt lăcaș și a tot soboru sfintei mînăstiri, ca să aibă a stăpîni cu bună pace și a lua tot venitu dupe această moșie ce s-au zis mai su, după obicei în veci. Și am întărit această scrisoare cu iscălitura și cu pecetea mai jos ca să se crează. Mai zile 3, leat 7240. Bîrcă Cojescu ceaușul za aprozi».

Arh. St. Buc., *Condica Mînăstirii Cîmpulung.*

10

23 decembrie 1807. Radu Condei vinde partea lui de moșie din Siliștea Nagomirești lui Manti sin Bădescu pentru taleri 9.

«Adică eu Radu Condei dat-am credincios zapisul meu la mâna Manti sin Bădescu precum să știe că i-am vîndut partea mea din Siliștea Nagomirești drept taleri 9, adică noă, și o-am vîndut de a mea bună voe nesilindu-mă nimeni ca să i fie de moștenire în veci dumnealui și copiilor dumnealui. Și pentru adevărata credință m-am iscălit mai jos ca să încredințeze și m-am pus și deget în loc de pecetie.

leat 1807 dichemvrie 23.

Eu Radu Condei am vîndut cu știrea i feciori mei.
 Și am scris eu popa Nițu și adeverez.
 Eu Mitu Bădescu martor
 Eu Ștefan Ticu martor
 Eu Arsene Bădescu martor».

(verso) „Zapisu Radului Condei din Nagomirești”.

Originalul în colecția proprie de documente privitoare la satul Boteni-Muscel.

11

17 noiembrie 1830. O parte din moșnenii din Boteni sint în proces de moștenire. În cele din urmă ei ajung la împăciuire făcînd moșia în litgiu din nou «o apă» și împărțind-o după neamuri.

«Noi cei mai jos iscăliți moșneni Bădești ot satu Boteni pămînteni încredințați cu zapisul nostru la mina tovarășilor noștri de moșie pentru a fi știut că strămoșii noștri anume Crăciun Roșu și cu un popa Aleman, cumpărînd de la-moșneni văleni o parte de moșie anume Nagomireasa au cumpărat doă codri de pămînt, dintre care unu să numește Măgurele; au curs stăpînirea între acei doi cumpărători multă vreme. Apoi după aceia neamu ce s-au tras din popa Aleman au mai dat din partea lui moșie la niște frați din oraș și ceea ce le-au mai rămas au vîndut-o la Arsene Bădescu și frații lor, Din și Mitu, trăgîndu-mă în judecata cinstului preot și cerîndu-ne zapis de cumpărătoare de la frații popi lui Ion ot... tot din moșia Popesților în cele după urmă luîndu-și seama au binevoit amîndoo părțile ca și o cumpărătoare și alta ale părții Popesților să rămîie jos (a fost din moșia cea vîndută de Popești la Rucăreni, care rămîne bine vîndută), cealaltă parte, toată a Popesților din toate trupurile de moșie să să facă o apă și să o împărțim noi trei frați Bădești, în trei părți deopotrivă și deosebit partea moșului nostru Crăciun Roșu jumătate ce ni să cuvine nouă Bădeștilor care ne tragem din Ghinea sin Crăciun să o împărțim iar în trei deopotrivă din toate trupurile Nagomirescâi cea cumpărată de la Văleni... cealaltă jumătate de parte rămîne a fi în stăpînirea neamului ce să trage din Vlaicul ce au fost tot fecior lui Crăciun Roșu și ei pă acea a patra parte din toată moșia cea cumpărată din Văleni să vor împărți pă partea lor, iar noi Bădești, cei ce ne tragem din Ghinea avem a ne împărți pă trei părți, în trei deopotrivă, cît la unul și la altu. Iar vinzările care vor fi făcute mai în urmă de fiecare va rămîne la alegerea să vinde din partea celui ce va fi vîndut. Și de astăzi înainte ne legăm ca asemenea să să urmeze stăpînirea precum mai sus să coprinde dănd asemenea zapise unui la mâna altora ca mai multă prigonire să nu mai fie în veci.

Pentru care de a se păzi partea toată cu nestrămutare ne-am iscălit rugând și pă cinstitul preot de au adevérit.

Neculae zis Arsenie Bădescu adeverez.

Eu Păuna soția lui Neculae adeverez.

Radu sin Gheorghe Descă martor

Eu popa Nițu sin popa ot Rucăr martor (pe a doua filă:/Jud. Muscel.

După înfățișarea ce au avut înaintea noastră în cele după urmă s-au învoit printr-acest zăpis precum înapoi să coprinde cu cartea viind amîndouă părțile înaintea noastră și arătîndu-ne că de bună voe s-au împăcat precum în zăpis să arată. De aceea adevérim și noi spre a să urma întocmai cu nestrămutare.

1830 noiembrie 18».

Originalul în colecția proprie de documente privitoare la satul Boteni-Muscel.

12

23 aprilie 1845. Actul de arendă a moșiei din Neagomireasca a lui Gheorghe Bădescu din Boteni, dat preotului Ioan sin popa Nica din Rucăr.

«Adică eu Gheorghe Bădescu ot Boteni, dau acest bun și credincios zăpisul meu la mîna sfinții sale preotului Ioan sin popa Nica ot Rucăru precum să să știe că i-am pus moșia din Neagomireasca ce să alătură cu văru-mieu Din Bădescu, iar peste vale pă despre amiază-zi să lovește cu Dolbești prin locu cel cu cruce care s-au făcut la hotărnicie și în jos spre apus pînă în apa Argeșelului, spre răsărit pînă în muchie, unde s-au pus și piatra. Și această moșie o-am pus în arîndă la sfinția sa în ani trei pă țalere patru sute noozeci lei, adică patru sute noozeci lei tocmai și la împlinirea acestor trei ani să fie moșia slobodă și bani plătiți. Și să aibă sfinția sa a-m da pă trei ani trei sute lăturoae de brad și cite doi cași sărați, și spre a fi crezut am iscălit însum cu mona mea, iar de va fi pricină voi fi eu la răspundere.

1845 aprilie 23.

Gheorghe Bădescu adeverez.

Și am scris eu Ioan sin Gheorghe Bădescu

(Pe verso). Și au mai rămas cusur lei șaptezeci și șasă în soroc de zece zile să aibă a-mi răspunde».

Originalul în colecția proprie de documente privitoare la satul Boteni-Muscel.

ION CHELCEA

D O C U M E N T A R

CATAGRAFIA FOSTULUI JUDEȚ MUSCEL

FACUTĂ LA ANUL 1840, DIN PORUNCA MITROPOLITULUI NEOFIT

O catagrafie mai veche cu 30 de ani, s-a făcut la anul 1810, dar în acea catagrafie nu sînt date privitoare la anul zidirii bisericilor și la ctitorii lor întemeietori, ci numai referințe asupra veșmintelor și cărților de slujbă. Mai multe știri se dau asupra personalului slujitor, preoți, diaconi și chiar cîntărești. La preoți și diaconi se arată vîrsta, data hirotoniei, calitățile sau defectele ce aveau, numele soției și ale copiilor. Băieții sînt trecuți în ordinea vîrstei. Pentru cei ce știau carte, se menționează: «învață psaltire», sau «învață ceaslov». Așadar, învățătura de carte la cei de peste 7 ani se reducea întii la deprinderea de a citi pe psaltire și apoi la citirea ceaslovului. Sînt arătate și numele fetelor, dar despre nici una nu se arată dacă știa carte, dacă putea deci citi pe vreuna din cărțile bisericești.

Catagrafia Mitropoliei Ungrovlahiei se păstrează acum în voluminosul manuscris al Academiei Republicii Socialiste România cu nr. 1457; de pe ea s-au făcut unele extrase. Astfel regretatul profesor Pr. Nicolae M. Popescu a publicat în «Biserica Ortodoxă Română» catagrafia județului Ilfov, iar Pr. Popescu-Runcu, în broșură separată, catagrafia județului Dimbovița, însă cu foarte multe greșeli. Județul Muscel, deși face parte din Eparhia Ungrovlahiei, are catagrafie aparte în manuscriptele cu nr. 1542 și 4036, dar lipsesc din ambele unele comune învecinate cu județul Argeș. Și catagrafia județului Argeș a fost publicată de prof. Ștefan Berechet, tot în «Biserica Ortodoxă Română».

Pentru fiecare biserică se arată la urmă numărul caselor, adică al familiilor și în total cite suflete de enoriași erau, pe sexe, întii cei de parte bărbătească și apoi de parte femeiască. Pretutindeni, se constată că femeile erau mai numeroase decît bărbații. Din această catagrafie, se poate deci cunoaște populația pe biserici în fiecare localitate de acum 153 de ani.

În 1840, s-a făcut altă catagrafie, din porunca mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei, în care s-a cerut pisanile bisericilor, cine le-a construit, cine poartă grija lor, trecîndu-se apoi numele enoriașilor, pe categorii sociale: a) cei de frunte; b) cei de mijloc; c) cei săraci; d) văduvele și rareori cei iertați sau nevolnici,

uneori și țigani, care la aceea dată erau încă robi, fie la minăstiri, fie la particulari.

*

Iată porunca dată de Sfânta Mitropolie:

«Neofit cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei,

Piindcă avem neapărată trebuință ca să avem știință de toate sfintele biserici cîte sînt clădite și zidite într-această eparhie a noastră, adică cîte sînt de zid și cîte de lemn și care de cine sînt făcute și de cită vreme și de către cine acum se îngrijesc de cele trebuincioase, atît înlăuntru cit și pe din afară și care cîți enoriași are, atît innăuntru în orașe cit și afară la sate, scriindu-se toți pînă la unul și săraci și bogați, însă cu deosebire la fiește care, mai întii cei bogați, cu a lor numire.

Deaceea dar, poruncesc cucerniciei tale, ca fără nici o întirziere, cel mult în soroc de zece zile să ne trimiți această știință, curată și cu toată deslușirea, adică mai întii coprinderea tuturor pisaniiilor dela toate sfintele biserici cîte le ai supt îngrijire într-acele județ, cu leatul și luna, de este de lemn, de este de zid și al 2-lea, lista cu numirea de toți enoriașii, cîți îi are fieștecare biserică.

1840 August 23».

Îndată după primirea acestei porunci, protopopul Nicolae Ghermănescu a trimis protoșoșilor, cu nr. 138 din 27 august 1840, această înștiințare:

«Protopopia județului Muscel a plășii Plaiurile și Podgoria către preostul Ion din satul Rucăr și către toți preoții din plaiul Dimboviței:

Curată și deslușită știință vei lua sfinția ta din coprinderea alăturată pe lîngă aceasta stăpînească poruncă, a prea osfințitului nostru stăpîn arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia, pentru care protopopia îți scrie să ai băgare de seamă ca cel mult în soroc pînă în 3 zile să faci teslim aici la protopopie toate cele cerute în poruncă și dela toate bisericile cîte le ai asupra, adică fiește care preot să-și scrie într-o coală de hîrtie pe fața dintii pisania bisericii curat și cu deslușire cu toată împrejurarea ei și de este de zid sau de lemn și de cîți ani este făcută și de către cine acum se chivernisește biserica de cele trebuincioase, de către ctitori de vor fi avînd sau de către enoriașii săi sau de către alți făcători de bine streini și pe altă foae, tot într-aceea coală de hîrtie să scrieți listă de toți enoriașii, cîți îi are fiește care preot cu a lor numire, mai întii pe cei mai cu stare bogați, pe fieștecare cu al său nume și poreclă și al 2-lea, pe cei mai neputincioși săraci și pe urmă văduve pre toți cu al său nume și poreclă. Iarăși vi să poftorește ca să aveți de aproape băgare de seamă pentru această lucrare și cit mai în grabă după sorocul mai susarătat, iar oricare împotrivă va urma vreo lenevire și neabgare de seamă, aceea va fi pentru el, încă se va face pildă și pentru:

alții și tot deodată dându-le această în cunoștință, să se iscălească fieștecare în dosul acesteia pentru urmare întocmai, pe lângă care pune și sfinția ta toată silința ca să nu zăbovești lucrarea mai mult din arătatul soroc, iar această poruncă se va întoarce iarăși la protopopie cu iscăliturile tuturor preoților din toată plasa adeverită și de proestosul.

Protopop Nicolae Ghermănescu».

«Eu preot Ion proestos ot Rucăr am primit porunca.

Eu preot popa Gheorghe Vorovenci ot satu Rucăr sint următor poruncii.

Eu preot popa Ion sin popa Nica dela biserica Rucărul de mijloc sint următor poruncii.

Eu preot Ion Băjan biserica de sus ot Rucăr am văzut porunca și sint următor.

Eu preot Coman Arsu ot Dragoslavele dela biserica din sus am văzut porunca și sint următor.

Eu preot Nicolae Lupu dela Biserica Domnească sint următor.

Preot Ion Vorovenci ot satu Slobozia am văzut cinstita poruncă și voi face următor.

Preot popa Gheorghe duhovnicu ot satu Stoenști și popa Iosif ot tam următor.

Diaconu Gheorghe ot satu Cetățenii din Deal am văzut porunca și voi fi următor.

Diaconu Ion ot satu Mesteacăn am văzut porunca și voi fi următor.

Popa Niculae duhovnicu ot Văleni am citit, am iscălit și voi fi următor întocmai.

Popa Costantin dela biserica veche am citit, am iscălit și voi fi următor întocmai.

Popa Gheorghe ot Lăicăi am citit, am iscălit și voi fi următor întocmai.

Popa Stan din Runceasca

Popa Ion Paicul din satu Micloșani

Popa Ion satul Cetățenii din Vale

Popa Stanciu din satul Cotenești

Popa Dimitrie din satul Bădenii Pămînteni am citit această poruncă și cele cuprinse am înțeles și voi fi întocmai următor.

Prot. Nicolae ot Nămăești pe calea româneștilor

Priot Bucur ot schitu Nămăești. Priot Ion ot schitu Nămăești

Popa Nica duhovnic ot satul Voinești. Popa Ion sin popa Nica

Popa Gheorghe sin popa Nițu ot satu Lerești

Popa Ion proestos ot Rucăr am dat în publicație la toți preoții din plasă».

Orașul Cîmpulung avea preostos separat, apoi altul în satul Poinăret și doi în Podgoria, adică în partea de sud a Muscelului. Mijlocul județului cu plășile Rturile și Argeșel avea alt protopop, dar catagrafia pentru satele de acolo nu se mai păstrează, arhiva acelu protopopiat fiind în cea mai mare măsură distrusă.

Iată ce au comunicat preoții din Cîmpulung:

1. *Biserica muceniță Marina*, de zid bună, Pisanie:

«Această sfîntă și dumnezească biserică, aflîndu-se din zile vechi părăsită și neaflîndu-se ctitori ca să o înnoiască și stînd biserica necăutată și îndemnîndu-mă eu robul lui Dumnezeu Barbu Giurgiuveanu de am înnoit-o întru slava sfintei marei muceniță Marina, pre cît mi-au fost cu putință cele ce se văd și cele ce se vor înnoi de aci innainte și am făcut și clopotnița din temelie precum se vede și am cumpărat și două candelă de argint și o vie am cumpărat de am dat bisericii de pomenire din zilele luminatului Domn Io Costandin voevod l(eat) 7205 (1696) luna lui Septemvrie în 20 zile; iar pentru cei ce au zidit biserica din temelie n-am leat nicăeri, iar pentru ctitorii cei mai de curînd ce se află mai cu ajutor: pitar Gheorghe Anghel, Nicolae Nicolau, Petrache Crasan și Ioniță Argeșanu, aceștia de mai sus arătați ctitorăși și-au mutat enoria pe la alte sfinte biserici, unde se află cu șederea.

Enoriași mai cu stare 14 în frunte cu Nae Rudeanu supt cîrmuitor, fără stare 22 și 6 văduve.

Preoți Gheorghe Badea cu scriere admirabilă și Doxache».

2. *Mahalaua Valea*. Biserica de zid bună.

«Această sfîntă și dumnezească biserică unde se cinstește și se prăznuște hramul Sfintei Intrări în biserică a Maicii Domnului fiind părăsită și stricată din vremea răzmiriții de Turci și neaflîndu-se nime-ne ca să o prefacă și neavînd nici ctitori, m-am îndemnat eu robul lui Dumnezeu jupan Iorga județul sin diacon Gheorghe cel mare dintr-acest oraș de o am prefăcut și o am preînnoit după cum se vede și pe dinafară și pe dinnăuntru și s-au înfrumusețat și sau săvirșit în leat 1805 August 24».

Scriș de altă mîină mai jos: «Iar pentru cele trebuincioase atît pe dinlăuntru cît și pe din afară se îngrijește cu milă dela Dumnezeu, dela enoriași și de alți făcători de bine care se întîmplă.

Numai 8 enoriași cu stare și 12 fără stare. Preot popa Savu».

Biserica aceasta ajunsă în ruină a fost dărîmată în 1902, enoriași trecînd la biserica apropiată Marina.

3. *Biserica Sfîntul Nicolae de Sus*. Iată răspunsul dat de preotul de atunci:

«Cinstitei Protopopii a județului Muscel

Cu plecăciune am primit porunca cinstitei Protopopii coprinzătoare ca să dăm răspuns pentru sf. biserică unde ne aflăm slujitori, de cine este biserica zidită din temelie și de cine este preînnoită pînă acum, pentru care cu supunere nu lipsirăm a încunoștiința această protopopie că această sfîntă biserică este zidită din temelie de popa Gheorghe, care este zidită din anul cu leat 72... (ruptă hîrtia la marginea din dreapta,

așa că nu se poate ști precis anul) pentru care nu lipsim a încunoștiința cinstitei Protopopii cum și numărul mahalagiilor cum însemnăm mai la vale și această sfântă biserică este cu cheltuiala celui întru fericire măriei Sale Const. Basarab (Brîncoveanu) voevod unde se prăznuește Sf. ierarh Nicolae mahalaua Bradului.

1840 Aug. 29

Popa Mușat biserică Sf. Neculae de dinsus. Popa Neculae ot tam. Enoriași 37 din care 10 neguțători, 18 muncitori și 9 văduve».

4. *Biserica Bradu* este făcută de zid, de răposatul clucer Apostol și cu a dumisale soție răposata clucereasă Safta încă din leat 1766 și acum se află ctitori dumnealor frații serdari Pavlache și Grigore Apostolești, fiii mai sus numitului răposat.

«Această biserică se ține de cheltuiala trebuincioasă de enoriașii bisericii și de patru embaticari ce se află cu casele făcute pe locul bisericii și cu ceea ce se adună în două cutii ce umblă prin biserică la zile de sărbătoare, iar pentru numele enoriașilor, acelea s-au trecut în dosul acestui raport cu numele și meșteșugul fiește căruia. 1840 August 28.

Enoriași în total 37 dintre care în frunte: serdar Pavlache Apostolescu, Grigore Apostolescu, trei logofăt Nicolae Rucăreanu, serdar Scarlat Iorgulescu, restul 3 neguțători, meseriași, muncitori și la urmă 4 văduve.

Preoți slujitori Iacob și Hristea».

Nici această biserică nu mai există, fiind dărimată în anul 1903, enoriași trecind în cea mai mare parte la biserică vecină Sfîntul Nicolae de Sus.

5. *Mahalaua popii Savului*. Biserica de zid, bună.

«Această sfântă și dumnezească biserică unde se cinstește și se prăznuește hramul Sfîntul ierarh Nicolae și Buna Vestire a Maicii Domnului de cine este făcută și zidită din temelie nu este pisanie ci numai s-au găsit după preînnoirea și înfrumusețarea mai curînd aceste nume de ctitori mai jos arătați:

Iorga, Iliina, Gheorghie, Ana, Andreiana, Păuna, Ileana, Stanciu, Sora, Vasile ieromonah leat 7255 (1747).

Iar pentru purtarea de grijă a sfintei biserici în vremea de acum se află acești de mai jos arătați: Nicolae Gheorghiu, Constantin Aninoșanu¹ și Nicolae Săvuicu.

Enoriași cu stare mai bună 31 în frunte cu coconu Iordache Iliat, neguțătorul Nec. Gheorghiu tot neguțător Const. Aninoșanu, urmași apoi și de alți neguțători și meseriași. Enoriași fără stare 27 și 17 văduve printre care și 3 preotese».

Biserica a fost reconstruită între 1860—1868, frumos împodobită după 1925, înzestrată apoi și cu o frumoasă casă parohială. Podoabele din interior și la

1. Prin stăruința acestuia, s-a zidit în anii 1832—1883 biserică din mahalaua Apa Sărată, după cum s-a arătat în articolul publicat în «Glasul Bisericii» XIII (1960), nr. 9—10, cu titlul: *Un manuscris privitor la zidirea și sfințirea unei biserici lângă Cîmpulung-Muscel din 1833.*

ferestre, pictura în stil modern și mobilierul artistic lucrat. E cea mai cercetată biserică din oraș, nu numai de orașeni, ci și de vizitatorii ce vin vara în oraș. E așezată în mijlocul orașului, unde începe bulevardul.

6. *Schitul Mărculești* (cunoscut acum numai cu denumirea de Flămînda) Pisania:

«În numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, amin. Începutu-s-au această zidire din temelie la această sfință și dumnezească biserică unde se prăznuște hramul Sfintei Înălțări a Domnului nostru Isus Hristos și al sfintului marelui mucenic și izvoritor de mir Dimitrie prin osîrdia și cheltuiala dumnealui Dimitrie hagi Marcu biv vel paharnic, ispravnic fiind acestui județ Muscel în zilele măriei sale Io Ștefan Racoviță voevod la leat 1764 împodobind-o cu toate zidirile împrejur după cum se vede și s-au săvîrșit în zilele luminatului Domn Io Scarlat Ghica voevod numitul schit Mărculești și l-au închinat metoh Sfintei Minăstiri Cîmpulung în egumenia sfinției sale părintelui chir Dositei arhimandrit care și îndemnător și ajutor au fost la facerea acestui schit împreună cu dumnealui Apostol Izbășoiu biv vel clucer za arie de aici din Cîmpulung și epistat au fost la acest sfînt schit la leat 1765.

La acest sfînt schit sînt epitropi dumnealor boerii Filipești și să chivernisește de dumnealor. Hrisant ieromonah».

În forma lui inițială, schitul a durat numai pînă în 1872, iar în 1873, s-a construit în același loc altă biserică, dar și aceasta a suferit mult din cauza cutremurului din noiembrie 1940. A fost și ea dărîmată și în locul ei, prin cheltuiala lui G. Ștefănescu, s-a construit biserica actuală, mai mult din piatră de Albești. E un edificiu solid și mareț, cercetat de toți vizitatorii Cîmpulungului. În 1840, fiind schit de călugări, n-avea decît 24 enoriași, iar în timpul de față are mai mulți meseriași și agricultori din marginea sudestică a orașului.

7. *Pisania bisericii Sf. Vineri :*

«Cu vrerea Tatălui cu ajutorul Fiului și cu plinirea Duhului Sfînt, ziditu-s-a această sfință biserică întru cinstea și hramul Sfintei Vineri și al Sfintului Ion Botezătorul în zilele prea înălțatului Domn Constantin Nicolae voevod cu blagoslovenia mitropolitului chir Filaret cu cheltuiala acestor preoți: erei Oancea, erei Ion.

Sept. 5 leat 7266 (1757)».

Semnează preoții Gheorghe și Paraschiv.

Sînt trecuți nominal 42 enoriași, în frunte cu vistier Zamfir Borănescu și pitar Gheorghe Anghel, apoi mai mulți neguțători și apoi meseriași, printre care un argintar, un ișlicar, un șepcar, un lucrător și cîțiva muncitori. La urmă 12 văduve.

Ajunsă în ruină, a fost dărîmată către sfîrșitul secolului trecut, iar enoriașii au trecut la bisericile vecine Sfîntul Ilie și Domnească.

8. Mahalaua bisericii Sfîntul Prooroc Ilie:

Biserica fără pisanie². Enoriași în total 77, în frunte cu stolnic Dumitrache Urianu și pitar Toma Urianu; mulți din ei meseriași, și apoi muncitori; la urmă 16 văduve.

9. Biserica Domnească. Pisania:

«Această sfîntă și dumnezească biserică care se cinstește și se prăznuiește hramul sfîntului și făcătorului de minuni ierarhul Nicolae, fost-au zidită din temelie de răposată Doamnă Kiajna a răposatului Mircea voevod și de fiu-său Petru voevod de cînd au fost leat 7075 (1657) și după vreme slăbindu-se foarte zidul și bolta cît era să cadă și să primejduiască norodul, deci cînd au fost în zilele prea luminatului Domn Io Nicolae Alexandru voevod, preoții acestei sfînte biserici neavînd putință să o dregă biserica, a adus aminte măriei sale. Deci măria sa s-au milostovit și au dat bani ajutor și au mai ajutat și alți creștini cine cu cît s-a îndurat. Deci fiind ispravnic acestui oraș dumnealui jupan Neașu vornicul Piteșteanu și văzînd că de nu se va surpa din temelie nu se poate drege, s-au îndemnat dumnealui din tot sufletul de au pus de au surpat-o și din temelie s-au zidit biserica din nou mai mare cu strănie, puînd și dumnealui cheltuială de cît toți mai multă. Și isprăvindu-se zidul, iar dumnealui au și zugrăvit biserica, oltarul și tinda ca să fie tuturor celor ce au miluit și dumnealui vecinică pomenire. Fiînd slujitori ai sf. biserici smeritul Gheorghe preot și smeritul preot Ianache care au fost ispravnic și mult sîrguitor la tot lucrul sfîntei biserici și s-au isprăvit la iulie 8 zile leat 7229 (1721).

Popa Gheorghe duh(ovnic) biserica domnească
Ghermano ieromonah».

Urmează numele a 72 enoriași, în frunte cu: șetrar Const. Vlădescu, Apostol Racoviceanu, serdar Ilie Vlădoianu, pitar Ion Săvulescu, județu Nicolae Grecu, slujer Gh. Langada, treti logofăt Nicolae Ștefănescu, logofăt Anghel Nedelceanu, apoi negustori și meseriași, printre aceștia fiind și Alexandru giuvaerghi. La urmă, 26 văduve, printre care erau: cocoana Catinca Manega, cocoana Sultana Piteșteanu, cocoana Bălașa Ghioculescu și cocoana Catinca Piteșteanu.

10. Biserica Sfînta Troiță. Fără pisanie și fără alte date³. Ca enoriași sînt trecuți 15 români, în frunte cu Nicolae Andrițoiu și Nicolae

2. dosarul 1451/1831 de la Arh. St. Buc. e reproducă în limba slavă, din care rezultă că biserica a fost construită în 1626 cînd domnea Alex. Coconu, de un jupan Ghinea.

3. În dosarul 1451/1831 de la Arh. St. Buc. și în *Inscripții*, I, de N. Iorga, se dă întreaga inscripție slavă, cu traducerea ei, în care se arată că s-a zidit din temelie, în cinstea Sfîntei Troițe, în zilele prea luminatului Domn Io Matei Basarab voevod, de robul lui Dumnezeu Vasilache și jupăneasa lui Mitina, la leat 7140 (1632), iar în zilele luminatului Domn Io Nicolae voevod leat 7238 (1730) Stanciu logofăt au zugrăvit-o și au înfrumusețat-o.

popa Pătrașcu, apoi 67 familii, cu specificarea: «țigani sfinței mînăstiri», cu meseriile lor: cobzari, lăutari, cismari, zidari, etc.

Această biserică a fost dărîmată în anul 1904. Se mai vede și acum piatra unde a fost sfîntul altar, în grădina Rizeanu de lîngă spital. Act a fost îngropat, la anul 1865, haiducul rămas în multe legende muscelene, Radu Anghel, împușcat în Dealul Cirstienilor.

11. *Biserica Subești. Pisanie:*

«În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, Amin. Din rîvnă dumnezeiască îndemnat fiind robul lui Dumnezeu Dositei arhimandritul, năstavnicul sfinței mînăstiri Cimpulung cu Trandafir împreună logofătul sfinței mînăstiri, au început și au zidit această sfîntă biserică din temelie întru cinstea și prăznuirea Intrării în biserică a prea sfinței de Dumnezeu Născătoare și pururea fecioarei Maria și a sfîntului părintelui nostru Spiridon și a sfîntilor împărați Costandin și Elena, pentru că fiind altă biserică aproape de aceasta făcută de un Oprea și Stanciu Bojea din anul 7060 (1522) și foarte învechită și se stricase de tot, s-a făcut și s-a înfrumusețat aceasta cum să vede din zilele prea înălțatului Domn Io Alexandru Ipsilant voevod avînd și blagoslovenia prea osfinției sale părintelui mitropolit Grigore la leat 1779 Noemvrie 21».

Urmează numele a 70 enoriași, în frunte cu vistier Dumitrache Aricescu, Dumitrache Chilișoiu, Costache Trandafiroiu și Dumitrache Negulici, apoi 10 văduve, în frunte cu cocoana Uțica Chilișoae și cocoana Ecaterina Trandafiroae.

12. *Biserica Fundeni*, din mahalaua popii Ene, cu hramul Adormirea Maicii Domnului și Sfîntului Nicolae.

De cine s-a zidit din temelie nu se vede nicăieri, decît atît știm că, «cît au trăit răposatul Sofronie călugăr Băciulescu, purta grija sfinței biserici și se numia de ctitor, apoi după moartea aceluia răposat călugăr, la leat 1784, fiind armia otomanicească s-au stricat și după trecerea armiei s-au meremetisit de răposat stolnic Nicolae Colfescu și de răposatu Gheorghe Buzoianu biv județ ce au fost ginere pomenitului călugăr și cît au trăit pomenitu județ Gheorghe au purtat grija acestei biserici înlăuntru și din afară poartă grija cei ce se milostivea și enoriașii.

Cei cu stare mai bunicică în număr de 11, fără stare 17 și mueri văduve 7».

Semnează preotul Ion duhovnicul.

La începutul acestui secol, era gata să fie dărîmată și această veche biserică din partea de sud a orașului, fără turle și învelită cu șîță, folosită mai în urmă ca muzeu, dar a fost în cele din urmă salvată și chiar renovată, dar nu s-a mai oficiat în ea, enoriașii trecînd toți la biserică mai apropiată Sfîntul Gheorghe. În 1930, i s-au făcut lucrări de consolidare de Comisia Monumentelor Istorice. În «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice» pe aprilie-iunie 1935, fasc. 84, p. 89—100, se arată amănunțit ce lucrări s-au făcut. Printre altele, se arată că s-a dat

jos tencuiala exterioară a pereților, ieșind la iveală zidăria de bolovani de riu, care a fost frumos rostuită.

13. *Biserica Sfântul Gheorghe.* O pisanie, deasupra ușii tindei, însă înăuntru:

«Cu ajutorul lui Dumnezeu zugrăvit-u-s-a această boltiță a sfintei biserici cu cheltuiala robilor lui Dumnezeu aceștia cari s-au ostenit și au dat și cari vor vrea să mai dea ca în veac să-i pomenească de mâna lui Șerban diacon leat 7281» (1773); fără nici un nume.

O pisanie în altar, deasupra dverei mari, înăuntru:

«Această sfântă timplă de zid de jos pînă sus o au făcut Iorga județu și o au și zugrăvit el după cum se vede, care și biserica o au învelit de iznoavă la leat 7235 (1727) Iorga, Ilinca».

Apoi: «Acest sfînt și dumnezeesc oltar s-au zugrăvit și s-au înfrumusețat cu nevoița dumneaei jupîneasa Despina a dumnealui Șerban vel clucer i snov ih (și fiii săi) Ștefan, Costandin, Radu, Ilinca, Safta, Bălașa pentru ca în veac pomenire să aibă în zilele lui Ion voevod leat 7225» (1717); apoi continuă: «Și biserica este făcută de zid, pe dinăuntru zugrăvită vechiu și pe dinafară tencuită iar vechiu. Acestea sînt pisanile ale acestei biserici și numai atîta coprindere au întrînsele, iar mai mult nu.

Preotul Dimitrie biserica Sfîntul Gheorghe

Savu sin diacon Ion Garoafă epitrop al acestei biserici.

Arătăm și aceasta că această biserică pentru ocîrmuirea celor trebuincioase atît pe dinnăuntru, cît și pe din afară acum se îngrijește numai cu milă dela Dumnezeu și dela mahalagii și alți făcători de bine streini pe care îi îndreptează Dumnezeu iar din neamul ctitorilor cei ce au zidit-o nu se mai află nimeni.

Mahalagii de mijloc 10, apoi oameni scăpătați olari și lemnari preoți și săpători 39, văduve 11 în frunte cu prieteasa Ilinca a preotului raposat Iorga».

14. *Biserica Schei* din partea nordică a orașului, cu existență sigură din secolul al XVI-lea, lipsește din catagrafie. În 1840, se afla în reparație cu cheltuiala negustorului Bucur Pop care de mic se dusese la Brașov unde a agonisit bari mulți.

*

Bisericile de la marginea orașului.

1. Biserica din *Bughea de Sus.* «Această sfîntă biserică din mahalaua Bughea de sus unde se prăznuște Schimbarea la față și Adormirea Maicii Domnului este făcută de zid de dumnealui al 3-lea logofăt Nicolae Rucăreanu de la leat 1815.

Enoriașii împărțiți în următoarele 3 categorii: 1) de frunte 19; de mijloc 46 și de coadă 13».

Semnează preotul Dinu.

2. Biserica *Malu*. «Această sfântă biserică din mahalaua Malu de sus curelari cu hramul Adormirea Maicii Precistii și Sfântul ierarh Nicolae este de piatră și s-au zidit la leat .1815 de sfînția preotul popa Ion Șerbănescu și s-au mai ostenit și alți mahalagii care cu ce s-a îndurat.

Enoriași de frunte 20, aproape toți curelari, de mijloc 20, iar sāraci și văduve 18. Preot Ion Șerbănoiu».

3. Mahalaua *Malu de jos*. Biserica cu hramul Intrarea în biserică și Sfînții Apostoli. «Această biserică s-au zidit de dumnealui jupan Petrică Gheorghe și cu alți enoriași ai sfînței biserici în leatu 1834 și cu cele trebuincioase atît înlăuntru cit și în afară se îngrijește de mahalagii enoriași.

Preot popa Moise ot mahalaua Malu de Jos.

Enoriași de frunte 20, începînd cu Costea Grecu postelnicul și încă 3 din aceeași familie tot cu adaosul de postelnicel. Oameni de mijloc plugari și muncitori 68, văduve 8».

4. Mahalaua *Malu*. Biserica cu hramul marele mucenic Dimitrie. Enoriași de frunte 6, de mijloc și coadă 20, văduve 3. Pentru bătrînul popă Ion semnează Preot Moise duhovnicul sin popa Ion. Lipsesc din catagrafie știrile privitoare la biserică, adică hramul, data zidirii și ctitorii.

5. Mahalaua *Mărcuș*. Biserica de zid, bună. Pisania:

«Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Duhului Sfint. ziditu-s-au această sfântă biserică din temelie, nouă, spre slăvirea Dumnezeirii cei în trei fețe și nedespărțite, a pururei fecioarei Mariei, maica Mîntuitorului Isus Hristos și întru cinstea și prăznuirea tuturor sfînților. Amin.

În zilele ocrotitor(ului țării) noastre drept credincios și singur stăpînitor marele Domn și împărat Nicolae Pavlovici a toată Rusia, păstor drept credincioasei turme a țării noastre românești prea osfînțitul părintele mitropolit Grigorie prin rugăciunea norodului din Mărcuș care au dat și ajutor și cu toată cheltuiala obștii neguțătorilor din orașul Cîmpulung și a altor stări și trepte ce au rîvnit prorocescului cuvînt ce zice: Doamne, iubit-am bună cuviința casei tale și locul locașului slavei tale, pe care Dumnezeu îi știe și se pomenesc, dîndu-le pentru cinste vecinică slavă. Și s-au pus temelie la anul 1831 Iulie 6 și s-au săvîrșit și sfînțit la anul 1833 mai 28».

Urmează numele a 13 enoriași cu stare, în frunte cu Nicolae Mărcușanu muncitor, 18 fără stare și 3 văduve.

Preotul Luca al bisericii din mahalaua Apa Sărată 4.

*

4. Cărțile de slujbă chirilice, donate acestei biserici de Constantin Aninoșanu, sînt arătate în: Pr. I. Răuțescu, *Monografia Mînăstirii Aninoasa*, p. 47—53.

Bisericile din plaiul Nucșoarei.

Catagrafie de cîte biserici se află în plaiul Nucșoarei și de cine sînt zidite și de ce sînt, de zid sau de lemn și de cîți ani și acum de cine se îngrijesc cu cele trebuincioase, după cum jos se arată pe anume:

1. Satul *Nucșoara*. Biserica de lemn, cu hramul Tuturor Sfinților, «făcută de logafătul Ghiță de ani 23 și acum cu rele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Slujitor la această biserică popa Ion sin Șerban Butoiu hirotont de ani 31 de părintele Iosif Ivașcu sin Grigore Arnăuțoiu țircovnic.

Popa Ion sin Șerban Butoi adeverez.
Satul Secăturile fără biserică».

2. Satul *Corbi* cu 3 biserici:

1. Biserica de lemn, cu hramul Sfintul Dimitrie «făcută de ani 36 de Zaharia Petrică i Andrei Dordea și Vasile Hulea și cu alți ajutori și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori.

Preot popa Ion sin Hulea hirotont de ani 8 de părintele ... chir Neofit. Toate cărțile bune, vestmintele asemenea. Pavel sin Ion Hulea țircovnic. Nicolae sin Vasile Hulea paracliser.

Popa Ion Hulescu adeverez».

Enoriași mai bunișori 8, mai scăpătați 33, văduve 10, peste tot 51.

2. Biserica de zid cu hramul Sfinta Troiță «făcută de ani 70 de Ștefănică Frăcescu și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Cu doi preoți: popa Ion sin Simion hirotont de ani 16 de părintele Grigore mitropolit și 2) Ion sin Pavel. Simion Turculeț țircovnic Dan Savoiu paracliser.

Semnează cei doi preoți.

Enoriași mai bunișori 22, mai scăpătați 85, văduve 21.

Popa Ion Simionescu

Popa Ion Pavel».

3. Biserica de lemn cu temelia de piatră, hramul Nașterea Maicii Domnului «făcută de ani 104 de locuitori și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot popa Moise sin Achim hirotont de ani 15 de părintele Grigore mitropolit și un diacon Ion sin Bucur horotonit de ani 24. Nicolae sin popa Pavel țircovnic. Damian sin Grigore Stancu paracliser.

Popa Moise adeverez».

Enoriași bunișori 5, mai scăpătați 29, văduve 14.

Tot satul *Corbi*: Biserica de piatră cu hramul Sfinții Apostoli, leatul nu se găsește. Săpată întru acea piatră de Basarab voevod, Neagoe voevod, Radu voevod, Ruxandra Doamna, Despina Doamna, Magdalena monahia. Acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot Ion sin Grigore Prode hirotont de ani 8 și diacon Ion sin popa Ion hirotont de ani 23. Ion Birsanu țircovnic.

Popa Ion sin Grigore adeverez».

Enoriași mai bunișori 11, mai scăpătați 22, văduve 6, peste tot 39.

Mai jos, pe aceeași pagină, dar scris de altă mină: «Biserica din piatră din satul Corbi cu hramul Sfinților Apostoli. Această biserică s-au găsit săpată în piatră din vechime, neavînd pisania scrisă de atunci de cînd s-a săpat precum nici altă știință nu putem să avem fără numai atîta că se vede însemnat săpat în piatră pe peretele bisericii 2 leaturi unul din leat 7014 (1506) și altul 7114 (1606) și al treilea ... (*loc gol*) care într-acest leat mai din urmă ne spuneau bătrînii noștri s-au mai meremetisit și au mai săpat în piatră de au mai innădit-o, făcîndu-i și tindă precum se vede și astăzi ... iar alt mai mult nu știm fără numai că am mai găsit scrise și pomelnice aceste nume: Basarab voevod, Neagoe voevod, Radu voevod, Ruxandra doamna, Despina doamna, Magdalena monahia, apoi de cine vor fi fost scrise noi nu știm».

3. Satul *Poinărei*, biserică de lemn, cu hramul Cuvioasa Paraschiva, «făcută de ani 134 de badea Butoi și Pătru Ciomagu și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot Gheorghe sin Grigore hirotonit de ani 34. Grigore sin Dumitrache țircovnic și Iordache Grigore paracliser. Minei prost, vestminte asemenea vechi. Preotul Gheorghe adeverez».

Enoriași mai cu stare 7. în frunte cu Grigore Butoi, 38 mai scăpătați și văduve 6. Peste tot 51.

Semnează preot Gheorghe ot Poinărei.

4. Satul *Corșori*, scris *uneori Corșori*. Biserica de lemn cu hramul Nașterea Maicii Domnului, «făcută de ani 154 de Dimitrie Dirstoreanu și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot Hera sin popa Iordache hirotonit de ani 27 de părintele Vrațea chir Safronie. Nicolae zet popa Pavel țircovnic. Ion sin popa Hera paracliser. Vestminte vechi. Enoriași 19 mai bunișori, 43 mai sârmani, văduve 8, peste tot 70. Popa Hera duhovnic».

5. Satul *Stăncoști*. Biserica de zid cu hramul Sfinta Troiță, «făcută de Marian sin Toader de ani 9 și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot Pavel sin Marian hirotonit de ani 24 de părintele ... Ion sin Marian țircovnic. Nicolae brat ego paracliser».

Enoriași 22 mai cu stare, 14 mai săraci și 8 văduve. Între cei cu stare și Dumitru Comăndașu, iar între săraci Niță Marian candidat, adică învățătorul de atunci al satului.

6. Satul *Piriști*. Biserica de zid cu hramul Sfinții Voevozi «făcută de Scarlat vâtaf de ani 23 (adică din 1817) și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot Costandin sin popa Grigore hirotonit de ani 23 de părintele Stratonichias chir Ioanichie și popa Stan sin popa Dinu de ani 10 hirotonit de părintele ... chir Neofit. Gheorghe popa Dinu țircovnic».

Enoriași 11 mai cu stare, 24 neputincioși și scăpătați, 4 văduve. Candidat sau învățător al satului era Gheorghe sin popa Dinu.

7. Satul *Slănic*. Biserica de lemn așezată pe temelie de zid cu hramul Sf. Nicolae, «făcută de popa Ion și popa Nicolae moșneni de ani 107 și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitori. Preot Ștefan sin popa Ion hirotonit de ani 25 de părintele Stratonichias și popa Ion sin Chirca hirotonit de ani 10. Toader Chirca țircovnic». Mineiul prost, cazania dezlegată.

Ctitori răpoșați: Stanciu, popa Ion nepot Stanciului, Mihai fecior Stanciului, popa Neculae fratele lui Mihai, popa Pavel.

Enoriași: 15 mai bogați și îngrijitori sfintei biserici, meșteri, 55 de mijloc mai săraci și 5 nevolnici, apoi 9 văduve între care și preoteasa Păuna. Între cei bogați și Milea mazil apoi și Costandin mazil, precum și Chirca Herăscu candidat. Între cei săraci, Dumitru Pulpea, Voicu Pulpea, apoi Ion Degeanu. Semnează popa Ion.

8. Satul *Berevoeștii-Ungureni* (cu locuitori refugiați aci din Ardeal în secolul al XVIII-lea). Biserica de lemn cu hramul Înălțarea Domnului de ani 71 făcută de Bucur Căruntu, Ilie Bobeș, Ion Boeru, Bucur Bogdan, popa Petre și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de locuitorii enoriași.

Cei mai cu stare 21, mai sărmani 29. văduve 9, peste tot 59. <șanu (1) și Nicolae Săvuicu>.

9. Satul *Berevoeștii-Pămînteni*, cătunul de sus. Biserica de zid făcută din temelie pînă la sfîrșit de un popă Ion Vintilescu, popa Tudor Vintilescu, Costandin Țiru Caramelea, popa Hera Popescu ... și cu ceilalți mahalagii toți care cu ce au putut ajuta și acum se chivernisește de toți mahalagii. Pisania cu leat 7264 (1756). Toate hodoarele bune și toate cărțile. Hramul Intrarea în biserică.

Enoriași de frunte 9, printre care sînt trecuți: Hera sin Oprea boernaș de neam, Din sin Hera boernaș de neam, Neculae sin Hera boernaș de neam, Costandin sin Ion Vintilescu mazil și Badea Caramelea, de mijloc 56, mai săraci 6 și văduve 6.

Semnează popa Toma sin popa Matei.

10. Satul *Berevoeștii-Pămînteni*, cătunul de jos. Biserica de zid cu hramul Adormirea Maicii Domnului, făcută de ani 148 de Hera vătaf, popa Bratu și Costandin Tirgovișteanu și acum cu cele trebuincioase se îngrijește de lăcuitori. Preot Mihai hirotonit de ani 10 de părintele Neofit de la Zlătari. Neculae zet Diaconu țircovnic.

Enoriași de frunte 7 printre care Mihalcea mazil, Dumitru sin Nicolae Berevoescu mazil apoi alți 2 mazili, de mijloc 46 printre care și Nicolae sin diacon Ion candidat, săraci 10 și văduve 6.

*

Plaiul Dîmboviței (nord-estul Muscelului).

1. Satul *Lereștii de sus și de jos*. Biserica satului se află făcută de toți enoriașii de la leat 1762 și este făcută pe moșia coconului Nicolae

Rucăreanu de lemn și tencuită cu toate odoarele bune și pragodia de zid.

Slujitorii bisericii: popa Bucur duhovnicu și popa Ion sin popa Ion.

Enoriași frunțași 35 printre care Nicolae Caplan candidat. De mijloc 26, de coadă 19. În Lereștii de jos 10 de frunte printre care și Bucur schiane, 8 de mijloc și 10 de coadă. Peste tot 104 familii.

2. Satul *Voinești*. Biserica se află făcută din poruncă domnească de la leatu 1800 pe moșia Sfintei Mânăstiri Cîmpulung de zid și cu toate hodoarele bune, pograda de zid. Slujitor bisericii popa Nica duhovnicu.

Enoriași de frunte 24 începînd cu Ion Dumitrescu, de mijloc 14, de coadă tot 14.

De această biserică țineau și locuitorii de pe moșia Bărăției (*Biserica catolică din Cîmpulung*), unde erau 8 frunțași, de mijloc 8 și de coadă tot 8.

Sînt la comună adăugați și locuitorii de pe moșia orașului, unde erau 3 frunțași, 2 de mijloc și 2 de coadă. Peste tot 83 familii.

3. Satul *Valea Foi*. Biserica făcută de Nică Ghișoiu dela leat 1768 pe moșia Dumnealui coconului Nicolae Lerescu din temelie de piatră cu toate odoarele bune și pograda de zid. Slujitor bisericii popa Ion sin popa Nica duhovnic și popa Gheorghe sin popa Nițu. Enoriași frunțași 34 începînd cu Iosif Cornățeanu, de mijloc 26, văduve 13 printre care și Maria Stoichii Calangiu.

Pe moșia orașului erau încă 48 familii care țineau tot de această biserică.

4. Satul *Nămăești*. Pisania bisericii:

«Această sfință și dumnezească biserică în care se cinstește și se prăznuște hramul sfintului și făcătorului de minuni ierarhului Nicolae este zidită din temelie și pînă în sfîrșit de piatră și cărămidă cu toată cheltuiala răposatului clucer Gh. Rucăreanu din Cîmpulung la anii dela Hristos 1788 și copiii dumnealui. Îngrijitor se află fiul numitului boier ctitor dumnealui biv treti logofăt N. Rucăreanu iar slujitori la biserică ne aflăm smeriții: preot Nicolae sin Răuță și preotul Ion sin Dumitru».

Semnează popa Neculae sin Răuță.

Enoriași de frunte și de mijloc 46, văduve 11.

5. Satul *Bădenii-Ungureni*. Hramul sfintei biserici ierarhul Nicolae și Adormirea Precistii. Biserica se află zidită de zid și ctitor al acestui sfînt locaș dumnealui Nicolae Ștefănescu treti logofăt. Moșia sfintei mânăstiri Cîmpulung.

Enoriași de frunte 9 printre care și Gheorghe Toderoiu boer de neam, de mijloc 23, de coadă 21 și văduve 7. Popa Ion Vorovenci.

6. Satul *Stoenești*. Sfînta biserică de piatră, stoboru (curtea) se află de lemn, leatul pisaniei bisericii 1815 luna iulie 8, ctitorul bisericii căpitan Ion Ghinuloiu răposat. Sfînta biserică se chivernisește de enoriași și biserică se află pe moșia dumnealui Dincă Voroveanu și a sfintei

Minăstiri Argeș. Enoriași de frunte 6, de coadă 56. Alt cătun ce vine tot la această biserică 30 enoriași, văduve 13. Peste tot 105. Semnează popa Gheorghe și popa Iosif.

7. Satul *Bădenii Pămînteni*. Sfînta biserică se află de lemn, temelia de zid, hramul Sfîntii trei ierarhi Vasile cel Mare, Grigore și Ion Zlataust. Ctitori bisericii au fost: popa Stoica Luțea și acum se chivernisește de popa Dumitru și cu enoriașii bisericii, leatu 1812. Enoriași de frunte 16, de mijloc 18 de coadă 22, văduve 7. Semnează popa Dumitru ot Bădenii Pămînteni.

8. Satul *Cotenești*. Biserica de piatră făcută la leat 1781 de Ion vătăfu și acum o stăpînește Gheorghe sin Ion vătăfu și Maria răposatului Neculae. Enoriași de frunte 11, de mijloc 31, văduve 6. Popa Stanciu ot Cotenești.

9. Satul *Cetățenii din Vale*. Hramul bisericii Intrarea în biserică a Maicii Domnului, de lemn, rezugrăvită. Cărțile și alte odoare de trebuință toate deplin, făcută în leat 7301 (1793), aprilie 20, făcută și săvîrșită cu cheltuiala enoriașilor sfîntei biserici pe moșia coconului Iorgu Bibescu. Enoriași de frunte 8, de mijloc 20, de coadă 36, nevolnici 5, văduve 9. Popa Ion sin popa Enache, țircovnic Nicolae sin popa Enache.

10. Satul *Cetățenii din deal*. Biserica cu hramul Sf. Teodor Tiron și Sfîntul arhidiacon Ștefan, de piatră tencuită și zugrăvită pe dinăuntru făcută în zilele preosfințitului mitropolit răposat Grigore leat 1833 Decembrie 6 (*nu se arată ctitorii*).

Enoriași buni de frunte 26, de mijloc 25 (*cel din urmă cu denumirea curioasă Stanciu Apă caldă!*) nevolnici 3, văduve 9. Gheorghe Diaconu în lipsa preotului.

11. Satul *Lăicăi*. Biserica este făcută de ctitori săteni ai satului anume răposatul Stan Mătăsar și Ion Negrea, fără progadie chivernisindu-se de enoriașii ei, fiind de zid. Leat 1800. Enoriași de frunte 14, de mijloc 16, de coadă 29, ertați 2, văduve 9. Popa Gheorghe

12. Satul *Mesteacăn*. Biserica de lemn, fără progadie, făcută la leat 7259 (1751) de vătăfu Ion și Cernat strămoși enoriașilor, cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Se chivernisește de enoriași. De frunte 5, de mijloc 8, de coadă 14, ertați 2, văduve 9. Diacon Ion.

13. Satul *Văleni*. Biserica cea veche de lemn, ctitori moșii și strămoșii enoriașilor și văleatu nu să cunoaște fiind șters. Îngrijită tot de enoriași.

Enoriași de frunte 10 începînd cu Lunca Mazilu, Stanciu Zăbavă și Niță Gabrea, de mijloc 35, de coadă 38, ertați 7, văduve 10, peste tot 100 familii.

Popa Costandin. Diaconu Ion.

14. Tot satul *Văleni*. Biserica cea nouă din vale făcută de zid de dumnealui Scarlat Iorga leat 1826. Enoriași de frunte 30, de mijloc 44, de coadă 38, ertați 6, văduve 6, peste tot 118.

Popa Neculae duhovnicu ot *Văleni*.

15. Satul *Rucăr* cu 3 biserici.

1. Cea din sus. Sfânta biserică din *Suseni* unde se prăznuește hramul Sfântul Gheorghe și Dimitrie. S-a zidit din temelie de dumnealui boeru Gheorghe Rucăreanu și cocoana Stanca soția dumnealui cu toată cheltuiala mai ajutînd și alți oameni săteni care cu ce au putut. Iar acum în urma numiților ctitori după a lor trecere, au rămas ctitor coconu Nicolae fiul dumnealor împreună cu cocoana Paraschiva soția numitului și cu fiii lor. Iar pe la sfinte zile de sărbători, mai dau și alți oameni din enoriași milostenie, untdelemn sau și alte podoabe ce trebuie sfintei biserici. Iar pămîntul unde s-a zidit biserica au fost dat de către un enoriaș al sfintei biserici ca să fie și numitul ctitor pomenit în veci. Iar sfânta biserică s-a zidit și săvîrșit în zilele prea luminatului și înălțatului Domn Alexandru Ion Ipsilante, fiind mitropolit prea sfinția sa părintele Grigorie a toată Ungrovlahia. Anii 7288, iar cellalt 1780.

Preot Ion Băjan ot satul *Rucăr* slujitor bisericii.

Preot popa Gheorghe Băjan ot *Rucăr*.

Enoriași de frunte 15 începînd cu Ion sin Ion Năstase și Gh. sin Ion Năstase, de mijloc 69 și văduve 3.

2. Biserica de mijloc. Cu hramul Adormirea Maicii Domnului, făcută și întii zidită de dumnealui boeru Drăghici Lupoianu și de 3 preoți anume: Popa Ion Ochi, popa Bran Baștea, popa Stoica Vlădoiu; moșia bisericii s-a dat danie de Jinga Baștea dela leat 7252 (1744).

Iar acum de la leat 1770 se ține cu chiverniseala preoților ce s-au aflat cu slujirea Sfintei liturghii și cu a unora din săteni care s-au milostivit cu ajutor de au făcut stoboru împrejurul bisericii, iar acum se află foarte lipsită de ajutoare și se află acum lipsită de cărți, de pardoseală și de șindrila stoborului, și altele ce s-ar mai cuveni a se împodobi sfînta biserică că poporeni nu ne pot ajuta mai cu nimic.

Enoriașii cu stare și fără stare sînt trecuți amestecați, dar în proporție aproape egală. Între cei cu stare: Ion sin Mihai Coleș zet postelnicu Ion Zbircea, postelnic Radu sin popa Ion Baștea, Bran sin popa Ion popa Nica mazil, la alți 3 adaos epitetul de porporet, iar Mihai Cioplei și fiul său Nicolae sin Mihai Cioplei sînt menționați ca boernași. La urmă 10 văduve.

Semnează: popa Ion Bran Baștea preot de ani 52

„ Simon Ochi	„	„	„	48
„ Ion popa Nica	„	„	„	25
„ Radul Moldoveanu	„	„	„	20

3. Biserica din plasa de jos se află făcută din zid din temelie de la leat 7255 (1747) de vameșii ce au stat atunci, anume: Drăghici, Hristea și Sterie și alți săteni care s-au milostivit. Locul bisericii megieșesc, po-

gradia este de zid peste tot, hodoarele înăuntru bune, cărțile toate. S-au mai preînuit cu advonu și lărgimea strănilor acum la leat 1835 prin oste-neala preotului Ion proestos Băjan ot Rucăr și se chivernisește cu cele trebuincioase de către preot și de către enoriașii bisericii, cu ceea ce vor să dea milostenie.

Slujitor bisericii popa Ion proestos.

Popa Gheorghe Vorovenci.

Enoriași mai cu putere 14 printre care și Ion sin Stoica Bunea boer de neam, de mijloc 72 și văduve 22.

In locul acestor 2 biserici din urmă, dărîmate la finele secolului trecut, s-au construit alte 2 biserici mai solide, spațioase și frumos împodobite. Cea de la nr. 1 e închisă și nu se mai oficiază în ea din 1902.

16. Satul *Dragoslavele* cu 2 biserici.

1. Cea din partea de jos. Biserică de zid bună, făcută din temelie de măria sa Gligore Ghica voevod, strămoșul mării sale răposatului Grigore Dimitrie Ghica voevod întru fericire la leatu dela Adam 7170, care biserică se află acum bună, dreasă de enoriași și fără progadie. Altă chiverniseală n'are fără numai ce pot enoriașii să ajute și să prăznuește hramul Sfintei Adormiri.

Enoriași mai bogați: 1. Ion Catrinu; 2. Ion sin Ion Cățoiu; 3. Ion Predoiu; 4. Din Băcioiu. De mijloc 48, văduve 8.

Popa Neculae Lupu

2. *Dragoslavele din deal*. Biserica de zid cu hramul Înălțarea Domnului, zidită în anul 7253 (1745) de vameșii Hristea și Sterie ajutînd și preoții cu sătenii de atunci.

Enoriași mai bogați: 1. Micu Arsu sin popa Coman; 2. Ion Stoica Boboi; 3. Nicolae Răuță Ilinu; 4. și Nicolae Negoescu; urmează apoi cei de mijloc și săraci în număr de 52 și la urmă 18 văduve. La nr. 2 e trecut Ion popa Stan candidat, adică învățător al satului în acel timp, fiind și cîntăreț al bisericii.

Semnează Popa Coman Arsu.

*

Plasa *Podgoria* din partea de sud a județului. În această plasă au figurat la 1840 și satele Glîmbocata și Călugărița care mai apoi au trecut la județul vecin Dîmbovița.

1. *Satul Glîmbocata*. Ctitorul bisericii, răposatul Gheorghe Hagi ot Tîrgoviște. Acum i se poartă grijă de un Ion sin Cristea și popa Radu. Temelia de zid, învelișu de lemn leat 1792 Iulie 20 hramul Cuvioasa Paraschiva.

Enoriași de frunte 7, de mijloc 16, văduve 4, peste tot 27.

Semnează popa Radu ot Glîmbocata.

2. Satul *Călugărița*. Ține de proprietatea Sfintei mînăstiri Cimpulung. Biserica zidită în leat 1780 pe temelie de zid de un popa Costandin și frații lui; Stoica Mierlea și Enache Dobra iar acum se îngrijește de popa Ion sin popa Radu cu cetașii lui. Temelia de zid iar învelișu de lemn ten-cuită și zugrăvită.

Enoriași de frunte 12, de mijloc 32, văduve 10, la toate numele de botez lipsind cel de familie. Peste tot 54 familii. Popa Ion sin popa Radu duhovnicu.

3. Satul *Ciulnița Mică*. Biserica pe moșia dumnealui marele vornic Filip făcută de zid dela leat 1815. Noem. 10 cînd s-a tîrnosit. Făcută de vornic Filip cu Ioniță Rădulescu, Costea Dincă din Găești, Ioniță Plăvițu din Văleni și se îngrijește de locuitori.

Enoriași 10 cu cîte 2 boi și o vacă, de mijloc 11 săraci de tot 20, văduve 7, peste tot 48.

Popa Ion sin popa Ion.

4. Satul *Budișteni* cu locuitori moșteni.

1. Biserica făcută la leat 1783 sept. 3. Biserica satului cea veche a fost de lemn făcută de locuitorii moșteni, iar acum s-a primenit și s-a făcut de zid toată de dumnealor: Ion Mărgărit și dumnealui postelnic Temelie leat 1837 Noemvrie 8.

Enoriași de frunte 12, de mijloc 12, văduve 13.

Popa Ion Budiștenii de jos.

2. Biserica din Budiștenii de sus, proprietatea Mînăstirii Cotroceni. Zidită la 1760 Noem. 8, făcută de neamul Muțului, de Ion sin Pavel Negulescu și Dimitrie Cioclea, Mincă Tudorcea și de cetașii care s-au aflat atunci. Hramul Sfinții Voivozi de lemn, făcută fără temeile.

Enoriași mai cu putere 5, de mijloc 31, văduve 7, peste tot 43. Popa Gheorghe duhovnicu.

5. Satul *Chițești*, trecut în urmă la comuna Bogați din județul vecin Dîmbovița. Biserica zidită în 1833 Sept. 25 de dumnealui vel logofăt Stanciu și de Iordache Bărbulescu și de Ion Stan Velcii și de Iordan Andrei și este de zid zugrăvită pe dinnăuntru și pe dinafară și se chiamă hramul Sfîntul Nicolae și sf. arhidiacon Ștefan și se îngrijește de dumnealui vel agă Stanciu.

Enoriași de frunte 4, de mijloc 78, văduve 8, peste tot 90. Preotul Florea satul Chițești adeverez.

6. Satul *Leurdeni* cu două biserici.

1. Satul proprietatea dumnealui medelnicer Toma Leurdeanu. Biserica făcută de neamul pomenitului medelnicer Toma Leurdeanu, Nicolae Ungurelu, Nicolae Leurdeanu, Mihail ieromonah și Ioniță Chițescu la leat 1795 Iulie 15. Acum se chivernisește de pomenitul medelnicer Toma Leurdeanu.

Enoriași de frunte 10, de mijloc 43, văduve 7 peste tot 60.

Eu popa Costea duhovnicu satului Leurdeni.

Eu popa Toma ot satu Leurdeni.

2. Biserica de zid din leat 1835 luna August 15, ctitor dumnealui marele vornic Iordache Golescu, hramul mucenicului Gheorghe și Adormirea, iar purtător de grije omul dumnealui pomenitului boer de sus, logofătul Vasile.

Enoriași de frunte 7, de mijloc 43, văduve 8, peste tot 58.

7. *Satul Goleștii Badii* pe moșia Sf. Mînăstiri Nucetul. Biserica făcută în leat 1745 aprilie 15, hramul Adormirea și Sfîntul Gheorghe, clădită în zilele prea înălțatului Domn Io Costandin Nicolae voevod de prea cuviosul egumen al Nucetului Dionisie ieromonah, înfrumusețînd-o cu toată cheltuiala sfinției sale și acum se chivernisește de enoriași.

Enoriași de frunte 15, de mijloc 46, văduve 10, peste tot 71.

Preot Marin duhovnicul.

8. *Satul Topoloveni*. Pisania: «Această sfîntă biserică din acest sat unde se prăznuște hramul Sfinților îngeri Mihail și Gavriil este de zid, zidită din temelie de dumnealui coconu Gheorghe dela Ianina și de jupîneasa lui Marica și săvîrșită de Radu și de Șerban sin Gheorghe la leat 7200 (1692 dec. 10) și acum se chivernisește de dumnealor boerii Costandin sin Mihai și de Ion sin Mihai și de cocoana Luxandra sin Radu Topoloveanu.

Familii cu stare bună 13, cei mai proști 53, spornici 14, văduve 5, țigani boerești 3:

1. Ion țiganu al coconului Alecu Petrescu

2. Niță Lăețu al Buzescului

3. Grigore Lăutaru.

Preotul Dumitracie dintr-acest sat»⁵.

9. *Satul Vitichești*. Date asupra bisericii. «Această sfîntă biserică ce au fost din vechime schit pentru părinții călugări și într-acest loc s-a făcut biserică de lemn cu temelia de zid de este 60 de ani dar veleat nu are nici pisanie, la care ridicare au ajutat dumnealui condicar Costandin Săulescu din orașul Cîmpulung și Gheorghe Olaru i Ion brat i Stan sin Ion cum și prin ajutarea celorlalți lăcuitori care biserică șeade și acum tot cum s-au făcut și să săvîrșește sfînta slujbă într-însa și se află enoriașii îngrijitori pe a căror moșie și este.

---

5. Bisericile din Goleștii-Badii și Topoloveni există și în timpul de față, deși în ambele sate s-au construit altele noi. Ambele sînt descrise amănunțit în: Pr. I. Răuțescu, *Monografia comunii Topoloveni*, la cap. «Cultul relegios»; relicve prețioase de peste 200 ani. Satul Topoloveni a dat Bisericii pe mitropolitul Daniil care a păstorit Episcopia Buzăului între 1704—1716, iar Mitropolia Ungrovlahiei din octombrie 1716 pînă în decembrie 1731, așadar peste 15 ani. În aceeași lucrare și multe lămuriri privitoare la el, în cap. «Un fiu al Topolovenilor ajunge mitropolit». Singurul mitropolit despre care se știe sigur că a fost fiu al Muscelului.

Locuitori de frunte 12 începînd cu pitar Ioniță Săulescu fost supt-ocîrmuitor, de mijloc 18, în stare mai proastă 16 și văduve 4.

Gheorghe Diaconu Colceag».

10. Satul *Țigănești-moștenesc*. Biserica cu leat 1782 Noemvrie 8 și a fost clădită de preotu Costandin sin Dinu și surpîndu-se de cutremur s-au preînnoit tot pe temelia aceea la leat 1840 Iulie 14 și s-au săvîrșit cu ajutorul tuturor enoriașilor în zilele prea înălțatului Domn Alexandru Ghica voevod.

Enoriași mai de frunte 16 începînd cu Neculae sin Mușat mazil și sfîrșind cu Vasile Dumitru boernaș, de mijloc 122 văduve 20.

Preot Stan duhovnicul ⁶.

11. Satul *Priboenii de jos moștenesc*. Biserica s-a făcut la leat 1752 luna Noemvrie 8 de mahalagii enoriași care s-au aflat atunci, pentru care în pisanie nu se găsește (desigur nume) și hramul se prăznuiește Nașterea Maicii Domnului și acum se chivernisește tot de enoriași.

Enoriași de frunte 21, de mijloc 76, văduve 5 peste tot 102. Preotul de atunci nu semnează.

12. Satul *Priboenii de sus*. Leatul bisericii 1794, Martie 25 clădită de mahalagii enoriași hramul Bunei Vestiri cu pogradie și acum se chivernisește de enoriași și această biserică de cine s-a făcut nu s-a găsit să știe nimeni.

Enoriași de frunte 28, de mijloc 153 și văduve 20.

Popa Ion Oprescu.

13. Satul *Beleți-moșteni*. Leatul bisericii 1740 Oct. 14 zidită de neamul popii Dumitru, de diacon Radu și cetașii lui și acum se chivernisește de enoriașii lăcuiitori care se află.

Enoriași cu stare bună 11, proști și săraci 43, văduvă numai preoteasa Maria a popii Iordache. Popa Marin.

14. Satul *Dobreștii de jos moșteni*. Biserica de lemn pe temelie de zid leatu 1710 luna August 15. Și s-au săvîrșit cu toată cheltuiala de enoriașii satului popa Dumitrașcu, popa Ion, diacon Badea și se prăznuiește Adormirea și se cîrmuește de enoriașii satului. Enoriași de frunte 28, de mijloc 17, văduve 8. Eu popa Iancu.

15. Satul *Dobreștii de sus moștenesc*. Biserica de lemn, temelie de zid leat 1720 mai 21 și s-au făcut acest schit de dumnealui Radu Golescu și s-au ocîrmuit pînă la o vreme de dumnealui cît au trăit și să prăznuiește hramul Înălțării Domnului.

Enoriași de frunte 10, de mijloc 18, văduve 3.

Eu popa Nedelcu

Eu popa Dumitrașcu

Eu diacon Gheorghe.

16. *Satul Furești*. Această sfântă biserică e clădirea ei în sat în Beleți de un popă Ion Vlădulescu de lemn care s-au sfârșit la leatu 1786 și după cîtăva vreme au eșit preotul din viață și au șezut biserica fără slujbă pînă la leatu 1820. După aceea înștiințîndu-se sfinția sa părintele arhimandritul Veniamin egumenul Sfintei mînăstiri Rîncaciou, au pus clăcașii și o au mutat la satul Furești, moșia numitei mînăstiri și n-au apucat să o sfințească și au venit zavera și pomenitul părinte egumen s-au dus în zaveră cu arnăuții săi ⁷, iar după 2 ani de zile s-au sfințit prin cheltuiala enoriașilor și era fără preot.

Mai pe urmă viind în cercetare cu porunca Sfintei Mitropolii părintele Lavrentie duhovnicul Sfintei Mitropolii și văzînd-o închisă, au făcut cercetare prin enoriași și prin alți preoți cum și prin duhovnicescu meu părinte, m-au găsit de cuviință și mergînd după Sfinția sa în București, în puțină vreme m-am învrednicit darului preoției și eu aflîndu-mă cu așezămîntul în satul Beleți, m-am mutat lîngă această sfântă biserică, care am împlinit la sfîrșitul lui Mai ani cincisprezece și cele ce au fost lisă într-însa prin nevrednicia mea preotul Ion sin diacon Lazăr s-au făcut de mine cu toată cheltuiala mea și se prăznuiește hramul Cuvioasa Paraschiva.

Luna și ziua cînd s-au sfințit, n-am putut nimeni să o știm.

Enoriași mai bogați: 1. Dumitrașcu sin Stanciu Olteanu chirigiu; 2. Enache Negru sin Ion Olteanu plugar; 3. Matei zet Stanciu Olteanu plugar.

Cei mai săraci: 1. Filoftei sin Pătru Olteanu plugar; 2. Mihai sin Stanciu Olteanu plugar; 3. Radu brat (*frate cu*) Mihai plugar; 4. Hanțu Neagoe Catana plugar; 5. Pătrașcu sin Ion Olteanu plugar; 6. Ion sin Pătrașcu plugar; 7. Barbu zet Pătrașcu; 8. Matei Priboianu plugar; 9. Gheorghe sin Enache Negru; 10. Enache Roșu; 11. Vlad Blidaru sin Neculae plugar; 12. Călin sin Ion Lăcătușu plugar; 13. Stoian sin Matei Ungureanu; 14. Zaharia zet Ion Lăcătușu; 15. Radu Nenișor plugar; 16. Costandin sin Badea ciobanu plugar; 17. Andrei brat Costandin olog de picioare; 18. Maria văduva (*toți clăcași ai Mînăstirii Rîncăciou*).

Preot popa Ion din satul Furești adeverez.

17. *Satul Negrești moșteni*. Biserica de lemn din leat 1720, Iulie 20 clădită de popa Dumitrașcu protopop, Stoica Bucichea și ceilalți moșteni și se prăznuiește hramul Sfîntului Nicolae și acum se chivernisește tot de moștenii satului.

Enoriași de frunte 13, de mijloc 57, văduve 5.

Popa Costandin ot Negrești.

18. *Satul Zgripțești*. Biserica cu leat 1680 clădită de Radu Zgripcea, strămoșul nostru și acum la leat 1830 Iunie 29 s-au ridicat pe temelie de lemn, aflîndu-se toată de lemn și se chivernisește de noi enoriașii

---

7. Sub numele de zaveră e cunoscută în Muscel revoluția lui Tudor Vladimirescu. Iată deci luînd parte la ea și arhimandritul Veniamin, egumenul Rîncăcioului.

moșteni. Cei mai bogați 25 între care și Bucur sin Nicolae mazil. Cei mai neputincioși săraci 30, văduve:

1. Prioteasa Dobra soția popii Neagoe
2. „ Ana „ „ Dinu
3. „ Ilinca „ „ Nițu
4. „ Marina „ „ Trifon
5. Diaconeasa Anca soția diaconului Stan Vulpoi
6. Diaconeasa Stanca soția diaconului Stan Ghiocel.

Urmează încă alte 6 văduve: Marga, Gherghina, Păuna, Ilinca, Margareta, Bălașa. De aci rezultă că într-un sat care avea numai 67 familii, erau înainte de 1840 patru preoți și doi diaconi, ale căror soții sînt trecute ca văduve, arătîndu-se la fiecare numele soților ce erau încetați din viață. Semnează popa Ion cel mare.

19. Satul *Cîrstieni*. Biserica cu hramul Sfinții Voevozi. Această sfîntă biserică este zidită de lemn prin osteneala părintelui popii Ștefan împreună cu mahalagii sau enoriași bisericii la leat 7267 (1759) luna August 18 și acum i se poartă cheltuiala de enoriași ce-i are și de alți făcători de bine oameni străini.

Enoriași în stare bună 5, a doua stare 26, văduve 4.

Preot Nicolae ot biserică Cîrstieni.

Iată deci un preot la un sat numai cu 35 familii.

20. Satul *Gorganu de sus*. Această sfîntă biserică unde se prăznuște hramul Sfîntului Nicolae și mucenița Ecaterina ce este de zid, s-au zidit din temelie în zilele prea luminatului domn Io Alexandru Dimitrie Ghica voevod la leatul 1839 Iunie 29. S-au preînnoit pe această temelie în acest loc de iznoavă de noii ctitori: dumnealui Nicolae postelnic, Sterea nepotu-său, Soare Pascale, Ioana Ceaușoae și de dumnealui jupîn Radu Petrescu și de Iacob zidaru și de popa Florea și cu ajutor dela tot satul și acum se chivernisește tot de noi i de către enoriași.

Enoriași de frunte 18 începînd cu Lazăr și Niculae ostelnic, cei de mijloc în număr de 69 și văduve 25 începînd cu Stanca moldoveanca, Maria Sîrboaia și Stana preoteasa, continuînd și cu Uța găinăreasa, etc.

Popa Florea duhovnicu Gorganu de sus

Popa Niculae ot tam (tot de acolo).

21. Cătunul *Turculești* (satul Călinești). Această sfîntă biserică ce prăznuște hramul Sfîntul Niculae și Cuvioasa Parachiva este de lemn cu temelia de zid, fără pisanie ci numai leat 7289 (1781) luna Februarie 24 și ctitori se arată din bătrîni: Dumitru Dragu, Vintilă Postăvaru, Matei Moga, Nicolae Stan Dumitrescu, Nicolae Ion Baciui, în care biserică se săvîrșește sfînta slujbă și se chivernisește de enoriași, cătunul aflîndu-se pe moșia sfîntei mînăstiri Cotroceni. Popa Stroe.

Enoriași 16 de frunte, de mijloc 14, cu stare proastă 16, văduve 8.

Între cei de frunte sînt și doi postelnici din familia Grecu.

22. Satul *Călinești*. Această sfîntă și dumnezeiască biserică unde se prăznuște hramul Sfinții Voivozi Mihail și Gavriil și al ierarhului

Nicolae ce este zidită din temelie din zilele prea luminatului domn Io Cpostandin Nicole voevod cu blagoslovenia prea osfințitului părinte mitropolit chir Neofit cu toată cheltuiala și osteneala dumnealui jupîn Pătrașcu clucer Călinescu sin Luca i jupîn Matei Călinescu clucer sin Tudor ot tam i popa Di(nu) ot tam făcînd osteneală și popa Nicolae sin Di(nu) la toate lucrările bisericii ca să fie vecinică pomenire dumnealor și părinților dumnealor. Leat 7243 (1735) luna Iulie 1.

Continuă apoi: Această sfîntă biserică ce se află de zid a fost făcută dintii de ctitorii care sînt arătați în pisanie la leat 7243 și la leat 1802 oct. 14 dintr-acei cutremur s-au mai sfărîmat și s-au dres de un Iorgu Sirbu grădinaru care au ținut pînă în leat 1838 Ghenarie 11 și dintr-acei cutremur s-au surpat bolta crăpînd zidul pã multe părți și înăuntru au sfărîmat tot, numai sfîntul prestol au rămas întreg și fiind foarte sfărîmată, slujbă nu se poate săvîrși într-însa, ci este poprită.

Iar pentru îngrijirea de acum se află supt a dumnealui marelui paharnic Costache Faca i a casei răposatului paharnic Grigore Izvoranu, fiind a dumnealui proprietate. Enoriași: locuitori plugari de frunte și cu stare bună 18, de mijloc 30, cu stare mai proastă 28, văduve 11. Popa Tudorache.

23. Satul *Gorganu de jos*. Această biserică este de zid făcută în zilele prea înălțatului domn Alexandru D. Ghica voevod la leat 1835 Avgust 15 și s-au preînnoit toată de iznoavă pe această temelie fiind făcută mai dinnainte de lemn, care nu i s-a știut leatul de nimenea, dar acum s-au prefăcut de noi ctitorii care ne vom vedea mai jos iscăliți care și acum se chivernisește de noi ctitorii i de alți enoriași.

1. dumnealui postelnicul Dumitru Popescu
2. Mușat Mazilu
3. Gheorghe Stancovici
4. Marin Moșoianu
5. Iacob Zidaru

făcută împreună și cu toți enoriașii la acest leat de mai sus 1835 avgust. Hram Adormirea și Sf. Nicolae.

Enoriași mai bogați 31, mai proști și săraci 14, văduve 4.

24. Tot satul *Gorgan*. Cătunul *Fața Cîmpului*, proprietatea Brîncoveanului. Biserica de lemn, ctitor părinte Drăghici călugărul și Gh. Drăghicescu, i preotul Ion Drăghici. Se chivernisește de către ei și această biserică este făcută din leat 1762. N-are pisanie. Enoriași de frunte: 1. Toma Radu postelnic; 2. Ion postelnic; 3. Ioniță Căpitanu 4. Costea Dumitrache postelnic, de mijloc 32 și 9 văduve.

Preotul Andrei dela biserica Fața Cîmpului-Gorgan, 1840 Sept. 12.

25. Satul *Vrănești*. Leatul bisericii 1826 Oct. 4, de zid, proprietate megieșească. Ctitor dumnealui jupîn Apostol, dumnetlui vistier Zamfi-

rache, popa Preda Bîrcă și acum se chivernisește din cutie prin popa Șerban.

Enoriași de frunte 8, de mijloc 48, văduve 12, peste tot 68. Popa Șerban satu Vrănești.

26. Satul *Gușați*. Biserica de zid pe proprietatea moșnenilor, ctitor dumnealui comisul Neagoe Piteșteanu și Rafail ieromonah, Ioanichie ieromonah și acum se chivernisește de prieteasa răposatului popă Ion. Leatul bisericii 1787 Sep. 29. Enoriași de frunte 5, de mijloc 20, văduve 8.

Eu Ion sin popa Ion Țircovnicul satului Gușați.

27. Satul *Văleni*, proprietate a Mînăstirii Radului Vodă. Biserica de zid din leat 1735. Ctitor părintele Eremia ot Radu Vodă i părintele Aftanasie Tutănaru i jupîn Ion județ ot Cîmpulung i jupîn Iorga și acum se chivernisește din cutie. Enoriași de frunte 12, de mijloc 40, văduve 8, peste tot 60. Semnătura preotului indescifrabilă.

28. Satul *Ciocănești*, proprietate a sf. Mînăstiri Cotmeana și Radu Vodă. Biserica din leat 7290 (1872) făcută de zid din temelie de Const. Săpunaru ot Cîmpulung iar zugrăvită de dumnealui jupîn Ghiță Brașoveanu i cu osteneala dumnealui Apostol Manole și se chivernisește din cutia bisericii prin preotul Nicolae duhovnicul proestos.

Enoriași de frunte 9 începînd cu serdar Pascale Tămășescu, postelnic Nica Păunescu și postelnic Nistor, de mijloc 30, văduve 17. Preot Nicolae duhovnicu proestos.

29. Satul *Golești*, proprietatea marei logofetese Zinca Golescu. Leatul bisericii 7154 (1646). Zidită de jupan Stroe marele vistier și acum se chivernisește de dumnealui marea logofeteasă Zinca Golescu. Enoriași de frunte 9, de mijloc 54, văduve 5, peste tot 68. Popa Costandin duhovnic. Popa Ion.

Această biserică de 317 ani se păstrează pînă astăzi în bună stare, fără turlă și acoperită cu șifă.

30. Satul *Țirgu Dealului*, proprietatea Sfintei Episcopii Argeș. Biserica de zid, ctitor răposatul părinte Partenie. Se chevernisește din cutia bisericii de către preotul Dimitrie. Leatul bisericii 1784.

Enoriași de frunte 4 de mijloc 51 și la urmă 3 țigani ai mînăstirii Cîmpulung și 5 văduve.

31. Satul *Ștefănești*, proprietate moștenească. Biserica din leat 7136 (1628). Ctitori din vechime vistieru Mușat și jupîneasa Păuna. Se chivernisește de postelnicul Dincă Oțelea și postelnicul Marin Năstăsoiu.

Enoriași de frunte 6, de mijloc 107 și 18 văduve.

Popa Ion duhovnic.

32. Satul *Izvorani*, proprietari moștenii. Biserica cu leat 1839. Ctitori postelnic Dincă Oțelea și postelnic Marin Năstăsoiu cu Ion Năstăsoiu. Se chivernisește tot de dumnealor.

Enoriași de frunte nici unul, de mijloc 39, văduve 6.

Gheorghe Gubava țircovnic, satul Izvorani.

33. Satul *Valea Mare*, proprietatea sfintei mînăstiri Vieroș. La schitul din gura văii, biserica de zid făcută cu învoire de Neculae Ghimpu Piteșteanu la leat 7193 (1685). Se îngrijește de mînăstirea Vieroș și de enoriași.

Enoriași de mijloc 37, văduve 8. Popa Ene din gura Văii Mari.

34. Satul *Enculești*, proprietatea schitului Nămăești. Biserica de lemn, ctitori din vechime, Badea Radu, Marin iereu. Se chivernisește de mahalagii împreună cu popa Dimitrie.

Enoriași de mijloc 54, văduve 8. Popa Dimitrie biserica Enculești.

35. Satul *Vieroș*, proprietate a sf. mînăstiri Vieroș. Biserica din vechime făcută și înzestrată de Leurdeni, Ivașcu mare logofăt și Albu mare clucer la leat 7082 (1574) și surpată de multă învechime la 1825, prefăcută la leat 1835 de prea esfinția sa părintele vlădica Samoil Sinadon de care se și chivernisește.

Enoriași 21, de mijloc, rumâni care țin de esoria bisericii Sfintei mînăstiri Vieroș. Popa Petre duhovnicu Vieroș.

36. Satul *Valea Mare*, proprietatea schitului Nămăești. Biserica schitului din mijloc. Ctitorii mai vechi: stolnicul Nicolae Golescu și Răducanu Golescu. Se chivernisește de preotul popa Voinea cu căpătare.

Enoriași 36 de mijloc și 10 văduve.

Satele Runceasa, Micloșani și Puchenii, din partea de sud-est a plaiului Dimboviței, care e în nordul Muscelului, lipsesc din catagrafie. Cel din urmă însă figurează în catagrafia județului vecin Dimbovița.

În 1840, Muscelul avea 2 protopopiate. De cel cu reședința în Cîmpulung țineau platurile Nucșoara și Dimbovița din partea nordică, precum și plasa Podgoria din sud. Mijlocul județului cu plășile Rîurile și Argeșel țineau de al doilea protopopiat, în a cărei arhivă nu s-a găsit catagrafia.

*

Din cele de mai sus, rezultă că în orașul Cîmpulung au fost dărimate la începutul acestui secol 3 biserici, iar alta la sfîrșitul secolului trecut, din cele 14 ce existau în 1840.

Se aflau în acel an nu mai puțin de 22 biserici de lemn, cele mai multe în nordul județului. Se întîlnesc și la sate diaconi alături de preoți. În multe sate, printre locuitorii înșirați după categorii sociale, se întîlnesc unii cu adaosul candidat, numire ce se dădea atunci învățătorilor de la sate, aceștia în cea mai mare măsură fiind și cîntăreți la biserică.

Populația satelor foarte redusă, prea puține avînd peste 100 familii. O măsură înțeleaptă a fost luată de mitropolitul Neofit, prin facerea acestei catagrafii, dar cine știe dacă se mai păstrează și în arhiva protoierilor din alte județe, cum s-a păstrat a Muscelului în arhiva Minăstirii Cîmpulung. Din cele 22 biserici de lemn de acum 123 ani, nu mai există nici una în timpul de față, în locul acestora fiind numai biserici de zid.

Prin publicarea cuprinsului acestei catagrafii, am dat la iveală fraților preoți musceleni starea în care se aflau bisericile pe care le păstoresc, precum și populația pe categorii sociale ce avea fiecare sat în anul 1840.

Pr. ION RAUȚESCU

C O M E M O R Ă R I

TREI SFERTURI DE VEAC DE LA MOARTEA LUI VASILE ALECSANDRI

Pe răbojul vremii s-au încrăstat de curînd trei pătrare de veac de la încetarea din viață a marelui scriitor român Vasile Alecsandri. Comemorarea împlinirii a 75 de ani de la moartea sa se înscrie în cadrul marilor sărbătoriri organizate de forurile noastre de cultură națională ca semn de deosebită prețuire și de cinstire a aceluia care și-au închinat viața și activitatea lor pentru propășirea patriei și a poporului român.

Au trecut trei pătrare de veac de la moartea poetului Vasile Alecsandri... O pierdere mare în istoria culturală a poporului nostru... Dispărut de mult, alături de alți mari dispăruți — *omul* Vasile Alecsandri trăiește însă prin *geniul* său, prin *opera* sa. El este viu în noi și prin noi... Și cu cît timpul își deapănă și își va depăna mai mult firul veșniciei sale, cu atît nimbul nemuririi geniului său strălucește și va străluci mai puternic...

*

Viața și activitatea lui Vasile Alecsandri s-au desfășurat într-un răstimp de aproape șaptezeci de ani: de pe la mijlocul primei jumătăți pînă către sfîrșitul veacului trecut, — într-o epocă în care au avut loc mari și semnificative evenimente istorice, politice, culturale și sociale de o deosebită pondere în viața poporului român: răscoala lui Tudor Vladimirescu, avîntul cultural național de după răscoală, revoluția din 1848, unirea Principatelor și formarea statului modern român, războiul pentru independența națională, frămîntările sociale de la sfîrșitul aceluia veac, — evenimente la înfăptuirea cărora a participat, aducînd o contribuție deosebită, însuși Alecsandri.

Poetul Vasile Alecsandri s-a născut la Bacău, probabil la 21 iulie 1821¹, ca fiu al vornicului Vasile Alecsandri și al Elenei, născută Cozoni.

1. Data nașterii — anul, luna și ziua — sînt nesigure, oscilînd între 14 iunie 1818 și 21 iulie 1821. În acest sens, a se vedea, între alții: G. Călinescu, *Vasile Alecsandri*, Editura Tineretului, București, 1965, p. 6—7 și G. C. Nicolescu, *Viața lui Vasile*

Împreună cu sora sa Catinca și cu fratele său mai mic Iancu, ei sînt cei trei copii rămași în viață, din șase cîți au avut părinții lor. Anii copilăriei și i-a petrecut Vasile Alecsandri la Iași, în casa părintească și la moșia din Mîrcești a tatălui său. Prima învățătură de carte a primit-o în casă de la dascălul maramușan, călugărul ortodox Gherman Vida. Între 1828 și 1834 a frecventat împreună cu M. Kogălniceanu și Matei Millo cursurile pensionului francez al lui Victor Cuénin din Iași, unde a învățat «un pic de franțuzească, un pic de nemțească, un pic de grecească și ceva istorie și ceva geografie pe deasupra», cum avea să-și amintească el mai tîrziu.

În 1834, împreună cu Al. I. Cuza, viitorul domn, cu Ioan Negulici, pictorul revoluționar, cu N. Docan și alți moldoveni, pleacă la studii la Paris. După ce, în 1835, își trece bacalaureatul în litere, Vasile Alecsandri se înscrie și urmează cîtva timp cursuri de medicină, drept și inginerie, pe care pînă la urmă le abandonează, simțindu-se irezistibil atras de literatură. Din această vreme datează primele lui încercări literare, în limba franceză, între care un poem oriental *Zunarilla*, balada *Cazacul* și *Odă lui Lamartine*².

În Franța rămîne pînă la 1839, vara. Șederea lui Alecsandri acolo a avut o influență pozitivă asupra formației sale de cetățean și artist, grație contactului nemijlocit cu o societate în care se frămîntau intens ideile politico-sociale ale Revoluției franceze și ale literaturii romantice. În drum spre patrie, în tovarășia prietenului său mai în vîrstă, Costache Negri, vizitează Italia. Rodul literar al acestei călătorii este nuvela romantică cunoscută îndeosebi sub titlul *Buchetiera de la Florența*, publicată în «Dacia literară», și care marchează debutul literar al lui Vasile Alecsandri în limba română³.

Între 1840—1842 împreună cu M. Kogălniceanu și C. Negruzzi, Vasile Alecsandri face parte din comitetul de conducere al Teatrului Național din Iași. Colaborarea sa la revista «Dacia literară», al cărei program urmărea «promovarea spiritului național în literatură (...), concentrarea tuturor forțelor progresiste ale poporului român într-un front comun de luptă împotriva asuprii sociale și naționale și pentru unirea Țărilor Române» și intenția de «a face din teatrul național un mijloc de educare a maselor înaintate ale timpului»⁴ sînt cele două coordonate majore ale activității sale culturale din această perioadă de început.

Preocupat de îmbogățirea repertoriului dramatic românesc, Vasile Alecsandri prelucrează în această vreme, după modele franceze, două piese — *Farmazonul din Hîrlău* și *Modista și cinovnicul* jucate în stagiunea 1840—1841.

Alecsandri, Ediția a doua, revizuită, Editura pentru Literatură, București, 1965, p. 14—15. Tînem să precizăm că cele mai multe date privitoare la viața lui Vasile Alecsandri le-am scos din aceste două lucrări, care ne-au furnizat materialul documentar de bază în alcătuirea modestei prezentări omagiale a vieții și activității marelui poet. 2. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 8.

3. Cf. N. A. Ursu, *Prefața* la: Vasile Alecsandri, *Poezii alese*, Editura Tineretului («Biblioteca școlarului»), București, 1965, p. 7. 4. *Ibidem*, p. 8.

În 1842 și 1843, însoțit, uneori, și de Alecu Russo, Vasile Alecsandri călătorește prin munții Moldovei, unde «descoperă comoara neprețuită a poeziei populare», care va avea o «importanță capitală în creația poetică din tot cursul vieții». Poezia populară, acea «poezie de colibă», cum era numită cu dispreț de protipendada saloanelor, avea să-i fie «izvorul celor mai poetice creații, celor mai nepieritoare opere».

Împreună cu M. Kogălniceanu, I. Ghica și alții, Vasile Alecsandri editează în 1844 revista «Propășirea. Foaie științifică și literară», în coloanele căreia colaborează, într-o unire spirituală, scriitorii din toate ținuturile românești. Aici Vasile Alecsandri publică, între altele, două din scrierile sale reprezentative în proză: *O primblare la munți și Istoria unui galbin și a unei parale*.

Dîndu-și seama că pentru «biciuirea moravurilor răle și a ridicolelor societății noastre» teatrul «reușește mai bine decît gazetăria», tînărul scriitor dă la iveală acum două comedii de moravuri de epocă: *Iorgu de la Sadagura și Iașii în carnaval*.

După două călătorii în Orient întreprinse în anii 1845 și 1846, Vasile Alecsandri pleacă în Italia, unde la începutul anului 1847, la Palermo, în Sicilia, petrece cîteva luni în tovărășia lui Nicolae Bălcescu și a Elenei Negri, ființa care îi răpise inima, ultimii doi ani veniți aici să-și caute sănătatea. În drum spre patrie, pe vapor, la 4 mai 1847, Elena Negri încetă din viață și fu înmormîntată la Constantinopol. Moartea ei afectă profund pe poet. Întors în țară, acesta își reluu activitatea scriitoricească, pregătind pentru tipar mai multe lucrări.

În 1848, Vasile Alecsandri participă alături de alți intelectuali și fruntași progresiști la mișcarea revoluționară din Moldova. Scrie și difuzează în popor poezia-manifest *Deșteptarea României*, plină de avînt patriotic și de patos revoluționar:

«Voi, ce stați în adormire, voi, ce stați în nemișcare,
N-auziți, prin somnul vostru, acel glas triumfător
Ce se-nalță pîn-la ceruri, din a lumii deșteptare,

Ca o lungă salutare
Cătr-un falnic viitor?»

Redactează împreună cu alți membri ai partidei naționale proiectul de înfăptuire progresiste, care fiind înmînat domnitorului Mihail Sturza, acesta respinge revendicările cerute, și ordonă arestarea «rebeliștilor». Mișcarea revoluționară fiind înăbușită, Vasile Alecsandri, alături de alți fruntași revoluționari, fuge în Ardeal, reușind să scape de urmărire. La Brașov, el intră în legătură cu unii fruntași ai mișcării revoluționare românești de peste munți. Poetul compune acum un memoriu — *Protestație în numele Moldovei, Omenirei și a lui Dumnezeu* — în care înfățișează evenimentele petrecute la Iași în timpul mișcării revoluționare din luna martie. Tot acum redactează *Prințipiile noastre pentru reformarea Patriei*, un program politic al revoluționarilor moldoveni emigrați. Din Ardeal poetul trece apoi în Bucovina, unde stă cîteva luni

la conacul de la Cernauca al cărturarilor bucovineni, frații Hurmuzachi. Din Bucovina, Alecsandri pleacă la Paris, unde, alături de exilații munteni de aici, continuă să desfășoare o intensă activitate propagandistică în favoarea revoluției din țările române. În primăvara anului 1849, poetul face o scurtă călătorie la Constantinopol, cu care prilej este cooptat de către revoluționarii moldoveni și munteni refugiați, într-un comitet pentru unirea celor două țări. Întors la Paris, mai rămâne aici pînă la sfîrșitul anului, cînd revine în țară. Din capitala Franței el trimisese redacției revistei «Bucovina» a fraților Hurmuzachi studiul *Români și poezia lor*.

Revenit în Moldova, unde noul domnitor Grigore Ghica se arătase îngăduitor față de emigranții politici, permițîndu-le întoarcerea acasă. Vasile Alecsandri militează intens pentru regruparea forțelor dispersate în timpul revoluției, — principalul obiectiv fiind acum ideea și lupta pentru unirea Principatelor. Paralel cu aceasta, poetul desfășoară o susținută activitate literară, compunînd mai multe comedii, între care *Chirița la Iași* (jucată în premieră la 9 aprilie 1850) și *Chirița în provincie* (jucată la 8 mai 1852). Tot în această vreme tipărește colecția folclorică de *Balade (Cintice bătrînești)*. Cu prilejul unei noi călătorii la Paris, în martie 1853 Vasile Alecsandri publică în capitala Franței primul său volum de poezii originale intitulat *Doine și Lăcrămioare*, în care sînt cuprinse aproape toate versurile scrise de el pînă atunci. Aceste poezii sînt traduse și publicate imediat și în franțuzește de către I. E. Voinescu⁵. Tot acum poetul face o călătorie în Africa și Spania.

În anul 1855, Vasile Alecsandri scoate revista «România literară», în coloanele căreia publică — «sub semnul înfrățirii și al unirii» — cei mai de seamă scriitori moldoveni și munteni din acel timp. Autorul *Doinelor și Lăcrămioarelor* continuă să publice versuri proprii, poezii populare și articole privind folclorul.

În perioada Unirii Principatelor — în anii premergători, în 1859 și în tot timpul domniei lui Cuza — prezența și activitatea lui Vasile Alecsandri au fost neîntrerupte, poetul vîdîndu-se un înfocat unionist, un mare patriot și un puternic spirit progresist. Astfel, în 1856, el face parte din comitetul Unirii, creat la Iași la 30 mai. În octombrie 1858 este numit provizoriu ministru al afacerilor externe, «în care calitate se poartă cu multă demnitate națională față de unii reprezentanți diplomați (...), care unelteau împotriva unirii» și «la unele măsuri pentru garantarea libertății presei în Moldova»⁶.

Propus candidat la domnie de un însemnat număr de deputați, Vasile Alecsandri refuză cu abnegație și din convingeri democratice tronul Moldovei, propunînd și votînd el însuși, cel dintîi, pe colonelul Alexandru Ioan Cuza.

În anii dinaintea Unirii poetul a făcut o intensă propagandă ad-hoc, publicînd mai multe lucrări, poezii și piese de teatru, între care cunoscuta *Hora Unirei*.

5. *Ibidem*, p. 15.

6. *Ibidem*, p. 16.

Ca ministru al Principatelor Unite după alegerea lui Cuza ca unic domn, Vasile Alecsandri a fost trimis în Apus cu diferite misiuni diplomatice pe lângă guvernele Franței, Angliei și Piemontului, legate de recunoașterea unirii țărilor române. Reîntors în țară, poetul a refuzat să colaboreze cu parlamentul «monstruoasei coaliții», protestînd din adîncul conștiinței sale de adevărat patriot cînd în noaptea de 11 februarie 1866, domnitorul Al. I. Cuza a fost nevoit să abdice și să plece din țară.

În acest răstimp, Alecsandri continuă activitatea literară: scrie mai multe piese de teatru (*Rusaliile*, *Clevetici ultra-demagogul*, *Sandu Napoîlă ultra-retrogradul*), redactează *Istoria misiilor mele diplomatice*, pe care o va publica mai tîrziu, și tipărește un nou ciclu de poezii *Mărgăritărele*, în care sînt înmănunchiate versurile scrise între 1852—1862.

Cu anul 1868 începe o etapă nouă în creația poetică a lui Alecsandri. Retras la moșia sa de la Mircești, poetul începe să publice acum, în coloanele revistei «Convorbiri literare» din Iași, un nou gen de poezie: *Pasteluri*, pe care le va tipări în volum în 1875. În 1872 inaugurează ciclul *Legendelor*, dar continuă să scrie și piese de teatru: comediile *Kera Nastasia sau mania pensîilor*, *Gură Cască om politic* și altele.

În calitate de membru al «Societății Academice Române» — devenită apoi «Academia Română» — unde fusese ales la 2 mai 1867, marele scriitor se ridică împotriva artificialismului și aberațiilor filologice ale latinîștilor.

După 1870, an în care începe să se afirme geniul marelui său urmaș Mihail Eminescu, — activitatea literară a «Bardului de la Mircești», este marcată, între alte creații, de apariția comediei *Boieri și ciocoi*, care face parte din cele patru volume de teatru publicate în 1875 împreună cu trei volume de poezii și unul de proză, în 1876. Apariția masivă a celor opt volume de opere complete «a produs o impresie deosebită, deoarece era primul caz în literatura noastră, cînd un scriitor cu o prezență atît de activă în cîmpul literelor românești timp de mai bine de trei decenii își adună în opt volume impunătoare bogatele roade ale muncii sale»⁷.

În 1878, marele literat publică un nou ciclu de poezii — *Ostașii noștri* și o scenetă — *La Turnu Măgurele*, inspirate din războiul pentru independență. Tot în acest an, la congresul poeților de neam latin ținut la Montpellier în Franța, Vasile Alecsandri primește marele premiu pentru *Cîntecul gînteii latine*. Evenimentul își are importanța lui: este cel dintîi premiu internațional obținut de un poet român.

Ultimii ani ai activității sale literare și i-a închinat teatrului. În 1879 scrie drama *Despot Vodă*, în 1880 feeria *Sinziana și Pepelea*, în 1883 *Fîntîna Blanduziei*, în 1884 *Ovidiu*, două evocări istorice cu pronunțat caracter romantic.

Numit în 1885 ministru plenipotențiar al României la Paris, aduce patriei sale mari servicii. În 1888, Alecsandri, îmbolnăvind-se, revine în țară la Mircești, unde închide ochii, după o grea suferință provocată

7. *Ibidem*, p. 19.

de un cancer hepatic, în ziua de 22 august 1890. Peste patru zile rapsodul național, cel care cîntase «strămoșeasca vitejie», a fost înmormîntat în parcul din fața casei. Fuseseră de față «mii de țărani și tineri școlari sosiți acolo din satele de prin prejur și de la universitățile din București și Iași.... Din regimentul 25 Dorobanți-Vaslui au venit la Mircești zece ostași, întocmai ca în *Peneș Curcanul*, poemul prin care Vasile Alecsandri imortalizase gloria acestei unități. Și ei, solii «ostașilor noștri», în recunoștința întregului popor și cu ochii înlăcrămați, l-au purtat pe umeri, l-au coborît lin în pămîntul Mirceștilor și i-au dat ultimul onor, înclinînd drapelul țării peste sicriu, la comanda scurtă.: «Nouă din Vaslui și cu sergentul zece, prezența onor!» Apoi flamura zdrențuită de gloante la 1877 a fost așezată peste pieptul ce nu mai bătea. Însă spiritul ce se mărturisise întreg patriei și poporului român (...) a rămas afară de groapă, în larg, cum a dorit-o din toată inima...⁸. Peste ani, pe locul mormîntului i s-a ridicat un mausoleu.

*

Din cele cîteva date biografice de mai sus se poate observa ușor că întreaga viață a lui Vasile Alecsandri a fost o viață de luptă și de muncă pusă în slujba patriei, a culturii și a literaturii române.

Activitatea sa cultural-literară este vastă, bogată și multilaterală. A fost prezent cu personalitatea și activitatea sa la aproape toate evenimentele și manifestările istorice, culturale și literare mai de seamă ale epocii în care a trăit. «La orice răspîntie a istoriei și culturii române — spunea Garabet Ibrăileanu⁹ — îl găsiți pe Alecsandri. Din cei o sută de ani de cultură și literatură română, Alecsandri domină aproape cincizeci, de la 1840, cînd apare pe scenă pînă la 1890, cînd moare. Istoricul politic nu poate studia acel răstimp de vreme, istoricul cultural și literar nu poate studia un curent de idei, o problemă literară, un gen poetic, fără să întilnească aproape întotdeauna pe Vasile Alecsandri».

Ca scriitor, «Bardul de la Mircești», cum a fost numit de contemporani și posteritate, a făcut operă de folclorist, colecționînd și editînd poezii populare; a condus teatru și reviste literare; «a introdus genuri nouă în literatură, a cultivat toate genurile literare și aproape toate speciile acestor genuri...»¹⁰. A luptat împotriva aberațiilor filologice¹¹.

Ctitor principal al dramaturgiei, prozei și poeziei moderne românești, Vasile Alecsandri și-a fundamentat creația sa literară, în versuri sau proză, în ce are ea mai trainic, mai viabil, mai valoros, pe creația populară, pe tradițiile istorico-naționale din trecut, pe realitățile și frământările politico-sociale, pe aspirațiile și idealurile cele mai mărețe ale poporului român din epoca în care a trăit și a activat scriitorul.

8. Augustin Z. N. Pop, *Suflet de poet, inimă de erou*, articol omagial în «Tri-buna» (Cluj), an. IX, (449) din 9 septembrie 1965, p. 3.

9. Articolul *Vasile Alecsandri*, în «Note și impresii», Iași, 1920, p. 176.

10. *Ibidem*, p. 175. 11. *Ibidem*.

În opera sa poetică¹² — variată ca tematică, sursă de inspirație și scop urmărit —, Vasile Alecsandri a cîntat faptele de vitejie ale poporului român în lupta pentru libertatea națională dusă în veacurile trecute, ca în poeziile: *Deșteptarea României, Hora Unirei, Moldova în 1857*, sau și lupta pentru înfăptuirea revoluției de la 1848, pentru Unirea Principatelor în 1859 și pentru independența națională a României în 1877, ca în poeziile: *Deșteptarea României, Hora Unirei, Moldova în 1857*, sau *Balcanul și Carpatul, Peneș Curcanul, Sergentul, Odă ostașilor români*, în cuvinte calde, străbătute de un puternic sentiment patriotic și de admirație pentru oameni simpli:

«Juni ostași ai fărăi mele, însemnați cu stea în frunte!
 Dragii mei vultani de timpuri, dragii mei șotmani de munte!
 Am cîntat la tinerețe strămoșeasca vitejie,
 Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie
 Ce la vechiul nostru nume au adăus un renume
 Dus pe Dunăre în Mare și din Mare dus în lume!
 Vin acum, la rîndul vostru, să v-aduc o închinare
 Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare,
 Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
 Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață,
 Ce-ați probat cu-avîntul vostru lumii pusă în mirare
 Că din vultur, vultur naște, din stejar, stejar răsare!...».

(Odă ostașilor români)

Cu seninătatea și echilibrul sufletesc specifice. Vasile Alecsandri și-a cîntat propriile sale sentimente intime legate de dragostea pentru Elena Negri, izbutind să dea în lirica erotică, între alte creații, splendidul mărgăritar, elegia, *Steluța*, devenită o populară romanță.

A cîntat, ca nimeni altul pînă atunci, frumusețile patriei sale în imagini și culori vii, într-o serie de pasteluri — specie literară al cărei creator, în accepțiunea modernă a cuvîntului, în literatura noastră a fost el. Peisajul iernii i-a inspirat pastelurile: *Sfîrșit de toamnă, Iarna, Gerul, Viscolul, Miezul iernii, Bradul*, etc. Venirea primăverii și începerea muncilor agricole l-a inspirat o altă serie de pasteluri: *Sfîrșitul iernii, Oaspeții primăverii, Dimineața, Plugurile, Rodica, Secerișul, Cositul*. Furat de frumusețea peisajului și de explozia de bucurie în fața acestei frumuseți, poetul, idealizînd realitatea, vede însă țaranul acelor vremuri, desfășurînd cu plăcere etapele principale ale unei munci legate intim de existența lui: aratul, semănatul, culesul recoltelor. Peisajului natural al Mirceștilor i-a închinat pastelurile: *Lunca din Mircești, Malul Siretului, Balta, Concertul în*

12. V. Alecsandri și-a publicat versurile originale în mai multe cicluri: *Doine, Lăcrimioare, Suvenire, Mărgăritărele, Pasteluri, Varia, Legende, Legende nouă, Ostașii noștri*. Pentru a nu îngreua expunerea cu prea multe titluri, nu am mai indicat și ciclul de versuri din care fac parte poeziile asupra cărora ne-am oprit, ci numai titlul acestora, iar cînd am ilustrat expunerea cu versuri, acestea le-am scos din: Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. I, ediție critică îngrijită de G. C. Nicolescu, 1965, Editura Academiei Republicii Socialiste România și din: Vasile Alecsandri, *Poezii alese...* (vezi nota 3).

luncă, acesta din urmă considerat ca, poate, cel mai reușit dintre pasteurile lui Alecsandri. Admirabilă feerie silvestră nocturnă, *Concertul în luncă* anticipează tabloul final din poemul *Călin* al lui M. Eminescu și pasteurile *Concertul primăverii* și *Nunta-n codru*, de George Coșbuc, alături de care poate sta, ca bogăție de imagini, și expresivitate, într-un cuvânt de realizare artistică:

*«In poiana tănuită unde zbor luciri de lună,
Floarea oaspeților luncii cu grăbire se adună
Ca s-asculte-o cîntăreață revenită-n primăvară
Din străinătatea neagră unde viața-i mult amară.*

*Dar tăcere! Sus pe-un frasin un lin freamăt se aude!...
Toți rămîn în așteptare. Cîntăreața-ncet prelude,
Vîntul tace, frunza deasă stă în aer neclintită...
Sub o pînză de lumină lunca pare adormită.
In a nopții liniștire o divină melodie
Ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie
Și tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă,
Pîn-ce umple-ntreaga luncă de-o vibrare-armonioasă.
Gînditoare și tăcută luna-n cale-i se oprește.
Sufletul cu voluptate în extaz adînc plutește
Și se pare că s-aude prin a raiului cîntare
Pe-ale îngerilor harpe lunecînd mărgăritare.
E privighetoarea dulce care spune cu uimire
Tainile inimii sale, visul ei de fericire...
Lunca-ntreagă stă pătrunsă de-al ei cîntec fără nume...
Macul singur, roș la față, doarme dus pe ceea lume!»*

Pline de optimism, de bucurie a vieții, de naturalețe și de poezie, în pasteluri poetul a surprins cu măiestrie ceea ce constituie specificul unui peisaj, al unui anotimp, al unui moment al zilei — și prin aceasta ele au o irezistibilă putere comunicativă.

În unele din poeziile lui Alecsandri găsim preocupări de natură social-satirică. În poezia *Moldova în 1857*, bunăoară, poetul se ridică vehement — exprimînd ura sa sub formă de imprecății — împotriva dușmanilor Unirii. În *Eroii de la Plevna* el condamnă nepăsarea guvernanților vremii față de soarta jalnică și de mizeria în care se zbate vitejii luptători pentru independența țării, iar în *Plugul blăstemat* infierează atitudinea claselor exploatare față de țărani și privește cu simpatie rezistența țărănimii cu care ea își apără drepturile încălcate, în timpul răscoalelor din 1888.

În cîteva poezii găsim preocupări lirico-filozofice și religioase, de compasiune a suferinței umane. În poezia *La Sevastopol*, de pildă, poetul, zguduît de distrugerile, suferința și mizeriile provocate de războiul Crimeii (1854—1856), se întreabă, stigmatizînd vărsările de sînge:

*«Cînd va veni, o! Doamne, un timp mai mîngîios,
În care să pătrundă cuvîntul lui Cristos:
Să piară dușmănia din trista omenire,
Să nu mai fie omul unealtă de piere?»*

În *Cristos a înviat* este exprimat «sentimentul de încredere în biruința finală a dreptății, care nu poate muri, care, înăbușită, va izbucni din nou puternică la viață». În *Pohod na Sybir*, înfățișînd tabloul zguduitor al unui convoi de luptători pentru libertate și dreptate deportați în Siberia țaristă, o dată cu sentimentul de sinceră compasiune pentru acești nenorociți, poetul înfierează de fapt și condamnă — fără s-o mărturisească în poezie — pe toți tiranii și înrobitorii de popoare.

În fine, în multe alte poezii sursa de inspirație este exotică sau folclorică.

Prin versurile sale originale, Vasile Alecsandri face o punte de legătură între poezia populară — din care a cules¹³ și a prelucrat numeroase specii ca: doine (*Doina, Cîntecul răzeșului*), balade populare (*Miorița, Toma Alimoș, Constantin Brîncoveanu*), legende (*Mînăstirea Argeșului*) — și căreia i-a consacrat unele studii — *Românii și poezia lor populară*, 1849, *Melodiile românești*, 1855) — și lirica cultă, aducînd o mare contribuție la creșterea potențialului artistic al limbii noastre literare¹⁴.

*

Deși mai puțin cunoscută decît poezia și teatrul, proza lui Vasile Alecsandri este tot așa de valoroasă¹⁵. Scrisă, ca și o bună parte din poezia și teatrul său, sub influența romantismului francez, proza «Bardului de la Mircești» este alcătuită din nuvele: *Suvenire din Italia — Buchetiera de la Florența, Muntele de foc, Mărgărita*, din amintiri: *Vasile Porojan*, din memoriale de călătorie: *O primblare la munți. Călătoria în Africa*, din schițe și povestiri: *Iași în 1844, Balta Albă, Istoria unui galben și a unei parale*, din încercarea de roman *Dridri* și altele.

Memorialele de călătorie cuprind descrieri din peregrinările acestui neobosit pasionat de drumeție fie din diferite colțuri din țară, îndeosebi din munții și văile Moldovei, fie din diferite regiuni și localități din străinătate, de unde autorul reține interesante imagini, întâmplări și moravuri, unele foarte semnificative.

În schița *Iași în 1844*, sînt zugrăvite aspecte din viața plină de contraste din capitala Moldovei de la sfîrșitul primei jumătăți a secolului trecut și sînt biciuite incuria și indolența în care se complăcea administrația edilitară a orașului de pe malul Bahluului.

În povestirea *Istoria unui galben și a unei parale* sînt înfățișate aspecte din viața socială a Moldovei din prima jumătate a veacului trecut. Scrisă sub formă alegorică, în această povestire sînt trecute prin ascuțișul criticii și stigmatizate inechitatea justiției din acea vreme, venalitatea și corupția administrativă din Moldova, imoralitatea claselor avute, cos-

13. Publicate întîia oară în două părți în 1852 și 1853 sub titlul *Balade (Cîntec bătrînești)*, aceste poezii, îmbogățite, între timp, cu alte versuri populare, au fost tipărite în 1866 sub titlul binecunoscut de *Poezii populare ale Românilor*.

14. Cf. N. A. Ursu, *loc. cit.*, p. 33.

15. Pentru G. Ibrăileanu (*art. cit.* în *op. cit.*, p. 173) și G. Călinescu (*op. cit.*, p. 111), proza este poate «cea mai admirabilă parte a operei lui Alecsandri».

mopolitismul; sînt ironizate tendințele acelor care vor să schimonosească limba. În contrast cu aceștia, sînt priviți cu simpatie, înțelegere și compasiune, cei ce suferă, îndeosebi țiganii robi, cea mai obișnuită categorie socială din acea vreme¹⁶.

În încercarea de roman *Dridri* găsim numeroase elemente autobiografice din tinerețea poetului.

*

Cea mai întinsă parte a operei literare a lui Vasile Alecsandri o constituie opera *dramatică*. Scriind numeroase piese de teatru, de la simplul monolog pînă la comedia de moravuri, de la vodevil pînă la drama istorică romantică, el nu a urmărit numai îmbogățirea repertoriului național cu lucrări dramatice originale, ci a înțeles să se servească de teatru ca de o tribună de luptă, cum singur mărturisea pe la începutul activității sale: «Fiindcă încă la noi nu posedăm nici libertatea tribunei, nici arma zilnică a jurnalismului, am proiectat să-mi fac din teatru un organ spre biciuirea năravurilor rele și a ridicolelor societăți noastre»¹⁷.

În *Iorgu de la Sadagura*, de pildă, este biciuit cosmopolitismul clasei dominante. În *Iașii în carnaval*, sînt luați în deridere acei boieri și oameni ai stăpînirii, care înpăimîntați pînă la obsesie de mișcările prerevoluționare, vedeau în orice acțiune un complot. În *Rusaliile* sînt atacați latiniștii.

Într-o serie de «cînticile comice» sînt aduse pe scenă reprezentanți îndrăgiți ai artei noastre populare (*Barbu Lăutarul*, *Ion Păpușariul*, *Suru-giul*) și sînt ridiculizate tipuri ca *Sandru Napoila ultra-retrogradul* sau *Clevetici ultra-demagogul*, refractari oricăror idei de progres și de civilizație.

Un loc aparte în creația comico-dramatică a lui Alecsandri îl constituie ciclul «Chirițelor», început în 1850: *Chirița în Iași sau două fete și-o năneacă*, *Chirița în provincie* și *Cucoana Chirița în balon*, primele două ocupînd un loc deosebit ca importanță social-artistică. «În ambele comedii care sînt gustate și astăzi, Alecsandri zugrăvește — cu vervă satirică susținută — o serie de tablouri din viața contemporană a Moldovei, ridiculizînd parvenitismul, snobismul, franțuzomania, abuzurile administrației, disprețul față de țărani și alte păcate ale tinereții burgheziei și ale micii boierimi din provincie»¹⁸.

Puse în scopul propagandei pentru Unirea Principatelor sînt dialogul politic *Păcală și Tindală*, comedia *Cinel-Cinel* și drama istorică *Cetatea Neamțului*, scrise în 1857. În piesa *Lipitorile satului* — observa G. Căli-

16. Se știe că poetul, după moartea tatălui său în 1854, eliberase el însuși țiganii de pe moșiile părintelui său intrate în moștenirea lui, iar cu prilejul eliberării țiganilor de pe moșiile statului și ale mînăstirilor din Moldova la 31 ianuarie 1844 salutase acest eveniment în versurile *Dezrobirea țiganilor*.

17. Cf. C. Boroianu, *Literatura română*, manual pentru clasa a IX-a, Editura Didactică și Pedagogică, 1964, p. 224.

18. N. A. Ursu *loc. cit.*, p. 13, Cf. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 97—99.

nescu¹⁹ — Alecsandri a voit să facă «un studiu de adincime al factorilor ce sapă sănătatea economică a țaranului român», fără să reușească însă, iar în comedia *Boieri și ciocoi* sînt reflectate ideile diversioniste ale boierimii și moșierimii de după 1848, «generația venală a vechii protipendade dintre 1840—1846»²⁰.

În ultima parte a activității literare, Vasile Alecsandri a compus, cum am văzut, marile sale evocări dramatice: *Fintîna Blanduziei*, *Despot Vodă*, *Ovidiu* și feeria *Sinziana și Pepelea*, care se înscriu printre cele mai de seamă lucrări ale dramaturgiei naționale.

Scrise sub influența teatrului romantic francez, îndeosebi a dramelor lui Victor Hugo, piesele lui Alecsandri din această perioadă sînt niște poeme dramatice de mare întindere, în care sînt evocate fie episoade din istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (*Despot Vodă*), fie momente din viața unor mari personalități ale culturii clasice latine, care au avut legătură directă sau indirectă cu strămoșii băștinași ai poporului român, peste care se întinsese stăpînirea romană (*Ovidiu* și *Fintîna Blanduziei*), fie valorificări scenice de mare fantezie și creație artistică ale folclorului nostru (*Sinziana și Pepelea*).

Cu tot caracterul lor romantic, aceste poeme dramatice — mai ales *Despot Vodă* și *Sinziana și Pepelea* — conțin destule elemente și idei realiste. În *Despot Vodă*, spre exemplu, «apare limpede preocuparea scriitorului de a critica orînduirea socială care aduce suferință și jalea în țară», ca și ideea că cine nu se sprijină pe popor, în mod fatal este sortit pieririi:

«...cine-și cată reazăm afară din popor,
Se reazemă pe-o umbră de nour trecător»²¹.

Iar în *Sinziana și Pepelea*, «sub haina străvezie a basmului, poetul face și o satiră a demagogiei, ridiculizînd pe reprezentanții unor partide politice ale vremii»²².

*

Vasta operă literară a «Bardului de la Mircești», care a dăruit țării sale «un monument mai trainic decît arama», a fost tradusă încă din timpul vieții poetului în mai multe limbi străine de mare circulație: franceza, engleza, italiana, germana, iar autorul ei a fost «singurul creator român de pînă la primul război mondial căruia încă în timpul vieții i s-au dedicat peste hotare studii amănunțite, opera sa fiind citată în scrieri de o deosebită importanță, referitoare la poporul român»²³.

Astfel, «la trei ani» după publicarea *Poeziilor populare*, volumul este tradus în limba franceză; în 1857 în limba germană, în 1858 în limbile italiană și maghiară. *Doinele*, primul ciclu de poezii originale, imediat după publicarea în românește a apărut și în limba franceză, în 1853 și

19. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 99. 20. *Ibidem*, p. 100.

21. C. Boroiianu, *op. cit.*, p. 240. 22. N. A. Ursu, *loc. cit.*, p. 20.

23. Victor Crăciun și Paul Popa, *Peste hotare*, în «Tribuna»..., p. 4, nota 8.

1858. În 1854 ele apăruseră în limba engleză, la Londra. Legenda populară *Înșiră-te mărgărite* apăruse în 1858 într-o traducere în limba italiană. În 1865 Alecsandri fusese tradus în limba germană și inclus într-un volum antologic consacrat poezilor români.

La începutul și în general în prima jumătate a secolului nostru se constată o «abandonare» a interesului pentru Alecsandri. Totuși, în 1901 apare traducerea în limba polonă a legendei *Minăstirea Argeșului*. În 1935 și 1938 s-au tradus în limba maghiară ciclurile de poezii *Suvenire* și *Mărgăritărele*.

În anii noștri s-a întreprins și se întreprinde o largă acțiune de tălmăcire și valorificare a operei lui Vasile Alecsandri. El a fost tradus pînă acum în «nu mai puțin de 20 de limbi, dintre care nu lipsesc principalele limbi de circulație mondială incluse în peste 50 de versiuni diferite, unele apărute în mai multe ediții sau în peste 30 de culegeri antologice la care adăugăm peste 20 de lucrări critice care îi comentează favorabil opera»²⁴.

Astfel, în 1946, într-o monografie asupra poetului publicată în limba italiană sînt traduse integral sau fragmentar mai multe din poeziile lui Alecsandri. În 1958 un întreg volum din versurile poetului este tradus în limba maghiară. Alte traduceri din opera fecundului scriitor român au mai fost publicate și republicate integral sau parțial, fie în țară fie peste hotare, în limbile: rusă, cehă, polonă, maghiară, franceză, spaniolă etc.

În legătură cu răspîndirea în străinătate a operei lui Vasile Alecsandri este de observat că în timpul vieții și în general pînă la sfîrșitul secolului, opera sa a cunoscut, cum am văzut, o largă acțiune de traducere în mai multe limbi, după care, pînă în timpurile aproape de noi s-a constatat un aproape total dezinteres, o părăsire a acestei acțiuni. Explicația trebuie căutată în faptul că în secolul trecut Vasile Alecsandri «a fost cel mai răspîndit poet român, pentru că — pînă a se impune poezia lui Eminescu — el a fost primul creator la noi a cărui artă se ridica atunci la nivelul european», iar foarte redusă acțiune de popularizare a poetului peste hotare, observată mai cu seamă la începutul secolului nostru, se datora faptului că «la începutul acestui secol (...) se dezvoltau impetuos noi direcții în creația noastră poetică»²⁵, străine spiritului poeziei lui Alecsandri.

*

Împlinirea, la 22 august anul acesta, a trei sferturi de veac de la moartea marelui scriitor Vasile Alecsandri a prilejuit organizarea în întreaga țară a numeroase manifestări cultural-festive închinată memoriei sale. I s-a reeditat opera, tirajul ei global ajungînd, din 1949 pînă azi, la 1.128.600 de exemplare. S-au tipărit și retipărit studii și monografii asupra vieții și operei scriitorului. Între acestea, merită să fie amintite

24. Dumitru Copillin, articolul *Alecsandri în literaturile străine*, în «Luceafărul», nr. 19 (178) din 11 septembrie 1965, p. 12.

valorosase monografii: *Viața lui Vasile Alecsandri*, de Prof. univ. G. C. Nicolescu (ediția a II-a, 1965), *Vasile Alecsandri*, mic compediu monografic de G. Călinescu; apoi studiile publicate în ultimii ani de Acad. Prof. D. Perpessicius: *Poezia lui Vasile Alecsandri*, *Alecsandri și limba literară*, *Alecsandri în corespondență*. S-a început publicarea, sub îngrijirea Prof. univ. G. C. Nicolescu a ediției critice a *Operei lui Vasile Alecsandri*, proiectată în 10 volume, din care, ca un omagiu adus poetului, a și apărut primul volum, în care sînt cuprinse cele dintii cicluri de poezii.

S-au dramatizat și s-au ecranizat momente și aspecte din viața și activitatea marelui rapsod. S-au organizat emisiuni speciale la posturile de radio și televiziune. S-au ținut ședințe festive în instituțiile superioare de cultură din patria noastră, s-au organizat șezători literare în casele de cultură și căminele culturale, cu teme și prezentări de piese de teatru din repertoriul lui Vasile Alecsandri. S-au deschis expoziții comemorative, s-au organizat excursii speciale la locurile legate de viața și activitatea poetului. Casele din Iași și Mircești unde a locuit poetul au fost transformate în case memoriale și muzee. Poeți și prozatori, compozitori și artiști — vîrstnici sau tineri — încordînd lira în fața memoriei marelui lor magistru, au făcut să vibreze calde, afectuoase, strunele propriei lor simțiri în mișcătoare stihuri sau acorduri muzicale de evocare și suprem omagiu.

Este în toate acestea expresia celor mai mărețe sentimente de prețuire și eternizare prin care întregul popor român a înțeles să cinstească, încununîndu-l cu nimbul nemuririi peste veacuri, pe marele poet, prozator, dramaturg, om politic și patriot, Vasile Alecsandri.

ADRIAN N. POPESCU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA SEPTEMBRIE 1965

În conformitate cu dispozițiile Sfintului Sinod, comunicate prin Sectorul Cultural al Centrului Eparhial tuturor protopopiatelor din cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, între 15—23 septembrie a avut lor cea de-a treia conferință de orientare a clerului, din acest an.

Pentru fiecare protopopiat conferințele au fost prezidate de delegați de la Centrul Eparhial și din cadrul Administrației Patriarhale.

Calendaristic, conferințele au fost planificate astfel:

— *Miercuri, 15 septembrie 1965*, la protopopiatoarele: Circ. I. Capitală (președinte — P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal); Circ. II Capitală (președinte — P. C. Pr. Vicar Al. Ionescu); Circ. III Capitală (președinte — P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal); Ploiești-oraș (președinte — P. C. Consilier Petre F. Alexandru).

— *Joi, 16 septembrie 1965*, la protopopiatoarele: Alexandria (președinte — P. C. Consilier Ioan Popa); Oltenița (președinte — P. C. Consilier D. Fecioru); Răcari (președinte — P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal); Ploiești-raion (președinte — P. C. Consilier Petre F. Alexandru).

— *Marti, 21 septembrie 1965*, la protopopiatoarele: Călărași (președinte — P. C. Inspector Eparhial N. Diaconu); Titu (președinte — P. C. Vicar Al. Ionescu); Videle (președinte — P. C. Consilier Stan C. Dimancea); Cimpina (președinte — P. C. Consilier Ioan Popa); Găiești (președinte — P. C. Consilier Mihai Marinescu).

— *Miercuri, 22 septembrie 1965*, la protopopiatoarele: Fetești (președinte — P. C. Prof. Mircea Chialda); Roșiori de Vede (președinte — P. C. Vicar Al. Ionescu); Urziceni (președinte — P. C. Consilier Ioan Popa); Țirgoviște (președinte — P. C. Consilier Petre F. Alexandru); Muscel (președinte — P. C. Consilier Mihai Marinescu).

— *Joi, 23 septembrie 1965* la protopopiatele: Giurgiu (președinte — P. C. Consilier Stan C. Dimancea); Lehliu (președinte — P. C. Consilier Ioan Popa); Slobozia (președinte — P. C. Consilier Sabin Verzan); Teleajen (președinte — P. C. Prof. Al. I. Ciurea).

Ca de obicei, conferințele s-au deschis prin cite un Te-Deum oficiat în sobor după toată rînduiala tipiconală, răspunsurile fiind cîntate omofon de către preoții prezenți.

*

Salutînd prin scurte cuvîntări pe reprezentanții Centrului Eparhial, ai Departamentului Cultelor și ai organelor puterii locale de stat, Părinții protoierei au subliniat faptul că cea de-a treia conferință de orientare a clerului din acest an are loc într-o atmosferă de entuziasm general și de spirit avînt patriotic, generate de recente mărițe evenimente și înfăptuiri din patria noastră: votarea noii Constituții a statului nostru, devenit Republica Socialistă România, și sărbătorirea celei de a 21-a aniversări a eliberării patriei noastre.

În cuvîntul de răspuns, delegații Centrului Eparhial au împărtășit preoților prezenți binecuvîntări și urări de spor la lucru din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, inițiatorul acestor conferințe, și exprimîndu-și bucuria pentru recente evenimente ce au avut loc în patria noastră, au adresat acelor prezenți calde îndemnuri pentru desfășurarea unei activități vrednice de măreția acestei epoci din viața poporului nostru.

S-a trecut apoi la constituirea biroului conferinței, alcătuit din delegatul Centrului Eparhial — ca președinte, din reprezentantul Departamentului Cultelor, din protoiereu și unul sau doi preoți — ca membri și secretari.

După aceea, făcîndu-se apelul nominal, s-a constatat că la majoritatea protopopiatelor au fost prezenți toți preoții. Cei cîțiva absenți au fost motivați.

Tema actualei conferințe a fost: «Orientări noi în lucrarea pastorală a preotului», subiect de teologie practică și de experiență pastorală.

Frumusețea și importanța subiectului a suscitât interesul tuturor preoților, care au studiat problema cu deosebită atenție, — fapt reflectat în numărul foarte mare de vorbitori care au luat parte la discuții în legătură cu tema.

Referenții și coreferenții desemnați au întocmit referatele, dezvoltînd următoarele idei principale:

- Importanța și actualitatea problemei;
- Obiective și metode de pastorație cu prilejul exercitării acțiunii sfîntitoare a preoției;
- Obiective și metode pastorale cu prilejul exercitării acțiunii învățătoarești a preoției;
- Obiective și metode de pastorație în acțiunea de conducere a parohiei;

- Activitatea social-patriotică a preotului;
- Sprijinirea activității pentru ridicarea nivelului cultural al credincioșilor;
- Preocupări culturale mai deosebite cărora preotul își poate dedica timpul liber;
- Contribuția preotului la educația patriotică și cetățenească a credincioșilor și sprijinirea eforturilor obștești pentru îmbunătățirea condițiilor de viață;
- Concluzii.

*

După cum reiese din constatările și aprecierile făcute de delegații Centrului Eparhial în rapoartele întocmite, cum și din procesele-verbale încheiate la finele lucrărilor, atît referenții principali, cît și coreferenții s-au străduit să alcătuiască referate bune, căutînd a prezenta cît mai variat și mai complet problema luată în studiu.

Merită a fi evidențiate în această privință referatele întocmite de preoții: Dumitru Roșculeț — Dobroești, protoieria Circ. II Capitală; Ion Lăncrăjan-Stavropoleos, protoieria Circ. III Capitală; Nicolae T. Ioan — Sfîntul Pantelimon, protoieria Ploiești-oraș; Aurel Pieleanu — Orbeasca II, protoieria Alexandaria.

Vorbînd despre raporturile pastorale ale preotului cu credincioșii și familiile acestora, Pr. D. Roșculeț a spus: «Preotul, în calitatea lui de conducător și slujitor al parohiei, trebuie să-și cunoască temeinic păstoririi; aceasta, pentru a ști cum să-i îndrumeze, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: Eu sînt Păstorul cel bun și cunosc oile Mele...» (Ioan X, 14). Fiînd «părintele» credincioșilor săi, trebuie să-și cunoască, precum tatăl după fire își cunoaște fiii. La aceasta îl ajută vizitele pastorale, serviciile în parohie, care trebuie să fie o unitate spirituală...».

Preotul Ion Lăncrăjan a arătat că «aici — în domeniul culturii — prin pregătirea sa de intelectual, cît și prin marea varietate de probleme ce se manifestă în toate domeniile, preotul poate da un sprijin substanțial operei de culturalizare a maselor: culegere de material folcloric, culegere de date istorice și statistice, pentru întocmirea de monografii istorice și artistice ale căminelor culturale și ale altor așezăminte de cultură prin participarea la pregătirea corurilor etc.». Tot pe linia de sprijinire a operei de culturalizare a maselor, preotul, ca păstor sufletesc al credincioșilor, are posibilitatea unei «activități constructive și cu adevărat patriotice prin combaterea superstițiilor».

Vorbînd despre îndatoririle ce revin preotului ca slujitor, catehet și conducător al credincioșilor — ca model de urmat pentru ei — atît sub aspectul exterior cît și sub aspectul interior, al ținutei și atitudinii, Pr. Aurel Pieleanu a subliniat că «...îndatorirea noastră elementară și nedespărțită este de a ne observa zilnic ținuta exterioară și comportarea în biserică și în slujire: ținută îngrijită și demnă, slujire cu credință, convingere și căldură, respect deosebit pentru cele sfinte».

Interesante și utile au fost, de asemenea, unele dintre sugestiile și propunerile sau concluziile practice formulate de unii dintre preoții coreferenți și de alți preoți, în cadrul discuțiilor în legătură cu tema dezvoltată.

După susținerea și discuțiile purtate pe marginea referatelor de către preoți, președinții conferințelor, luând cuvântul, au făcut aprecierile și completările necesare, dând îndemnuri și sfaturi pe linia noii orientări a preoțimii în activitatea pastorală.

P. C. Vicar Al. Ionescu, care a prezidat conferința la protoieria Circ. II Capitală, a spus că «preoții Bisericii Ortodoxe Române merg și vor merge și pe viitor drept, cinstit și corect pe drumul trasat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian». Amintește despre importanța noii Constituții, votată de Marea Adunare Națională, întrucât a spus P. C. Sa: «Din punct de vedere pastoral, pe noi ne interesează foarte mult aceasta și avem datoria să sprijinim viața nouă din patria noastră».

În a doua parte a conferințelor, la toate protopopiatele CC. preoți au prezentat rapoarte de activitatea pastoral-misionară și obștească desfășurată în parohii de la ultima lor întâlnire, la conferința din luna mai a. c. Din examinarea acestor rapoarte, s-a putut constata, ca și altă dată, că preoții sînt conștienți de îndatoririle ce le revin ca slujitori ai Bisericii și ca cetățeni ai patriei noastre, că își îndeplinesc pretutindeni cu sîrguință îndatoririle ce le stau în față.

*

În continuare, delegații Centrului Eparhial au adus la cunoștința celor prezenți următoarele comunicări oficiale privind evenimente și aspecte actuale din activitatea Bisericii Ortodoxe Române:

I. — *Relații interbisericești*

— Vizita în patria noastră a Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury și Primat a toată Anglia, Dr. Michael Ramsey (2—8 iunie 1965);

— Vizita Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor (17 iunie—3 iulie 1965).

— Vizita la Facultatea de teologie protestantă din Paris a Prof. dr. N. Chițescu de la Institutul teologic din București;

— Vizita în țara noastră a unor reprezentanți ai Bisericii Protestante din S.U.A.

II. — *Relații cu organizații mondial-creștine*

1. Consiliul Ecumenic al Bisericilor:

a) Conferința «Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu astăzi între popoare», Bossey-Elveția (28 iunie—3 iulie 1965). Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat o delegație în frunte cu I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

b) Sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» (9—12 iunie 1965) în R. D. Germană. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prof. N. Chițescu.

c) Sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva, 9—12 iulie 1965). Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Prof. Sofron Vlad de la Institutul teologic din Sibiu.

2. Conferința Creștină pentru Pace:

a) Sesiunea Secretariatului Internațional (Praga, 18—21 mai 1965). Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat inspectorul patriarhal Ilie Georgescu.

b) Sesiunea Comisiei internaționale a Conferinței Creștine pentru Pace, în Austria (23—26 mai 1965). Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Prof. Sofron Vlad.

III. Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare

a) Parohia ortodoxă română din Viena (20 iunie 1965): sfințirea crucilor și troițelor din cimitirele orașelor Tulen și Zwetendorf.

b) Biserica căminului ortodox de la Ierusalim: terminarea la finele lunii iunie a lucrărilor de pictură.

Diverse evenimente interne extrabisericești

— Lucrările Marii Adunări Naționale (20—21 august a. c.).

— Seminarul internațional de Turism

— Congresul Apimondia.

*

La finele lucrărilor, delegații Centrului Eparhial și-au exprimat mulțumirea și satisfacția pentru modul în care s-au desfășurat lucrările.

Îndemnându-i spre noi și mereu tot mai frumoase realizări, aceștia au felicitat călduros pe PP. CC. protoierei și preoți prezenți, încredințându-i că vor aduce la cunoștința Prea Fericitului Patriarh Justinian strădaniile și rezultatele frumoase ale activității lor pastorale și cetățenești.

REDAȚIA

ADUNAREA GENERALĂ A CORALEI PREOȚILOR DIN CAPITALĂ

Luni 27 septembrie 1965, în sala de festivități a Institutului teologic a avut loc Adunarea generală a Coralei Preoților din Capitală. Lucrările s-au desfășurat sub președinția P. C. Pr. Stan C. Dimancea, consilier cultural mitropolitan, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

După intonarea rugăciunii «Împărate ceresc» de către membrii Coralei, P. C. Pr. Gh. Dimulescu, directorul ei, a salutat în cuvinte pline de căldură pe P. C. Pr. Consilier Stan C. Dimancea, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pe care l-a rugat să transmită Întîistătătorului Bisericii noastre cele mai profunde mulțumiri pentru tot sprijinul, purtarea de grijă și îndrumările date Coralei.

Apoi a luat cuvîntul P. C. Pr. Consilier Stan C. Dimancea. După ce a amintit că ultima Adunare generală a acestei formații corale a avut loc în ianuarie 1958 — la zece ani de la înființarea ei — și că a fost prezidată de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh, a arătat că pentru scurt timp după aceea, activitatea Coralei a fost întreruptă, spre a fi reluată într-o nouă organizare și orientare, cu noi sarcini și obiective artistice, potrivit nevoilor actuale ale Bisericii Ortodoxe Române și după îndemnul date de Prea Fericirea Sa. Exprimînd dorința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca în noua ei organizare, Corala Preoților din Capitală să fie la înălțimea așteptărilor: cu un repertoriu bogat, alcătuit din cele mai frumoase creații muzicale bisericești, executate cu desăvîrșită măiestrie — P. C. Pr. Consilier Stan C. Dimancea a transmis celor prezenți binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh.

Întocmindu-se apoi formalitățile preliminară și constatîndu-se că adunarea generală întrunește numărul legal de membri, P. C. Părinte președinte a declarat deschisă ședința adunării generale și a dat citire următoarei ordini de zi:

1. Darea de seamă anuală asupra activității Coralei.
2. Depunerea mandatului vechiului comitet de conducere și alegerea noului comitet.
3. Alegerea dirijorului unic prin vot secret și a trei dirijori adjuncți.
4. Aprobarea planului de lucru pe anul 1966.

După citirea ordinei de zi, P. C. Pr. Gh. Dimulescu, directorul Coralei, a propus și s-a aprobat formarea unui prezidiu care să conducă lucrările, alcătuit din:

P. C. Pr. Consilier Stan C. Dimancea, ca președinte, P. C. Pr. Cons. Mihai Marinescu, P. C. Prot. Octavian Popescu, P.P. C.C. Pr. Gh. Pietreanu și C. Nițescu, ca membri și Gh. Prejneanu, ca secretar.

P. C. Pr. Gh. Dimulescu prezintă după aceea, darea de seamă asupra activității Coralei în perioada 15 septembrie 1964—30 iunie 1965.

După prezentarea Dării de seamă, au luat cuvîntul mai mulți preoți. P. C. Pr. Gh. Bejgu, de pildă, a subliniat faptul că prin adoptarea muncii de conducere în colectiv și prin permanenta îndrumare a activității Coralei de către Prea Fericitul Părinte Patriarh prin Sectorul Cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștiului, s-au obținut succese apreciabile în prezentarea de concerte religioase, cu acompaniament instrumental.

P. C. Pr. M. Tătărîm a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru cinstea deosebită făcută membrilor Coralei prin acordarea distincției «Crucea Patriarhală» în rangul de iconomi-stavrofori. Au mai vorbit P.P. C.C. Ilie Ionescu, Gh. Sorescu și Grigore Popescu.

Mulțumind vorbitorilor, P. C. Pr. Președinte a propus să se treacă la alegerea noului comitet. Au fost aleși P.P. C.C. Pr. Octavian Popescu, Gh. Dimulescu, Ilie Ionescu, Const. Nițescu, Haralambie Bărbuleanu și Nicolae Cosma. S-a trecut apoi la desemnarea dirijorului unic al Coralei. A fost ales prin vot secret P. C. Pr. Ioan Runcu, binecunoscut pentru rodnicia sa activitate în ogorul muzicii noastre bisericești.

După ce s-au adus călduroase mulțumiri P. C. Pr. Al. Delcea pentru munca depusă ca dirijor al Coralei, căruia în prezent i s-au încredințat munci de răspundere în administrația bisericească, au fost de asemenea propuși și aleși 3 dirijori secunzi: P.P. C.C. Pr. Ion Hagi, Clement Popescu și Anton Uncu. P. C. Pr. Ioan Runcu a mulțumit adunării pentru cinstea ce i s-a făcut, alegându-l dirijor, și a rugat pe Părintele Președinte să se facă ecoul respectuoaselor sale mulțumiri față de Prea Fericitul Părinte Patriarh.

S-a prezentat apoi planul de lucru pe 1965/1966. Între altele, s-a aprobat fixarea în mod obișnuit a unei singure repetiții pe săptămână. Când însă iminența evenimentelor deosebite o cere, numărul repetițiilor poate fi majorat la cât este necesar.

În legătură cu planul de muncă, P. C. Pr. Anton Uncu a propus studierea metodei pentru uniformizarea executării muzicii psaltice în sobor, iar P. C. Pr. T. Rădulescu a propus fixarea unei date anuale pentru parastasul membrilor trecuți în cele veșnice, precum și punerea în lucru a slujbei înmormintării preoților.

În încheiere, P. C. Pr. Consilier Stan C. Dimancea, după ce a apreciat propunerile făcute de vorbitori și a sugerat ideea alcătuirii unui repertoriu permanent al Coralei, a mulțumit tuturor celor de față, asigurându-i că va aduce la cunoștința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian gândurile, elanul și sentimentele de care, ca membri ai Coralei, preoții sînt animați în munca pentru obținerea celor mai mari succese muzical-artistice.

S-a trimis apoi o telegramă de mulțumire Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, după care, la sfîrșitul lucrărilor, s-a făcut rugăciunea, intonîndu-se troparul Pogorîrii Duhului Sfînt.

Pr. ION BERBECEANU

RECENZII; REVISTA REVISTELOR

«*Studii și Cercetări de Istoria Artei*». Seria *Artă Plastică*, tomul 12, 1/1965.
Editura Academiei Republicii Populare Române, 211 p.

Numărul 1/1965 al acestei reviste publică articole consacrate operelor de veche artă românească, din care reținem:

1. Remus Niculescu, *Eustatie Altini* (p. 3—64);
2. Günther Ott, *Muzeul de icoane din Recklinghausen și literatura germană despre arta religioasă din răsăritul Europei* (p. 103—113);
3. Florentina Dumitrescu, *Etape din evoluția artei vechi românești reflectate în ornamentală* (p. 115—129).

Interesul deosebit ce prezintă aceste studii pentru noi, ne îndatorează să ne ocupăm, în cele ce urmează, de rezultatele și concluziile lor.

Remus Niculescu, *Eustatie Altini*. — Pictorului Eustatie — «fiu credincios al clasicismului și precursor al sensibilității romantice» — autorul îi dedică studiul său de o incontestabilă valoare științifică.

Remus Niculescu pleacă de la unele afirmații făcute de G. Asachi în articolul său *Zugrăvia în Moldova*, publicat în «*Albina românească*» (19), (1847), (p. 303—304) și caută o interpretare adecvată asupra operei pictorului Eustatie Altini.

O inscripție necunoscută pînă acum, consemnată de mina pictorului, ne spune că se născuse în «Zagora Greciei» — oraș din Tesalia. Datorită valului de asuprire otoman, după izbucnirea războiului ruso-turc din 1768, zagoreni se refugiază în masă peste Dunăre; în felul acesta veni în țara noastră și se așază în Moldova, familia lui Eustatie Altini.

Altini avea o locuință în Iași, în mahalaua «Patruzeci de sfinți» și aparținea păturii mijlocii, aflată atunci în plină ascensiune, în rindurile căreia «ideile progresului social și cultural își găseau cu ușurință ecoul».

Ultima treime a veacului al XVIII-lea înseamnă pentru țările românești o orientare tot mai precisă către civilizația și cultura Europei. Românii călătoresc și fac studii în apusul Europei, văd monumente de artă și muzee, ce nu vor fi rămășițe fără influență asupra orientării gustului lor. La formarea gustului artistic au contribuit acele cărți ilustrate care au circulat la noi în secolul al XVIII-lea, de felul Bibliei în imagini a lui Christoph Weigel, care au stat, fără îndoială, în miinile zugravilor noștri.

O icoană de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea din Minăstirea Neamț, înfățișînd «Coborîrea de pe cruce», este — după afirmația autorului — o interpretare fidelă a compoziției similare a lui Daniel da Volterra. Lucrarea este cunoscută de zugrav prin intermediul unei gravuri, fie izolată, fie dintr-un asemenea album, procedeu, de altfel întilnit la Eustatie Altini (p. 9).

Catapeteasma bisericii episcopale din Huși este un exemplar caracteristic artei religioase practică în Moldova în anii în care Altini deprindea cele dintîi

elemente ale meșteșugului, sub conducerea zugravului ieșean, Nicolae «Moscovli», în 1784, pe vremea lui Iacov Stamati¹.

Zugravul Nicolae folosește în compozițiile sale, cu consimțământul episcopului «izvoare iconografice occidentale».

O icoană a Maicii Domnului, dedicată de zugravul Nicolae episcopului Iacov Stamati pe care este consemnată data de 16 februarie 1783 (păstrată azi în muzeul raional din Huși), reprezintă «mărturia crezului artistic al unei generații de zugravi care, cu o tehnică ținând în atâtea privințe de trecut, cu subiecte depășind adesea codificarea tradițională a Erminiei, năzuiesc să asimileze influența organică a formei și perspectiva «elemente ale limbajului plastic apusean» (p. 12).

Dar, domeniul cel mai adecvat de manifestare al acestui «spirit de ieșire din chilie» — cum îl numea N. Iorga — este acum portretul de șevalet cu destinație laică (p. 14).

Mitropoliții și episcopii, asemeni domnitorului, își comandă la rindul lor portrete, unele păstrându-se pînă astăzi. Între acestea — în afara celui al voievodului Alexandru Callimachi care «nu este departe de arta iconarilor timpului — amintim cele două tablouri cu chipul lui Iacov Stamati, aflate azi la Mitropolia din Iași; primul datează din 1792 — anul urcării sale în scaunul mitropolitan, cel de al doilea din 1797, prezintă «o fizionomie perfect individualizată».

Altini și-a făcut studiile la Viena, avînd director la Academie pe profesorul Fûger.

Documentele de pînă acum nu ne spun deocamdată cît timp a rămas Altini la Viena; s-ar părea că în februarie 1797 încă nu se întorsese, deoarece portretul lui Iacov Stamati, pictat la această dată, nu este opera sa.

De-abea în anul 1802, mitropolitul Iacov Stamati îi va oferi prima comandă cunoscută, aceea a bisericii Banu din Iași (p. 24).

Este relevantă cu o puternică convingere orientarea modernă, pentru vremea de atunci, a lui Iacov Stamati. Mărturie stau icoanele catapetesmei de la Huși.

Prin hotărîrile pe care le va lua Iacov Stamati se dovedește pe mai departe în pas cu vremea. În «tipografia preaînfinției-sale cea din nou făcută» se tipăresc manuale și se tălmăcește romanul *Critil și Andronius*. «Anafora» mitropolitului asupra reformei școlilor la care colaborează și Scarlat Sturza, sînt o mărturie a orientării sale.

În anul 1799 Iacov Stamati văzînd că biserica breslei calicilor ajunsese «foarte la proastă stare, încît au rămas numai să cadă și de istov să se risipească», hotări reconstruirea ei de către arhitectul «Herr Leopold». Cel care era chemat să dea imagini noii catapetesmei este Eustatie Altini «de al cărui nume va fi legată deacum înainte, pînă la moartea sa, noua orientare a picturii în Moldova». În jurul datei de 7 iunie 1802, Altini figurează în condica de donatori ai bisericii cu suma de 200 lei. Tot în 1802 mai apare în trei inscripții grecești, una aflată pe icoana *Maicii Domnului* de la catapetesma: «S-a pictat de Eustatie N. Altini și s-a dăruit bisericii Tuturor Sfinților, de către dumnealui Luca Banul, 1802, august 1».

Legături strînse — încă din primii ani ai activității — a avut Altini nu numai cu mitropolitul Iacov Stamati, dar și cu Veniamin Costachi, discipolul și succesorul acestuia (p. 25).

La 8 februarie 1803, episcopul de Roman, Veniamin, a dăruit pictorului Altini din pămîntul episcopiei un loc «pentru ca să-și facă grădină și livadă».

Altini era căsătorit cu jupineasa Casandra, fiica slugerului Alexandru Fotie, a cărui soție, Roxandra, născută Kogălniceanu, era o mătușe a marelui istoric. Ce se va fi întîmplat cu proprietatea de la Roman a pictorului nu se mai știe nimic,

1. Cf. Fig. 3 — Zugravul Nicolae: *Drahma pierdută*, 1784. Detaliu. (Huși, Biserica Sf. Arhangheli), (p. 9).

A se vedea următoarele figuri: 4 — Artist anonim: *Portretul lui Alexandru Callimachi*. Către 1795 (Colecția Scarlat Callimachi), (p. 11); 5 — Artist anonim: *Portretul lui Iacov Stamati*. Către 1792. (Iași, Mitropolia Moldovei și Sucevei), (p. 12); 6 — Artist anonim: *Portretul lui Iacov Stamati*. Către 1800. După o gravură de Philipp Knieschek, (p. 14).

din lipsă de documente. Ce se știe sigur este că în același an, la 25 august, pictorul avea în stăpînire o casă în mahalaua bisericii «Patruzeci de Sfinți», pe locul ce s-au dat dumnealui medelnicerului Efstatie Zugravu».

Din anul 1803 pare să dateze icoanele pictate de Altini pentru biserica ortodoxă din Bălți — monument neoclasic clădit de Weisman, arhitect din Galiția, — ctitor fiind Iordache Panaite, căsătorit cu Maria Costachi, ruda mitropolitului.

Veniamin Costachi va fi mereu prezent în viața lui Altini, fiind apropiat și ca vîrstă, — Veniamin era născut în 1768.

Este cunoscut spiritul egalitar al mitropolitului Veniamin Costachi punind meritul mai presus de naștere.

În 1803, cu prilejul hotărîrii de a înființa pentru viitorii preoți ai eparhiei Seminarul de la Socola, spre a-i lumina cu învățături trebuitoare în limba română, tînărul mitropolit întîlni rezistența unor boieri, care-i cereau să renunțe a mai acorda sprijinul său unor oameni de jos. Răspunsul lui Veniamin este semnificativ: «Dumneavoastră, boierilor, sînteți în stare a vă sprijini fiii să nu cază din clasa lor, dar cu toată încordarea nu veți reuși niciodată a pune stavilă meritului să nu se urce în linia unde stați dumneavoastră».

Portretele numeroase ale mitropolitului, începînd cu cel pierdut care îl înfățișea ca ieromonah și sfîrșind cu cel pictat de Schofft în 1837 și bisericile pictate cu ajutorul său, vădesc interesul său crescînd pentru artă cît și preocuparea de a răs-pîndi în Moldova un stil unitar de proveniență apuseană (p. 29).

Din însărcinarea mitropolitului Veniamin Costachi, Altini pictează icoanele împărațești ale bisericii Sfîntul Gheorghe, vechea catedrală a Mitropoliei din Iași. Icoana lui Iisus păstrează în grecește semnătura alcătuitorului: «Eustatie Altini a pictat, 1805, 30 aprilie» alături de o inscripție care consemnează numele mitropolitului: «Adu-ți aminte Doamne de Veniamin arhiereul».

De anul 1805 mai este legată terminarea lucrărilor catapetesmei bisericii episcopale de la Roman². Într-o inscripție aflată aici ni se dă și numele celui care a avut inițiativa: «Cu cheltuiala bogată a înalt-preasfințitului episcop, domnului domn Gherasim a fost pictată și înfrumusețată această dumnezeiască și sfîntă tîmplă de către Eustatie Altini pictor, 1805, august 25».

O dată cu alegerea lui Veniamin în anul 1803 ca mitropolit, Gherasim Clipa Barnovschi devine episcop al Romanului — figură interesantă de cleric iluminist care studiasse la Halle (p. 30).

Gherasim, bărbat «cult și iubitor de învățatură», va fi un sprijinitor devotat al eteriștilor.

Încă din august 1805 pe cînd Altini lucra la icoanele catapetesmei, mitropolitul Veniamin și episcopul Gherasim întăreau prin semnătură actul de alcătuire a unei asociații de binefacere pentru eteriști.

Cu prilejul hotărîrii de a se înființa o școală de limbi străine și de arte frumoase — cel dintîi proiect de organizare a învățămîntului artistic în țările române — singurul chemat a lua asupra sa conducerea unei clase de pictură era Eustatie Altini.

Faima pictorului Altini creștea vertiginos; în 1814 doi zugravi din Focșani, Nicolae Teodorescu și Costache Focșeneanu, veniră la Iași să-i cunoască meșteșugul. Cei doi frați, cu zece ani mai înainte fuseseră la Căldărușani ucenicii polcovnicului Matei «unul dintre precursorii picturii noastre moderne».

La rîndul său, pictorul Nicolae Teodorescu deveni întemeietor de școală în Țara Românească și contribuie la răspîndirea icoanei neoclase.

Activitatea lui Altini din anii 1805—1813 este necunoscută. Perioada 1808—1812 însemnă refugiul protectorului său Veniamin Costachi la Mînăstirea Neamț și o restrîngere a producțiilor de picturi religioase și a veniturilor lui Altini.

Întîlnim pe Altini exercitîndu-și arta sa în 1813, după revenirea în scaun a lui Veniamin, de data aceasta la biserica Mînăstirii Sfîntul Spiridon, unde în tîne-rețe mitropolitul fusese egumen.

2. Cf. Fig. 11 — Eustatie Altini: *Profetul Daniel*. 1805. Detaliu. (Roman, Biserica epliscopală), (p. 26).

Acı, Altini pictează «cea mai remarcabilă din catapetesmele sale în care pare a se simți intenția sa de a da idealului său artistic expresia cea mai desăvârșită». Ca de obicei îl aflăm semnat pe una din icoanele împărătești: «Eustatie medelnicer a pictat».

O altă inscripție de mîna pictorului se află la *Cina cea de taină*: «Adu-ți aminte, Doamne, de robul tău, Eustatie medelnicerul, din Zagora Greciei, care a pictat aceasta din îndemnul și cu cheltuiala episcopilor, 1813 — E. Al. a pictat».

Ultimele icoane pictate de Altini sînt cele din biserica Patruzeci de Sfinți. Icoana Sfantului Ierarh Nicolae poartă ultima inscripție lăsată de mîna lui Altini: «Adu-ți aminte Doamne de robii tăi Eustatie, Casandra și de părinții lor, 1814. august». Catapeteasma n-a fost terminată de Altini. Numai patru din icoanele împărătești poartă amprenta stilului său. Boala l-a împiedicat probabil s-o facă. În aprilie 1815 murise, și osemintele i se odihneau în cimitirul bisericii Patruzeci de Sfinți (p. 13).

Pictor de icoane, Altini va ține seamă de programul iconografic al catapetesmei, reluînd subiecte și tipuri tradiționale. Artistul se conformează tradiției, — predomină stilul său personal mărturie a concepției sale bine definite.

Prin temperamentul său, Altini este un meditativ și un liric. «Iisus» una din cele două icoane din pronaosul bisericii Banu reliefează în bună parte însușirile specifice ale artei sale³. «Iisus» reprezintă aici «idealul de perfecție fizică și morală spre care năzuiau neoclasicii».

«O lumină subtilă învăluie însă chipul lui Iisus, în ale cărui penumbre transparente stăruie meditația artistului. Figura lui Iisus devine astfel obiect al contemplației laice depășind estetica neoclasică» (p. 39). Două dintre icoanele împărătești, *Dumineca Tuturor Sfinților* și *Adormirea Maicii Domnului* «rămîn în limitele timpurilor curente în pictura religioasă a vremii».

Altini urmează îndeaproape chipurile iconografice anterioare; același spirit conservator l-a călăuzit pe artist cînd a pictat *Apostolii* la Roman (p. 43).

Profetul Daniil, tot din catapeteasma de la Roman este un adevărat portret: «cu siguranță portretul său moral».

Se pare că pentru biserica Sfantul Gheorghe, Altini n-a pictat decît icoanele împărătești (1805) unde icoana hramului este cea mai reprezentativă și în care clasicismul și tradiția ortodoxă își găsesc aici un punct de echilibru⁴.

Opera de maturitate a lui Altini rămîne, pentru aria picturii religioase, catapeteasma bisericii Sfantul Spiridon (1813), unde mai mult decît oricînd, el se arată mai puțin tribut ar tradiției. Această atitudine s-ar datora și punctului de vedere mai larg al episcopilor de atunci, logofătul Gh. Cantacuzino, un unchi al mitropolitului, alături de un frate al lui Scarlat Sturza, Grigore, și de fiul acestuia din urmă, Mihail, viitorul domn al Moldovei (p. 45).

Ceea ce atrage imediat atenția la icoanele împărătești din biserica Sfantul Spiridon este faptul că acestea sînt concepute în funcție de peisaj, natura devenind parte integrantă a imaginii artistice. Cu ajutorul luminii se produce o puternică senzație de spațiu și de monumentalitate, care deschide artistului perspective largi (p. 47).

Activitatea de portretist a lui Altini este mai puțin cunoscută decît cea de pictor religios.

Din lipsa datelor a semnăturilor, singurul element de comparație, în afara celor două tablouri amintite, pe care se bizuie autorul studiului în reconstituirea operei portretistice a lui Eustatie Altini este stilul atît de personal al icoanelor sale (p. 49).

Muzeul de artă al Republicii Socialiste România a achiziționat recent un tablou reprezentînd *Portretul Saftei Talpan* (1803—1804), atribuit cu siguranță pictorului Altini (p. 51).

3. Cf. Fig. 10 — Eustatie Altini: *Iisus*. 1802. Detaliu. (Iasi, Biserica Banu), (p. 27).

4. Cf. Fig. 14 — Eustatie Altini: *Sfantul Gheorghe*. 1805. (Iasi, Biserica Sfantul Gheorghe), (p. 36).

Alte tablouri păstrate în palatul Mitropoliei din Iași și care poartă în mod evident caracteristicile stilului artistului sînt portretul lui Scarlat Callimachi și cel al lui Veniamin Costachi din 1813 (p. 50—53).

Un alt tablou este acela al lui Veniamin Costachi în care este reprezentat înainte de a fi călugărit — momentul intrării sale în monahism (p. 54).

Dar, semnificația tabloului — subliniază autorul — nu se reduce numai la ilustrarea acestui episod. Tabloul, reia de fapt — după cum bine se remarcă — tema portretului din 1797 al lui Iacov Stamati, «ilustrînd originea spirituală a autorității mitropolitului și invincibilitatea ei în fața puterii laice» (p. 59). Tabloul a fost executat în Mînăstirea Neamț unde funcționa acum, ca stareț, Silvestru, călugărul care duse Divanului, în 1808, demisia lui Veniamin⁵. În felul acesta mînăstirea cinstea memoria mitropolitului care petrecuse aici anii săi de exil (p. 60)⁶.

Tot cece s-a păstrat pînă acum din opera lui Eustatie Altini constituie expresia unei puternice personalități artistice. Opera sa deschide drumuri marilor noștri portrețiști din secolul al XIX-lea, Aman și Grigorescu.

Prin arta sa, Altini rămîne fără îndoială un fiu credincios al clasicismului și un precursor al sensibilității romantice (p. 64).

— Günther Ott, *Muzeul de icoane din Recklinghausen și literatura germană despre arta religioasă din răsăritul Europei*. În partea introductivă a studiului, autorul analizează cît se poate de cuprinzător evoluția unor anumite ramuri ale artei de tradiție bizantină — pictura de icoane, sculptura în lemn și arta prelucrării metalelor — cum se oglindește ea în colecția tînarului muzeu de icoane din Recklinghausen. Muzeul prezintă materialele sistematizate pe grupuri tematice și totalizează 450 de obiecte de artă. Alături de numeroase icoane grecești și rusești provenite din diferite centre de pictură ortodoxă, sînt expuse icoane românești.

Dintre centrele artistice ortodoxe menționate la intrarea în muzeu, autorul consemnează: Putna, Voroneț, Sucevița și Curtea de Argeș (p. 104).

Ciclurile tematice încep cu sala «Sfintei Treimi» și a ierarhiei cerești.

Sala consacrată reprezentării Maicii Domnului, consemnează printre altele o icoană aparținînd secolului al XV-lea, cunoscută sub numele de «Maica Domnului, din Cipru».

O imagine a Sfintei Fecioare cu Pruncul, încadrată de doi sfinți este consemnată în catalogul muzeului ca românească⁷. În aceeași sală se mai află o icoană a Maicii Domnului pe tron, tot românească aparținînd secolului al XVIII-lea, urmată de alte două imagini, prima o «Glicofilusă» din Balcani, secolul al XVI-lea, și a doua tot din secolul al XVI-lea, controversată în ceea ce privește originea.

Secția următoare, este consacrată operelor cu caracter aghiografic — *Viețile Sfinților*.

Artă românească, autorul mai observă, și în obiectele aparținînd altor tehnici, cum este un crucifix din lemn cu imaginea Sfintului Gheorghe pe un cal alb (p. 105)⁸. Alte două reliefuri în lemn de pe fețele interioare ale unui engolpion în formă ovală, reprezentînd pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel ținînd în mîini bise-

5. Cf. Tit Sîmedrea, *Paretesisul de la 1808 al mitropolitului Veniamin Costachi*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LIII (1935), (p. 32).

6. Cf. Figurile: 32 — Eustatie Altini: *Intrarea lui Veniamin Costachi în monahism*. Către 1813. (Muzeul Mînăstirii Neamț); 33 — Eustatie Altini: *Intrarea lui Veniamin Costachi în monahism*. Detaliu: Veniamin, (p. 58); 34 — Eustatie Altini: *Intrarea lui Veniamin Costachi în monahism*. Detaliu: Episcopul Iacov, (p. 59); 35 — Eustatie Altini: *Intrarea lui Veniamin Costachi în monahism*. Detaliu: Diacon, (p. 61).

7. Cf. Fig. 2 — „Rhodon to amaranthon”. Icoană din secolul al XVIII-lea. Lemn. 41x31 cm, (p. 107).

8. Iz. catalogul muzeului crucifixul este înregistrat la: „Sculpturi în lemn” nr. 367 (nr. inv. 215): din România, secolele al XVIII-lea—al XIX-lea, lemn, 54,4x36,5 cm (p. 106, în notă).

rica, iar altul Sfinta Treime, inconjurind pe Fecioara Maria, vădesc meșteșugul artistic românesc (p. 106)⁹.

În cea de a patra sală a muzeului destinată icoanelor ce figurează «Praznicele» se află două piese de origine românească, una din secolul al XVIII-lea — un relicvar — pe care se află reprezentări Sfintul Gheorghe și Sfintul Dumitru (p. 107) și alta, o frumoasă pictură românească, a Pogoririi Sfintului Duh.

Autorul prezintă în continuare lucrări de specialitate consacrate artei răsăritene. În editura Aurel Bongers sînt în curs de apariție două colecții dedicate artei Bisericii răsăritene. Prima colecție se intitulază: «Iconographia Ecclesiae Orientalis», cealaltă «Kleine Ikonenreihe» — apare sub îngrijirea Prof. Dr. Martin Winkler (p. 109—110). Dr. Leonhard Küppers, profesor la Academia de bele-arte din Düsseldorf, publică lucrarea: *Icoana — imagine de cult în Biserica răsăriteană*. Volumul intitulat: *România — Biserici pictate din Moldova*, prefațat de Acad. prof. George Oprescu și Prof. André Grabar, prezintă în cele 32 de planșe realizate la un înalt nivel tehnic renumitele biserici românești: Arbore, Moldovița, Humor, Voroneț și Sucevița. Iubitorii de artă din R. F. Germană constată pentru prima dată că aceste biserici sînt decorate în exterior cu fresce minunate care sînt și astăzi, — după patru sute de ani —, de un colorit strălucitor (p. 112). Dar despre vechea pictură românească se vorbește și în cartea lui H. P. Gerhard, *Lumea icoanelor*. Iată ce scrie acesta, printre altele: «Pictura pe sticlă cu teme iconografice este o ramură a artei religioase care a înflorit din plin numai în România...» (p. 113).

Heinz Skrobucha realizează în sarta sa *Meisterwerke der Ikonenmalerei*, cea mai amplă bibliografie de specialitate. Autorul își exprimă în încheiere părerea ca la o viitoare ediție, în limba germană, să se adauge un număr mai mare de titluri de opere și indicații în legătură cu literatura artei vechi românești (p. 113).

Florentina Dumitrescu, *Etape din evoluția artei vechi românești, reflectate în ornamentică*. — După ce autoarea arată că istoria artei vechi românești a depășit de mult stadiul de simplă achiziționare de material și a pășit în acela de coordonare a datelor obținute, enumără criteriile pe baza cărora s-a făcut periodizarea artei vechi românești: a) criteriul istoric, b) criteriul artistic. Se precizează însă că o justă periodizare a acestei arte se face numai pe baza criteriului istoric-artistic (p. 115).

Una din formele sub care se poate prezenta arta și care poate fi luată drept criteriu de periodizare este și ornamentica. Prin ornament, autoarea înțelege tot ceea ce împodobește, înfrumusețează. În arta plastică ornamentica este definitivă ca «totalitatea semnelor sau imaginilor folosite la împodobirea fie a unei arhitecturi fie a unui obiect oarecare». În cadrul artei unui popor ornamentica, datorită evoluției se schimbă de la epocă la epocă, «și, ca atare, poate fi expresivă pentru evoluția artei poporului respectiv».

Folosindu-se de expresivitate, cea din urmă calitate a ornamentice, autoarea caută să prezinte cum și în ce măsură reflectă ea etapele artei vechi românești și care sînt anume aceste etape văzute prin ornamentică. Studiul este consacrat numai ornamenticeii Țării Românești, care «reflectă întreaga evoluție artistică din secolul al XIV-lea pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea» (p. 116). Paralel cu ornamentica este prezentată dezvoltarea «figurativului — celălalt mod de exprimare artistică alături de ornamental în pictură, — și a arhitecturii».

În ceea ce privește evoluția, ornamentica medievală a Țării Românești enumără patru etape: prima, cuprinde secolul al XIV-lea și domnia lui Matei Basarab; a doua, de la Matei Basarab la Constantin Brîncoveanu; a treia, de la Constantin Brîncoveanu pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea; și a patra, cuprinde mijlocul secolului al XVIII-lea pînă dincolo de începutul celui de al XIX-lea.

Privită în general, prima etapă se caracterizează printr-o mare diversitate de ornamente, bine creionate în exemplificările planșei I-a, de la geometricul

9. Cf. Fig. 3 — Engolpion. Fețele interioare, sculptură în lemn din România secolului al XIX-lea, 9,5x7,3 cm; 4 — Engolpion. Fețele exterioare, din argint, (p. 108—109).

pur, la vegetalul stilizat. În această primă etapă se reliefează trei grupe de ornamente: bizantine sau de tradiție bizantină, orientale sosite prin filieră constantinopolitană și occidentale (p. 117). În grupa ornamentelor bizantine sau de tradiție bizantină se disting motivele geometrice, geometrico-vegetale, vegetal-stilizate și zoomorfe. Cele care au o importanță mai mare pentru ornamentica Țării Românești sînt cele geometrice și geometrico-vegetale: motivul panglicelor în zigzag, ondulate, sau răsucite¹⁰ și cel compus cu palmeta de tip bizantin¹¹. Ornamentica vegetal-stilizată și zoomorfă se prezintă sub trei aspecte: «ca reminiscență a unei ornamentici pe cale de dispariție din arta țărilor de tradiție bizantină, — frontispiciile de la *Evangeliiarul lui Nicodim*»¹², ca mărturie a influenței exercitate de unele centre ale artei de artă bizantină — motivele folosite în chenarele de piatră de la Cozia¹³, și, în sfîrșit, o ornamentică vegetal-stilizată, echilibrată și unitară pătrunsă în toate genurile artistice ale celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea și care face trecerea totodată la ornamentica celei de a doua etape¹⁴ (p. 117).

Grupa a doua, a ornamentelor orientale, are motivele geometrice și vegetal-stilizate, de o îndepărtată origine armeană și georgiană, cum se pot observa în decorația, în piatră, de la biserica Minăstirii Dealu și biserica episcopală din Curtea de Argeș (cf. pl. 1/8, 9, 10 și 11). Ornamentica aceasta își găsește o largă apicare în arta primei jumătăți a secolului al XVI-lea (p. 120). Cea de a treia și ultima grupă cuprinde ornamente occidentale. Materialul primei etape «reprezintă diferite stadii la care ajunsese ornamentica în zonele ei de origine și nu stadii ale unei evoluții înfăptuite în acest mediu românesc și în aceleași condiții artistice. Singur sfîrșitul secolului al XVI-lea, reprezintă, prin ornamentica sa, vegetal-stilizată, momentul unei culmi, al unei împliniri în sens românesc a evoluției acestui mod de exprimare artistic». Această perioadă, caracterizată prin lipsă de unitate stilistică, dominare a geometricului și rol secundar, înseamnă atît pentru figurativ cît și pentru arhitectură pericada de formație a unui stil muntelesc.

În cea de a doua etapă — cuprinzînd deceniul al patrulea al secolului al XVIII-lea pînă la venirea ca domn al Țării Românești a lui Constantin Brîncoveanu, — se constată o evoluție ascendentă a ornamenticii, care atinge punctul maxim de dezvoltare în arta cantacuzinească (p. 121). Spre deosebire de faza anterioară, se produce acum, un fenomen firesc acela al interpretării ornamentelor atît de diferite de pînă acum, și topirea lor într-o formă nouă, originală și proprie. Are loc o selectare și a interpretare în sens din ce în ce mai mult românesc și muntean al materialului. În primul rînd, este vorba deci de prelucrarea acestor

10. Cf. pl. I/1-2, „Ornamente compuse din panglică: ondulate și răsucite pictate în biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (mijlocul secolului al XIV-lea)“.

11. Cf. pl. I/3-4, „Ornamente cu palmeta de tip bizantin din pictura bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (mijlocul secolului al XIV-lea)“.

12. Cf. pl. I/5, „Ornament vegetal — stilizat și zoomorf la frontispiciul evangheliei lui Marcu din Tetravangelul lui Nicodim (1404-1406), „Muzeul de artă al Republicii Socialiste Romînia“, Secția de artă feudală romînească“.

13. Cf. pl. I/6-7, „Ornamente zoomorfe și vegetal-stilizate sculptate în piatră la chenarele bisericii Minăstiri Cozia (1388)“.

14. Cf. pl. I/12, „Ornamente vegetal-stilizate din pictura bolnizei minăstirii Cozia (1543); I/13 — „Ornament vegetal-stilizat brodat pe o minăcută de la minăstirea Bistrița (Inceputul secolului al XVI-lea)“, Muzeul de artă al Republicii Socialiste Romînia, Secția de artă feudală romînească; I/14, „Ornament vegetal-stilizat pe panaghiarul de la minăstirea Bistrița (1521)“.

Muzeul de artă al Republicii Socialiste Romînia, Secția de artă feudală romînească; I/15, „Ornament vegetal-stilizat de pe vîlul dăruit de Preda Buzescu Minăstirii Stănești (sfîrșitul secolului al XVI-lea)“, Muzeul de artă al Republicii Socialiste Romînia, Secția de artă feudală romînească; pl. I/16, „Ornament vegetal-stilizat sculptat pe piatră de mormînt a logofătului Tudor (1582)“, din biserica din Buda“. Muzeul de artă al Republicii Socialiste Romînia, Secția de artă feudală romînească.

aspecte vegetale, pe care ornamentica muntenească le împrumută de la cea orientală și occidentală, ele aducînd nu numai elemente noi, față de cele devenite tradiționale, ci și, mai ales, două concepții de exprimare opuse între ele și diferite în raport cu cea a artei românești.

Față de cele două concepții artistice opuse: cea occidentală, cu tendințe spre realism și cea orientală, cu forme excesiv stilizate, viziunea românească se caracterizează printr-un simț al echilibrului, al măsurii. Păstrînd calea de mijloc, artistul român «va concepe decorația conform propriei lui înclinări către stilizare, ordonare și claritate expresivă» (p. 124). Dar, nu poate fi vorba numai de o unitate de viziune între artele populară și cultă, ci, de «o interferență organică a lor, una, ce poate fi urmărită pînă la detaliu, la elementul ornamental». În secolul al XVII-lea se realizează o sudură perfectă între cele două arte, constituind în același timp unul din factorii ce stau la baza formării stilului muntenească în ornamentală (p. 124).

Primele motive zoomorfe cunosc o largă răspîndire în arta muntenească a secolului al XVII-lea¹⁵, cele antropomorfe sînt mai rar întîlnite, ele intră abia acum în arta Țării Românești o dată cu restul ornamentelor specifice Renașterii occidentale, și «aparținînd unei viziuni străine celei tradiționale românești». Ornamentul capătă o importanță din ce în ce mai mare și se ajunge la un echilibru de forțe cu figurativul.

La sfîrșitul celei de a doua etape, ornamentica se află în Țara Românească în punctul maxim al evoluției sale, însumînd toate caracteristicile artei ornamentale românești exprimate în forma cea mai deplin reușită artistic (p. 125).

Epoca brîncovenească și cea post-brîncovenească nu va face decît să preia și să continue în ornamentală, — în cadrul unei concepții de ansamblu — rezultatele la care se ajunseser la sfîrșitul secolului al XVII-lea. «Meritul deosebit al acestei etape este însă, pe lîngă acela de difuziune în toate genurile și în arta tuturor păturilor sociale a repertoriului ornamental dinainte fixat, acela al găsirii formulei celei mai adecuate în vederea realizării sarcinii ce îi reveneau».

Repertoriul ornamental se prezintă la fel de bogat în motive geometrice, geometrico-vegetale, — zoo — și antropomorfe, pîrînd acuma mai uniform¹⁶.

Pătrunzînd ornamentalica în toate domeniile de manifestare artistică, meșterii, nu au fost simple unelte de transmitere, ci ei au continuat opera înaintașilor de apropiere a acestei ornamentalice de fondul tradițional. Sînt demne de amintit interpretările originale a motivului palmei de tip bizantin¹⁷.

15. Cf. pl. II/2, „Ornament vegetal și zoomorf sculptat în piatră la chenarul ușii de intrare a bisericii din Golești (1646); II/3—4, „Ornamente vegetale și zoomorfe sculptate pe tîmpla dăruiată de Matei Basarab bisericii schitului Crasna (Gorj) 1636”; II/7, „Ornamente vegetale și vegetal-zoomorfe din pictura pronaosului și pridvorului bisericii din Filipeștii de pîrâu (1668)”; II/9, „Ornamente vegetale — zoo și antropomorfe sculptate pe ușile împărătești ale tîmplei bisericii din Costeștii de Vale (sfîrșitul secolului al XVI-lea)”; II/11, „Ornament vegetal și zoomorf sculptat pe tîmpla paraclisului curții domnești de la Mogoșoala (1688)“.

16. Cf. pl. III/1, „Ornament sculptat pe ușile de intrare ale Mitropoliei din Tirgoviște (sfîrșitul secolului al XVII-lea)”. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, Secția de artă feudală românească; III/2, „Ornament sculptat pe ușile lucrate de Nichita Mester pentru Mînăstirea Tismana (1698)”. Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoala; III/3, „Ornament pe un sfeșnic de argint de la Mînăstirea Hurez (1692)”. Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoala; III/4, „Ornament brodat pe o minceuță de la Mînăstirea Hurez (sfîrșitul secolului al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea)”. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, Secția de artă feudală românească; III/1/5, „Ornament pictat în altarul bolniței Mînăstirii Hurez (1699)”; III/6—7, „Ornamente sculptate în piatră la chenarul ușii de intrare a bisericii din Bengești (1729)”; III/8, „Ornament sculptat pe o tăbăle din usa de intrare a bisericii din Bălcești (1727)”; III/10, „Ornament pictat în altarul bisericii Mînăstirii Tismana (1737)”, p. 126—127.

17. Cf. pl. III/9, „Ornament pictat în altarul bisericii din Sărăclnești (1718)“.

Dacă etapa a doua, în evoluția ornamenticii Țării Românești, a însemnat un proces de sinteză, de formare a stilului munteșesc, etapa a treia înseamnă un proces de largă răspindire a acestui stil între și dincolo de hotarele Țării Românești.

În cea de a patra etapă și ultima, ornamentica tradițională trece definitiv în patrimoniul artei populare, se rusticizează, formele se simplifică debarasându-se de orice amestec de oriental sau occidental, trăind prin verva și spontaneitatea geniului popular¹⁸.

Studiul excelează printr-o bogată informație și putere de sinteză.

Periodicul *Studii și Cercetări de Istoria Artei, seria Artă-Plastică, tomul 12, 1/1965*, inaugurează cu acest număr o nouă serie de «Artă-Plastică», prin separarea de «Teatru, Cinematografie, Muzică», cum se edita pînă acum.

Studii analizate, dotate cu imagini alb-negru și color, vin să aducă noi lumini asupra modului de prezentare și interpretare a vechii noastre arte românești.

IOAN F. STANCULESCU

1. *Conștiința națională românească în textele medievale*. 2. *Dialogul Orient-Occident sau despre «Divanul» lui Dimitrie Cantemir*. 3. *Prima carte tipărită în limba română*. 4. *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino*. 5. *Despre Ortodoxie și Catholicism*.

1. *Conștiința națională românească în textele medievale*. — Eugen Stănescu, analizând, în lucrarea *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești, Român-romănesc în textele românești din veacurile al XV-lea—al XVII-lea* (în «Studii», Revistă de istorie, București, 1964, nr. 5, p. 967—1000), textele românești constată că termenii *român-romănesc* fac parte din însăși istoria poporului. În scrisoarea boierului Neacșu (1521) cel mai vechi text cunoscut de limbă românească, întilnim numele de «Țară Rumânească»¹. Umanistul italian din veacul al XV-lea, Nicolaus Machipensis, întrebuințează termenul «romanus», pentru a exprima «știi românește?»². Folosirea lui «romanus» pentru «român», persistă în documentele latine și mai intens după răspindirea scrisului în limba română. Cancelarul Poloniei în 1595 îndemna pe boierii moldoveni să evite înscăunarea unui domn din Țara Românească, desemnându-ne tot prin termenul «romanus»... *aliquem Romanorum, seu gentis Valachiae nobilem...*³. O scrisoare în limba română a orășenilor din Suceava, către cei din Bistrița (1593—1597): «Scris-am adevă noi, birăul cel rumănescu și cu cel...»⁴ ca și alte numeroase exemple atestă caracterul normal și extrem de întrebuințat al adjectivului «romănesc», pentru a indica grupul etnic, istoric definit și care posedă conștiința unității lui de neam și integritatea limbii în care se exprimă.

18. Cf. pl. IV/1, 3, 4, 5, (p. 128).

1. Vezi *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI, I, p. 169—170*.

2. Alexandru Marcu, *Riflessi di storia rumena in opere italiani del secoli XIV—XV*, în „Erhemeris Dacoromana”, I, p. p. 374—375.

3. Hurmuzaki—Iorga, XII, p. 99: De asemeni Șt. Ștefănescu, *Considerațiuni asupra termenilor de „vlahi” și „rumân”, pe baza documentelor interne ale Țării Românești, în veacurile XIV—XV*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, p. 63—75; P. Cănel, *Despre „rumâni” și unele probleme lexicale slavo-române vechi*, București, 1921; N. Drăganu, *Români în veacurile IX—XIV, pe baza toponomiei și a onomasticii*, București, 1943; C. Giurescu, *Studii de istorie socială*, București, 1941.

4. Al. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e siècle et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bestritza*, București, 1926, p. 50.

Prima tipăritură moldovenească, vestita *Cazanie a Mitropolitului Varlaam*, din 1643, se intitulează în chip deosebit de demonstrativ «Carte românească de învățătură...», iar Prefața domnului moldovean Vasile Lupu, e un adevărat manifest către întreg poporul român în problema necesității răspîndirii culturii⁵. În 1680, Mitropolitul Dosoftei în prefața la *Liturghier* precizează insistent că moldovenii sînt români⁶. Cronicele, letopisețele, monumentele istoriografice ne furnizează aceeași subliniere a originii și profilului nostru distinct, de români⁷. Miron Costin precizează inflexibil: «Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat din Traian este *rumân sau romanus*, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dinșii și îndată după descălecat și după pustiire, cum s-a spus și după al doilea descălecat, pînă astăzi, același nume este dat îndeobște și muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei. Rumân este un nume neschimbat în cugetarea anilor din roman; și astăzi cînd întreb pe cineva dacă știe moldovenește, spune: știi românește, aproape ca: scis romanisce. Un alt nume ei înșii nu au primit între dinșii niciodată»⁸. Lupta pentru răspîndirea scrisului românesc, mai ales sub forma promovării limbii române ca limbă de cultură, poate fi constatată în veacurile al XVI-lea—al XVII-lea, cu mențiunea că limba e românească, iar *biserica de asemeni tot românească*:⁹ «eu, diaconul Coresi, diac văzui că mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor numai noi rumânii n-avem» (1590); «...toate limbile înfloresc intru cuvintele slăvite a lui Dumnezeu, numai noi rumânii pre limbă nu avem...» (*Palia de la Orăștie*, în B.V.R., I, 95). Marii cronicari din veacul al XVII-lea, Miron Costin și Constantin Cantacuzino folosesc aproape exclusiv «român — românesc», numai pentru a demonstra originea poporului și limbii, pentru a demonstra unitatea și continuitatea neamului românesc. Din aceste aspecte constatate, rezultă că lupta pentru promovarea limbii române și lupta pentru afirmarea poporului român, ca «neam românesc», cu locul său bine definit în istorie, nu pot fi separate. Originea și unitatea noastră etnică oglindește o stare de spirit și un fond de idei, aparținînd întregii societăți românești, crescînd cantitativ și calitativ de-a lungul veacurilor al XV-lea — al XVII-lea. Actele de cancelarie și toate documentele de cultură cunosc același ritm crescînd de afirmare a conștiinței de românitate, de românism. În afară de sensul etnic general rumân — românesc, mai primește o nuanță de clasă socială în Țara Românească, în cazul cînd e folosit pentru a denumi pe cea mai mare parte a masei producătoare directă, clasa țăranilor aserviți¹⁰. Acest sens, cu strictă semnificație socială reflectă situația istorică, ce a precedat perioada din secolele al XVI-lea—al XVII-lea, cu schimbări în structura clasei boierești, a orașenimii, infiltrarea masivă a elementelor levantine, rezistența față de instaurarea și întărirea dominației otomane. Asupra societății românești dintre Carpați și Dunăre plutea grava primejdie a deznaționalizării, iar stratul cel mai asuprit al societății românești, era format din țăranime, care a păstrat în această vreme semnificația cea mai profundă a noțiunii «român — românesc», ce o constatăm ca

5. *Bibliografia Veche Românească*, I, p. 137. 6. *Ibidem*, p. 139.

7. *Istoria Țării Românești, 1290—1690*. (Letopisețul Cantacuzinesc), ed. C. Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960; *Istoria Domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, București, 1963; p. 121; Grigore Urache, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 124; Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1957, p. 241.

8. Miron Costin, *op. cit.*, p. 207.

9. *Psaltirea lui Coresi*, în B.V.R., I, p. 55;... „...petru besearica sfântă a românilor“ (*Palia de la Orăștie*, în B.V.R., I, p. 93); „...pentru că vedem aiave că tot cinuț bisericilor rumânești“, *Psaltirea de la Băilgrad*, în B.V.R., I, p. 168; „...intru folosul și înțelegerea pravoslavnicii Rumânești Bisericii“. 1682. *Evanghelia*, în B.V.R., I, p. 246.

10. Vezi P. P. Panaitescu, *Despre dreptul de strămutare al țăranilor*, în „Studii și materiale de istorie medie“, vol. I, București, 1957; St. Ștefănescu, *op. cit.*, B. P. Hașdeu, *Limba română vorbită*, p. 171; C. Giurescu, *op. cit.*, p. 129—130.

o formă de protest și chiar de luptă împotriva asuprii externe. «Norod românesc», «seminție românească», «rod românesc», termeni care denumesc o realitate istorică obiectivă, purtătoare vie a unei limbi proprii, «limba românească», arată conștiința de sine, conștiința de neam, reflectând totdeauna de-a lungul veacurilor existența unitară a poporului român. Conștiința orginii neamului și a unității sale se manifestă cel mai accentuat prin sentimentul de solidaritate dintre românii din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Conștiința destinului istoric, raportul român-roman, pot fi descifrate în întreaga noastră istorie și cultură medievală, iar lupta constantă pentru independență, încă în veacul al XV-lea, cu Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, cu Petru Rareș, războiul de eliberare, o clipă victorioasă în vremea lui Mihai Viteazul, răscăoalele și încercările de eliberare din veacul al XVII-lea, scot și mai mult în relief momentele luminoase de afirmare a conștiinței de neam. Lupta pentru cultură, pentru promovarea limbii române ca limbă scrisă, ca limbă de cultură și viață publică, dezvoltarea tiparului, a învățămîntului — sînt tot atitea forme complexe și evaluate ale conștiinței de neam¹¹.

În veacul al XV-lea, europenii contemporani remarcău nu numai destinul istoric al românilor, unitatea și originea lor, dar se refereau chiar și la conștiința românească de neam, sub diferitele ei forme¹². În concluzie, Eugen Stănescu afirmă că de-a lungul veacurilor al XV-lea—al XVII, ritmul dezvoltării conștiinței de neam e în continuă creștere, într-un cadru de spațiu omogen, în toate regiunile țării putîndu-se înregistra formele evaluate ale conștiinței de neam și constituirea lor în premise ale viitoarei conștiințe naționale. Într-o astfel de perspectivă, înțelegem și mai adînc tradițiile culturii și istoriei noastre vechi, caracteristicile și dominantele lor, care concură la definirea istoriei întregului nostru popor, subliniindu-se prin aceasta unitatea lui, dincolo de toată diversitatea formațiilor social-economice, care s-au succedat.

2. *Dialogul Orient-Occident sau despre «Divanul» lui Dimitrie Cantemir.* — În «Buletinul Comisiei Naționale a R. S. Române pentru UNESCO», 1964, nr. 1—2, Virgil Cîndea (*Dialogul Orient-Occident, Tradiție—inovație în «Divanul» lui Cantemir*, p. 14—60) aduce noi și interesante elemente în cunoașterea izvoarelor, modelului și identificarea «ariei culturale pe care o acoperă Divanul și locul său în istoria contactelor Orient-Occident». Cartea de filozofie creștină practică a lui Dimitrie Cantemir: *Divanul sau Gilceava Înțeleptului cu lumea sau Gîndușul sufletului cu trupul*, text român și grec, apărută în 1698 la Iași, e reprezentativă nu numai pentru că ilustrează schimburile culturale, interferențele dintre apusul și răsăritul Europei, dar reprezintă și o expresie a tendinței larg umaniste de înnoire a gândirii sud-est europene la sfîrșitul veacului al XVII-lea¹³. Divanul lui Cantemir se situează în cadrul unei literaturi ale cărei izvoare ne duc pînă

11. Vezi P. P. Panătescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, în „Studii privind Unirea Principatelor, București, 1960; Idem, *Inceputurile scrisului în limba română*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, (1960), p. 117—189; Idem, *Inceputurile scrisului în limba română. Noi contribuții*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, V, (1963); Coreai face cea dintîi apropieri între „romani și rumâri”. „Biserica Ortodoxă Română” 1935, nr. 5—6, p. 226). În locul citat G. Gîglea, cercetînd *Apostolul tipărit de Coresi în 1563*, constată că acesta traduce cuvîntul „roman”, în textul slav „rimleanin”, grecesc romeos, prin rumân, înmulțind exemplele întîlnite și la Moxa și Dosoftei. În Prefața *Bibliei din 1688*, alcătuitorul îl numește pe roman, „rumân”: „Stravon scriitorul de pămînt vrednicia și mărirea rumânilor scriindu, numai pre ostasii vremii acela care era asupra vrăjmașilor țării li număra” (B.V.R., I, p. 290).

12. *Scritti inediti e rari*, Roma, 1927, p. 44—45: Într-o scrisoare către Regele Aragonului din martie—aprilie 1452, Flavio Bindo enumeră popoarele care ar putea participa la cruciada antiotomană referîndu-se și la noi: „...Ripenses Dacl, sive Valachi, originem quam ad decus prae se ferunt praedicantque Romanam...”.

13. P. P. Panătescu, *Dimitrie Cantemir, Viața și opera*, București, 1962; Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964.

la celebra *Dioptă* a călugărului bizantin Filip Solitarul din secolul al XI-lea. În prima parte a *Divanului* se înfruntă înțeleptul și lumea. Înțeleptul face un aspru rechizitoriu lumii, iar aceasta se apără descriindu-și frumusețile, atracțiile ei permanente. În pledoaria sa, înțeleptul utilizează argumente extrase din Biblie, din Sfinții Părinți și înțelepți ai antichității (Cicero, Seneca, Epictet). Partea I-a se încheie cu un program amănunțit de viață morală, creștină. Cea de a doua parte a cărții nu e decât o parafrază a părții întâi. Partea a treia nu e altceva decât traducerea unei opere a lui Andrea Wissowatius, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum*, Amsterdam, 1682, tradusă de Cantemir cu titlul: *Pentru a prea ferticții între lume și între înțelept, sau între trup și între suflet păci și pentru vremeanica și vacinica pace legămînt și așezare, așijderea pentru a trecătoarii și fițtoarii lumii bună chiverniseală*. Wissowatius (1608—1678) a fost un teolog unitarian lituanian, în Polonia, fiind persecutat de catolici, iar opera sa a fost apreciabil răs-pîndită în veacurile al XVII-lea—al XVIII-lea, în Transilvania. Un autor din veacul al XII-lea, Mihail Choniates are o operă *Personificările* (Prosopopoiia) cu titluri asemănătoare, unde ni se prezintă tot o dispută, o «gilceavă», un «giudel», un «divan» între suflet și trup. În opera lui Cantemir întîlnim elemente din Wissowatius, sirenele și «tilharii ce se dau prieteni», utilizarea Bibliei, în versiunea sa latină, cit și a unui dicționar biblic moral. De asemenea, în izvoarele operei lui Cantemir, V. Cîndea, apreciază că pot fi incluse: *Viața lumii*, a cronicarului contemporan Miron Costin și opera umanistului Pietro Bizzari, *Persicarum rerum historia in XII libros descripta*, din veacul al XVI-lea. Cea de a doua parte ne indică numeroase citate din literatura latină clasică și medievală. Se pare că Dimitrie Cantemir nu a folosit *Albina* lui Antonie Monahul, ori, opere din Maxim Mărturisitorul sau Ioan Damaschin. Pe lângă traducerea din Wissowatius, Cantemir, adaugă trei texte, publicate împreună de Wissowatius, în lucrarea sa, în traducere, fără nici o prelucrare: *Stimuli virtutum, Stoicorum praecepta X și Monumentum cujusdam anonimi*. Versiunea greacă a *Divanului* reproduce textul Septuagintei, însă Cantemir citează rar din izvcare grecești, manifestîndu-și o predilecție pentru literatura latină. El utilizează termenul rațiune (rom. socoteală), neglijînd terminologia răsăriteană (noûs, sofrosyne, lógos), angajîndu-se pe o cale înnoitoare, preluînd un material literar, pe care-l toarnă în tiparele obișnuite ale eticii ortodoxe, — după cum va proceda peste un secol Nicodim Aghioritul. Cea de a treia parte a *Divanului*, ne redă traducerea unei cărți pe care probabil Dimitrie Cantemir a consultat-o în timpul trecerii sale prin Ungaria, ca participant la luptele dintre turci și austriaci din anul 1697. Redactarea definitivă a *Divanului* are loc în anii 1697—1698, perioadă cînd autorul e în campanie, iar cărțile consultate aparțin unor biblioteci de cultură apuseană. *Divanul* a fost «întii izvodit și de iznoavă din Vechiul și Noul Testament... alcătuit». În epistola dedicatorie se precizează că lucrarea lui Dimitrie Cantemir este o analogie: «un de floriceale culesse și legat mănunchiaz, carele... spre a mării tale bună miroasă l-am alegîndu-l și gătîndu-l, adus. Însă cu oarece și osîrdie și ostenință din a multora nu de pămîntești ce cerești ogoară neveștedzitoare floriceale cu nesticătoriu miros adunate și-ntrulocate li-am prefăcut». Buchetul astfel cules e oferit «moldovenescului neam», în spiritul unei conștiințe autohtone, mărturisit de autor: «*Flori s-au deschis în pămîntul nostru!*». Tema tratată în *Divan* e frecventă în literatura europeană medievală, cit și antică. Ovidiu în epistola a IV-a *Ex Ponto*, evocă zigzagurile norocului, notînd reflecții amare. Fortura, zeița nestatornică, se joacă uneori cu viața oamenilor, pe unii ridicîndu-i în culmea gloriei, a bogăției, iar pe alții aruncîndu-i în neant. Scrieri cu aceeași temă sînt prezente în orice istorie a culturii generale¹⁴. «Deșertăciune a deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune», exclamă Ecleeziastul (I, 1), iar Euripide, Plutarh, Demetriu din Faler, Tibul, Propertiu, reiau cîntul, poemul, aforismul, care cristalizează înțelepciunea. Nestatornicia și varietatea aspectelor vieții conduc spre concluzii diferite, prin umanism,

14. Vezi R. Ortiz, *Fortuna labilis*, București, 1927; H. R. Patsch, *The goddess Fortune in medieval literature*, Cambridge, 1927.

gînditorii revenind la viziunea antică a lumii, Virgil Cândea consideră că «nu s-a observat că în fața acestei nestatornicii disprețul gînditorilor creștini e înlocuit treptat de regretul celor moderni». De la Boëtius, cu *Minguierile filozofiei*, majoritatea acceptă soluția creștină, dar numai ca o consolare. Literatura română din veacul al XVII-lea, deși aduce în fața cititorilor vechea imagine a lumii iluzorii, («viața acestei lumi este ca un vis și ca o umbră ce trece»), cu accente de ascetism, ea începe totuși să fie dublată mai insistent de o atitudine mai largă, aceea a cărturarilor cronicari. Poemul lui Miron Costin, *Viața lumii*, ne oferă o viziune mai largă în care omul nu apare nicăieri responsabil de soarta sa, prin păcatele sale, ca în doctrina creștină. Cartea lui Cantemir e o reluare, cu alte mijloace, a poemului lui Costin: o serie de versuri din *Viața lumii*, apar ca titluri ale paragrafelor părților I și a II-a. Fortuna labilis are un bogat material iconografic. Honorius d'Autum (secolul al XII-lea) descrie reprezentarea temei: «Filozofii ne vorbesc despre o femeie legată de o roată ce se-nvrtește neconținut, iar capul — ne spun ei — cînd i se înalță, cînd i se coboară. Ce este această roată? Este slava acestei lumi, purtată într-o mișcare veșnică. Femeia legată de roată este norocul (Fortuna); capul ei se înalță și se coboară pe rînd, pentru că cei pe care puterea și avuția i-au ridicat sînt adesea coboriți în sărăcie și mizerie (*Speculum ecclesiae*, în P.L. CLXXII, 1057). Desigur că, atît Miron Costin cît și Cantemir înțelnesc tema iconografică în decorația vechilor noastre biserici, care e combinată cu reprezentarea virstelor¹⁵. *Divanul* lasă soluției creștine mai mult loc, decît Miron Costin, tonul ascetic, cu citate biblice fiind mai accentuat în partea a doua și a treia. «Cum cu cei înțelepți te voi număra — spune lumea înțeleptului, — de vreme ce lucrurile spuse și nevăzute crezi și pre cele viitoare și fiitoare te sprijini și pre cele carele ce sînt, cum sînt și cînd vor fi necunoscîndu-le le mărturisești și prin întunericul necunoștinței și neștiinței te nădăduiești? Căci eu cite ți-am grăit, cite ți-am spus, și le-am și arătat» (I, 65). *Lumea* e prezentată ca fiind «largă și lată, luminoasă și frumasă, cuvioasă și drăgăstoasă» (I, 45), cu «tîrgurile cele norodoase, cetățile cele viitoare, satele cele dese, vilele cele roditoare, țarinile cele de bivșug dătătoare, grădinile cele cu flori frumoase, livezile cele cu pometuri drăgăstoase... saraiurile cele mari ale domnilor, a boierilor, palaturile cele înalte și desfățare a crailor și a împăraților». O astfel de descriere pulsează o sete de viață și o caldă apreciere a frumuseților lumii. *Divanul* prezintă o nouă concepție despre lume și viață, o interferență a tradiționalului Orient ortodox cu Occidentul medieval, o ieșire de sub autoritatea veche tradițională, el adună în el constatările, obiecțiile spiritului comun, expresia unei gîndiri laice, care va triumfa definitiv peste un secol în culturile sud-est europene. Opera lui Cantemir mar-

15. Cartea numită *Gramatică ori Ustav sau Ermnie, adică închipuire și înlocuire ori alcătuire a tot meșteșugul surzăviei*. Ediția lui Vasile Grecu, 1936. „Nu rob, ci stăpin, lumii te-am lăsat, pentru aceasta, tu pe dina, nu ea pe tine stăpînește”. D. Cantemir, *Divanul*, LXXI, ediția Academiei Române, p. 146. „Opera lui D. Cantemir, deosebit de vastă și variată, abordează probleme în mai toate direcțiile, în conformitate cu tendințele umaniste de unificare și totodată de diversificare a culturii într-un spirit laic, care va apărea mai mult sau mai puțin pronunțat la diferiți cugetători ai secolului”. (Vezi cap.: Umanismul și raționalismul în țările române. Ideile social-politice, metoda și concepția istorică în opera lui Dimitrie Cantemir. Ideile filozofice ale lui Dimitrie Cantemir, de I. S. Firu, Hajos, C., Gollner, Eugen Stănescu, Dan Bădărău, p. 50—82, în *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964). Vezi, Petru Vaida, *Dimitrie Cantemir și Andrei Wissowatius. Contribuții la problema izvoarelor umanismului lui Cantemir*, în „Revista de filozofie” București, XII (1965), nr. 1, p. 37—48: „Tendințele umaniste schițate în *Divanul* reapar și se amplifică în acel „summum al gîndirii cantemiriene” și poate cel mai de seamă monument al umanismului cărturarului moldovean, care este *Istoria Hieroglică* (1706). Într-adevăr, în lungul excurs filozofic din cap. X, Cantemir reia tema demnității omului, ca fiindă rațională, pe care am înțeles-o în *Stimulul virtutum* și în traducerea lui în *Divanul*” (p. 47); P. Vaida, *Umanismul Andrei Wissowatius, tradus de Dimitrie Cantemir*, în „Gazeta literară”, XI (1964), nr. 37, 10 sept.

chează contactele dintre două mari zone de cultură și o treaptă de afirmare a raționalismului, în cadrul culturii românești, medievale.

3. *Prima carte tipărită în limba română*. — Dr. Arnold Huttmann și Pavel Binder (*Prima carte tipărită în limba română*), în «Călăuza Bibliotecarului», București, 1965, nr. 2, p. 94—96) reia în discuție locul tipăririi *Catehismului luteran*, 1544, aducând argumente pentru a fixa tipărița care l-a scos, la Sibiu, și nu cum s-a susținut în ultima vreme, la Tirgoviște¹⁶. N. Iorga și A. Birseanu opinau pentru Tirgoviște¹⁷. Prima tipăritură executată la Sibiu e un manual de gramatică latină pentru uzul școlilor din Sibiu, avînd ca autor pe Thomas Gemmarus, rector al școlii din Sibiu, date bibliografice despre ea, aflîndu-se în manuscrisul lui Georg Soterius, *Transilvania Celebris*, cu data de 1529. O altă carte tipărită la Sibiu, de asemenea dispărută, e un *tratat împotriva ciuemet*, scris de medicul sibian Sebastian Pauschner. În afară de mențiunile bibliografice laterale s-a păstrat o copie manuscris a acestei lucrări, din care se poate fixa data 1530¹⁸. Ea a fost tipărită în limba germană de către magistrul Lucas Trapoldner, care în 1531—1545 era notar al orașului Sibiu, iar în 1546, senator. Existența *Catehismului românesc* e reperată prin informația pastorului bistrițean Wurmloch, prin datele furnizate de Arhiva Sibiului, referitoare la acordarea unei sume lui Philipp Pictor, — în scopul tipăririi *Catehismului românesc*¹⁹. Faptul că Martin Luther propaga ideile sale în limbile materne ale popoarelor, lucrarea sa, *Micul Catehism* (1517), e tradusă foarte repede în diferite limbi. Între anii 1542—1544 apar în Transilvania ediții în germană, greacă și maghiară. În acest curent se încadrează și *Catehismul românesc*. Filip Pictor zis și Maler, traducătorul scrișorilor românești, angajat al magistrului, era de asemeni interpret, însoțit uneori și de preotul din Rășinari. Registrele consulare, din Arhivele Statului din Sibiu, ne furnizează elemente cu privire la activitatea lui Filip Pictor între 1521—1544. Dintr-o scrisoare a lui Wurmloch reiese că în 1546, din *Catehismul românesc* circulau mai multe exemplare în Transilvania, față de care unii preoți aveau o atitudine favorabilă, iar alții se arătau neîncrezători.

Documente aflate în Arhivele Statului din Brașov, păstrează cererea *Catehismului* de la Sibiu, de către domnul Țării Românești. La cererea domnitorului Pătrașcu cel Bun, în 1556, *Catehismul* din Sibiu a fost adus la Brașov²⁰. Reiese în mod destul de clar că în 1556 se mai aflau exemplare nevindute din *Catehismul luteran* la Sibiu, de unde i se aduc lui Pătrașcu cel Bun, domnul Țării Românești. Acest fapt contrazice total presupunerea tipăririi *Catehismului* la Tirgoviște. Bibliografia Românească Veche (tom. IV, București, 1944, p. 2, nr. 2) semnaleză *Tetraevanghelul în slavonește* în 1546, în redacția medio-bulgară, tipărit de Filip Moldoveanul, fără a fi indicat locul. Dan Simonescu fixează locul tipăririi ca probabil fiind Mînăstirea Peri din Maramureș. N. Iorga presupune o identitate între Filip Moldoveanul și Filip Pictor zis Maler²¹. Autorii articolului examinînd atent descrierea dată *Tetraevanghelului slavon* în volumul al IV-lea

16. P. P. Panaitescu, *Inceputurile scrisurii în limba română...*, p. III—114.

17. A. Birseanu, *Catehismul luteran românesc*. Academia Română, Memoriile secțiunii literare. Seria III, tom. I, București, 1924, p. 33.

18. A. Huttman și G. Barbu, *Medicina în Brașov ieri și azi*, Brașov, 1959, p. 4 și 221.

19. I. Blanu, N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom I, București, 1903, p. 21—23; I. Crăciun, *Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme româno-luterane, Birseanu, Sturdean și Marțian*, Sibiu-Cluj, 1945—1046.

20. Arh. St. Brașov, *Registrul Villicatului III C 10*, p. 238, 241 și 243; anul 1556. Traducerea textului latin: a) 29 ianuarie 1556) „În această zi a fost trimis Matheus Matei) cu scrisorile lui Pătrașcu Voievod la Sibiu. Cheltueli 1 florin“; b) (5 februarie 1556) „Pentru Catehismul valah, lui Matheus (Matei) educătorului din Sibiu. am dat aspri 12,1/2“; c) (14 februarie 1556) „Trimis Matheus la Pătrașcu Voievod, cheltueli 2 florini“.

21. N. Iorga, *Tipărituri românești necunoscute*, în „Revista istorică“, XVII (1931), p. 25—26.

al Bibliografiei românești vechi, — exemplarul descris, ca existent la Buda-
pesta, nu se mai păstrează aici, — arată că cele două feluri de viniete, cu care
Tetraevanghelul slavon e împodobit cu «vinietele în negru» se termină în partea
superioară «cu o cruce și litere chirilice, vinietele pătrate, terminate tot în cruce,
cu inițiale în litere chirilice, dar având în mijlocul vinietei, ca stemă, două săbii
incruciate cu vârful în jos, iar deasupra săbiilor o coroană». Elementele constata-
te și descrise corespund întru totul stemei orașului Sibiu, excluzând ipoteza tipă-
ririi la Peri, unde nu e atestată nici o tiparniță. Tipografiile medievale utilizau
stema orașului, ca semn de tipar; tipografia lui Honterus din Brașov folosea
stema orașului, iar filigranul morii de hirtie a constituit de asemenea stema ora-
șului. Autorii articolului mai emit câteva ipoteze, care nu adaugă nimic faptului
major, incontestabil al stemei orașului Sibiu, identificată în viniete. (*Tetraevan-
ghelul slavon* ar fi putut fi tipărit, ca o comandă a sibienilor, de către Filip Mol-
doveanu, la Tîrgoviște, unde Dimitrie Liubavici termina în 1545, un *Molitvenic
slavon*, iar în 1547, un *Apostol 'slavon*). Nu poate fi explicat faptul că *Tetraevan-
ghelul slavon* din 1546 nu indică locul tipografiei, deoarece ea e o carte orto-
doxă, și, în orice caz, ori unde ar fi fost tipărită cartea, nu există nici o condiție
de opreliște sau de stinjenire. *Apostolul* din 1547, comandat de Iliș Voievod al
Moldovei și mama sa, poartă stema Moldovei, având ca loc de tipărire indicat
orașul Tîrgoviște, iar ca tipograf pe Dimitrie Liubavici. Există elemente prețioase,
ce nu pot fi ignorate, prin noile contribuții, aduse de Dr. Arnold Huttmann și
Pavel Binder, de a ne apropia de un capitol bogat în precizări și reasezări cu
privire la *Catehismul* din 1544 și *Tetraevanghelul slavon* din 1546, la tipărirea
lor la Sibiu. Intuiția lui N. Iorga cu privire la identitatea lui Filip Pictorul cu
Filip Moldoveanu, de asemeni e luminoasă în acest sens. Un inventar din 1621
amintește de existența unei tipografii la Sibiu și menționează matrițele de aramă,
folosite pentru turnarea «literelor românești». Figura cărturarului român Filip,
venit din Moldova, angajat ca pisar la Sibiu, centru cultural și economic, în
strânse legături economice cu Țara Românească, își recăpăta o identitate prețioasă.
Încă din 1529 exista o tipografie la Sibiu, iar în afară de literele latine în 1544,
tipografia sibiană e înzestrată cu matrițe ale literelor chirilice. Tiparul era exe-
cutat de Luca Trapoldner și colegul său român, pisarul Filip Moldovenul. Exis-
tența unei tipografii românești la Sibiu extinde aria unei presupunerii, că tot aici
s-au tipărit și alte cărți româno-slavone (un *Penticostar*, 1534, un *Minei* cu icoane,
1538), semnalate de liste vechi și care mai existau în anul 1857²². O dată cu moartea
lui Filip Pictor nu se cunoaște vreun meșter al tipografiei româno-slave la Sibiu.
Problema prezenței la Sibiu a tipografiei Lorinț, cât și legăturile tipografice
dintre Sibiu și activitatea lui Coresi la Brașov și Tîrgoviște impun noi cercetări.

4. *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino* — C. Dima-Drăgan, (*Biblio-
teca Stolnicului Constantin Cantacuzino*, în «Studii și cercetări de documentare și
bibliologie», București, 1964, nr. 2, p. 197—205), consideră că fiecare bibliotecă, prin
conținutul fondului de cărți, surprinde un moment sau o etapă din dezvoltarea
spirituală a poporului nostru. N. Iorga descoperă și publică în 1901 un catalog al
cărților cumpărate de Stolnic în anii de studenție la Padova²³. Prin studiul lor,
Ramiro Ortiz și N. Cartoian de asemenea au sporit interesul pentru figura pro-
minentă de cărturar universal a Stolnicului Constantin Cantacuzino²⁴. Cercetă-
rile întreprinse de C. Dima-Drăgan la Arhivele Statului din București au fructificat
un catalog al bibliotecii Mănăstirii Mărgineni, datînd din anul 1839, cuprinzînd
263 de titluri de cărți, ca aparținînd stolnicului familiei Cantacuzinilor și citorilor

22. Liviu Patachi, *Cărți vechi românești în Țara Hațegului de pe o listă din 1857*, în
„Studii și cercetări de bibliologie”, III (1960), p. 282.

23. N. Iorga, *Vechile biblioteci românești sau ce se citea odinioară în țările noastre*,
în „Floarea darurilor”, 1907, nr. 2, p. 72—73.

24. R. Ortiz și N. Cartoian, *Un grande erudito rumeno a Padova: Io „Stolnic” Con-
stantin Cantacuzino*, București, 1943.

minăstirii. O mărturie contemporană referitoare la biblioteca Stolnicului, susținea: «a fost cea mai mare vivliotechi decit toate acestea (biblioteca Mitropoliei din București, biblioteca lui Nicolae Mavrocordat de la Minăstirea Văcărești și biblioteca școlii grecești de la Minăstirea Sfintu-Sava), cu multă cheltuială și multe cărți elinești, latinești, franțuzești, turcești, la Minăstirea Mărginenilor în eparhia Mitropolitului de Ținut Prahovii...»²⁵. Tatăl Stolnicului, Postelnicul Constantin Cantacuzino renoavează după 1530 vechea minăstire, dezvoltă clădirile din jurul ei și aici timp de aproape două secole se va aduna una din cele mai mari și vestite colecții de cărți din trecutul patriei noastre. Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, semnală: «...vestita și bogata minăstire Mărgineni», și «o bibliotecă frumoasă» Stolnicul Constantin Cantacuzino, trecînd prin școala neobizantină din Constantinopol, urmînd Universitatea umanistă din Padova, om politic, înzestrat cu calități de diplomat și cu o vastă arie de erudiție, cutureierînd Viena, Veneția, Varșovia, în diferite misiuni diplomatice, pretutîndeni e sensibil la fenomenul culturii universale, interesîndu-se continuu și colecționînd cărți din toate centrele. O dată cu urcarea pe tron a fratelui său Șerban Vodă Cantacuzino, 1678, și timp de peste 35 de ani, cuprinzînd trei domnii consecutive: Șerban Cantacuzino (1678—1688), Constantin Brîncoveanu (1688—1714) și Ștefan Cantacuzino (1714—1716), stolnicul va avea un rol de prim rang în diplomația și politica externă a Țării Românești. Achiziționează cărți la Padova, Veneția, își procură o valoroasă documentație, din Ungaria, Transilvania, Moldova, Polonia, pentru elaborarea *Istoriei Țării Românești*. În fiecare an primea calendare și almanahuri din diferite țări, în 1708 el trimite patriarhului Hrisant Notara, un calendar de la Tirnova. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România păstrează un almanah italian tipărit în anul 1700 la Veneția, iar din periodicul venețian «Galleria di Minerva», Stolnicul avea o colecție completă, începînd cu primul număr din 1696²⁶. Lucrări ce au aparținut unei minăstiri cisterciene din preajma Vienei, manuscrise, au fost încorporate în fondul bibliotecii Cantacuzinilor, aduse de ostași români, care au participat alături de turci la asediul Vienei. C. Dima-Drăgan a identificat trei lucrări ce au provenit din Biblioteca mitropolitului Bălgradului (Alba-Iulia), Sava Brancovici, și a fratelui său, cronicarul George Brancovici, care după 1680 ajunge sftetic apropiat al domnitorului Șerban Cantacuzino și colaborator al Stolnicului²⁷. Lucrări de teologie și filozofie, tipărite în limba italiană, în 1669, sau în 1682, la Paris, *Ephemeridele* lui Andreas Argolus (1677), *Cronica latină* a lui Naucleus (Colonia 1544), astăzi în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, au aparținut Bibliotecii Stolnicului²⁸. Viitorul episcop, Damaschin al Rîmniceului trece și el pe la Mărgineni, consemnînd pe un exemplar: Didacus de la Vega, *Conciones quadragesimales vespertinae Super Septem Poenitentialis Psalmos* (Veneția, 1604), data (1696), cînd Ștefan Cantacuzino, domnul de mai tîrziu și-a încheiat studiile sub domnia sa²⁹. În iulie 1716, doi ani după marea tragedie a familiei Brîncovenilor, aceeași urgie cade și asupra domnului Ștefan-Vodă Cantacuzino și asupra marelui cărturar muntean Stolnicul Constantin Cantacuzino. Soția domnitorului decapitat, Doamna Păuna cu cei doi copii se refugiază la Neapole, apoi la Viena și în sfîrșit se retrage la minăstirea de pe moșia sa din Recea (Transilvania). În acest interval biblioteca, bogată și vestită, a fost încorporată în biblioteca lui Nicolae Mavrocordat³⁰. Către mijlocul veacului al XIX-lea, cele mai multe cărți din biblioteca Stolnicului au

25. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. 3, București, 1901, p. 56: O descriere a Țării Românești (fragmente de cronică).

26. Mircea Tomescu, *Calendarele românești*, București, 1957, p. 11.

27. S. Marina Lupas, *Mitropolitul Sava Brancovici — 1656—1683*. Cluj., 1939.

28. N. Vătămănuș, *Din istoria medicinei românești și universale*, București, 1962, p. 123.

29. Vezi V. Papacostea, *Originile învățămîntului superior în Țara Românească*, în „Studii”, București, 1961, nr. 5; de asemenea în „Revue des études sud-est européenne”, 1963, nr. 1—2, p. 24.

30. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. 3, București, 1901, p. 56.

fost preluate de Biblioteca Națională, înființată în 1836, în cadrul Colegiului Sfintu-Sava din București. Gheorghe Ioanid, bibliotecarul Colegiului, întocmește un «Catalog de cărțile ce s-au aflat la Sf. Mănăstire Mărgineni», la data de 11 septembrie 1839, în care sînt înserate cărți de valoare, în limbile latină, italiană, franceză, germană. În anul 1864, cărțile trec în colecțiile Bibliotecii Centrale a Statului din București, iar din 1901, sînt preluate de Biblioteca Academiei Române.

5. *Despre Ortodoxie și Catholicism.* — Daniel-Rops, de l'Academie française (*Pourquoi l'Orthodoxie*, în «La Revue de Paris», 1965, Avril, p. 1—22), încercînd să arate limitele Catholicismului, prezintă unele aspecte ale Bisericii Ortodoxe Răsăritene, cu înțelegere și cu un grad remarcabil de recunoaștere a glorioșului ei prestigiu apostolic și ecumenic. Printre altele, Daniel-Rops scrie: Pentru ortodocși, Biserica nu e o societate monarhică, condusă de un om, asupra căruia Duhul Sfînt se revarsă și care reprezintă pe Hristos pe pămînt. Ea e o juxtapunere (?) de Biserici, avînd fiecare conducătorul ei, însă toate ascultînd de conducătorul nevăzut, care e Iisus Hristos. Pentru ortodocși toți Apostolii au primit aceleași drepturi, și Petru nu are decît o înțietate onorifică. Succesorul său, episcopul Romei, nu are de ce să pretindă titlu de șef al Bisericii Universale. În mod tranșat, el nu se bucură de infailibilitate, care aparține numai întregii Biserici, în mod colectiv, și rezidă în corpul episcopal, în totalitatea sa. Poziții evident inacceptabile pentru catolici. Însă în această privință trebuie să înțelegem bine că refuzul ortodocșilor de a admite autoritatea papii nu e numai un reflex al orgoliului, determinat de simțul ascuțit al măreției Bisericii lor, ci și de fidelitatea față de adevărata tradiție. Toate acestea sînt într-o strînsă legătură cu însăși ideea ce o au ortodocșii despre Biserică, despre viața religioasă, despre împărăția lui Dumnezeu, despre credință. (Întreaga diferență e în această definiție a unui teolog ortodox: «Biserica lui Hristos nu e o instituție: e o viață nouă cu Hristos și în Hristos, condusă de Duhul Sfînt»). Ortodoxia proclamă cu mîndrie că ea provine direct din Biserica primelor veacuri, pe teritoriile căreia se întinde. Cele mai vechi dintre scaunele episcopale nu sînt acelea care erau deja glorioase în timpul Apostolilor și martirilor? Antiochia, Alexandria, mari nume! Moștenirea creștinismului primelor veacuri a fost primită de Bizanț, care atît prin temperament cît și de drept, trebuia s-o păstreze intactă. Această religie veche și tradițională, însă regîndită și organizată, Bizanțul o răspîndește prin misionarii săi, convertind Europa orientală, de la Caucaz la Carpați și pînă la Cercul Polar. Conform unui proces analog, Roma imprimă Creștinismului din Occident, modalitățile sale, stilul, sistemul său de organizare. Atît de substanțial și nu numai administrativ, Biserica occidentală e Biserica *Romană*, după cum, pe bună dreptate, putem califica *bizantină*, Biserica din Orient.

Din creștinismul primelor secole, Ortodoxia a păstrat trăsăturile deosebite. Cea mai importantă e, fără îndoială aceea, că aici credincioșii au un rol activ, mai activ decît în catholicism unde o evidentă clericalizare s-a produs de-a lungul veacurilor, mai întîi în evul mediu, o dată cu marile lupte împotriva ingerinței feudalilor, apoi după Conciliul de la Trident, ca o reacție împotriva Reformei. Laicii au mai mult sentimentul că aparțin unei comunități. Nu numai că ei participă în mod practic la gestiunea Bisericii lor, însă pare normal ca ei să intervină în materie teologică, chiar asupra unor subiecte, care în Occident, multă vreme, au fost rezervate clericilor. (La Conciliul al II-lea de la Vatican, unul din observatorii cei mai remarcabili, trimiși de Ortodoxie, e un teolog laic). Întrebunțarea sistematică a limbii obișnuite (vulgare) în liturghie, nu puțin a contribuit la menținerea acestei participări laice la viața religioasă, nu numai în țări elenizate, sau unde greaca era în mod curent întrebunțată, ci la popoare convertite, cărora misionarii bizantini le-au dat liturghia în limba lor. (Se știe că sfinții Chiril și Metodie au fixat alfabetul slav). Laicii sînt cei care aleg pe preoți. Aceștia fiind căsătoriți, obligatoriu căsătoriți, sînt în mod natural aproape de ei, în tot ceea ce au ei bun și rău. Însă deasupra acestora, considerați spiritualmente mai înaintați, există monahii, care trăiesc departe de lume, după rînduiele Bisericii primare... Toate aceste elemente vechi, Bizanțul le-a situat în cadrul său, acela al imperiului roman răsăritean. De

la Bizanț, creștinismul «ortodox» a primit multe trăsături. Cea mai evidentă apare această demnitate, această solemnitate, maiestate, care erau caracteristice regimului imperial bizantin și care se va vedea că corespunde însăși concepției creștinismului de aici. De asemeni, fixitatea, tradiționalismul riguros, au intrat în caracterele marcante ale Ortodoxiei, care nu a adus nici o inovație de la origini. Ea e Biserica celor «șapte sinoade ecumenice», care se menține în canoanele care au precizat definitiv și în chip normativ, mesajul hristologic, taina lui Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat. Ideea însăși, atât de importantă în Biserica de Apus, că există o «istorie a dogmelor», adică a evoluției normale a dogmaticii în funcție de circumstanțe umane și că poate deveni indispensabilă formularea unui punct de doctrină, pînă atunci rămas implicit, provoacă o reprobare absolută a Bisericii Ortodoxe... Credința care e vie în Biserica Ortodoxă e desigur fundamental aceeași ca și a catolicilor și a protestanților, ea nu are alte rădăcini decît Evangheliile și Noul Testament întreg însă ea nu e axată într-un chip asemănător Catolicismului. S-a vorbit de «creștinismul iohan», adică sprijinit mai ales pe cea de a patra Evanghelie, aceea a Logosului și pe Apocalipsă, cartea lumii care vine. E o credință care pune accentul pe speranța supranaturală, viziunea lumii viitoare, acțiunea Logosului și slava lui Dumnezeu. De asemeni e credința Sfinților Părinți greci, a căror gândire n-a încetat să hrănească sufletul ortodox, pînă în zilele noastre, credința Sfintului Atanasie, a Sfintului Epifanie, a marilor Capadocieni, a Sfintului Ioan Hrisostom. Umanitatea lui Iisus Hristos, atât de scumpă mysticilor occidentali în evul mediu, ca Sfîntul Bernard, are în Ortodoxie un loc mai mic decît divinitatea Sa, puterea sa manifestată. Patimile, obiectul atitor meditații ale spiritualilor occidentali ai «Marelui Secol», sînt mai puțin contemplate aici decît învierea. Aici înțilnim celebra formulă care e în toate împrejurările expresia pleneră a bucuriei: «Hristos a înviat! — Adevărat a înviat!» Această credință comportă o altă trăsătură, nu mai puțin fundamentală. Duhul Sfînt ține în Ortodoxie un loc pe care nu-l ocupă în Occidentul creștin. «Logosul nu s-a întrupat pentru ca noi să primim Duhul Sfînt?», spune Sfîntul Atanasie. Sfîntul Vasile, marele capadocian, repetă de cîteva ori: «Duhul Sfînt e total prezent în fiecare om și pretutindeni». Iată pentru ce, imediat după Botez, Ungerea cu Sfîntul Mir, Taina analoagă confirmării occidentale, face să pătrundă Duhul Sfînt pînă-n adîncurile ființei și ajută pe fiecare să capete asemănarea cu chipul», pe care botezul o restaurează în om. Orice creștin e «purătorul Duhului Sfînt», depozitar al unei părți din puterea divină, pe care Biserica o are în păstrare. Astfel se explică faptul că orice creștin, chiar simplu laic, studiază, învață și predică teologia. Harismele, darul minunilor, al profetiei, pe care Biserica Occidentală le consideră rari și le controlează strict, sînt considerate în Ortodoxie normale, astăzi, tot așa cum erau în Biserica primară. fiindcă ele sînt roadele Duhului Sfînt. Și Sfintele Taine sînt dincolo de ceea ce sînt considerate de catolici, ca instrumente de perfecționare spirituală, ce-ți permit să atingi mîntuirea, — ele sînt mijloace prin care omul se îndumnezeiește prin Mîntuitorul care s-a întrupat, prin Duhul Sfînt, care pe toate le umple. Ideea că Duhul Sfînt e viu fără încetare, acționează, că se adresează perpetuu omului, — e deci fundamentală în Ortodoxie. Trebuie însă subliniat faptul că această acțiune nu se face simțită, acest cuvînt nu poate fi înțeles oriunde, iar libertatea nu e lăsată omului de a le interpreta, după bunul său plac. În aceasta constă linia de separație cea mai netă între Ortodoxie și Protestantism. În timpul reuniunii Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Evanston, în 1954, delegații ortodocși au remarcat în mod net că «Biserica ortodoxă nu poate accepta ideea că Duhul Sfînt nu ne vorbește decît în Biblie. Duhul Sfînt rezidă și mărturisește în totalitatea vieții și a experienței Bisericii. Biblia ne e dată în contextul Tradiției apostolice, în care ni se păstrează, de asemeni, interpretarea și explicarea autentică a cuvîntului lui Dumnezeu». Fraze, pe care un catolic le-ar subscris, din plin. Această concepție strict spirituală a religiei fîi dezvăluie aspectele atît de deosebite ale Ortodoxiei: organizarea sa bisericească, rolul considerabil pe care-l are în ea monahismul, cultul icoanelor și mai ales importanța primordială acordată liturghiei. Pentru un creștin oriental, lumea prezentă e chipul lumii divine, ceea ce de altfel e în tradiția platoniciană. Biserica

adună oamenii trăind în lumea prezentă și e concepută aici ca o manifestare, o prefigurare a lumii divine. După cuvîntul, citat adeseori, ea e «cerul coborît pe pămînt». Prin Taine ea ajută pe om să păsească în viața divină, de asemeni s-a putut scrie că Biserica e însăși «o imensă taină», «taina tainelor». Dintr-o astfel de concepție rezultă două mari consecințe. Una, — instituțiile bisericești au puțină importanță față de valoarea elanului interior care te conduce la îndumnezeirea omului, acela care ridică Biserica întreagă în Duhul Sfînt. În timp ce un catolic își reprezintă în mod spontan Biserica, Biserica sa, de-a lungul instituțiilor, asumate de un om, în care se odihnește spiritul și care are responsabilitatea tuturor celor botezați, un ortodox va vedea mai mult expresia perfectă într-o comunitate mîns-tirească, asemănătoare aceleia de la Muntele Atos, radical ruptă de lume și trăind exclusiv în Dumnezeu. Cu cit Biserica Romano-Catolică, pentru a rezista asalturilor Protestantismului, și-a format o organizare rigidă, cu atît s-a adîncit prăpastia între ea și sora sa, Biserica Ortodoxă din Orient. Ea s-a organizat, s-a centralizat, s-a ierarhizat, ceea ce e cu totul o depărtare de concepția răsăriteană. Ortodoxia, înțelegînd formula Sfîntului Pavel: «Biserica lui Hristos e la Corint...., sau la Roma, sau la Efes», consideră că Biserica în întregime e prezentă, completă, în cea mai mică din Bisericile locale sau naționale și că nu e folositor să-i obținem o unitate vizibilă, pentru că ea are un conducător invizibil, care e Hristos. Aici întîlnim o dublă diferență de interpretare a doctrinei Trupului tainic, ce ajunge să justifice refuzul autorității papale și să accepte sistemul patriarhatelor, al «Autocefaliilor», atît de deosebit de sistemul catolic roman. Monahismul reprezintă pentru ortodocși tipul perfect al vieții creștine, cultivînd detașarea de toate și contemplația. Occidentul admiră sfințenia acțiunii, spiritul angajat în probleme curente, zilnice. Monahul e aristocratul Bisericii, cel mai activ și hotărît. De altfel, monahismul nu a jucat întotdeauna, de-a lungul secolelor, rolul de citadelă spirituală, împotriva încercărilor, puterii cezarice, împotriva erorilor doctrinale, de exemplu, disputa icnoclastă? Din sinul său apar candidații la episcopat. Descriînd formele de viață monahală, Daniel Rops, continuă precizînd nuanțele spiritului de rugăciune, caracteristică Ortodoxiei. Așa-zisa rugăciune a inimii, dezvoltată intens în Biserica Ortodoxă în veacul al XIV-lea, e o formă specifică a spiritualității răsăritene, sistematizată de sfîntul Grigore Sinatul (1265—1346), practică la Muntele Atos și sprijinită teologic, de un spirit de clasă excepțională, Sfîntul Grigore Palama (1296—1359). Ea e transmisă Rusiei prin Sfîntul Nil Sorski (1433—1508). Școala spirituală care o preconizează e cunoscută sub numele de isihasm, care a avut o profundă influență în Ortodoxie, legîndu-se strîns de concepția religiei Orientului bizantin. Scopul vieții, spunea Grigore Sinatul, e de a «actualiza Duhul Sfînt», fiecare om trebuind să fie «templul Domnului Sfînt și pontiful său». Inima trebuie să fie mișcată de Duhul Sfînt. Pentru aceasta, întreaga ființă trebuie să o dăruiești aspirației profunde care o împinge în Duhul Sfînt. Nu inteligența singură e aceea care poate ajunge aici, nu, ci mai mult un apel umil, constant și permanent la această «memorie divină», pe care fiecare o poartă în el. O rugăciune simplă, însă permanent repetată va umple sufletul: «Doamne Iisus Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!» această rugăciune va trebui să se identifice cu aspirația sufletului spre Dumnezeu; «a lipi numele lui Iisus de respirație», spune Sfîntul Ioan Scărarul. Acest fapt presupune o dominare perfectă nu numai a patimilor ci și a gîndurilor, o adevărată știință a vieții, care se-ntinde de la «adu-ți aminte de moarte» experiența spaimii existențiale, pînă la bucuria care «întărește inima într-o dragoste perfectă și un sentiment de sigură plenitudine». În acest scop îți trebuie o disciplină a respirației, a gesturilor, care te fac să te gîndești la yoga.

Rugăciunea lui Iisus e aceea pe care au practicat-o spiritualii ortodocși, cel mai subtil de-a lungul secolelor și care și astăzi contribuie la reînnoirea Ortodoxiei în cele mai bune din elementele sale³¹. Cultul icoanelor e una dintre caracteristicile

31. Vezi *Récits d'un pèlerin russe à son père spirituel*. Traduits et présentés par Jean Gauvin. Les Cahiers du Rhône-Sérle blanche. Neuchâtel, 1943, 150 p.; Irénée Hausherr, S. I., *Noms du Christ et voies d'oraison*, Rome, 1960, 314 p. (Col. „Orientalia christiana analecta”);

care impresionează cel mai mult pe occidentali când se află în fața creștinismului oriental. Când vezi mulțimea de icoane din bisericile și minăstirile ortodoxe, cu chipurile, toate asemănătoare, și se pare că fac parte integrantă din liturghie. Concepția care le susține e un dat teologic. «Fiindcă Dumnezeu nevăzut, scrie Sfântul Ioan Damaschin, s-a relevat în timp, și s-a făcut văzut, trebuie să reprezentăm asemănarea celui care ni s-a arătat». Icoana e un fel de afirmare a Întropării. A cinsti o icoană înseamnă a adera prin instrumentalul sensibilității la Cel nevăzut, pe care o reprezintă, înseamnă a participa la sfințirea pe care o comunică, ceea ce conform idealului permanent al spiritualității orientale, — se identifică cu truda și strădania de a ne mîntui, de îndumnezeire. Liturghia e în centrul evlaviei ortodoxe, ea e realitatea religioasă cea mai vie, cea mai prezentă pentru un credincios ortodox. «Cerul coborît pe pămînt», iată ce descoperă credinciosul, aici găsesc ei hrana vieții lor spirituale. Cu mult mai dezvoltată decît liturghiile occidentale, liturghia ortodoxă beneficiază de excepționala bogăție a numeroase imne, cîntări, adesea de o mare frumusețe. Cu intrările și ieșirile sale pe «ușile sfinte», împărătești, cu dialogul diaconului, cîntărețului sau al poporului, care răspunde, această liturghie are un caracter dramatic. Bizantină în veșminte, în pompă, în mișcări, ea îți dă impresia că e mai hieratică decît cea catolică și mai populară. Poporul participă aici direct, în mod strîns. Celebrată aproape unanim după ritul bizantin, această liturghie constituie legătura națională între toate Bisericile naționale, îngăduindu-le tuturor să se înțeleagă, ca și cum ele ar avea darul limbilor, care a fost acordat Apostolilor la Rusalii. Și simbolul acestei uniri e oferit în fiecare an, în noaptea de Paști, prin citirea Prologului celei de a patra Evanghelii, fiind punctul culminant, — deoarece reprezintă sărbătoarea speranței supreme, a victoriei vieții asupra morții, a omenirii salvate și îndumnezeite prin Mîntuitorul.

Dtniel-Rops elogiind Ortodoxia, scrie că toți ortodocșii, în virtutea unității credinței lor, au certitudinea de a aparține aceleiași Biserici, una și indivizibilă. Nu cinstesc ei același Părinte? Nu recunosc ei un singur și același Iisus Hristos? Nu primesc ei aceleași daruri ale Duhului Sfînt? (După o profundă remarcă a lui Wenger, Ortodoxia e o unitate și libertate în dragoste, Catolicismul e unitate fără libertate, Protestantismul e libertate fără unitate).

LECTOR

Idem, *Direction spirituelle en Orient autrefois*, Rome, 1955 („Orient christ. analecta"); Idem, *Penthos, La doctrine de componction dans l'Orient chrétien*, Rome, 1944 („Orient christ. analecta"); Idem, *De la tendresse pour soi à la charité selon Saint Maxime le Confesseur*, Rome, 1952 („Orient christ. analecta").